

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

22-23 листопада 2025 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ XVI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

22-23 листопада 2025 року

**Львів
2025**

УДК 005
ББК 94.3(0)

Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 22-23 листопада 2025 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2025. – 221 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ	8
<i>Майданович Н.Р.</i> НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОТРИМАННЯ БЕЗВІРУСНОГО ПОСАДКОВОГО МАТЕРІАЛУ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН НА ПРИКЛАДІ <i>SALVIA OFFICINALIS L.</i>	8
<i>Павленко Ю.С., Коломієць Ю.В.</i> ВПЛИВ СТИМУЛЯТОРІВ РОСТУ НА МІКРОКЛОНАЛЬНЕ РОЗМНОЖЕННЯ <i>THUJA OCCIDENTALIS</i> В УМОВАХ <i>IN VITRO</i>	10
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ	14
<i>Мельничук Н.Б.</i> РІВЕНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В РЕГІОНАХ СВІТУ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	14
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	18
<i>Михайлова С.С.</i> ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	18
<i>Пінчук В.В.</i> FINANCIAL PERFORMANCE AND MARKET POSITION OF ASML HOLDING: A STRATEGIC ANALYSIS	22
ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....	26
<i>Березовська Т.І.</i> МОЛОДЬ ЯК РУШІЙ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ	26
<i>Гончаренко С.В., Соколова Н.Д.</i> ВІЙСЬКОВІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА.....	29
<i>Осіп'юк К.О.</i> РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	34
<i>Пруденко Г.М., Запорожченко Ю.В.</i> «САМОСТІЙНА УКРАЇНА» М.МІХНОВСЬКОГО: ГОЛОВНІ ІДЕЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ».....	37
МЕДИЧНІ НАУКИ	39
<i>Вояківський А., Тяпченко О.М.</i> ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ: СТАНДАРТИ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ У СУЧАСНІЙ МЕДИЦИНІ	39
<i>Кузюра К.В., Тяпченко О.М.</i> ЕЛЕКТРОННА МЕДИЧНА КАРТА: ПЕРЕВАГИ, ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	41

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО44

Дяченко А. ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПОСТЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ44

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА.....47

Пацула М.О., Декусар Г.Г. THE PHENOMENON OF TERRORISM AND WAYS OF ITS CONQUERING47

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ49

Зембицька М.В., Сімчук А.О. PREPARED MONOLOGIC SPEECH IN THE EFL CLASSROOM: THE METHODOLOGICAL POTENTIAL OF STORYTELLING49

Клименко О.К., Кабельнікова Н.В. МЕТОДОЛОГІЧНА АРХІТЕКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОГОФОБІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МІГРАЦІЙНИМ ДОСВІДОМ.....53

Костик А.В. АРТТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА58

Кошицька Я.В., Гелевич Г.І. ГІПЕРАКТИВНА ДИТИНА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....60

Кошицька Я.В. ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ63

Кошицька Я.В., Дубина Л.М. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ГІПЕРАКТИВНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ67

Кошицька Я.В. РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ГІПЕРАКТИВНОЇ ДИТИНИ.70

Кошицька Я.В. ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ГІПЕРАКТИВНОЇ ДИТИНИ.....74

Кучма М. РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В НАВЧАННІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ78

Марцинюк Т. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....80

Онуцька О.Д. МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ТА АКУШЕРОК У СФЕРІ ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ83

<i>Поломахтерова А.</i> ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З РІДНОЇ МОВИ.....	85
<i>Пустовіт А.</i> ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БЛОГІВ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	90
<i>Смаль О.</i> ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	92
<i>Стефанишин Т.Ю.</i> ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	97
<i>Стрельчук А.О.</i> ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ: МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ (MALL) ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КАТАЛІЗАТОРИ НАВЧАННЯ	102
<i>Титова І.</i> ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ІНФОРМАТИКИ	107
<i>Троян А.А.</i> ГЕОБОРД НА ЗАНЯТТЯХ В ЗДО	110
ПСИХОЛОГІНІ НАУКИ	113
<i>Лавриненко С.О.</i> ЛІДЕР У КОМАНДІ: ПСИХОЛОГІЯ ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ ..	113
<i>Троян А.А.</i> МНЕМОТЕХНІКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	116
<i>Троян А.А., Гелевич Г.І.</i> СТРАХИ ДІТЕЙ У РАНЬОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ: ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ	119
<i>Хробуст Н.</i> РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	122
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ.....	125
<i>Дяченко А.</i> ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ШОУ-БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ АДАПТАЦІЇ.....	125
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	127
<i>Василенко М., Декусар Г.</i> FORMATION OF CYBERSECURITY CULTURE AMONG STUDENTS IN THE CONTEXT OF THE DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS.....	127
<i>Дроздюк В.А.</i> РОЗРОБКА НОВІТНИХ СЕНСОРІВ ДЛЯ РАДІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ.....	130

<i>Кіш Р.Р., Сегляник В.І.</i> РОЗРОБКА ВЕБ-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ	133
<i>Лащук М.Т.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АТОМАРНІСТІ ТРАНЗАКЦІЙ У ВИСОКО-НАВАНТАЖЕНИХ СИСТЕМАХ ОНЛАЙН-БРОНІЮВАННЯ НА БАЗІ FASTAPI	135
<i>Лук'янюк С.В.</i> ІНТЕГРАЦІЯ DfRem В ЕЛЕКТРОННІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	138
<i>Новицький В.Я.</i> ЗАВАДОСТІЙКІ СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	141
<i>Сонєць О.В.</i> ВПЛИВ МІКРОСТРУКТУРИ НА ОБРОБЛЮВАНІСТЬ ВИРОБІВ, ВИГОТОВЛЕНИХ ЗА АДИТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ З INCONEL718.....	144
<i>Часник Д.В.</i> ПРОБЛЕМИ ТЕСТУВАННЯ ДРУКОВАНИХ ПЛАТ ВИСОКОЇ ЩІЛЬНОСТІ	147
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ	152
<i>Сокол О.В., Ганчева В.О.</i> РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	152
<i>Шевчук М.П.</i> ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ: ФІЗІОЛОГІЧНИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ .	154
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	157
<i>Kovalyuk V.</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF STANLEY KUBRICK'S ADAPTATION OF STEPHEN KING'S NOVEL "THE SHINING" VS THE ORIGINAL WRITING	157
<i>Дрозд Є.М.</i> ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	160
<i>Костюк І.В., Музичка Д.</i> ПРИЙОМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ПЕРЕВАЖАЮЧИМ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	162
<i>Лиманська С.С.</i> ФРАНЦУЗЬКА КАЗКА – МІСТО НАНСІ	166
<i>Нестерук В.О.</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ.....	171
ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	174
<i>Бандурін В.В., Логінова М.В.</i> ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ АВТЕНТИЧНОСТІ ТА ПЕРЕВІРКИ ДЖЕРЕЛА	174

Гудзь С. ЕЛЕКТРОННА ДЕРЖАВА: ЯК ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІНЮЮТЬ ПРАВОСУДДЯ	177
Зайкін Д.А., Логінова М.В. РЕАЛІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПОЗИВАЧЕМ І ВІДПОВІДАЧЕМ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	180
Казанчук Д.В. ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ДЖЕРЕЛА ЙОГО ПОКРИТТЯ.....	182
Катинська Л.Р. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ ТА ПОСЕРЕДНИЦТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	185
Крисюк Ю.П. СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ.....	188
Кукарін Д.В., Декусар Г.Г. THE ROLE OF INTERPOL IN COMBATING INTERNATIONAL DRUG TRAFFICKING.....	191
Кукарін Т.І., Марченко О.В. ВІД НЮРНБЕРГА ДО ГААГИ: ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ	193
Маляренко В.В. MAIN AREAS OF INTERPOL'S WORK	196
Несмашиный В.В. НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	198
Павленко М.А. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ПРИТЯГНЕННІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ.....	201
Павленко М.А., Логінова М.В. ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	204
Павленко М.А. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ.....	206
Сивч М.Ю. МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА	209
Сокоренко Н. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТУРНІКЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	212
Сокоренко Н.В., Логінова М.В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НАДУРОЧНИХ РОБІТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	214
Ченчик І.В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	216
Чмут К.М. ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ.....	219

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Майданович Надія Романівна

студентка,

Національний університет

біоресурсів та природокористування України,

м. Київ

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОТРИМАННЯ БЕЗВІРУСНОГО ПОСАДКОВОГО МАТЕРІАЛУ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН НА ПРИКЛАДІ *SALVIA OFFICINALIS* L.

Salvia officinalis є цінною лікарською культурою з високою біохімічною активністю. Листки та верхівки пагонів містять ефірну олію, у складі якої поєднуються туйон, камфора, цинеол та інші терпенові сполуки, а також фенольні компоненти (розмаринова кислота, флавоноїди, дубильні речовини) [1].

Завдяки такому хімічному профілю шавлія має багатостороннє використання: у фармакопеї як протизапальний та антисептичний засіб, у харчовій промисловості як пряність, у парфумерії та косметології як джерело ароматичних речовин [2]. Поєднання лікарської й господарської цінності робить цей вид привабливим об'єктом для сучасних біотехнологічних підходів, зокрема для клонального розмноження в умовах *in vitro*.

Культивування рослин *in vitro* – це метод вирощування рослинних клітин, тканин або органів у стерильних контрольованих умовах на спеціальних поживних середовищах [3]. Даний підхід забезпечує повну ізоляцію від зовнішніх контамінацій, дозволяє регулювати склад живильного середовища, концентрацію фітогормонів, освітлення та інші фактори, що впливають на ріст і розвиток.

Оптимізація умов культивування *in vitro* важлива для отримання стерильного вихідного матеріалу, стабільного росту та контролю морфогенетичних процесів. Вивчення калусоутворення та непрямого морфогенезу дозволяє визначити реактивність різних генотипів та підвищити ефективність мікроклонального розмноження. Непрямий морфогенез у культурі рослин – це відновлення пагонів, коренів або цілої рослини через стадію калусної тканини, коли первинна організація рослини руйнується, клітини повертаються до поділу, а далі з маси недиференційованих клітин виринають нові органи або соматичні ембріоїди [4].

Основу нашої роботи становило дослідження особливостей непрямого морфогенезу *Salvia officinalis* L. в умовах *in vitro*, що включало отримання стерильної культури експлантів, індукцію калусогенезу, оптимізацію складу поживного середовища для регенерації пагонів та подальшу їх адаптацію до умов *in vivo*.

На етапі введення експлантів у культуру *in vitro* було проведено підбір ефективної схеми стерилізації. Використання розчину «Білизни» у співвідношенні 1:3 протягом 20 хвилин забезпечило низький рівень контамінації; інфікування насіння не спостерігалось, а ефективність стерилізації становила 85%.

Перші ознаки індукції калусної тканини на експлантах шавлії лікарської спостерігалися на 14 добу культивування. Калус був світло-кремового або зеленуватого забарвлення, з пухкою або компактною текстурою залежно від складу середовища.

Активізація процесів морфогенезу та формування меристематичних ділянок у калусі відбувалася на 25 добу, що свідчило про високу морфогенетичну здатність тканин *Salvia officinalis* L. Введення та культивування здійснювали на модифікованому поживному середовищі Мурасіге і Скута (МС) із додаванням регуляторів росту, зокрема цитокініну БАП в концентрації 0,8 мг/л, що забезпечило оптимальний баланс для індукції непрямого морфогенезу.

На 30 добу культивування були отримані добре сформовані регенеранти шавлії лікарської, що утворювались із калусної тканини через адвентивні меристеми. Мікропагони характеризувалися стабільним ростом, типовою морфологією та були придатні для подальшого вкорінення й адаптації до умов *ex vitro*.

Отримані результати підкреслюють актуальність подальших досліджень, спрямованих на удосконалення технологій розмноження рослин в лабораторних умовах, а саме непрямого морфогенезу. Розробка таких підходів дозволить стандартизувати отримання безвірусних та високопродуктивних зразків, оптимізувати їх ріст і розвиток, а також створити передумови для впровадження сучасних технологічних рішень у виробництво ефіроолійних культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mot M. D., Gavrilas S., Lupitu A. I., et al. *Salvia officinalis* L. Essential Oil: Characterization, Antioxidant Properties, and the Effects of Aromatherapy in Adult Patients. *Antioxidants*. 2022. Vol. 11, No 5. Art. 808.
2. European Medicines Agency. Assessment report on *Salvia officinalis* L., folium and *Salvia officinalis* L., aetheroleum (ЕМА/НМРС/150801/2015). London: ЕМА, 2016. 42 p.
3. Каралія Е., Дахія С., Тарковський П. та Зелькович С.Ц. (2022). Вплив екологічних стресів, пов'язаних із кліматом, на економічно важливі ефірні олії середземноморської шавлії sp. *Front Plant Sci.*, 4 травня 13, 864807. doi:10.3389/fpls.2022.864807.
4. Neves M., et al. Modulation of Organogenesis and Somatic Embryogenesis: The Yin and Yang of Plant Cell Totipotency. *Frontiers in Plant Science*. 2021. Vol. 12. Art. 664919.

Павленко Юлія Сергіївна
здобувачка вищої освіти ступеня магістра
Коломієць Юлія Василівна
доктор сільськогосподарських наук, професор
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ

ВПЛИВ СТИМУЛЯТОРІВ РОСТУ НА МІКРОКЛОНАЛЬНЕ РОЗМНОЖЕННЯ THUJA OCCIDENTALIS В УМОВАХ IN VITRO

Туя західна (*Thuja occidentalis*) – цінна декоративна культура, що широко використовується в декоративному садівництві для створення живоплотів, групових посадок тощо. Відомо понад 120 декоративних сортів, що відрізняються формою крони, забарвленням хвої та розмірами. Ефірна олія туї містить туйон, фенхон, сабінен та інші біологічно активні речовини, що зумовлює її застосування в народній медицині як антисептичний та протизапальний засіб. Деревина туї легка, м'яка, стійка до гниття, тож використовується також і в промисловості. Традиційні розсадницькі методи розмноження не завжди забезпечують стабільну якість і достатній обсяг садивного матеріалу, а також мають ризики поширення інфекцій. При насінневому розмноженні спостерігається значне розщеплення ознак, що обумовлює необхідність вегетативного розмноження для збереження сортових характеристик [1, 4].

Стрімкий розвиток біотехнології останніх десятиліть відкриває нові можливості для відтворення цінних видів рослин. Перспективним напрямом є мікроклональне розмноження в умовах *in vitro*, що ґрунтується на тотипотентності рослинних клітин, тобто здатності рослини відновлювати цілий організм із однієї клітини. Цей метод дозволяє отримувати генетично однорідний оздоровлений матеріал незалежно від сезону, що особливо важливо для декоративних культур. Процес мікроклонального розмноження включає чотири етапи: ініціацію, проліферацію пагонів, укорінення та адаптацію. Критичним фактором є підбір компонентів живильного середовища, особливо співвідношення цитокінінів (для стимуляції пагоноутворення) та ауксинів (для індукції ризогенезу). Технологія *in vitro* дозволяє отримувати якісний садивний матеріал, проте її ефективність залежить від оптимізації складу середовищ та режимів культивування. Навіть незначні відхилення у концентраціях регуляторів росту можуть суттєво впливати на морфогенез [2].

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим попитом на якісний посадковий матеріал для озеленення. Мікроклональне розмноження дозволяє отримувати генетично однорідні оздоровлені рослини протягом року, незалежно від сезону. Враховуючи високі декоративні якості та адаптаційні властивості, туя західна залишається однією з найпопулярніших хвойних культур в Україні, а впровадження сучасних

біотехнологічних методів її розмноження дозволить повніше задовольнити попит на якісний посадковий матеріал. Оптимізація гормональних композицій є ключем до підвищення ефективності методу [3].

Практичне значення роботи полягає у розробці науково обґрунтованих протоколів мікроклонального розмноження туї західної. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення лабораторних технологій, створення клонових колекцій та розвитку вітчизняного декоративного садівництва.

Мета даного дослідження – дослідити вплив різних типів та концентрацій стимуляторів росту на ефективність окремих етапів мікроклонального розмноження *Thuja occidentalis in vitro*.

Спочатку проводилося введення рослини в асептичні (стерильні) умови. Для цього було використано невеликі сегменти верхівок пагонів ювенільних рослин віком 2 роки довжиною 5 ± 1 мм без виражених зовнішніх ознак ураження хворобами. Далі обрані сегменти рослини стерилізувалися за схемою, що забезпечила виживаність експлантів 83%, вона включала в себе обробку мильним розчином води (20 хв), фунгіцидом (20 хв), 70% етанолом (45 с), 20% розчином гіпохлориту натрію (10 хв) та 0,1% розчином хлориду ртуті (5 хв).

Для введення експлантів у стерильні умови використовувалося середовище Мурасіге-Скуга у стандартній модифікації без додавання регуляторів росту. Висадження підготовлених експлантів проводилося в умовах ламінарного боксу з дотриманням всіх правил асептики.

Дослідження впливу регуляторів росту на мікроклональне розмноження туї західної проводилося на двох етапах:

- проліферація: вивчався вплив цитокінінів (6-БАП, кінетин) у різних концентраціях, оцінку проводили за відсотком пагоноутворення, кількістю та якістю пагонів;
- ризогенез: досліджувалася дія ауксинів (ІМК, НОК), використовували пагони, отримані на попередньому етапі, культивування проводили на середовищі зі знизеним вмістом поживних речовин, через 6 тижнів оцінювали відсоток укорінення, кількість та довжину коренів.

Для обох етапів використовували контрольні групи без регуляторів росту. Кожен варіант дослідження включав 15 експлантів у трьох повторностях.

Для ІМК досліджували концентрації 0,1; 0,5; 1,0 та 1,5 мг/л, що дозволило оцінити її ефективність у індукції ризогенезу. НОК застосовували у концентраціях 0,5 та 1,0 мг/л для вивчення її впливу на ризогенез. З боку цитокінінів, 6-БАП використовували у концентраціях 0,5 та 1,0 мг/л для стимуляції проліферації пагонів, а кінетин – у концентраціях 0,5 та 1,0 мг/л для індукції органогенезу. Для різних етапів мікроклонального розмноження використовували специфічні комбінації регуляторів росту, зокрема для проліферації застосовували комбінацію 6-БАП з кінетином, а також однаковою кількістю ІМК для індукції росту пагона вгору, тоді як для етапу ризогенезу використовували поєднання ІМК з НОК.

В результаті дослідження впливу цитокінінів показало, що оптимальним для проліферації пагонів є середовище Мурасіге-Скуга з додаванням комбінації 0,5 мг/л 6-БАП + 0,5 мг/л кінетину + 0,1 мг/л ІМК. Цей варіант забезпечив індукцію пагонів 85% та середню кількість $4,0 \pm 0,5$ пагонів на експлант. Комбіноване застосування цитокінінів показало вищу ефективність порівняно з їх окремим використанням (рис. 1).

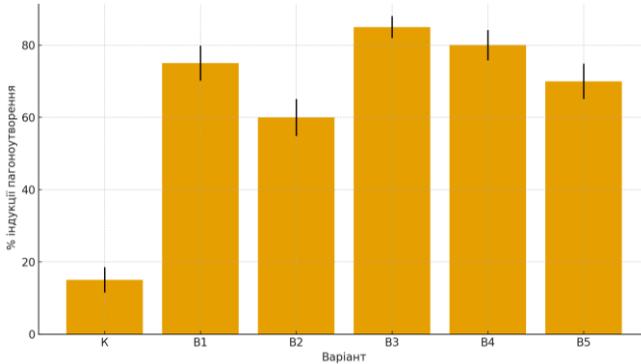

Рис. 1. Відсоток індукції утворення пагонів (простежується домінування варіанту 3)

На етапі укорінення максимальну ефективність демонструє комбінація 1,5 мг/л ІМК та 0,5 мг/л НОК. Зазначене співвідношення ауксинів забезпечує 90% укорінення мікропагонів із формуванням $5,5 \pm 0,7$ коренів на рослину (рис. 2). Експериментально доведено прямиї кореляційний зв'язок між концентрацією ІМК та інтенсивністю ризогенезу. Зниження вмісту ІМК у поживному середовищі призводить до значного погіршення морфогенетичних показників, що підтверджує ключову роль цього ауксину в ініціації коренеутворення у туї західної.

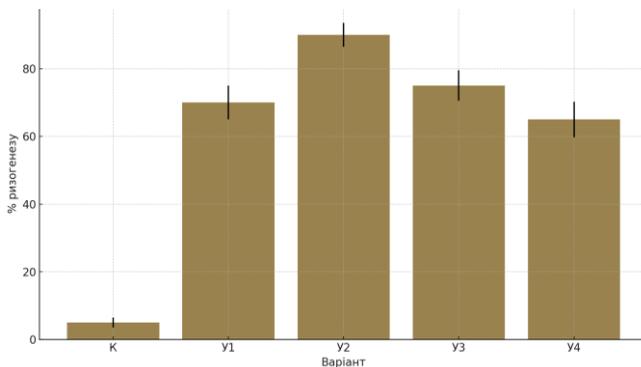

Рис. 2. Відсоток укорінення пагонів туї західної

Отже в результаті нами було експериментально підтверджено високу ефективність розробленого протоколу мікроклонального розмноження *Thuja occidentalis*. Запропонована методика забезпечує стабільне отримання генетично однорідного посадкового матеріалу з високими показниками проліферації та ризогенезу. Оптимізація гормонального складу середовищ і режимів культивування дозволила досягти відтворюваних результатів за всіма етапами мікроклонального розмноження. Отримані дані свідчать про перспективність комерційного застосування методики в розплідниках декоративних культур для масового виробництва високоякісного садивного матеріалу туї західної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туя західна : вебсайт. URL: <https://www.ieenas.org/p/tuia-zakhidna/>
2. Особливості мікроклонального розмноження видів рослин : монографія / А.А. Подгаєцький, В. В. Мацкевич, А.Ан. Подгаєцький. Біла Церква : БНАУ, 2018. 209 с.
3. Лісовий М. М. Вплив стимуляторів росту на ініціацію експлантів *Thuja Occidentalis* L. в умовах *in vitro*. Науковий вісник НЛТУ України. 2019, т. 29, № 5. С. 47–50. <https://doi.org/10.15421/40290509>
4. Caruntu S, Ciceu A, Olah NK, Don I, Hermenean A, Cotoraci C. *Thuja occidentalis* L. (Cupressaceae): Ethnobotany, Phytochemistry and Biological Activity. *Molecules*. 2020 Nov 19;25(22):5416. <https://doi.org/10.3390/molecules25225416>

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Мельничук Н.Б.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародної інформації

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РІВЕНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В РЕГІОНАХ СВІТУ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Незважаючи на значну увагу, що приділяється питанням ефективності політики протидії корупції вже протягом багатьох десятиріч, зазначена проблема і досі визначається як одна з основних загроз економічній та політичній безпеці країн світу. Ризики корупційних проявів становлять фокус уваги як теоретичних наукових досліджень, так і практичних пошуків та експертних опитувань провідних міжнародних наукових та аналітичних інституцій.

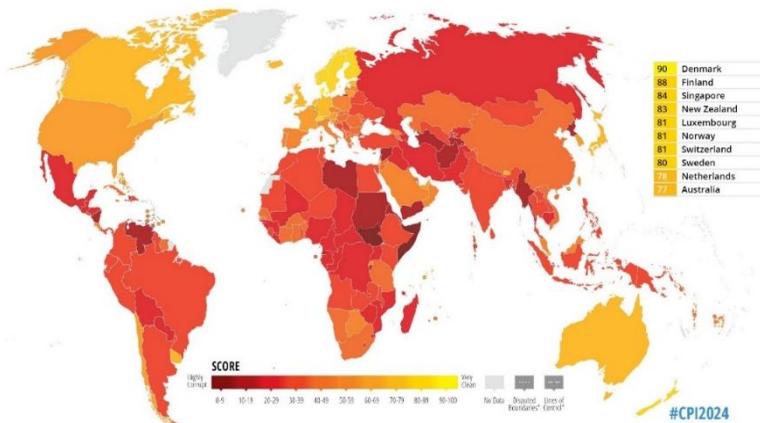

Рис. 1 Розподіл Індексу сприйняття корупції по регіонах світу, 2024. [1]

Одним з найбільш поширених індикаторів ефективності антикорупційної політики в країнах світу є Індекс сприйняття корупції (ІСК, англ. Corruption Perceptions Index, CPI), який щорічно публікує Transparency International [5]. Результати останнього оцінювання, опублікованого в лютому 2025 року [1], представлені на рис.1, відображають загальний розподіл ІСК в різних регіонах світу, демонструючи значний розрив між Північною та Західною Європою, Австралією і Північною Америкою як регіонами із найкращими показниками протидії корупції (світліший колір на картограмі означає менший рівень корумпованості за ІСК) з одного боку та рештою країн з іншого.

При цьому навіть лідер за ІСК протягом всього періоду оцінювання за новою шкалою (з 2012 року) за виключенням 2017р., Данія, отримала оцінку 90 при максимально можливому значенні 100 балів, а максимальним значенням ІСК Данії було 92 бали в 2014 році (рис.2).

Score changes 2012 - 2024

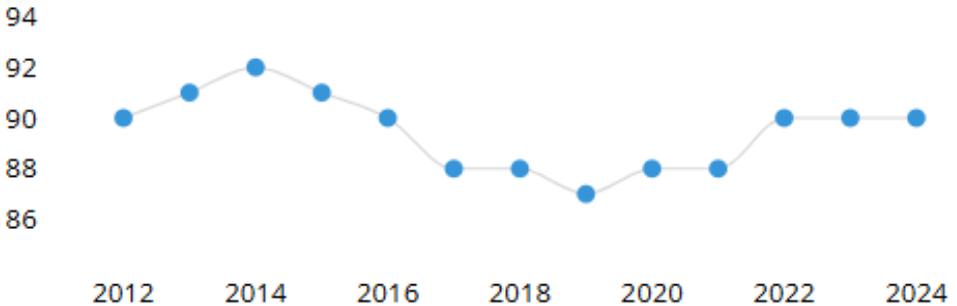

Рис. 2 Динаміка зміни індексу сприйняття корупції 2012-2024рр. Оцінка для Данії [2]

Таким чином, попри значні зусилля жодна країна світу не може звітувати про повне подолання корупції, певний рівень повідомлень про прояви корупції притаманний навіть країнам із найвищим декларованим рівнем демократії. А рівень ефективності протидії корупції в 50% (половина від максимально можливого) подолало лише третина країн зі 180 оцінених [1]. Варто також зазначити, що реальні прояви корупції можуть бути навіть вищими за оцінку, оскільки корупційні дії в значній степені приховуються або замовчуються.

Також, якщо проаналізувати оцінки ІСК для десяти лідерів оцінювання за 2024 рік, можна стверджувати значні розбіжності в ефективності антикорупційних заходів: при найвищій оцінці в 90 балів (Данія), 10-ге місце оцінене лише на 77 балів (Австралія). Тобто якщо ефективність протидії корупції в Данії на 10% гірше ідеального рівня, то в Австралії відстає ще на 13%, а відносно ідеального рівня ефективність Австралії ледь перевищує три чверті. Подібна ситуація становить загрозу не лише демократичним цінностям, але й факторам економічного добробуту країн, політичній стабільності, рівню якості життя громадян. Крім того, аналітики сфери антикорупційної політики відмічають тенденцію щодо переорієнтації зусиль урядів низки країн світу на інші проблемні питання, тож прогнози щодо подальшого зниження рівня протидії корупції викликають все більше занепокоєння міжнародних інституцій з дослідження демократичних процесів.

Ризики, пов'язані із корупційними проявами, визначають як критичні не лише експерти, науковці та представники бізнес середовища. Проблема корупції незмінно входить також в перелік основних загроз в опитуваннях громадської думки в різних регіонах світу, незалежно від ступеня економічного розвитку чи політичної стабільності в країні, національні опитування демонструють підвищену стурбованість респондентів недостатньою ефективністю антикорупційних заходів.

Наприклад, одне з останніх досліджень Ipsos KnowledgePanel, проведене в вересні 2025 року в низці Європейських країн та США, виявило незадоволення процесами розвитку демократії в їх країнах щонайменше половини респондентів при наявних песимістичних оцінках динаміки. Так, у Франції песимізм щодо перспектив розвитку демократії на наступні 5 років сягнув до 86%, в Іспанії 80%. При тому, що більшість респондентів відзначала надкритичну важливість демократії для розвитку суспільства та забезпечення якості життя [4]. Серед основних факторів зниження рівня розвитку демократії респонденти зазначали прояви корупції в сфері публічного управління.

Центр соціальних та маркетингових досліджень Ipsos Global Advisor проводить щомісячні опитування громадської думки щодо найбільш важливих соціальних та політичних факторів, що турбують громадян різних країн світу. Рис.3 демонструє динаміку зміни стурбованістю проявами корупції в фінансовій та політичній сферах, які входять в п'ять найбільших загроз за результатами опитувань What Worries the World.

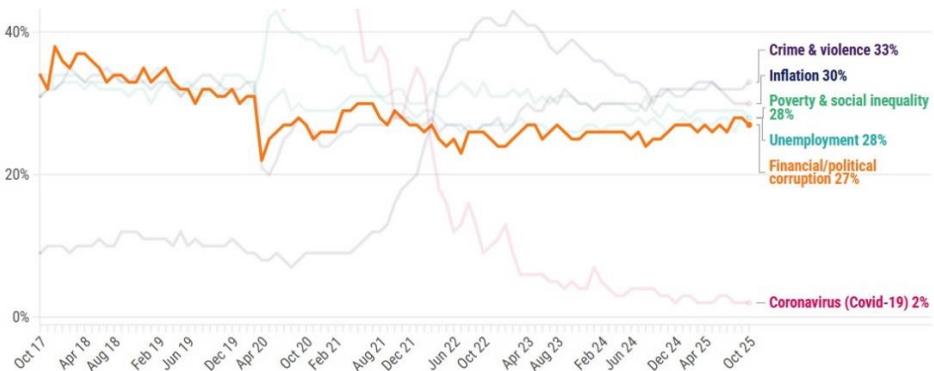

Рис. 3 Загрози, що викликають найбільше стурбованості за результатами опитувань громадської думки в різних країнах світу 2017-2025рр. [6]

Згідно рис.3 на запитання «які три проблеми в вашій країні зі списку з 18 запропонованих вас найбільше хвилюють?» майже третина респондентів називає проблему корупції протягом всього періоду дослідження (з 2014р.) [6]. І хоча загальний відсоток таких відповідей не збільшується, що видається умовно позитивною тенденцією, проте загальна середня оцінка розвитку власної країни в «правильному напрямку» («heading in the right direction») складає лише 37%, тобто дві третини респондентів вважають політику своїх урядів хибною, в окремих країнах ці показники критично низькі. Наприклад, у Великій Британії цей показник знизився до 27%, а у Франції в жовтні 2025р. сягнув 10-річного мінімуму у 8%. На противагу, у Канаді оптимістичну оцінку висловили 40% респондентів, в Ірландії 41%, а в Польщі 42%. Найвищий рівень задоволення напрямком демократичних змін в країні висловили респонденти із Сінгапуру – 81% [3]. Низький рівень задоволення громадянами політикою власного уряду може сприяти подальшій дестабілізації ситуації – міграції населення і як наслідок виробничій та демографічній кризі, зростання імовірності громадянських протестів тощо.

1. Corruption Perceptions Index 2024. Transparency International. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2024> (дата звернення: 19.11.2025)
2. CPI for Denmark. Score changes 2012-2024. Transparency International. URL : <https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/dnk> (дата звернення: 19.11.2025)
3. Right Direction or Wrong Track? Ipsos. URL : <https://www.ipsos.com/en/global-opinion-polls> (дата звернення: 17.11.2025)
4. The State of Democracy 2025: Fake news, lack of accountability, extremism and corruption seen as top threats to democracy across Europe and the US. Ipsos URL : <https://www.ipsos.com/en/the-state-of-democracy-2025> (дата звернення: 20.11.2025)
5. Transparency International. URL : <https://www.transparency.org> (дата звернення: 19.11.2025)
6. What are the issues of most concern to citizens around the world? Ipsos. URL : <https://www.ipsos.com/en/global-opinion-polls/what-worries-world-poll> (дата звернення: 17.11.2025)

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Михайлова Софія Сергіївна

студентка

Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: Можаровська О.Е.

канд. пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Економіка є основою функціонування будь-якої держави, адже саме вона визначає політичну стабільність, рівень соціального добробуту та позиції країни на міжнародній арені. У глобалізованому світі, де нації стикаються з численними викликами, порівняльний аналіз економічних моделей різних країн дозволяє виявити їхні сильні та слабкі сторони, а також спрогнозувати подальші тенденції розвитку. Велика Британія — одна з найстаріших та найвпливовіших економік світу, яка пройшла довгий шлях від промислової революції до формування постіндустріального суспільства. Україна ж, як молода держава з великим потенціалом, нині переживає складний етап трансформацій, зумовлений війною та геополітичною нестабільністю.

Порівняння економік цих двох країн доцільно розпочати з аналізу ключових макроекономічних показників, що відображають рівень розвитку, фінансову стабільність і продуктивність. Одним із базових індикаторів є валовий внутрішній продукт (ВВП), який показує сукупну ринкову вартість усіх вироблених товарів і наданих послуг протягом року. У 2024 році ВВП Великої Британії перевищив 3 трильйони доларів США, що забезпечує їй місце серед провідних економік світу. Такий рівень досягнуто завдяки стабільній фінансовій системі, високій продуктивності праці, активній участі в міжнародній торгівлі та довготривалому економічному розвитку.

Україна, у свою чергу, має набагато скромніші показники. Після глибокого спаду у 2022 році, спричиненого повномасштабною війною, економіка поступово почала відновлюватися. ВВП України у 2024 році становив 188 мільярдів доларів США, що є вищим на 2,9% порівняно з попереднім роком. Це свідчить про позитивну динаміку, однак показник усе ще нижчий за довоєнний рівень.

Не менш важливим показником є рівень інфляції. У Великій Британії він стабільно тримається в межах 3–4% на рік, що є типовим для розвинених економік. В Україні ж інфляція має більш нестійкий характер через воєнні наслідки, порушення логістичних

ланцюгів і енергетичні проблеми. У 2023–2024 роках її рівень коливався в межах 10–15%, що створює додатковий тиск на населення та бізнес.

Суттєву різницю спостерігаємо і в показниках безробіття. У Великій Британії воно становить 4–5%, що є наслідком розвинутого ринку праці та ефективної державної політики зайнятості. В Україні рівень безробіття залишається вищим — близько 8–10% у 2024 році. При цьому офіційна статистика не завжди враховує тіньову зайнятість і міграційні процеси, які суттєво впливають на реальний стан ринку праці.

Макроекономічні показники Великої Британії значно перевищують українські як за масштабами, так і за стабільністю. Водночас Україна демонструє ознаки поступового відновлення, і за умов ефективного управління, підтримки міжнародних партнерів і глибоких внутрішніх реформ країна має реальні перспективи сталого економічного зростання.

У контексті структури економіки Британія та Україна мають суттєві відмінності, зумовлені історичним розвитком, географічним положенням, рівнем технологічного прогресу та політичними умовами.

Велика Британія є типовою постіндустріальною економікою, у якій переважає сектор послуг — понад 80% ВВП. Найбільше розвинені фінансові послуги, страхування, освіта, охорона здоров'я, ІТ, креативні індустрії. Лондон виступає світовим фінансовим центром, який приваблює інвестиції та створює сотні тисяч робочих місць. Промисловість залишається важливим, хоча й менш вагомим сектором, зокрема у сферах машинобудування, фармацевтики, авіації та енергетики. Сільське господарство має незначну частку, але характеризується високим рівнем механізації та ефективності.

Україна ж має індустріально-аграрну структуру економіки. Промисловість формує приблизно чверть ВВП, незважаючи на значні втрати, спричинені війною. Найважливіші галузі — металургія, хімічна промисловість, машинобудування та харчова індустрія. Багато виробничих потужностей розташовані у східних регіонах, що зазнали серйозних руйнувань, що ускладнює процес відновлення.

Сільське господарство є стратегічно важливою сферою для України. Завдяки родючим чорноземам і сприятливим кліматичним умовам країна посідає провідні місця у світі за експортом зернових, соняшникової олії та іншої агропродукції. Висока врожайність і досвід аграріїв дозволяють успішно конкурувати на світових ринках.

ІТ-сектор також заслуговує окремої уваги в обох країнах. У Великій Британії він є частиною ширшої цифрової економіки, що охоплює штучний інтелект, фінтех, кібербезпеку та електронну комерцію. В Україні ж ІТ-галузь стала одним із ключових драйверів розвитку, особливо в умовах війни, коли більшість компаній перейшли на дистанційну роботу. Українські програмісти успішно співпрацюють із закордонними клієнтами, збільшуючи експорт послуг і залучаючи валютні надходження.

Рівень життя населення є одним із найважливіших показників ефективності функціонування економічної системи держави. Він охоплює не лише матеріальне забезпечення, а й доступ громадян до якісної освіти, охорони здоров'я, житла та соціальних послуг.

У Великій Британії середній річний дохід на одну особу у 2024 році перевищує 45 тисяч доларів США, що забезпечує високий рівень життя населення. Громадяни мають доступ до якісних соціальних послуг, можуть формувати заощадження та інвестувати у

власний розвиток. У країні діє розвинена система соціального захисту, яка включає державне медичне страхування NHS, пенсійні програми, допомогу безробітним та малозабезпеченим. Освіта на базовому рівні є безкоштовною, а система кредитування робить здобуття вищої освіти доступнішим. Рівень безробіття в країні стабільно низький — близько 4%, що свідчить про ефективне функціонування ринку праці.

В Україні ситуація є складнішою: середній дохід на душу населення становить приблизно 5 тисяч доларів США на рік. Війна, економічні труднощі та інфляція значно впливають на рівень добробуту громадян. Безробіття у 2024 році коливається в межах 8–10%, причому найбільше воно зосереджене в регіонах, які постраждали від бойових дій. Значна частина працездатного населення змушена шукати роботу за кордоном, що спричиняє трудову міграцію та відтік кваліфікованих кадрів.

Соціальна система України перебуває на етапі реформування. Формально медицина й освіта залишаються безкоштовними, однак їхня якість залежить від регіональних умов, фінансування та кадрового забезпечення. Пенсійна система стикається з демографічними викликами, а обсяги соціальної підтримки обмежуються нестачею бюджетних ресурсів. Для підвищення рівня життя країна має завершити ключові реформи, подолати наслідки війни та створити ефективні механізми соціального захисту.

Міжнародна торгівля та інвестиції є фундаментальними чинниками формування конкурентоспроможної економіки. Вони забезпечують економічне зростання, притік капіталу, розвиток інфраструктури та стимулюють інновації. Тут Велика Британія та Україна мають суттєво різні позиції, зумовлені рівнем економічного розвитку, політичними умовами та географічним положенням.

Велика Британія залишається однією з провідних торговельних держав світу. Її експорт включає високотехнологічну продукцію, фармацевтичні товари, автомобілі, а також фінансові, освітні та професійні послуги. Основними торговельними партнерами виступають США, країни Європейського Союзу, Китай, Індія та Канада. Після виходу з ЄС (Brexit) країна активно розширює мережу двосторонніх торговельних угод, прагнучи зберегти доступ до ключових ринків. Важливим джерелом доходів для Великої Британії є експорт фінансових послуг, який займає значну частку у структурі валютних надходжень.

Іноземні інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль у британській економіці. Завдяки стабільному правовому середовищу, високому рівню розвитку інфраструктури та привабливому бізнес-клімату країна щороку залучає мільярди доларів капіталу. Лондон є одним із головних світових фінансових центрів, де сконцентровані офіси транснаціональних корпорацій, інвестиційних банків і венчурних фондів.

Україна є також активним учасником у міжнародній торгівлі. Її експортна структура базується переважно на аграрній продукції (зернові, соняшникова олія, кукурудза), чорних металах, хімічній промисловості та послугах IT-сектора. Основними торговельними партнерами України є Європейський Союз, Китай, Туреччина, Індія та країни Близького Сходу. Війна істотно вплинула на логістичну систему — особливо морські перевезення, що змусило країну активно розвивати альтернативні маршрути експорту через Дунайські порти та залізничні шляхи до ЄС.

Обсяг іноземних інвестицій в Україну залишається обмеженим через високі ризики, пов'язані з воєнними діями, корупційними проявами та нестабільністю правової системи.

Водночас міжнародні партнери, фінансові організації та приватні компанії продовжують підтримувати Україну через гранти, кредити та інвестиційні програми. Український уряд проводить активну політику щодо створення сприятливих умов для майбутнього відновлення економіки — розвиває державно-приватне партнерство, реформує судову систему, підвищує прозорість і цифровізує державні послуги.

Висновки. Попри різницю в рівні розвитку, структурі економіки та політичній стабільності, обидві країни мають потенціал для подальшого зростання та адаптації до глобальних викликів.

Велика Британія зосереджується на інноваціях, цифровій трансформації, розвитку «зеленої» енергетики та зміцненні позицій у світовій торгівлі. Після виходу з ЄС країна активно розширює економічні зв'язки з державами Азії, Америки та Африки, інвестує у відновлювані джерела енергії, штучний інтелект, біотехнології та кібербезпеку. Фінансовий сектор, освіта та наука залишаються ключовими рушіями довгострокового зростання.

Україна має шанс на економічне оновлення. Війна, попри руйнування, стала поштовхом до реформ і переосмислення пріоритетів. Основні напрями розвитку — відбудова інфраструктури, модернізація промисловості, підтримка аграрного сектору, цифровізація державних послуг та розвиток ІТ-галузі як основи інноваційної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічний прогноз для України від британської розвідки – що відомо [Електронний ресурс] // Fakty.com.ua. – 2024. – Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240516-realne-ekonomichne-zrostannya-v-ukrayini-u-2024-roczni-mozhlyve-do-3-rozvidka-brytaniyi/>

2. Україна та Велика Британія продовжать спільну роботу над прискоренням інвестицій та зниженням ризиків для ведення бізнесу [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України. – 2024. – Режим доступу: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a213634d-7be2-43ff-847e-e16858fef706>

3. Розвідка Британії: Економіка України залишається стійкою попри два роки повномасштабної війни [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 2024. – Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/news/2024/05/16/7186094/>

Пінчук Владислав Віталійович

студент

Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: Можаровська О.Е.

канд, пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

FINANCIAL PERFORMANCE AND MARKET POSITION OF ASML HOLDING: A STRATEGIC ANALYSIS

Introduction. In the modern semiconductor industry, financial performance and market positioning are critical determinants of long-term competitiveness and sustainability. ASML Holding N.V., a Dutch multinational corporation, plays a pivotal role as the world's leading provider of photolithography equipment essential for semiconductor manufacturing. Its technological dominance, particularly in the Extreme Ultraviolet Lithography (EUV) segment, has established ASML as an indispensable player in the global digital economy. Given the capital-intensive and innovation-driven nature of the semiconductor sector, an in-depth evaluation of ASML's financial indicators and market position provides valuable insights into how strategic efficiency, profitability, and innovation contribute to value creation and investor confidence.

Purpose of the Study. The purpose of this study is to conduct a strategic analysis of ASML Holding's financial performance and market position by examining key financial indicators such as revenue growth, profitability, and market capitalization over recent years. The study also aims to compare ASML's performance with major industry competitors to assess its relative market strength and strategic sustainability. By integrating conceptual perspectives from T. Syriopoulos, T. T. Y. Alabdullah, and P. Davies, the analysis seeks to demonstrate how effective management, corporate governance, and technological innovation collectively shape ASML's superior financial outcomes and enduring market leadership.

Financial indicators and market position are fundamental constructs in evaluating the performance, competitiveness, and sustainability of modern business organizations. According to T. Syriopoulos, financial indicators represent the measurable outcomes of a firm's operational and strategic efficiency, expressing managerial effectiveness in terms of profitability, solvency, leverage, and value creation. In his examination of the global cruise industry, T. Syriopoulos views financial indicators as analytical tools that reveal the company's ability to generate income, manage capital structure, and secure long-term financial stability in a highly capital-intensive and volatile environment [4].

From the perspective of T. T. Y. Alabdullah, financial indicators are inseparable from the concept of corporate governance. He argues that sound governance systems and internal control mechanisms are essential for enhancing transparency, accountability, and overall financial performance. In this context, financial indicators demonstrate how governance frameworks protect shareholders' interests, minimize risks, and sustain firm valuation [1, p.97]. Extending

the discussion, P. Davies connects financial indicators with strategic transformation through servitization and digitalization. He suggests that financial performance increasingly depends on a company's ability to integrate service capabilities, digital technologies, and innovative business models. According to P. Davies, financial indicators reflect how effectively firms capture value from digital investments, build continuous revenue streams, and sustain competitive advantage in rapidly changing markets [3, p.1-4].

ASML Holding N.V. is the world's leading manufacturer of photolithography equipment for the semiconductor industry. The company is a key supplier of the technology required to produce the most advanced microchips and effectively holds a monopoly in the Extreme Ultraviolet Lithography (EUV) segment. Market capitalization is a key indicator of a company's value, reflecting investor expectations regarding its profitability and strategic potential. In 2025, ASML's market capitalization reached \$409.7 billion, a 46% increase compared to 2024. This growth indicates strong investor confidence despite the cyclical nature of the semiconductor market. Table 1 presents the dynamics of ASML's market capitalization in recent years.

Table 1

ASML Market Capitalization Dynamics (2019–2025) [2]

Year	Market Cap, \$ Billion	Change, %
2019	124.00	+87.69
2020	205.12	+65.41
2021	325.23	+58.56
2022	220.27	-32.27
2023	298.67	+35.59
2024	280.61	-6.05
2025	409.70	+46.00

As shown in Table 1, despite a sharp decline in 2022, the market quickly rebounded during 2023–2025. This recovery can be attributed to the rising global demand for advanced chips used in artificial intelligence, automotive electronics, and computing systems.

ASML's revenue shows steady and resilient growth. In 2025, total trailing twelve-month (TTM) revenue reached \$35.39 billion, representing a 16.6% increase year-over-year. Over the last five years, the company's average annual revenue growth exceeded 20%, reflecting successful scaling of operations and effective order fulfillment.

Table 2 illustrates ASML's revenue dynamics from 2019 to 2025.

Table 2

ASML Revenue Dynamics (2019–2025) [2]

Year	Revenue, \$ Billion	Change, %
2019	13.19	+2.8
2020	16.30	+23.52
2021	21.59	+32.49
2022	22.15	+2.58
2023	29.92	+35.08
2024	30.36	+1.47
2025	35.39	+16.57

As seen in Table 2, even during periods of global instability, ASML maintained consistent revenue growth. The main drivers included R&D investment, production expansion, and strong, long-term demand from major clients such as TSMC, Samsung, and Intel.

ASML demonstrates exceptionally high profitability due to its unique technological expertise and dominance in EUV system manufacturing. In 2025, the company achieved a pre-tax income of \$13.22 billion, up 33.9% compared with 2024, marking a return to record margins after a minor slowdown.

Table 3 shows the company's earnings dynamics over the last several years.

Table 3

ASML Earnings Dynamics (2019–2025) [2]

Year	Earnings (Pretax), \$ Billion	Change, %
2019	3.11	-10.52
2020	4.76	+52.94
2021	7.57	+59.14
2022	6.79	-10.36
2023	10.03	+47.70
2024	9.87	-1.62
2025	13.22	+33.94

As illustrated in Table 3, ASML's profitability reached historic highs in 2025, demonstrating its capability to effectively monetize technological innovation even amid macroeconomic uncertainty.

ASML significantly outperforms most competitors in terms of market capitalization and profitability, second only to TSMC in overall valuation. The company remains a strategic supplier for all major global chip manufacturers.

Table 4 provides a comparative view of ASML's key financial indicators against its competitors.

Table 4

Comparison of ASML with Major Competitors (2025) [2]

Company	Market Cap, \$ Billion	Revenue, \$ Billion	Earnings, \$ Billion
ASML	409.7	35.39	13.22
KLA	158.1	12.15	4.64
Intel	195.6	53.07	-10.84
TSMC	1,545	88.34	42.91
Canon	25.43	28.89	2.80

As shown in Table 4, ASML ranks as the second most valuable semiconductor equipment supplier globally, maintaining substantially higher profitability than most U.S. and Japanese peers. Its strong balance sheet and consistent growth reinforce its role as a technological gatekeeper in the chipmaking ecosystem. ASML's stock price exhibited impressive growth in 2025, increasing by 52.09%, reflecting robust investor confidence in its long-term prospects. The company's all-time high share price of \$1,089 was recorded in July 2024, with 2025 levels remaining close to that record, confirming the company's sustained market strength.

The conducted analysis demonstrates that ASML Holding maintains a highly stable financial position, exceptional profitability, and a unique technological advantage. The company not only leads the photolithography equipment segment but also provides essential infrastructure for the global semiconductor industry.

Overall, ASML Holding stands as a cornerstone of the semiconductor supply chain – a company whose financial strength and innovation leadership underpin the progress of the entire digital economy.

REFERENCES

1. Alabdullah, T. T. Y., et al. Corporate Governance System and Firm Financial Performance. *Acta Scientific Computer Sciences*, 4(6), 97–103, 2022.
2. ASML (ASML) – Stock price history. Companies ranked by Market Cap – CompaniesMarketCap.com. URL: <https://companiesmarketcap.com/asml/stock-price-history/> (date of access: 28.10.2025).
3. Davies, P., et al. Unpacking the relationship between digital capabilities, service capabilities, and firm financial performance: A moderated mediation model. *Industrial Marketing Management*, 115, 1–10, 2023. URL: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2023.09.005> (date of access: 28.10.2025).
4. Syriopoulos, T., Tsatsaronis, M., & Gorila, M. The global cruise industry: Financial performance evaluation. *Research in Transportation Business & Management*, 2020, p. 100558. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2020.100558> (date of access: 28.10.2025).

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Березовська Т.І.

викладач вищої категорії

соціально-економічних дисциплін

Борищівський агротехнічний фаховий коледж

МОЛОДЬ ЯК РУШІЙ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ

Стаття досліджує роль молоді у переосмисленні української історії та підкреслює важливість нового наративу, що бачить українське минуле не як низку трагедій, а як шлях героїв і переможців. Розглядаються українські землі та народи у широкому історичному контексті, пропонується переглянути стандартні уявлення про історію та підкреслити стійкість, мужність і досягнення українців. Переосмислення минулого у глобальному вимірі може стати потужним ресурсом для національної самосвідомості та сприяти зміцненню України у сучасному світі.

Ключові слова. Українська історія, переосмислення історії, національна самосвідомість, молодь, історичні наративи, героїчне минуле, глобальний контекст, історія переможців, культурна пам'ять.

Історія України століттями була перепоповнена викликами, перемогами та трагедіями, проте у сучасному дискурсі занадто часто акцент робиться на стражданнях і поразках. У такому наративі українці постають радше як жертви обставин, ніж як творці своєї долі. Сучасна молодь має унікальний шанс переглянути ці стереотипи та відкрити новий погляд на минуле, у якому домінують героїзм, винахідливість і стійкість.

Вступаючи у глобальний історичний контекст, українське минуле розкриває не лише локальні події, а й зв'язки з іншими народами, цивілізаціями та процесами світової історії. Перегляд традиційних уявлень дозволяє бачити Україну не як територію, визначену трагедіями, а як простір, де творилася держава, формувалися культурні досягнення та проявлялася національна мужність [1, с.112].

Саме молодь стає рушієм цього переосмислення: її активність у дослідженні історії і формуванні нових наративів відкриває шлях до усвідомлення героїчного минулого та надихає на сучасні досягнення. Переосмислення історії не лише збагачує національну свідомість, а й стає стратегічним ресурсом для зміцнення України та її позицій у світі.

Історія України традиційно подається як низка трагедій і поразок, що закріплює міф про «народ-жертву». Такий наратив, нав'язаний ззовні, має руйнівний ефект: він формує уявлення про неминучість поразки та пасивність народу. Справжнє переосмислення української історії потребує сміливості переглянути усталені стереотипи та виявити героїзм, винахідливість і стійкість поколінь українців [2, с.108-126].

Молодь виступає ключовим чинником у цьому процесі. Сучасне покоління здатне не лише ставити під сумнів застарілі уявлення, а й формувати нову інтерпретацію минулого,

яка відповідає потребам сьогодення. Завдяки відкритості до світу, мобільності та доступу до сучасних освітніх і цифрових ресурсів молоді люди здатні поєднувати локальні історії з глобальними процесами, демонструючи, що українська історія — це не ізольований феномен, а органічна частина всесвітньої історії.

Україна у цьому розумінні — це не лише територія сучасної держави, а багатшаровий простір, який протягом тисячоліть був заселений різними народами та цивілізаціями. Тут перетиналися шляхи торгівлі, відбувалися масштабні культурні та політичні трансформації, що формували унікальну ідентичність українських земель. Усвідомлення цього широкого контексту дозволяє відкинути нав'язаний образ України як периферійного регіону й побачити її як осередок важливих історичних подій і процесів [3, с.5-21].

Розуміння історії цих земель у ширшому часовому та культурному контексті допомагає не лише збагачувати національну свідомість, а й виховувати відчуття приналежності до великої історії переможців. Воно дає змогу сучасним українцям усвідомити, що вони є спадкоємцями не тільки трагічних сторінок минулого, а й величезних досягнень, героїзму та державотворчих зусиль своїх предків. Саме це відчуття спадковості й неперервності боротьби й творчості надихає молодь на активну участь у творенні сучасної історії та формуванні майбутнього України.

Замість того, щоб зосереджуватися на стражданнях, важливо аналізувати реальні досягнення та прояви мужності, які відзначали українські спільноти протягом століть. Історія України рясніє прикладами не лише трагічних випробувань, але й перемог, здобутків та творчих злетів, які формували силу й ідентичність народу [4, с.240].

Це стосується військових звитяг — від могутності Київської Русі та козацьких походів, які утвердили Україну на політичній мапі Європи, до визвольних змагань ХХ століття, що довели непохитне прагнення до незалежності. Культурні надбання — література, мистецтво, музика, філософія — відображали глибину української душі й водночас ставали частиною європейського та світового контексту.

Не менш значущими були економічні й господарські здобутки: розвиток землеробства, ремесел і торгівлі зробив українські землі важливим вузлом міжнародних контактів. Уже в середньовіччі вони були перехрестям торгових шляхів, що поєднували Схід і Захід, Північ і Південь. Дипломатичні традиції також засвідчують прагнення до державотворення: укладання союзів і договорів демонструє гнучкість і стратегічне мислення українських провідників, які прагнули захищати інтереси власного народу навіть у найскладніші часи [5, с.115-139].

Переосмислення історичної правди — не лише академічне завдання, а й стратегічний ресурс для нації. Молодь, що активно досліджує минуле і формує нові наративи, стає рушієм культурного й морального піднесення. Усвідомлення власного героїчного минулого надихає на сучасні досягнення та зміцнює позиції України на міжнародній арені.

Символічним підтвердженням необхідності переосмислення української історії стало повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році. Ця війна показала, що міфи про «народ-жертву» остаточно втрачають актуальність і більше не відображають сутності сучасного українського суспільства. Перед обличчям агресії українці постали перед світом як народ-герой, який здатний не лише вижити, а й дати відсіч одній із найбільших армій

світу, об'єднатися навколо ідеї свободи та демократії, захистити власну ідентичність і стати моральним прикладом для інших держав.

Ця боротьба стала новою сторінкою української історії, у якій домінують не страждання, а гідність, мужність і єдність. Вона довела, що українці є не пасивними спостерігачами історичних процесів, а активними творцями майбутнього, здатними впливати на світовий порядок [6, с.54].

Молоде покоління, яке виросло вже у незалежній Україні, відіграє у цьому процесі особливу роль. Сьогодні воно активно бере участь у боротьбі — на фронті, у волонтерському русі, у культурі, освіті, дипломатії та інформаційній сфері. Молодь створює нові сенси й символи, які формують глобальне сприйняття України, і втілює у життя ідею, що історія українців — це історія незламності та перемог, а не поразок.

Таким чином сучасна війна не лише формує нову сторінку історії, але й відкриває унікальну можливість остаточно переосмислити минуле. Вона спонукає відмовитися від колоніальних кліше та наративів, які десятиліттями накладалися імперськими дискурсами, й утвердити образ України як держави, що відстоює свободу і своїм прикладом змінює світ. Саме молодь у цьому процесі виступає рушійною силою, адже поєднує спадщину минулого з баченням майбутнього, перетворюючи трагічний досвід на ресурс для перемоги та розвитку.

Отже, українська історія — це історія не жертв, а героїв. Її переосмислення у глобальному контексті допомагає не лише відновити історичну правду, а й сформувати нову національну ідентичність, що стане фундаментом для перемоги та майбутнього розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Український інститут національної пам'яті. Звіт за 2022 рік. Київ : УІНП, 2022. 112 с.
2. Пасько І. Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Історія». 2023. № 13/55. С. 108–126.
3. Російсько-українська війна: підсумки 2023 року // *Axis Europae*. 2023. № 1. С. 5–21.
4. Український історичний журнал. № 4 (2023) : Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції, повсякденні практики. Київ : НАН України, Інститут історії України, 2023. 240 с.
5. Ковальчук В. Українські й російські наративи історії ОУН та УПА // Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 115–139.
6. Наративи української перемоги: вразливості та можливості : аналітичний звіт / за ред. Л. Костюк. Київ : Детектор медіа, 2023. 54 с.

Гончаренко Сергій Владиславович
студент,
Національний університет
фізичного виховання і спорту України
Соколова Наталія Дмитрівна
к.і.н., доцент,
Національний університет
фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна

ВІЙСЬКОВІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Козацьке військо та гетьманська влада займають провідне місце в історії воєнного мистецтва Східної Європи XVII–XVIII століть. В умовах постійної зовнішньої загрози та складної політичної ситуації українські козаки сформували високорозвинену систему військової організації, тактики та стратегічного керівництва. Їхні дії відзначалися мобільністю, автономністю окремих загонів, умінням використовувати природний ландшафт та імпровізувати в умовах бою. Вивчення особливостей козацької тактики дозволяє не лише відтворити еволюцію української державності та збройної сили минулого, але й усвідомити її значення для сучасної оборонної думки.

Військово-політичне значення гетьманів.

Формування козацького війська було тісно пов'язане із діяльністю видатних політичних і військових лідерів. Зокрема, П. Конашевич-Сагайдачний та Б. Хмельницький реалізували модель військово-політичного управління, що ґрунтувалася на поєднанні військової демократії та централізованого керівництва під час кампаній. П. Сагайдачний здійснив реорганізацію війська, упорядкував дисципліну, домігся визнання козацького стану як елемента державного механізму Речі Посполитої. Б. Хмельницький же під час Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. підніс військово-адміністративну систему до рівня державності.

Водночас влада гетьмана не була абсолютною: вона спиралася на військову раду, що зберігала демократичний принцип колективності ухвалення рішень. Така система сприяла гнучкості управління та збереженню єдності війська. Окремо хочеться написати про П. Сагайдачного. Герой походів проти Османської імперії, Московського царства й Кримського Ханства, звеличений у народних піснях, він був і видатним політиком та дипломатом, оборонцем православ'я, покровителем Києво-Братської школи, Ш. Старовольський присвятив запорізькому гетьману такі рядки в своєму творі «Сарматські воїни» (1631): «Сагайдачний був наділений надзвичайною мудрістю і, окрім того, - великою відвагою, бравадою та нехтуванням життям; перший шов у бій, останній його покидав; був хоробрий, спритний, пильний у таборі, витривалий щодо сну, тверезий

і небагатослівний, обережний. ... Тому Сагайдачний, маючи такого роду достоїнства, постійно мав щастя на суші і на морі»[1, с. 27]. Треба зауважити, що П. Сагайдачному вдалося розбудувати армію нового типу та власну школу військового мистецтва. Козацька армія стала однією з найнебезпечніших у Європі, що засвідчили її перемоги на полях битв. Погляди П. Сагайдачного у військовому аспекті суттєво відрізнялися від поглядів інших західноєвропейських полководців. Так серед європейців, основною тактикою бойових дій було маневрування по тилах противника та облога фортець. Гетьман винайшов власний метод. Він обрав за основу швидкий і несподіваний маневр із метою розгрому противника потужним ударом. За таких умов, бої йшли за його правилами, що часто приводили до перемог.

Становлення управління військовою підготовкою у Козацько-Гетьманській державі

Внаслідок національно-визвольної війни 1648–1654 рр. військо Запорозьке мало усі основні ознаки державності: власну територію, публічну владу, апарат управління. Національна держава, створена Б. Хмельницьким, охоплювала значну територію, а її населення складало понад 3 млн. осіб.

Згідно з умовами Зборівського договору 1649 р., козацька держава розташовувалася на теренах наступних полків: Чигиринського, Білоцерківського, Уманського, Брацлавського, Кальницького, Київського, Переяславського, Кропивнянського, Миргородського, Полтавського, Прилуцького, Ніжинського та Чернігівського. На додаток до цього, Борзнянський та Овруцький козацькі полки склали окремі територіально-адміністративні округи та військові одиниці. При організації системи управління такої значної держави було використано традиційну модель козацького адміністрування, яка отримала назву полково-сотенного устрою. Верховна влада зосереджувалась у руках гетьмана, а її другим рівнем виступали військові чини: генеральна старшина, полковники, обозні, осавули, писарі, судді та сотники. Одночасно з цим, був заснований орган виконавчої влади – Генеральна військова канцелярія, система судових органів, на чолі якої стояв Генеральний військовий суд, а інститут гетьманської влади виконував роль вищої касаційної інстанції. Значний обсяг управлінських повноважень надавався генеральній старшині, до якої включалися хорунжий, підскарбій та бунчужний. Таким чином, в козацько-гетьманській державі діяла трирівнева система державного управління – генеральний, полковий та сотенний рівні, які поєднували в собі народовладдя та елементи військової організації управління. Вищим органом влади козацько-гетьманської держави була Генеральна рада чи «Чорної ради», яка являла собою форму прямого волевиявлення усіх повноправних представників козацтва. Цей орган влади не мав чітко встановленого місця та періодичності проведення, адже кожного разу ці обставини визначалися гетьманським універсалом. Враховуючи ту обставину, що скликання таких рад та прийняття рішень проходило з великими труднощами, то поступово гетьмани почали відмовлятися від їхнього скликання, вирішуючи справи одноособово, або переносючи їх розгляд на Старшинської ради.

Економічні та соціальні умови функціонування війська

Матеріальною основою козацтва у першій половині XVII століття був воєнний промисел. Здобичництво, участь у морських і сухопутних походах, а також служба найманцями були джерелами доходів, що забезпечували автономність та незалежність козацької спільноти. Ця економічна самостійність зумовлювала специфічний спосіб

життя, де військова діяльність і господарство були взаємопов'язаними. Зайве доводити, що захоплення воєнної здобичі, збройне насильство і грабежі цивільного населення не були якимось винаходом українських козаків. Адже в різні історичні епохи подібні дії незмінно супроводжували озброєних людей, організованих у ті чи інші спільноти. Наприклад, в історичному бутті скіфських кочовиків дослідники вирізняють етап так званої грабїжницької економіки (VII — початок VI ст. до н.е.), ознакою якого були грабїжницькі погроми скіфами осілих народів без спроб встановити над ними тривале політичне панування. З плином історичного часу змінювалась економічна підоснова, форми та соціально-політична мотивація збройного насильства і грабежу. Козацька культура формувала у воїнів особливі риси: стійкість, витривалість, колективізм, дисципліну та готовність до тривалих походів. Виховання базувалося на практичній воєнній підготовці, участі в бойових операціях і глибоких традиціях лицарської честі.

Система військової підготовки

Військова підготовка козацького війська опиралася на спадкову традицію та постійне тренування бойових навичок. Важлива роль відводилася військовому осавулу, який відповідав за бойову дисципліну, організацію строю, навчання вогневому бою та маневруванню під час кампаній. Така модель створювала високий рівень бойової готовності навіть серед новонабраних козаків. Система військового виховання включала в себе ведення наступальних та захисних бойових дій, створення надійної оборони, підготовка укріплених військових таборів та використання різних видів тактики. При цьому значна увага приділялася вмінно битися на шаблях, а також підготовці до стрільби з рушниць, пістолів та гармат. За даними І. Крипякевича, козаки використовували значну кількість гармат, які отримували в якості трофеїв, а також як подарунки від польських королів та правителів московської держави [2, с. 273]. У козацькому війську використовувалися чотири види гармат: мортири, мідні гармати, залізні ковані й чавунні гармати.

Розгляд значного обсягу джерел показує, що процес воєнної підготовки включав в себе п'ять напрямків, пов'язаних з тактикою, яка використовувалася козаками: 1) підготовка молодих козаків до ведення бойових дій; 2) порядок стрільби піхотою; 3) кінний наступ лавою; 4) бій окремими загонами; 5) використання рухомого табору. При проведенні такої освіти враховувалася та обставина, що у козацькому війську існував поділ на роди військ, тобто піхотинців, вершників та артилеристів. Важливим напрямком військової освіти було релігійне виховання.

Вогнепальна зброя та її характеристики

Переворот у військовій справі: поява вогнепальної зброї наприкінці XIV – на початку XV ст. здійснила справжній переворот, практично звівши нанівець переваги важкої лицарської кінноти на відкритій місцевості.

Типи зброї козаків: У середині XVII ст. козацька піхота мала на озброєнні різноманітну ручну вогнепальну зброю: аркебузи, мушкети, рушници, пищалі та ін..

Походження зброї: Дослідник Д. Яворницький вважав, що рушници, скоріше за все, виробляли в Україні, тоді як мушкети завозили із-за кордону. Також зустрічалася назва козацької рушници – яничарка, що свідчить про східне походження зброї [3, с. 216].

Пістолі (пістолети): Козаки також використовували пістолі, оснащені колісцевими і кременевими ударними замками. Зазначається, що кожен козак міг мати при собі чотири пістолі: два за поясом і два у шкіряних кобурах. Кулі для них були розміром з горобине

ййце. Пістолі були легкими і дозволяли діяти однією рукою, але мали низьку влучність і малу далекобійність.

Виробництво та доступність: Масове виготовлення зброї українськими ремісниками навіть у невеликих містечках сприяло її поширенню і доступності за ціною.

Співіснування типів зброї: Під час розкопок місця Берестейської битви було знайдено численні зразки козацької ручної вогнепальної зброї, що підтверджує факт співіснування практично усіх типів рушниць першої половини XVII ст. в озброєнні козацького війська [4, с. 184].

Перевага легких мушкетів: Козаки майже не користувалися важкими мушкетами старого зразка, а використовували більш легку зброю, яка дозволяла піхоті швидко маневрувати на полі бою.

Прискорення заряджання: Козаки використовували ладівниці (коробочки з гніздами для заздалегідь відміряних ладунків — порцій пороху, пижів і кулі), що значно прискорювало процес заряджання рушниці.

Ставлення до зброї: Козаки дуже шанували ручну вогнепальну зброю, утримували її в чистоті, робили їй коштовну оправу та прикрашали, зберігаючи у спеціальних шкіряних чохлах.

Тактика і ведення бою

Тактика козацького війська ґрунтувалася на раптовості, швидкості та гнучкості. Козацькі підрозділи могли швидко переміщатися на великих відстанях, уникаючи відкритого бою до того моменту, коли умови ставали вигідними. Вони активно застосовували маневрену стрілецьку піхоту, рухливу кавалерію та розосереджені бойові порядки. у Війську Запорозькому низовому існував цілий інститут військових старшин без посад які являли собою командний резерв на випадок війни або керівництва окремими військовими з'єднаннями. У своєму впливі на товариство кошові отамани опиралися на курінних отаманів які були посередниками між військовою старшиною і рядовим козацтвом. Однією з ключових ознак військової майстерності було вміле використання ручної вогнепальної зброї. Козаки володіли технікою точного прицільного вогню, комбінували стрільбу з переміщенням та маскуванням, що забезпечувало перевагу над важкою піхотою Європи. Стратегія гетьмана Б. Хмельницького була спрямована на розпорошення сил ворога і розгром його війська частинами. Він правильно обирав напрямок головного удару, зосереджував сили і засоби у потрібному місці і у потрібний час. Б. Хмельницький здійснював сміливі маневри, завдаючи удари противнику з флангів і тилу, рішучими діями досягав своєї мети у бою.

Так було, наприклад, в бою під Корсунем (16 травня 1648 р.), при переслідуванні ворога (понад 20 тис.), що відступав, вишикувавшись у похідну колонну. Вона складалася з обозу у вигляді прямокутника (кожен боковий фас складався з 4 рядів возів, які прикривали гармати), що прикривав артилерію та піхоту, і ар'єргарду, який складався із загону кінноти. Для деморалізації ворога і послаблення його перед вирішальною битвою, за наказом Б. Хмельницького, “козаки стрімко кидалися до обозу, давали залпи з пищалей і відходили на невелику відстань. Такі атаки повторювалися багато разів [4, с. 187].

Польові укріплення і «табір»

Найхарактернішою особливістю козацької фортифікаційної тактики був рухомий табір, сформований із возів. Табір перетворював військо на мобільну фортецю, забезпечуючи оборону від кінноти, стійкість до артилерійського обстрілу та можливість ведення вогню з укріплених позицій. Він дозволяв вести тривалу оборону навіть при чисельній перевазі супротивника.

Вплив на військову традицію Східної Європи

Козаків запрошували до багатьох армій Європи як досвідчених військових спеціалістів. Їхній бойовий досвід вплинув на розвиток російського, польського та частково османського військового мистецтва. У XVIII столітті окремі елементи козацької тактики, зокрема маневрена піхота та мобільні укріплення, були адаптовані у практиці регулярних армій.

Отже, козацьке військо представляло собою складний військово-соціальний організм, у якому поєднувалися дисципліна, самоврядування, висока бойова підготовка та здатність до стратегічних інновацій. Тактика козаків мала суттєвий вплив на розвиток воєнної думки Східної Європи, а її вивчення зберігає актуальність у сучасних умовах оборонного будівництва та формування військової доктрини держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сас П.М. Петро Конашевич-Сагайдачний: молоді роки. – К., 2006. – 287 с.
2. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990. – 408 с.
3. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. У трьох томах. – Т.1. – К., 1990. – 596 с.
4. Гузенко Ю., Войтенко А. Деякі аспекти використання ручної вогнепальної зброї українським козацтвом у середині XVII ст. \ \ Краєзнавство. – 2008. – № 1–4. – С. 183-189.

Осіпик Каріна Олександрівна
курсант третього курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марченко Олена Вікторівна**
професорка кафедри
теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини,
доктор філософських наук, професор
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблематика захисту прав людини посідає центральне місце у сучасному міжнародному правопорядку. Історичний досвід ХХ століття, особливо наслідки Другої світової війни, продемонстрували необхідність створення глобальних механізмів гарантування основоположних прав і свобод людини. Саме Організація Об'єднаних Націй (ООН), заснована у 1945 році, стала ключовим інститутом, який ініціював формування універсальної системи міжнародного захисту прав людини. Як зазначає українська дослідниця Н. Оніщенко, «ООН виступила каталізатором процесу міжнародної гуманізації правових норм, надавши правам людини статус універсальної цінності» [1, с. 107].

Після трагедій світових воєн міжнародне співтовариство усвідомило, що права людини не можуть залишатися виключно внутрішньою справою держав. Це розуміння було закріплене у Статуті ООН (1945 р.), де серед головних цілей Організації проголошено сприяння «повага до прав людини і основних свобод для всіх без різниці раси, статі, мови або релігії». Саме з цього моменту почалося формування нового етапу у розвитку міжнародного права - гуманітарного та правозахисного напрямку.

Відомий юрист Г. Беккер підкреслює, що «ООН стала першою міжнародною інституцією, яка надала універсальний характер ідеї прав людини, інтегрувавши її у систему міжнародного права» [2, с. 254]. Уже в перші роки діяльності ООН розпочалася робота над створенням документів, які мали б чітко визначити зміст та обсяг прав і свобод людини.

Кульмінаційним моментом діяльності ООН у сфері прав людини стало прийняття 10 грудня 1948 року Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ). Цей документ став першим універсальним актом, що системно закріпив права і свободи людини, а також визначив

принципи рівності, гідності та недискримінації. Як зазначає український правознавець В. Буткевич, «Загальна декларація прав людини стала своєрідною "конституцією" людства, оскільки саме на її основі розвивалися всі подальші міжнародно-правові стандарти у сфері прав людини» [3, с. 370]. Декларація, хоча й не мала обов'язкової юридичної сили, заклала морально-правові орієнтири для створення міжнародних договорів, що отримали обов'язковий характер. Саме вона стала фундаментом для подальшого формування Міжнародного білля про права людини.

Розвиток ідеї ЗДПЛ продовжився у 1966 році з ухваленням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, які набули чинності у 1976 році. Разом із Декларацією ці документи утворили так званий Міжнародний білля про права людини. Згідно з дослідженням О. Марченка, «Пакти 1966 року не лише конкретизували норми Декларації, але й закріпили міжнародно-правовий обов'язок держав забезпечувати дотримання прав людини» [4, с. 156].

Особливе значення має Комітет з прав людини ООН, створений відповідно до статті 28 Пакту про громадянські і політичні права. Цей орган розглядає періодичні доповіді держав, а також індивідуальні скарги осіб (згідно з Факультативним протоколом), що є важливим механізмом міжнародного контролю. Також слід відзначити Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, який оцінює реалізацію зобов'язань держав у соціально-економічній сфері, що свідчить про поступове розширення предмета міжнародного контролю з боку ООН.

Крім договірних механізмів, значну роль відіграють інституційні структури ООН, які забезпечують реалізацію принципів прав людини. Передусім це Рада з прав людини ООН, створена у 2006 році на заміну Комісії з прав людини. Її діяльність ґрунтується на принципах універсальності, об'єктивності та діалогу. Вона проводить Універсальний періодичний огляд, що є глобальним механізмом моніторингу дотримання прав людини у всіх державах-членах. Крім того, в рамках ООН діють спеціальні доповідачі, експертні групи та робочі органи, які займаються окремими питаннями - запобігання катуванням, насильству щодо жінок, дискримінації, правам мігрантів тощо. Як зазначає Л. Копейчиков, «ефективність інституційних структур ООН полягає не у примусовому характері рішень, а у формуванні міжнародного тиску та морального авторитету, який спонукає держави до дотримання правових стандартів» [5, с. 199].

Діяльність ООН справила значний вплив на формування регіональних механізмів захисту прав людини. На основі її принципів були створені: Європейська система (Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.); Американська система (Американська конвенція про права людини, 1969 р.); Африканська система (Африканська хартія прав людини і народів, 1981 р.).

Дослідниця І. Кисельова підкреслює, що «ООН створила методологічну основу для формування регіональних систем, забезпечивши уніфікацію правових стандартів та механізмів їх реалізації» [6, с. 125]. Таким чином, діяльність ООН має не лише нормативно-правовий, а й системоутворюючий вплив на всю архітектуру сучасного міжнародного правозахисту.

Попри значні досягнення, система ООН у сфері прав людини стикається із численними викликами. До них належать політизація діяльності Ради з прав людини, подвійні

стандарти при оцінці ситуацій у різних країнах, недостатня обов'язковість виконання рішень органів ООН. Разом з тим, як зазначає М. Шевченко, «ООН залишається єдиною глобальною платформою, здатною поєднувати моральні імперативи та міжнародно-правові зобов'язання держав у сфері прав людини» [7, с. 87]. У майбутньому ефективність системи залежатиме від удосконалення механізмів контролю, посилення прозорості та взаємодії між договірними органами і національними інституціями.

Отже, Організація Об'єднаних Націй відіграла вирішальну роль у становленні системи міжнародного захисту прав людини. Від прийняття Загальної декларації прав людини до створення розгалуженої мережі договірних і інституційних механізмів, ООН сформувала правові та етичні засади сучасної глобальної системи прав людини. Її діяльність сприяла гуманізації міжнародного права, підвищенню рівня відповідальності держав за дотримання прав людини та створенню умов для розвитку регіональних механізмів захисту. Таким чином, роль ООН є не лише історичною, а й стратегічною - вона залишається головним гарантом універсальності, неподільності та непорушності прав людини у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оніщенко Н. М. Право і права людини в системі міжнародного правопорядку : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 284 с.
2. Becker H. Human Rights and the United Nations System. Oxford : Oxford University Press, 2005. 332 p.
3. Буткевич В. Г. Міжнародне право: загальна частина : підручник. Київ : Наукова думка, 2019. 512 с.
4. Марченко О. В. Система міжнародного захисту прав людини: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Харків : Право, 2020. 368 с.
5. Копейчиков Л. А. Теорія держави і права : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 400 с.
6. Кисельова І. В. Регіональні системи захисту прав людини: порівняльний аналіз : монографія. Одеса : Фенікс, 2021. 276 с.
7. Шевченко М. В. ООН і права людини у XXI столітті: виклики та перспективи : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022. 295 с.

Пруденко Гліб Максимович,
здобувач 4 курсу бакалаврату спеціальності
«Історія та археологія» та «Правознавство»
Запорожченко Юлія Василівна,
професор кафедри історії та теорії держави і права
«Університету митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна, д.і.н.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1303-0693>

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» М.МІХНОВСЬКОГО: ГОЛОВНІ ІДЕЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ»

Самостійність України = незалежність. Її збереження нині – вкрай актуальні в умовах сучасної російсько-української війни. Уроки історії довели, що «кінець московської орієнтації» (назва статті М. Грушевського у праці «На порозі нової України. Гадки і мрії» – *авт.*) – то найвигідніший політичний сценарій, який сприяє переосмисленню взаємовідносин двох держав і власне шанс України на пізнаваність у всьому світі та ідентифікацію з українською нацією, аж ніяк не з «молодшим братом росії». Така міжнародно-правова ідентифікація та культурна дипломатія вже давали шанс Україні позбавитися залежності, однак, перемога радянського проекту на довгі часи поставила крапку на самостійності.

В період «Імперського меридіану», в середині XIX ст., коли постав проєкт «Україна», у Олександра Кониського (юрист, літератор.....) друком вийшла стаття «Україна самостійна». На зустрічах з молоддю на його київську квартиру часто навідувався й майбутній самостійник М. Міхновський, на початку XX ст. сформулював цілісне бачення української національної державності. Його брошура «Самостійна Україна» (1900 р.) [1] стала текстом, який підсумував перехід від культурного пробудження українців до політичної самостійної ідеї. Саме тому вивчення змісту цієї брошури є важливим для розуміння початку етапу українського політичного націоналізму та подальших процесів націєтворення.

Цю роботу світ побачив у Львові навесні 1900 року. М. Міхновський проголосив промову у Полтаві й Харкові під час Шевченківських свят того ж року, яка і була покладена в основу тексту. На той момент, «Самостійна Україна» була своєрідною програмою для Революційної української партії, одним із засновників якої і був сам М. Міхновський. Але згодом, ця робота стала не просто програмою, а здобула набагато більшого сенсу [3].

І дійсно, історична причина появи «Самостійної України» пов'язана із кризою імперської системи та активізацією національних рухів у Східній Європі. Українське суспільство на зламі XIX–XX століть залишалося позбавленим власних політичних установ і перебувало у становищі нації без держави. М. Міхновський у своїй роботі наголошував, що українці є окремим народом зі своєю мовою, історією та культурою, але

позбавлені можливості реалізувати політичну суб'єктність у межах правління Російської імперії. Його твердження: «Ми визнаємо, що наш нарід теж перебуває у становищі зграбованої нації» [1, с. 13] відображає доволі глибоке усвідомлення проблеми колоніального підпорядкування.

Головним елементом ідей М.Міхновського є теза про повну незалежність, яка висловлена у відомій фразі: «Одна, єдина, неподільна, вільна, самостійна Україна від Карпатських аж по Кавказькі» [1, с. 22]. Ця фраза не лише окреслювала бажані кордони майбутньої держави, а й виражала загальний принцип, що національна свобода неможлива без політичної суверенності. М.Міхновський вважав, що ні автономія, ні федерація не здатні забезпечити рівність, адже вони фактично зберігають домінування держави-метрополії. Саме тому його позиція відрізнялася від частини діячів Револьюційної української партії, які орієнтувалися на співпрацю з російською соціал-демократією.

Важливою частиною позиції М.Міхновського є розуміння нації як спільноти не лише культурної, а насамперед політичної. Він підкреслює, що нація «виявляє себе у волі до державного життя», а держава не може бути нав'язаною зовні, але мусить постати внаслідок внутрішньої самоорганізації та усвідомлення власних інтересів. Таке роз'яснення поєднує елементи романтизму і раціональної політичної стратегії, тобто мова і історична пам'ять становлять основу ідентичності, але політичний інструмент її захисту – це держава.

Ідеї брошури позначилися і на формуванні українського політичного націоналізму, який відрізнявся від народницьких та соціалістичних рухів пріоритетом державності над соціальними програмами. М.Міхновський фактично заклав підґрунтя майбутніх етапів національної боротьби: від діяльності Української народної партії до змагань за державність у 1917–1921 роках та ідеологічних засад українських військово-політичних організацій ХХ століття.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що «Самостійна Україна» М. Міхновського є основним текстом, ґрунтом у формуванні сучасної української політичної нації. Ця праця не лише вплинула на розвиток націоналістичної думки першої половини ХХ століття, а й продовжує формувати спосіб нашого мислення про державність і націю сьогодні. Її актуальність полягає саме у поєднанні ідеї свободи як історичного права народу з чітким усвідомленням необхідності політичної та військової самодостатності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міхновський М. Самостійна Україна. Харків: Рух, 1900. 36 с. (Перевидання: Київ: Смолоскип, 2002). Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/politologiya/16536-mihnovskiy-m-samostiyna-ukrayina/>
2. Інформаційні матеріали до 150-річчя від народження Миколи Міхновського // Український інститут національної пам'яті. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-150-richchya-vid-narodzhennya-mykoly-mihnovskogo>
3. Кралюк П. Микола Міхновський: чому його ідеї про самостійну Україну не були почуті 100 років тому // Радіо Свобода. 31.03.2023. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-mikhnovskyy-ideya-samostiynoyi-ukrayiny/32342147.html>
4. Гриневич В. Останні дні і смерть Міхновського // Історична правда. 04.05.2024. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2024/05/4/163894/>

МЕДИЧНІ НАУКИ

Вояківський Андрій,

студент 2 курсу

Тяпченко Олександр Миколайович

викладач закладу вищої освіти

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця

ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ: СТАНДАРТИ ПЕРЕДАЧІ ДАНИХ У СУЧАСНІЙ МЕДИЦИНІ

Вступ

Сучасні методи діагностики ґрунтуються на фізичних принципах — рентгеновському випромінюванні, ультразвукових хвилях, магнітних полях, електричних сигналах. Вони відіграють важливу роль у медичній практиці, забезпечуючи підвищення точності, оперативності та ефективності встановлення клінічних діагнозів. Їх суть полягає у використанні алгоритмів штучного інтелекту, статистичних методів, технологій машинного навчання та експертних систем. Ці технології застосовують у різних галузях медицини - від скринінгу до аналізу медичних зображень і генетичних даних.

Актуальність

У світі, де обсяг медичних зображень і результатів досліджень щороку зростає, постає потреба у швидкому та безпомилковому обміні інформацією. Кожна сучасна лікарня використовує десятки різних апаратів, і без уніфікованих стандартів їхня робота неможлива. Проблема сумісності медичних даних довгий час була однією з найбільших перешкод у розвитку цифрової медицини. Тому такі стандарти, як (DICOM, HL7 та FHIR), стали ключем до створення єдиної цифрової екосистеми охорони здоров'я.

Основний зміст

Програмні рішення для аналізу медичних зображень (КТ, МРТ, рентгенографія, УЗД), глибоко навчаються та здатні автоматично ідентифікувати патології, як-от новоутворення, ішемічні ураження чи переломи. Прикладами таких рішень є IBM Watson Health, Aidoc, Zebra Medical Vision, які демонструють високу ефективність у радіологічній практиці.

Сучасна цифрова медицина активно розвивається завдяки впровадженню міжнародних стандартів та відкритих платформ, що забезпечують взаємодію між різними інформаційними системами. Програмні засоби для діагностики стають ключовими елементами цифрової трансформації, адже сприяють підвищенню точності медичної допомоги, зменшенню впливу людського фактору, автоматизації процесів та розвитку превентивної медицини.

Подальший прогрес таких систем залежить від міжнародної стандартизації, оскільки ефективність цифрового середовища визначається здатністю різних платформ обмінюватися клінічними даними в єдиному форматі. Фізичні методи діагностики (КТ, МРТ, УЗД, ЕКГ тощо) працюють на основі різних фізичних явищ, які перетворюються на цифрові сигнали або зображення. Щоб ці дані могли бути використані на різних пристроях — від томографа до комп'ютера лікаря — було створено спеціальні міжнародні стандарти (FHIR, DICOM, HL7), що забезпечують узгоджену роботу діагностичних програм, електронних медичних записів і телемедицини.

DICOM (Digital Imaging and Communications in Medicine) - описує, як саме медичні зображення потрібно зберігати, передавати й відображати. Завдяки DICOM КТ, МРТ та УЗД працюють у єдиному форматі, а лікар може переглядати дослідження на будь-якому сумісному обладнанні.

HL7 (Health Level Seven) - застосовується для передачі текстових медичних даних: результати аналізів, протоколи досліджень, направлення, інформація про пацієнтів. Це дозволяє об'єднати в одну систему дані з лабораторій, діагностичних кабінетів і стаціонарів.

FHIR (Fast Healthcare Interoperability Resources) є більш новішим і сучаснішим стандартом, який дозволяє швидко обмінюватися даними через веб-технології. Він спрощує інтеграцію мобільних застосунків, онлайн-сервісів та різних медичних платформ.

Завдяки цим стандартам фізичні дані, які генерує апаратура, стають частиною єдиної цифрової інфраструктури медицини. Це підвищує точність діагностики, прискорює роботу лікарів і дозволяє об'єднувати інформацію про пацієнта незалежно від типу обладнання.

Висновки

Взаємодія медичного обладнання з цифровими стандартами стала ключовим кроком у розвитку сучасної медицини. DICOM, HL7 та FHIR забезпечили можливість об'єднання фізичних методів діагностики з інформаційними технологіями, що дозволило створити більш точну, доступну та зручну систему медичної допомоги. Ці стандарти фактично стали "мовою", якою спілкуються різні медичні пристрої та цифрові сервіси.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Bidgood, W.D. "Understanding DICOM." Journal of the American College of Radiology.
2. Романюк, О. Н., Завальнюк, Є. К., Тітова, Н. В., & Романюк, С. О. (2025). Програмні засоби для діагностування захворювань (Doctoral dissertation, ВНТУ).
3. Benson, T., Grieve, G. FHIR Essentials. Springer, 2018.
4. Dolin, R.H. "HL7 Clinical Document Architecture." Journal of the American Medical Informatics Association.
5. Корнієнко, Г. А. (2024). Аналіз медичних зображень для виявлення патології.
6. Pianykh, O. Digital Imaging and Communications in Medicine (DICOM): A Practical Introduction and Survival Guide. Springer.

Кузюра Крістіна Вікторівна,
студентка 2 курсу
Тяпченко Олександр Миколайович
викладач закладу вищої освіти
Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця

ЕЛЕКТРОННА МЕДИЧНА КАРТА: ПЕРЕВАГИ, ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Вступ

Сучасна система охорони здоров'я активно проходить етап цифрової трансформації, однією з найважливіших складових якої є впровадження електронної медичної карти пацієнта. Оскільки перехід від паперових документів до цифрових структурованих даних відкриває нові можливості для забезпечення більшої доступності, безпеки та ефективності використання медичної інформації. Електронна медична карта накопичує повну історію медичного стану пацієнта, включаючи результати обстежень, призначення, лікування та лабораторні аналізи, що будує базу для якісної та безперервної медичної допомоги. В Україні розвиток електронних медичних карток є надзвичайно важливим, наприклад, у контексті реформ у сфері охорони здоров'я, активного впровадження національної системи eHealth та зростаючої потреби в швидкому обміні медичною інформацією в умовах воєнного середовища. Попри наявність технічних і організаційних труднощів, електронна медична карта залишається ключовим напрямом удосконалення медицини і значним кроком на шляху до створення ефективної, прозорої та орієнтованої на потреби пацієнтів системи охорони здоров'я.

Актуальність

Електронна медична карта пацієнта сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки цифровізація охорони здоров'я стає ключовим напрямом розвитку медичних систем у світі та в Україні. Зростання обсягів медичних даних, ускладнення діагностичних і лікувальних процесів та необхідність швидкого обміну повідомленнями між різними рівнями кваліфікованої допомоги потребують сучасних інструментів зберігання і використання медичної інформації. Саме електронна медична карта дозволяє перейти від фрагментованих, а іноді незрозумілих через почерк, паперових записів, до структурованої, доступної та безпечно захищеної інформації, що набагато покращує взаємодію між пацієнтами та медичним персоналом. Наприклад, хворий, який звертається у різні медичні заклади, часто може натрапити на проблему, що лікарі не мають доступу до попередніх результатів обстежень, це призводить до обов'язкового повторного призначення аналізів, затримки у встановленні діагнозу або навіть неправильного лікування. У системах інтенсивної терапії довготривале отримання інформації про алергії або реакції організму на конкретні препарати може становити пряму загрозу для життя. Саме електронна медична карта допомагає спеціалісту миттєво

отримати повний медичний анамнез пацієнта — від попередніх діагнозів до перенесених операцій — що суттєво скорочує час до початку лікування.

Цифрова медична документація повинна відповідати сучасним вимогам ефективності та оперативності, а також створює фундамент для розвитку новітніх технологій у галузі медицини. Тема впровадження електронної медичної карти залишається невід'ємною частиною медицини в Україні, особливо через труднощі, які супроводжують її реалізацію в практику. Ці проблеми істотно впливають на прогрес цифровізації медичної системи, та створюють додаткові перешкоди. Багато закладів охорони здоров'я стикаються з обслуговуючими бар'єрами, такими як недостатнє технічне забезпечення або слабка якість інтернет-з'єднання, що особливо відчутно у віддалених регіонах. Додатковий виклик створює різноманітність програмного забезпечення, яка ускладнює стандартизацію та інтеграцію з національною платформою eHealth. Одним із ключових аспектів є низький рівень цифрової грамотності та обізнаності певної частини медичного персоналу, що вимагає обов'язкових навчальних заходів і адаптації до нових технологічних процесів. Не менш важливим є питання кібербезпеки й захисту персональних даних пацієнтів, адже процес діджиталізації підвищує ризик незаконного доступу до інформації. Ситуація також обтяжується через воєнний контекст, який характеризується перебоями в електропостачанні, нестабільністю інфраструктури, через обстріли та переміщенням значної кількості пацієнтів за кордон. Також у разі евакуації пораненого інформація про надану допомогу на етапі стабілізації чи проведенні маніпуляції, повинні бути доступні наступній ланці медичної допомоги. На практиці відсутність електронної медичної карти може призвести до введення препаратів, несумісних із попереднім лікуванням, або до витрати часу на повторне обстеження. Крім того, переміщення цивільного населення між регіонами та країнами створює додаткову потребу у швидкому доступі до особистих медичних даних, зокрема для онкохворих, пацієнтів на інсулінозалежний діабет або серцево-судинними захворюваннями, для яких переривання лікування є небезпечним. За таких умов необхідно гарантувати збереження, конфіденційність передавання і безпеку медичної інформації, що є критично важливим для функціонування системи охорони здоров'я в сьогоденніших реаліях.

Висновок

Електронна медична карта пацієнта є головним стратегічним інструментом, який відіграє неабияку роль у розвитку української медицини. Україна активно здійснює розвиток системи eHealth, оновлюючи реєстри та збільшує цифрові можливості для відповідності світовим стандартам обміну даними, таким як HL7 та FHIR, якими користуються: Австралія, Австрія, Канада, Швейцарія, Велика Британія, США, Індія, Японія, та потроху Україна. Це дозволить забезпечити злиття з міжнародними медичними платформами та покращити якість обміну інформацією з іноземними клініками, включаючи участь у дослідженнях, трансплантації та лікуванні за кордоном. Подальший розвиток системи електронної медичної карти відкриває перспективи для введення таких технологій, як штучний інтелект, аналіз великих масивів медичних даних, автоматизована підтримка прийняття клінічних рішень та персоналізована медицина. Особливої уваги, звісно, набувають телемедичні послуги, які є актуальними для

віддалених територій і у сфері військової медицини. У подальшій перспективі повне зрощення електронної карти пацієнта сприятиме формуванню єдиного медичного інформаційного простору в Україні, що значно підвищить рівень профілактики, діагностики та лікування, закріпить ясність у системі охорони здоров'я та покращить управління ресурсами. Також місцева влада, аналізуючи інформацію, про найбільшу кількість звернень до конкретних лікарів, зможе прогнозувати, яких фахівців варто залучати на роботу в місцеві лікарні, яке нове обладнання необхідне, щоб будувати конкурентоспроможний ефективний заклад охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Topol, E. (2019). *Deep medicine: How artificial intelligence can make healthcare human again*. Basic Books.
2. Esteva, A., Robicquet, A., Ramsundar, B., Kuleshov, V., DePristo, M., Chou, K., Cui, C., Corrado, G. S., Thrun, S., & Dean, J. (2019). A guide to deep learning in healthcare. *Nature Medicine*, 25(1), 24–29. <https://doi.org/10.1038/s41591-018-0316-z>
3. Wiens, J., Saria, S., Sendak, M., Ghassemi, M., Liu, V. X., Doshi-Velez, F., Jung, K., Heller, K., Kale, D., Saeed, M., Mark, R., & Himmelstein, D. (2019). Do no harm: A roadmap for responsible machine learning for health care. *Nature Medicine*, 25, 1337–1340. <https://doi.org/10.1038/s41591-019-0548-6>
4. *Ukrainian Medical Journal*. (2023). Розвиток електронної системи охорони здоров'я. <https://umj.com.ua/uk/novyna-191889-rozvitok-elektronnoyi-sistemi-ohoroni-zdorov-ya>
5. Dergachova Regional Scientific Medical Library. (2024). Електронна система охорони здоров'я: найзатребуванішими серед українців є неврологія. <https://derg.crl.net.ua/novini/elektronna-systema-ohorony-zdorov-ya-najzatrebuvanishymy-sered-ukrayintsiv-ye-nevrologiya/>
6. Murdoch, T. B., & Detsky, A. S. (2013). The inevitable application of big data to health care. *JAMA*, 309(13), 1351–1352. <https://doi.org/10.1001/jama.2013.393>

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Дяченко Алла

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри промислового дизайну

і комп'ютерних технологій,

деканка факультету декоративно-прикладного мистецтва

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва

і дизайну імені Михайла Бойчука,

членкиня Співки дизайнерів України,

членкиня Національної спілки художників України

ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПОСТЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасне художньо-промислове мистецтво XXI століття перебуває у стані глибоких трансформацій, спричинених взаємодією глобалізаційних процесів [1, с. 36], технологічного прогресу [2], соціокультурних зрушень та переосмисленням ролі традицій у сучасному світі. У цьому контексті художники дедалі активніше звертаються до ремісничих технік не лише як до засобу матеріальної виразності, а як до інструмента культурного самоусвідомлення, критичного аналізу та формування нових комунікативних стратегій [3]. Глобалізований арт-простір значно розширив можливості для міжкультурної взаємодії, що водночас створило умови для посилення конкуренції, унаслідок чого мистецький твір оцінюється не лише за рівнем технічної майстерності, але й за глибиною концептуального змісту, його соціальною, культурною й етичною релевантністю.

Глобалізація значно вплинула на художню мобільність, відкривши митцям доступ до міжнародних виставкових платформ, резиденцій, фестивалів і міждисциплінарних лабораторій [1]. Участь у таких подіях, як *Venice Biennale*, *Design Miami*, *Milan Design Week* чи *London Craft Week*, сприяє формуванню транскультурних мистецьких практик, у межах яких локальні традиції стають матеріалом для створення глобальних художніх висловлювань. Водночас така мобільність спричинила появу нових викликів: митцеві вже недостатньо відтворювати естетично досконалі форми — необхідно формувати оригінальний наратив, здатний привернути увагу до соціально значущих тем, підкреслити унікальність культурного досвіду та забезпечити впізнаваність у перенасиченому інформаційному середовищі.

Сучасне художньо-промислове мистецтво дедалі частіше виконує роль соціального індикатора, відображаючи глобальні кризи, політичні конфлікти, явища культурної травми,

проблеми міграції, насильства, економічної нерівності й культурної маргіналізації [4]. Це зумовило поширення явищ, у яких ремесло перестає бути лише технікою — воно перетворюється на інструмент соціальної критики і політичного протесту. Крафтівізм — одна з найбільш репрезентативних практик такого спрямування — використовує власноруч створені об'єкти як форму ненасильницького активізму, у межах якого матеріальність та «теплота» ручної роботи надає політичному висловлюванню додаткової емоційної сили. Яскравим прикладом соціально ангажованої ремісничої практики є творчість тайського художника Jakkai Siributr, який, застосовуючи техніки вишивки, аплікації й текстильного колажу, порушує теми релігійної напруги, історичної пам'яті та соціальних конфліктів у Південному Таїланді [3]. Його партисипативні проекти не тільки зберігають локальні ремісничі традиції, а й трансформують їх у медіум колективної терапії та громадянського висловлювання.

Паралельно з цими процесами помітною стає тенденція до естетичної та ідеологічної реабілітації ремісничих технік як джерела культурної автентичності. На тлі глобалізації відбувається зростання інтересу до локальних матеріалів, традиційних орнаментів, архаїчних технологій обробки тканини, дерева, глини, металу. Такі техніки, як японське *boro*, індійський ручний батик, андське ткацтво чи африканське бісероплетіння, набувають нового життя в сучасному арт-дизайні й концептуальному мистецтві [2]. Вони становлять не лише культурний ресурс, а й політичний жест, адже утверджують право локальних культур на автономність у глобальному середовищі.

Суттєвим чинником є поширення гібридних художніх форм, що поєднують цифрові технології з ремісничими техніками. Сучасні митці інтегрують 3D-друк, лазерне різання, генеративний дизайн, доповнену реальність у традиційні матеріали, створюючи складні багаторівневі об'єкти, які одночасно належать і до ремесла, і до медіаарту [2]. Таке поєднання сприяє виникненню нових художніх категорій та розширює межі того, що може бути віднесене до художньо-промислового мистецтва.

Формотворчі процеси ХХІ століття зазнали відчутного впливу культурних подій, фестивалів, сезонних виставок, модних тенденцій і змін на арт-ринку. Світові фестивалі дизайну часто стають майданчиком для експериментів, у межах яких митці та дизайнери тестують нові матеріали, біотехнології, екологічні підходи до виробництва та переробки. З іншого боку, мода активно звертається до ремісничих технік, перетворюючи локальні традиції на елементи глобальної естетики та формуючи тренд на культурну автентичність.

У сфері художньо-промислового мистецтва ХХІ століття домінує кілька ключових стилів. Неомінімалізм характеризується прагненням до простоти, чистоти ліній, природності матеріалів і прагматизму. Гібридне мистецтво поєднує аналогові й цифрові технології, створюючи інтерактивні й мультисенсорні об'єкти. Крафтівізм перетворює ремесло на засіб політичного висловлювання, а традиціоналістичні стилі відроджуються в поєднанні з актуальними темами, формуючи нові культурні ідентичності.

Ключовим критерієм художньої цінності сучасного твору стає автентичність — не як декоративний елемент, а як прояв культурної пам'яті, локального досвіду та особистісної позиції митця [4]. Локальна ідентичність, втілена в матеріалі, техніці чи символіці, набуває універсального значення у глобальному діалозі. Попри технологічний прогрес, традиційні стилістики продовжують відігравати ключову роль у формуванні художнього

мислення, адже саме в них зберігається неперервність культурної спадщини та її потенціал до інноваційного переосмислення.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі охоплюють компаративний аналіз міжнародних художньо-промислових практик, дослідження ролі ремесла у постцифрову епоху, а також вивчення впливу локальних традицій на формування глобального арт-дискурсу. Ремесло постає не лише як техніка, але й як інструмент культурної комунікації, що дозволяє переосмислювати ідентичність та формувати нові моделі художнього висловлювання у складному багатонаціональному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bishop, C. *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. London: Verso, 2012. С.95
2. Adamson, G. *The Invention of Craft*. London: Bloomsbury, 2013.
3. Foster, H. *Bad New Days: Art, Criticism, Emergency*. London: Verso, 2015.
4. Geczy, A., Genocchio, B. *Keywords in Contemporary Art*. London: Bloomsbury, 2015.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Пацула Максим Олександрович

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України,

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Декусар Ганна Геннадіївна

старший викладач кафедри мовної підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

THE PHENOMENON OF TERRORISM AND WAYS OF ITS CONQUERING

Terrorism is a deliberate use of violence or threat of violence by individuals or organized groups to instill fear, coerce governments, or achieve political, ideological, religious, or economic objectives. It is distinguished from ordinary crime by its intent to influence a broader audience beyond the immediate victims. Modern terrorism often targets civilians, public infrastructure, and symbolic locations to maximize psychological impact and media attention. International law and organizations such as the United Nations define terrorism as acts intended to cause death or serious harm to civilians to intimidate a population or compel a government to act or refrain from acting.

The phenomenon of terrorism has evolved through different historical stages. In the 19th century, anarchist movements in Europe and revolutionary organizations used assassination and bombings to achieve political change. The 20th century witnessed state-sponsored terrorism, ideological terrorism linked to communism and fascism, and national liberation movements. After the attacks of September 11, 2001, global attention shifted toward religious extremism, particularly jihadist terrorism associated with groups like Al-Qaeda, ISIS, and their affiliates [1, p. 990].

Terrorism arises from a complex interplay of social, political, economic, and psychological factors. Among the main causes are political oppression, ethnic and religious conflicts, economic inequality, lack of education, and social marginalization. Ideological indoctrination and the manipulation of religious beliefs are frequently used to justify violence. Globalization and technological progress have also facilitated terrorist communication, financing, and recruitment through social media and encrypted networks.

Terrorism manifests in various forms: political terrorism, religious terrorism, cyberterrorism, bioterrorism, and state terrorism. Contemporary terrorists employ both traditional and innovative tactics, such as suicide bombings, hostage-taking, assassinations, and cyberattacks on critical

infrastructure. Cyberterrorism, in particular, represents a growing threat in the digital age, where hacking and data breaches can disrupt national security and economic stability.

The effects of terrorism are multifaceted – psychological trauma, economic instability, loss of human life, and erosion of civil liberties due to enhanced security measures. On the global level, terrorism has prompted the creation of international coalitions, conventions, and counterterrorism frameworks. The United Nations, NATO, and Interpol play crucial roles in coordinating anti-terrorism strategies, intelligence sharing, and sanctioning terrorist organizations [2, p. 271].

Effective counterterrorism requires a combination of military, legal, and socio-economic approaches. Intelligence cooperation, financial monitoring, and border security are key preventive tools. However, long-term success depends on addressing the root causes of terrorism – poverty, discrimination, and lack of political participation. Promoting education, intercultural dialogue, and democratic governance helps reduce the appeal of extremist ideologies. Modern technologies such as artificial intelligence and big data analysis also enhance early detection of threats and online radicalization patterns [3, p. 1019].

Terrorism remains one of the most severe challenges to international peace and security. It undermines human rights, destabilizes governments, and spreads fear among populations. The fight against terrorism should not rely solely on force but must integrate social, economic, and ideological strategies aimed at building resilient societies. Only through global solidarity, respect for human dignity, and continuous dialogue can the world effectively confront and diminish the threat of terrorism.

REFERENCES

1. Binder, Jens F., Jonathan Kenyon. Terrorism and the internet: How dangerous is online radicalization?. *Frontiers in psychology*. 2022. P. 990.
2. Gaibulloev, Khusrav, and Todd Sandler. Common myths of terrorism. *Journal of Economic Surveys* 37.2 2023. P. 271-301.
3. Khan Rabea M. A case for the abolition of “terrorism” and its industry. *Critical studies on Terrorism* 17.4. 2024. P. 1019-1042.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Зембицька М.В.,

*канд. пед. наук, доцент кафедри іношомовної
освіти і міжкультурної комунікації,*

Хмельницький національний університет

Сімчук А.О.,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Хмельницький національний університет

PREPARED MONOLOGIC SPEECH IN THE EFL CLASSROOM: THE METHODOLOGICAL POTENTIAL OF STORYTELLING

It is widely recognized that a key aspect of foreign language teaching is the development of communicative competence—an ability that includes expressing one’s thoughts, sharing experiences, and interacting effectively in intercultural settings. According to the principles of CLT (Communicative Language Teaching), the main goal of foreign language instruction is to teach learners to express their ideas freely and appropriately for the communicative situation.

It is therefore important to distinguish between *prepared* and *unprepared* monologic speech. While unprepared speech demonstrates spontaneous language use, prepared monologic speech is defined as a purposeful utterance resulting from prior work on both content and form. This type of speech, particularly the monologic narrative, serves as the foundation for enhancing spontaneous speaking skills and is essential for developing communicative competence because it integrates cognitive, linguistic, and social dimensions. Unlike dialogue, a monologue usually does not depend on an immediate verbal response from interlocutors and is often directed at a wider audience.

In research literature, monologic oral communication is described as an extended spoken text in which one person delivers information while the audience listens passively. Monologic speech is generally interpreted as continuous, coherent oral expression produced by one speaker and directed at listeners. At the same time, the purpose of a monologue includes not only conveying information but also expressing opinions, evaluating events, and influencing or motivating the audience [3].

Given these considerations, monologic speech requires significant willpower and thorough preparation, including planning its structural, compositional, and thematic organization. The essential requirements for an effective monologue are: a) focus and well-developed thinking; b) the ability to stay on topic; c) clarity and completeness of expression, highlighting key points while avoiding unnecessary details; and d) planning and programming the speech process as a whole.

A narrative monologue (narration, story) involves presenting information about events in chronological order and consists of an introduction, development of events, climax, and resolution. In this context, L. Kardash [4] notes that it is a “dynamic type of monologic utterance,” focused on the unfolding of events and their temporal relations.

A narrative monologue requires learners to master the complex skill of coherent expression, which includes the appropriate use of adverbs and adverbial phrases of time, sequence, cause and effect (*now, then, in the end, firstly, at last, lastly, therefore, as a result, consequently*), as well as discourse markers and linking devices (*to begin with, to my mind, I believe, in my opinion*). The learning situation is crucial: it should create imaginary but realistic communicative conditions. The potential of narrative monologues to simulate real communication is highlighted in the study by N. Mykhalchuk and E. Ivashkevych [5], who conclude that narrative monologues function as part of group communication (e.g., interviews, roundtable discussions), where prepared speeches stimulate spontaneous responses from other students. Through repeated use of set structures and linking words, these language elements become automated and serve as a basis for spontaneous dialogic speech.

Monologic speech is a unique form of emotional and intellectual creativity expressed through the spoken word; it appeals to both the listeners' reasoning and emotions. Therefore, constructing a monologue requires harmonizing logical and emotional modes of thinking. To produce a monologue that effectively influences an audience, the speaker must consider two types of impact: rational and emotional.

Thus, the speaker faces two key tasks: 1. Conveying meaningful information (*rational influence*). 2. Affecting the audience emotionally so they accept the speaker's viewpoint and experience the intended atmosphere (*emotional influence*).

One effective contemporary method for developing prepared monologic speech is storytelling—a technique based not on factual narration but on creative work with a story. The core elements of creative storytelling are student-generated characters, situations, events, and imagery. This allows learners not only to use their linguistic knowledge but also to reorganize it in new ways.

The method is attributed to David Armstrong [7], who described it as “a simple yet effective way to communicate an idea, convey knowledge, or motivate people—by telling your own story” [7, p. 78]. Dynamic stories are more easily perceived, remembered, and emotionally impactful because they relate naturally to personal experience.

Storytelling is widely used in modern foreign language teaching abroad and in Ukraine, as evidenced by works of R. Blaine [8], I. Shkarban [9], and others. American educator R. Blaine was the first to apply it to language teaching, developing the method “Teaching Proficiency Through Reading and Storytelling (TPRS).” He suggested that listening to and telling short, accessible stories in a foreign language is extremely beneficial for developing communicative skills [8].

In language teaching practice, storytelling performs several key functions: a) motivational (encouraging initiative); b) persuasive (shaping socially significant beliefs); c) informational/cognitive (providing knowledge and enhancing understanding); d) associative (linking the story to learned material); e) emotional/expressive (conveying the narrator's mood and inner world) [2].

For effective implementation, R. Blaine & C. Seely [8] recommend focusing on the least-prepared student, ensuring full comprehension of the story (through accessible vocabulary, nonverbal support, and slowed speech), and actively reinforcing target language units.

Given the psychological and developmental characteristics of ninth-grade learners, it is essential to give them opportunities to share their thoughts and create stories on assigned themes or according to their own narrative ideas. Relevant topics include: “Resolving a conflict with a

peer;” “My biggest failure and what it taught me,” “A story that changed my worldview.” Such tasks support not only speaking development but also emotional intelligence and reflective skills.

The storytelling process typically unfolds across three interconnected stages. It begins with a *preparatory* phase, during which the teacher selects an appropriate story, plans the lesson, and prepares the necessary presentation materials. This is followed by the *main* stage, where students listen to or read the story and engage in a series of pre- and post-story tasks, such as learning new vocabulary and completing comprehension activities. The process concludes with a *reflective* phase that invites learners to discuss the issues raised and relate them to their own experiences and narratives, thereby deepening both understanding and communicative engagement.

Modern researchers (N. Bondarenko [1], N. Horbach [2], S. Palamar & M. Naumenko [6], I. Shkarban [9] et al.) identify several essential elements that shape an effective story, including the plot, character, emotions, details, and conclusions. A well-constructed story should focus on a single central theme and remain relevant, expressive, and dynamic throughout. Its effectiveness emerges from a compelling and energetic plot—whether grounded in real or imagined events—brought to life by a vivid character, conveyed through emotionally rich, detailed, and metaphorical narration, and finalized with a clear and meaningful conclusion.

The methodological potential of storytelling is significantly expanded through digital tools. *Digital storytelling* – creating short videos, animated presentations, or podcasts – integrates media literacy, enhances visual engagement, and increases learner motivation.

For practical implementation, the story-creation algorithm begins with immersion in the topic to ensure a deep and accurate understanding of the subject matter. Once learners are familiar with the theme, they move on to developing the plot, shaping a dynamic and detailed sequence of events. This naturally leads to character development, where students choose a protagonist and describe their appearance, personality, and motivation. As the narrative takes shape, it is enriched with elements of intrigue, metaphors, and expressive details that make the story vivid and memorable. The process concludes with careful rehearsal and repeated retelling, which help students achieve coherence, clarity, and expressiveness in their final version. At each of these stages, various narrative techniques may be employed, including the classical structure (*exposition–climax–resolution*), the “*monomyth*” (where the hero succeeds due to circumstances rather than deliberate action), or the “*reverse*” structure that begins with the outcome and traces events backwards [2].

In conclusion, developing prepared monologic speech in English lessons relies on communicative, learner-centered methods—one of the most effective being storytelling. Its effectiveness depends on adherence to the structural features of narrative composition, the sequence of instructional stages, and the creative and emotional engagement it fosters. When applied appropriately, storytelling not only enhances learners’ communicative competence but also promotes critical thinking, memory development, creativity, and confidence in overcoming the language barrier.

Equally important is the teacher’s role in guiding this process: the teacher selects or adapts stories that match learners’ linguistic and cognitive levels, provides the necessary linguistic scaffolding, models expressive and coherent narration, and creates a psychologically safe environment that encourages students to share personal experiences. By offering timely feedback, supporting hesitant learners, and stimulating imaginative thinking, the teacher becomes a facilitator who helps students transform stories into meaningful communicative practice.

REFERENCES

1. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. Молодь і ринок. 2019. № 7 (174). С. 130–135.
2. Горбач, Н. В. Техніка сторітеллінгу в педагогічній практиці. Академічні студії: Серія «Педагогіка», 2021, № 3, С. 187–192.
3. Казанжи, О. В. Методика навчання іноземної мови : навчально-методичний посібник (до курсу «Методика навчання іноземної мови»). Миколаїв, 2019. 227 с.
4. Кардаш, Л. В. Специфіка монологічного мовлення: психологічний та лінгвістичний аспекти. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна», вип. 57, с. 54–58.
5. Михальчук, Н. О., & Івашкевич, Е. Е. Types of dialogical interaction in the process of teaching foreign languages. Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти : збірн. матер. Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф. (Луцьк, 11 квітня 2014 р.). Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. С. 35–38.
6. Паламар С., Науменко М. Сторітелінг у професійній підготовці майбутніх педагогів: сучасні ін-струменти. Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного універ-ситету». 2019. № 7. С. 48–55.
7. Armstrong, D. Managing by Storying Around: A New Method of Leadership, Doubleday, New York, NY, 1992. 272 p.
8. Blaine, R., & Seely, C. (2014). Fluency Through TPR Storytelling: Achieving Real Language Acquisition in School. Berkeley. 156 p.
9. Shkarban I. (2025). Storytelling as a means of teaching effective communication in a foreign language. Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations. 46, pp. 88-100.

УДК 159.9:376

Клименко Олена Костянтинівна
магістрантка спеціальності
016 Спеціальна освіта (Логопедія)
Кабельнікова Наталія Володимирівна
кандидатка педагогічних наук, доцентка
Херсонський державний університет
Івано-Франківськ, Україна
romashkova.00@gmail.com;
nkabelnikova@ksu.ks.ua

МЕТОДОЛОГІЧНА АРХІТЕКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОГОФОБІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МІГРАЦІЙНИМ ДОСВІДОМ

Стаття презентує методологічну архітектуру для діагностики та оцінки логофобії (страху усного мовлення) у школі, зокрема у дітей з міграційним досвідом. Запропонований підхід поєднує триангуляцію даних (опитувальники для батьків і вчителів, миттєва самооцінка дитини) з екологічно валідними стандартизованими мікросценами. Ключовою метою методології є зсув фокусу з виміру абстрактної тривоги на оцінку реальної комунікативної поведінки, що забезпечує практичні інструменти для втручання та моніторингу в освітньому середовищі.

Ключові слова: логофобія, мовленнєва тривога, діти-мігранти, ААС, мікросцени, поведінкове кодування, мультиінформатні дані.

Результати та обговорення.

Логофобія — стійка тривога, що виникає у ситуаціях усного висловлювання та посилюється соціальною оцінкою [1]. У школі вона проявляється зниженням участі в усних активностях, униканням відповіді, звуженням вербального виходу [3, 4, 5]. Для дітей з міграційним досвідом чинниками ризику виступають мовний бар'єр, адаптаційний стрес, нові рольові очікування [5, 6, 7]. Методологія має одночасно фіксувати емоційну напругу в моменті, об'єктивувати комунікативну поведінку та враховувати спостереження з різних середовищ [6, 7].

Вихідним етапом дослідження було суцільне анкетування за батьківською формою SAL-DE: двомовний інструмент (укр/нім) з ідентифікаційним блоком і 17 пунктами, оціненими у шкалі 0–4 за останні два тижні до опитування, який реєстрував показники уникання усної взаємодії та фізіологічно-поведінкові ознаки напруження поза школою [14]. Після стандартизованого збору застосовувався наперед визначений поріг (локальний перцентиль або сумарний бал), за яким формувалася пул ризику для вирівнювання вхідного рівня логофобічних проявів. У межах того самого базового вікна ризик верифікувався двома незалежними каналами. По-перше, учительський проскрин SAL-T-DE (двомовний

щоденний лог за останні 10 навчальних днів, шкала 0–4) документував сім маркерів шкільної маніфестації — від зниження інтенсивності голосу та відтермінування/відмови від усної відповіді чи її заміни письмовою до уникання зорового контакту, затягування черги при необхідності відповіді, «загальмування» на початку фрази та словозаміни з метою уникнення помилок; пороговою умовою вважалася наявність щонайменше трьох позицій рівня «часто» або двох — «майже завжди» [15]. По-друге, дитячий смайловий термометр у двомовній версії містив три окремі шкали 0–10 з вербальними якорями: «як ти себе почуваш зараз», «наскільки хвилювався, коли потрібно було відповідати», «наскільки хвилюєшся говорити зараз»; для операційних рішень використовувався поріг інтенсивності ≥ 4 на будь-якій зі шкал [13]. До зрізу T0 переходили лише учасники, які подолали щонайменше два з трьох порогів (SAL-DE, SAL-T-DE, термометр); лише після цього виконувалися стандартизовані мікросцени.

Стандартизовані мікросцени «школа/магазин/лікар» проводилися за фіксованим сценарієм із ритуалами безпеки (право на паузу, відсутність санкцій за помилку, візуальні опори/ААС) і функціонували як контрольоване, але екологічно валідне випробування комунікативної участі. У цих умовах здійснювалося кодування чотирьох блоків показників: рівнів мовленнєвого навантаження (VL0 — участь без вербалізації або через ААС; VL1 — жести/пиктограми з поодинокими словами; VL2 — короткі формули 1–3 слова за зразком), стабільних ініціацій (привітання, запит, подяка), коректних зупинок за командою «стоп» як індикатора саморегуляції та коротких адресних реплік як мінімального соціально релевантного вербального виходу. Первинний показник ефективності визначався як підвищення рівня VL щонайменше на один щабель у принаймні двох із трьох сцен; додатково оцінювалися приріст частки ініціацій і частки коректних зупинок. Така послідовність — забезпечує безперервну логіку відбору, узгодженість суб'єктивних, шкільних і поведінкових даних та валідну траєкторію вимірювання [3, 4, 7].

Етичні та процесні гарантії: інформована згода батьків/опікунів, асент дитини; анонімізація кодами; обмежена відеофіксація; двомовна комунікація. Контроль вірності: чек-листи кожної сесії, перехресний перегляд $\geq 20\%$ епізодів, відкладене надання втручання групі порівняння після завершення циклу.

Оскільки логофобія проявляється переважно в момент соціальної оцінки [3], вихідною передумовою стає ситуативність виміру: ми відтворюємо шкільний тиск у безпечному, керованому форматі коротких стандартизованих мікросцен (урок, магазин, лікар), доповнених ритуалами безпеки та підтримкою ААС.

Саме така постановка завдання зобов'язує дивитися на феномен з кількох ракурсів, тож наступним логічним рівнем є триангуляція джерел: миттєва самооцінка дитини фіксує пікові стани, батьківські спостереження віддзеркалюють повсякденні патерни поза школою, а учительські маркери показують, що реально відбувається підчас публічного очікування у класі.

Коли контекст відтворено і кути зору збалансовано, фокус неминуче зміщується з абстрактного поняття триуго до вимірюваної чисельно участі як дії: первинними стають поведінкові показники — зрушення рівня мовленнєвого навантаження, збільшення ініціацій, якість саморегуляції на стоп-маркер.

Щоб ця логіка тримала операційну дисципліну і не розпорозувалася у трактуваннях, завершальним контуром слугує прозорість процедур: пороги й правила кодування, часові

вікна збору та статистичні тести фіксуються до початку аналізу, забезпечуючи відтворюваність і чисту трасологію від постановки сцени до інтерпретації результатів.

Побудована послідовність методів окреслює не лише процедури збору даних, а й те, що саме вважатиметься зміною, значущою для шкільної практики. Щоб цю логіку зробити відтворюваною, далі формалізуємо правила оцінювання ефекту — визначаємо набір кінцевих точок та їх інтерпретацію [2, с. 18–23]. Первинним фокусом є поведінкова участь у стандартизованих сценах: композит ΔVL (дельта рівня мовленнєвого навантаження у сцені) за правилом «2 із 3» фіксує підвищення рівня мовленнєвого навантаження, а також додатково враховуються частка стабільних ініціацій і частка коректних зупинок («коректно» означає: після чіткого сигналу «стоп» дитина припиняє поточну дію ≤ 2 с, утримує паузу ≥ 2 с і чекає нового дозволу/інструкції (допускається підтвердження жестом або AAC)) як індикатори входу у взаємодію та саморегуляції під помірним соціальним тиском. Вторинний рівень пояснює механізм змін і переніс ефектів: відстежуються зсуви за смайловим термометром у точках «зараз», «коли потрібно було відповідати» та «готовність говорити зараз», разом із сумарним балом SAL-DE і часткою шкільних тригерів за SAL-T-DE [14, 15]. Усі показники збираються симетрично на T0 (базовий) і T1 (повторний зрізи), що забезпечує коректну оцінку індивідуальної та групової динаміки з подальшою стратифікацією за школами.

Тип наших даних підказує, як саме їх аналізувати: показники задані у балах/рангах (а не в «суцільних» числах), розподіли можуть бути нерівними, а учасники походять із різних шкіл (тобто вибірка шарована) [2].

Тому зміни між T0 (до) і T1 (після) в одних і тих самих дітей оцінюємо критерієм Вілксона — це парний тест для двох залежних вимірювань, який не вимагає нормального розподілу [2, с. 84–88]. Силу ефекту подаємо як $r = |Z| / \sqrt{N}$: тут r — безрозмірна величина ефекту, Z — статистика тесту, N — кількість пар, що мають ненульову зміну [8, с. 455–456]. Типову величину зсуву описуємо через медіану (або середнє) різниці $\Delta = T1 - T0$ з 95% довірчими інтервалами.

Для порівняння двох незалежних груп використовуємо тест Манна–Уїтні (також без вимоги нормальності). Аналогічно наводимо величину ефекту r та різницю медіан (або середніх) між групами з 95% довірчими інтервалами, щоб показати реальний діапазон міжгрупової різниці у вихідних одиницях вимірювання [8, с. 126; 188–189; 438–508].

Щоб уникнути перекосів через різні умови шкіл, міжгрупові зіставлення виконуємо стратифіковано: для дихотомних індикаторів («так/ні») застосовуємо СМН, а для бально-рангових — стратифікований Mann–Whitney за методом van Elteren (спочатку рахуємо U-критерій у кожній школі, далі van Elteren коректно агрегує ці внутрішньошкільні результати, тож «ефект школи» не змішується з ефектом втручання) [10; 8, с. 438–508]. Через множинність перевірок контролюємо FDR за процедурою Benjamini–Hochberg із порогом $q = 0,05$ [9], окремо для первинної (family-1) та вторинної (family-2) груп гіпотез [8, с. 438–508]. Основний аналіз реалізовано за принципом intention-to-treat (ураховано всіх включених учасників), пропуски на T1 оброблено за схемою LOCF (останнє наявне значення переноситься вперед) [11, 12].

Такий вибір показників і процедур є доречним щодо цілі втручання: ми вимірюємо не лише афективний компонент (рівень тривоги), а насамперед участь як поведінковий

результат, що безпосередньо релевантний шкільному уроку. Поєднання миттєвих (термометр) і стабільних (SAL-DE/SAL-T-DE) індикаторів підвищує чутливість і до швидких коливань, і до повільнішої динаміки; три незалежні канали знижують упередженість окремих інформантів; мікросцени з підтримкою AAC забезпечують екологічну валідність у межах контрольованого ризику; а зафіксовані пороги, правила кодування та статистичні процедури підтримують відтворюваність висновків.

Практична інтерпретація цих результатів — чіткі точки впливу для вчителя й логопеда (моменти входу у висловлювання, ритуали безпеки, візуальні опори, короткі формули), інструмент класного моніторингу для адміністрації (щотижневі показники SAL-T-DE + термометр) та сценарій перенесення ритуалів у домашні «малі сцени» для родин (відстеження за SAL-DE). Межі узагальнень: квазіекспериментальний розподіл, людський фактор кодування, культурно-мовні відмінності; ризики знижуємо стратифікацією, навчанням і перехресним переглядом, двомовними формами.

Висновки.

Запропонована методологічна архітектура вибудована як безперервний ланцюг «скрінг → верифікація ризику → поведінкове кодування під контрольованим навантаженням → повторний зріз». Поєднання трьох незалежних каналів (SAL-DE, SAL-T-DE, смайловий термометр) із стандартизованими мікросценами та підтримкою AAC забезпечує ситуативність виміру під соціальною оцінкою, мультиінформантність і вихід на поведінкові метрики участі (VL, ініціації, «стопа», короткі репліки). Фіксовані пороги й правила кодування, симетрія T0/T1 та дисциплінований статистичний каркас роблять процедуру відтворювану і придатною до масштабування на рівень школи. У результаті індикатори конвертуються у керовані рішення: проектування ритуалів безпеки, добір візуальних опор, налаштування моментів входу у висловлювання, щотижневий моніторинг класу та узгодження шкільних і сімейних практик. Обмеження дизайну (квазіекспериментальний розподіл, людський фактор у кодуванні, культурно-мовні відмінності) прозоро окреслені і мінімізуються стратифікацією, навчанням оцінювачів і двомовними формами. Методологія орієнтована не на абстрактне зниження тривоги, а на зростання функціональної комунікативної участі — показника, що безпосередньо релевантний уроку та управлінським рішенням у закладі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рібцун Ю. В. Понятійний словник з логопедії. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2023. 112 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731696/1/Понятійний%20словник_Рібцун.pdf (дата звернення: 12.10.2024).
2. Москальов І. О., Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2023. 187 с.
3. Stangier U. Prozessbasierte Therapie der Sozialen Angststörung : Preprint. Frankfurt am Main : Goethe-Universität Frankfurt am Main, 2023. 16 S. URL: <https://www.psychologie.uni-frankfurt.de/142551214/manuskript-stangier-pbt-soziale-angstörung.pdf> (дата звернення: 18.10.2024).
4. Clark D. M., Wells A. A cognitive model of social phobia. Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment / eds. R. G. Heimberg et al. New York : Guilford Press, 1995. P. 69–93.

5. Hofmann S. G. Cognitive Behavioral Therapy for Social Anxiety Disorder: Evidence-Based and Disorder-Specific Treatment [Електронний ресурс]. New York : Routledge, 2012. 312 p. DOI: 10.4324/9781315617039 (дата звернення: 08.02.2025).
6. Hampel U. Redeangst überwinden: gelassen und sicher präsentieren. Hannover : humboldt, 2018. 224 s. ISBN 978-3-86910-671-7.
7. Beushausen U. Sprechangst: ein Ratgeber für Betroffene, Therapeuten und Angehörige pädagogischer Berufe. 1. Aufl. Idstein : Schulz-Kirchner Verlag GmbH, 2009. 136 s. ISBN 978-3-8248-0639-3.
8. Field A. Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics. 5th ed. Los Angeles: SAGE, 2017. 1561 p.
9. Benjamini Y., Hochberg Y. Controlling the False Discovery Rate: A Practical and Powerful Approach to Multiple Testing. Journal of the Royal Statistical Society. Series B (Methodological). 1995. Vol. 57, No. 1. P. 289–300. URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0035-9246%281995%2957%3A1%3C289%3ACTFDRA%3E2.0.CO%3B2-E> (дата звернення: 28.05.2025).
10. NCSS. Stratified Wilcoxon-Mann-Whitney (van Elteren) Test. Chapter 254. PASS Sample Size Software. 2024. URL: https://www.ncss.com/wp-content/uploads/2024/10/PASS_Chapter254_Stratified-Wilcoxon-Mann-Whitney-Test.pdf (дата звернення: 01.05.2025).
11. Geller N. L. (ed.). Advances in Clinical Trial Biostatistics. New York : Marcel Dekker, 2004. 381 p. ISBN 0-8247-9032-4.
12. What is Last Observation Carried Forward? Statistics easily. 2023. URL: <https://de.statisticseasily.com/glossario/what-is-last-observation-carried-forward/> (дата звернення: 08.05.2024).
13. Дитячий смайловий термометр : Google Форма. URL: <https://forms.gle/8tQcLa1DyTvkxvub9> (дата звернення: 03.09.2024).
14. SAL-DE: Elternversion : Google Форма. URL: <https://forms.gle/MnZ9zqLz6AhzXJBB7> (дата звернення: 03.09.2024).
15. SAL-T-DE: Lehrerproskrin : Google Форма. URL: <https://forms.gle/z1M9jNKbUwouJZ2V8> (дата звернення: 03.09.2024).

Костик Андрій Володимирович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія»,
кафедра спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка

АРТТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

Актуальність дослідження є важливою через потребу у впровадженні методів, які підтримують емоційний і соціальний розвиток дітей із синдромом. Сучасна інклюзивна освіта вимагає використання методів, які не лише компенсують особливості розвитку, а й дозволяють розкривати емоційний потенціал дитини, формувати її здатність взаємодіяти з однолітками та дорослими. Арттерапія дозволяє дітям безпечно висловлювати свої почуття та сприяє розвитку емоційного інтелекту. Арттерапія, як природний спосіб вираження внутрішнього світу для молодших школярів, постає одним із найбільш результативних інструментів розвитку емоційного інтелекту, що підтверджують сучасні дослідження [1, с. 185].

Емоційний інтелект є важливим чинником соціалізації молодших школярів, а розвиток його компонентів (емоційна ідентифікація, саморегуляція, емпатія) має особливе значення у роботі з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку. Діти із синдромом Дауна мають достатній потенціал для формування емоційних навичок, проте потребують спеціально організованих умов, що враховують специфіку їх мислення, емоційної сфери та комунікації. Саме тому важливо дослідити можливості арттерапевтичних методів у контексті розвитку емоційного інтелекту цієї категорії учнів.

- Психологічні передумови застосування арттерапії

Арттерапія є природним шляхом емоційного розвитку, оскільки опирається на ігрову й образотворчу діяльність, яка є ключовою, через яку діти засвоюють соціальні та емоційні навички. Вона створює умови для вільного самовираження, зниження тривожності та безпечного, поступового вираження емоцій [2, с. 168].

- Формування емоційної ідентифікації

Одним із ключових компонентів емоційного інтелекту є здатність впізнавати й називати емоції. Арттерапевтичні техніки — створення «портретів настрою», малювання емоцій, «емоційні маски», асоціативний вибір кольору — значно полегшують процес ідентифікації почуттів. У дітей із синдромом Дауна саме візуально-образні засоби забезпечують найкраще засвоєння емоційних понять [2, с. 169].

- Розвиток емоційної регуляції

Творчі техніки сприяють гармонізації емоційних станів: зниженню тривожності, зменшенню імпульсивності, підвищенню здатності до самоконтролю. Робота з глиною,

фарбами, м'якими матеріалами, ритмічні вправи під музику допомагають дитині відчувати емоційний баланс і розвивати навички заспокоєння [1, с. 187].

- Соціально-емоційний розвиток та комунікативна взаємодія

Групові арттерапевтичні заняття мають значний потенціал у формуванні соціальних умінь: співпраці, емпатії, здатності домовлятися, дотримуватися правил та враховувати думку інших. Спільне створення малюнків чи колажів підсилює інклюзивну згуртованість і сприяє позитивному груповому клімату [4, с. 210].

- Принципи організації арттерапевтичної роботи в інклюзивному середовищі
- Ефективність арттерапії визначається дотриманням таких принципів:
- індивідуалізація завдань;
 - опора на сенсорні й емоційні можливості дитини;
 - свобода вибору матеріалів;
 - поетапність та поступове ускладнення;
 - підтримувальна атмосфера успіху;
 - позитивне емоційне підкріплення [2, с. 170].

Дотримання цих принципів створює оптимальні умови для розвитку емоційного інтелекту дітей із синдромом Дауна. Арттерапія є дієвим інструментом розвитку емоційного інтелекту молодших школярів із синдромом Дауна. Використання творчих методів сприяє формуванню емоційної ідентифікації, розвитку навичок емоційної регуляції, підвищенню самооцінки, збагаченню соціально-емоційного досвіду та покращенню якості комунікації. Групові форми роботи забезпечують умови для сприятливої інклюзивної взаємодії та підсилюють соціальну адаптацію дітей [3, с. 194].

Отже, арттерапевтичні технології є перспективним напрямом у корекційно-розвивальній роботі, що потребує подальших досліджень і ширшого впровадження в освітню практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сорока О. В. Арт-терапевтична програма реабілітації дітей, які опинились у складних життєвих обставинах. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 4(55), 2016. С. 184–188.
2. Сорока О. В. Можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами. Науковий вісник ІДГУ. Вип. 45, 2019. С. 163–172.
3. Сорока О. В. Можливості комплексних арт-терапевтичних технологій у педагогічній реабілітації дітей з особливими потребами. Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. № 1 (306), ч. I, 2017. С. 186–195.
4. Сорока О. В., Калаур С. М. Потенціал арт-терапії у формуванні позитивного інклюзивного освітнього середовища ДНЗ. Педагогіка формування творчої особистості. Запоріжжя: КПУ, 2018. С. 207–215.
5. Кузьменко В. І. Психологічні особливості емоційного розвитку молодших школярів в умовах інклюзивної освіти. Психологія і суспільство. № 4, 2020. С. 112–121.
6. Ткаченко С. М. Арт-терапія як засіб розвитку емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку. Педагогічний дискурс. № 30, 2021. С. 156–162.

Кошицька Яна Віталіївна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

ГІПЕРАКТИВНА ДИТИНА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дошкільний вік — це період інтенсивного формування свідомості дитини, її емоційної сфери, регуляції поведінки та засвоєння соціальних норм. Саме в цей час педагоги все частіше стикаються з дітьми, поведінка яких характеризується підвищеною активністю, імпульсивністю, труднощами концентрації уваги. Такі особливості обумовлюють появу в дошкільних закладах усе більшої кількості гіперактивних дітей.

На сьогодні, за статистичними даними, прояви гіперактивності трапляються майже у кожної двадцятої дитини. У хлопчиків симптоми спостерігаються частіше, ніж у дівчаток. В основі такого стану можуть лежати як біологічні, так і соціальні чинники: спадковість, ускладнення під час вагітності, захворювання, стреси, порушення емоційного контакту в сім'ї, неправильні стилі виховання. Водночас важливо підкреслити, що гіперактивність — не свідчення «неслухняності» дитини, а специфічна форма її психофізіологічного розвитку.

Особливості поведінки гіперактивних дітей

Гіперактивна дитина зазвичай характеризується такими ознаками:

- труднощі з концентрацією уваги та утриманням завдання;
- надмірна рухова активність — постійне бігання, стрибання, метушливість;
- імпульсивність, невміння чекати черги, швидка зміна діяльності;
- порушення соціальної взаємодії через нестриманість та емоційну нестабільність;
- швидка втомлюваність і водночас потреба у постійному стимулі.

У колективі такі діти нерідко стають ініціаторами конфліктів, адже їм важко приймати правила групи, довго слухати інструкції дорослого або дотримуватися послідовності дій. Проте, попри труднощі, гіперактивні діти мають високий потенціал творчості, енергійності та допитливості, що при правильній організації педагогічної роботи може перетворитися на їхню сильну сторону.

Роль педагога у роботі з гіперактивною дитиною

У сучасному дошкільному закладі важливим завданням є створення комфортного середовища, яке допомагає дитині адаптуватися, знижує рівень напруження та сприяє розвитку саморегуляції.

Педагог має:

- встановлювати чіткі, але м'які правила, наголошуючи на їхньому значенні;
- забезпечувати короткі й зрозумілі інструкції;
- використовувати позитивне підкріплення замість частих зауважень;
- уважно відстежувати емоційний стан дитини;
- створювати умови для рухової активності, необхідної для розрядки енергії;
- допомагати дитині встановлювати безконфліктні стосунки з однолітками.

Особливо ефективною є організація індивідуальної роботи та включення гіперактивної дитини в діяльність, яка вимагає поступового тренування концентрації: малювання, конструювання, музичні вправи, рухливі та комунікативні ігри.

Активні форми роботи з гіперактивними дітьми

Враховуючи психофізіологічні особливості таких дітей, варто використовувати як традиційні, так і нетрадиційні форми роботи.

Традиційні форми діяльності:

- стрибки, біг, ходьба;
- тупотіння ногами, відпрацювання ритмічних вправ;
- боксування подушок або груші;
- розривання паперу, пластиліну;
- спортивні вправи.

Ці види діяльності допомагають зняти емоційне напруження, знизити агресію, забезпечити необхідний рівень рухової активності.

Нетрадиційні форми роботи:

- музикотерапія — зниження стресу, формування позитивного емоційного стану;
- піскова терапія — розвиток дрібної моторики, саморегуляції, вираження емоцій;
- арттерапія — розширення творчого потенціалу, вираження внутрішнього стану;
- казкотерапія — опрацювання страхів, переживань, формування моделей поведінки;
- кольоротерапія, ароматерапія — гармонізація емоційного стану;
- сенсорна кімната — стабілізація нервової системи, релаксація, розвиток самоконтролю.

Такі підходи сприяють формуванню навичок саморегуляції та зниженню рівня тривожності, що є надзвичайно важливим для гіперактивних дітей.

Комунікативні ігри як засіб соціальної адаптації

Комунікативні ігри допомагають гіперактивним дітям навчитися:

- слухати партнера;
- утримувати увагу;
- виконувати правила групи;
- контролювати власну поведінку;
- встановлювати емоційний контакт.

Серед ефективних ігор, описаних у книзі: «Водій машини», «Хто як росте?», «Передай мелодію», «Поверни дзеркало», «Добрий беззвучник», інші.

Вони спрямовані на розвиток мовлення, дрібної моторики, концентрації та вміння діяти в парі або групі.

Створення комфортного середовища у закладі ДНЗ

Для ефективної роботи з гіперактивною дитиною важливо створити умови, що враховують її психофізіологічні потреби:

- організація простору без зайвих подразників;
- чітке структурування розпорядку дня;
- використання сенсорних зон;
- можливість періодично змінювати діяльність;
- надання дитині права вибору;
- підтримка спокійного емоційного клімату.

Комфортне середовище допомагає зменшити прояви гіперактивності, знижує рівень стремленості та сприяє кращому включенню дитини в навчально-виховний процес.

Крім того, у роботі з гіперактивними дітьми важливо підтримувати постійний зворотний зв'язок із сім'єю. Педагог має інформувати батьків про індивідуальні успіхи та труднощі дитини, надавати рекомендації щодо організації поведінки вдома, розповідати про ефективні методи зниження емоційного напруження та формування самоконтролю. Водночас батьки повинні дотримуватися єдиних правил і вимог, які діють у закладі дошкільної освіти, щоб дитина не отримувала суперечливих сигналів і краще адаптувалася до освітнього середовища.

Надзвичайно важливим є те, щоб дорослі – як педагоги, так і батьки – не фокусували увагу лише на труднощах поведінки, а помічали сильні сторони гіперактивної дитини. Багато з них мають високий рівень креативності, швидко генерують ідеї, виявляють інтерес до дослідницької діяльності, люблять експериментувати, легко захоплюються новими завданнями. Підтримка цих позитивних якостей дає змогу формувати в дитини впевненість у власних можливостях та зменшує ризик розвитку вторинних проблем – заниженої самооцінки, тривожності, уникання соціальних контактів.

Розуміння педагогами та батьками вікових і психофізіологічних особливостей гіперактивних дітей створює передумови для їхнього гармонійного розвитку. Саме атмосфера доброзичливості, прийняття, передбачуваності й стабільності допомагає дитині відчувати себе захищеною, що значно полегшує корекцію поведінкових проявів. Завдяки правильно підібраним методам роботи дитина поступово опановує навички саморегуляції, вчиться управляти своєю поведінкою, підвищує здатність до взаємодії з однолітками та дорослими.

Отже, гіперактивна дитина — це дитина з особливими потребами у сфері поведінкової та емоційної регуляції. Основне завдання педагога дошкільного закладу — не придушувати активність, а спрямовувати її у конструктивне русло. Використання активних та нетрадиційних методів роботи, організація сенсорного та комфортного середовища, тісна співпраця з батьками та чітка педагогічна стратегія дозволяють досягти позитивних результатів у розвитку дитини.

Грамотно організований освітній простір допомагає гіперактивній дитині не лише подолати труднощі, а й максимально реалізувати свій потенціал, розвиватися гармонійно та впевнено.

Кошицька Яна Віталіївна

студентка 4 курсу

студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

koshytska@brodydk.ukr.education

Науковий керівник : Кривошина Наталія Миколаївна

kryvoshynanata@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Мета: дослідити роль дидактичних ігор у сенсорному розвитку дітей раннього віку, визначити їхній вплив на формування відчуттів, сприймань, дрібної та загальної моторики; охарактеризувати особливості організації дидактичних ігор у закладі дошкільної освіти та з'ясувати значення співпраці педагога з батьками у збагаченні сенсорного досвіду дитини.

Актуальність: сучасні підходи до раннього розвитку передбачають створення середовища, яке забезпечує багатий сенсорний досвід і стимулює активне пізнання світу. У період раннього віку саме сенсорна сфера є основою формування мислення, мовлення та подальших пізнавальних процесів. Дидактичні ігри виступають ефективним інструментом сенсорного виховання, оскільки поєднують гру, навчання й емоційний досвід дитини. Їх використання сприяє розвитку сенсорних еталонів, підвищує інтерес до пізнавальної діяльності, полегшує роботу вихователя та забезпечує індивідуалізацію підходу під час взаємодії з дітьми. Актуальність теми підсилюється потребою у налагодженні тісної співпраці з батьками, які мають продовжувати сенсорний розвиток дитини в домашньому середовищі.

Ранній вік — це період надзвичайно інтенсивного розвитку сенсорної сфери дитини, яка включає формування відчуттів, сприймань і перших узагальнень. Саме через сенсорний досвід дитина пізнає світ, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, розвиває мислення та мовлення. З огляду на це в сучасних закладах дошкільної освіти особливої актуальності набуває використання дидактичних ігор як ефективного інструменту сенсорного розвитку дітей раннього віку.

У цей період дитина активно досліджує оточення через дотик, зір, слух, смак і рухову активність. Тому педагогічна робота має будуватися так, щоб забезпечити різноманітний, багатий, природний сенсорний досвід. Дидактична гра, за своєю природою, є найзручнішою формою організації такого досвіду, адже поєднує пізнавальний та емоційно-ігровий компоненти, сприяє розвитку самостійності й формує позитивне ставлення до навчання.

Роль дидактичної гри у сенсорному розвитку дітей раннього віку

Дидактична гра є унікальним засобом розвитку, оскільки впливає одночасно на кілька сфер — сенсорну, мовленнєву, пізнавальну, емоційну та моторну. Правильно підібрана гра дозволяє дитині:

- порівнювати предмети за кольором, формою, розміром;
- розрізняти текстири й матеріали;
- сортувати та класифікувати;
- розвивати зорове й слухове сприймання;
- удосконалювати дрібну моторику;
- формувати перші математичні уявлення.[1]

У ранньому віці саме гра виступає провідною діяльністю, а тому дитина швидко включається в процес, зберігає інтерес та виявляє емоційне задоволення від самого виконання завдання. Це створює сприятливі умови для непомітного та природного сенсорного розвитку.

Особливості організації дидактичних ігор у роботі з дітьми раннього віку

Під час організації дидактичної гри педагог має враховувати вікові можливості та індивідуальні особливості дитини. У ранньому віці ключовими є:

- **коротка тривалість гри**, оскільки увага малюків швидко розсіюється;
- **наочність** — предмети мають бути великими, яскравими, контрастними;
- **безпечність матеріалів** — відсутність гострих кутів, дрібних деталей, токсичних речовин;
- **простота правил** — дитина повинна розуміти завдання з першого разу;
- **емоційна підтримка дорослого**, який спрямовує, заохочує, допомагає.

Дуже важливо, щоб гра не перетворювалась на «урок»: дитина має рухатися, торкатися, експериментувати, повторювати дії без примусу. Роль педагога — створити можливість для сенсорного дослідження, а не виконання жорстко структурованих завдань.[2]

Види дидактичних ігор сенсорної спрямованості

У роботі з дітьми раннього віку найбільш ефективними є такі групи дидактичних ігор:

1. Ігри на розвиток кольоросприймання

- «Знайди такий самий колір»
- «Веселі кубики»
- Сортування предметів за кольоровими контейнерами

2. Ігри на розвиток форми

- «Вклади фігурку»
- «Чарівні коробочки»
- «Знайди фігуру за контуром»

3. Ігри на розвиток сприймання величини

- пірамідки;
- матрьошки;
- «Великий—малий»;
- сортери за розміром.

4. Ігри на розвиток тактильних відчуттів

- мішечки з різними наповнювачами;
- «Впізнай на дотик»;
- сенсорні доріжки.

5. Ігри на розвиток слухового сприймання

- «Послухай і знайди»;
- маркаси, дзвіночки, шумові коробочки;
- розрізнення гучних і тихих звуків.

Ці ігри дозволяють розвивати сенсорні еталони — основні орієнтири, на основі яких дитина навчається розпізнавати властивості предметів.

Переваги використання дидактичних ігор

Використання дидактичних ігор у ранньому віці має низку переваг:

- стимулює пізнавальну активність;
- прискорює розвиток сенсорних умінь;
- формує базу для математичного і мовленнєвого розвитку;
- сприяє становленню самостійності;
- активізує дрібну і загальну моторику;
- покращує емоційний стан дитини.

Дидактична гра дозволяє одночасно задовольнити природну потребу малюка в русі, експериментуванні та отриманні нових відчуттів, що робить її універсальним засобом розвитку.

Взаємодія педагогів із батьками є важливою складовою сенсорного розвитку дітей раннього віку, оскільки саме родина забезпечує більшу частину сенсорного досвіду дитини у повсякденному житті. Педагог має не лише інформувати батьків про особливості розвитку їхньої дитини, а й активно залучати їх до освітнього процесу, формуючи єдине розуміння значення сенсорного виховання.

Одним із основних завдань є **просвіта батьків** щодо ролі сенсорного досвіду. Не всі дорослі усвідомлюють, що маніпуляції з іграшками, дотики до різних поверхонь, сортування предметів, вкладання деталей — це не просто «гра», а фундамент для подальшого мовленнєвого, пізнавального та інтелектуального розвитку. Тому педагог має надавати інформацію доступною мовою, через бесіди, консультації, інформаційні листки або батьківські куточки.

Педагог також повинен **рекомендувати батькам конкретні дидактичні й сенсорні ігри**, які легко організувати вдома. Це можуть бути прості види діяльності: перекладання круп руками, сортування гудзиків за кольором, вивчення текстур побутових предметів, будівництва веж із кубиків, переливання води з посудини в посудину. Такі завдання не вимагають спеціальних умов або дорогих матеріалів, але значно розширюють сенсорний досвід дитини.

Не менш важливим є **створення єдиних вимог і підходів**, що діють і вдома, і в закладі дошкільної освіти. Якщо дитина виконує певні дидактичні ігри в групі, батьки можуть продовжувати їх удома, закріплюючи вміння та забезпечуючи відчуття стабільності. Узгодженість дій між педагогом і родиною сприяє швидшому засвоєнню сенсорних еталонів.

Суттєву роль відіграє **емоційна підтримка дитини з боку батьків**. Педагог має пояснити дорослим, що під час сенсорних ігор важливо не вимагати від малюка швидкого результату чи правильної відповіді. Основне — створити атмосферу спокійного дослідження, хвалити за інтерес, за бажання пробувати, за активність. Позитивні емоції є потужним фактором сенсорного розвитку.

Крім того, педагог може організовувати **спільні заходи для батьків і дітей**: майстер-класи, відкрите заняття з дидактичними іграми, тематичні ігрові середовища. Це дозволяє дорослим побачити, як ігри організуються у закладі, навчитися новим прийомам та перенести їх у домашню практику.

Важливо вести **постійний зворотний зв'язок**: короткі щоденні повідомлення, індивідуальні бесіди, фото- або відеофрагменти діяльності дитини. Це допомагає батькам розуміти динаміку розвитку, а педагогові — коригувати роботу відповідно до потреб кожної сім'ї.[3]

Висновок : дидактична гра є одним із найефективніших засобів сенсорного розвитку дітей раннього віку. Вона формує базові пізнавальні процеси, сприяє розвитку моторики, мовлення та мислення, створює позитивний емоційний фон. Правильно організовані дидактичні ігри, розвивальне середовище та тісна співпраця з батьками забезпечують повноцінне становлення сенсорної сфери дитини.

Грамотно вибудований освітній процес допомагає дитині раннього віку не лише пізнати властивості предметів, а й упевнено досліджувати навколишній світ, розвиваючись гармонійно та природно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А. М., Сотниченко С. В. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: методичні рекомендації. – Київ: Педагогічна думка, 2020
2. Гавриш Н. В. Розвиток сенсорики та пізнавальної активності дітей раннього віку. – Львів: Світ, 2019.
3. Шелестова Л. П. Дидактичні ігри у розвитку сенсорного досвіду дітей: сучасні підходи. – Харків: Основа, 2021.

Кошицька Яна Віталіївна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Дубина Любомира Михайлівна
викладач другої категорії
КЗЛОР «Бродівський фаховий
педагогічний коледж ім. Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ У ГІПЕРАКТИВНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ.

Вступ. Гіперактивний дошкільник — це дитина, яка характеризується підвищеною рухливістю, імпульсивністю, швидкою зміною уваги та труднощами у контролі поведінки. Такі діти часто емоційні, швидко реагують на будь-які подразники, важко зосереджуються на одній діяльності та потребують особливого підходу у процесі навчання. Гіперактивність не свідчить про відсутність інтелектуальних здібностей — навпаки, багато таких дітей мають високий рівень допитливості й швидкість мислення. Проте особливості нервової системи безпосередньо впливають і на розвиток мовлення.

Мовлення гіперактивного дошкільника

Мовленнєвий розвиток гіперактивних дітей має свої характерні риси:

- **Прискорений або уривчастий темп мовлення.** Дитина може говорити занадто швидко або, навпаки, переривчасто й хаотично.
- **Нестійкість уваги в мовленнєвих завданнях.** Вона швидко відволікається, не договорює фрази, перескакує з теми на тему.
- **Імпульсивність у мовленні.** Перебиває співрозмовника, говорить, не обдумавши зміст.
- **Емоційна фрагментованість.** Мова часто насичена вигуками, різкими змінами інтонації.
- **Проблеми з послідовністю мовлення.** Складно переказувати, описувати, дотримуватися логіки.

У деяких дітей мовлення є багатим і яскравим, але хаотичним; у інших — недостатньо сформованим, бідним на слова, неточним.

Проблеми з мовленням у гіперактивного дошкільника

Гіперактивність часто призводить до певних мовленнєвих труднощів:

- **Недостатній словниковий запас** через труднощі з довільною увагою та запам'ятовуванням.
- **Порушення звуковимови** внаслідок слабкого контролю артикуляції.
- **Складнощі з граматичними структурами:** неправильне узгодження слів, пропуск частин речення.
- **Порушення зв'язного мовлення:** дитина не може вибудувати послідовну розповідь.

- **Швидка втомлюваність**, що знижує якість мовленнєвих завдань.
- **Складність у слуханні та прийнятті інструкцій.**
- **Емоційна нестабільність**, що впливає на чіткість та зміст висловлювань.

Ці проблеми не є патологією — вони пов'язані з особливостями нервової регуляції, і їх можна успішно коригувати правильними методами.

Методи і прийоми, які ефективно працюють для розвитку мовлення гіперактивного дошкільника

У роботі з гіперактивними дітьми найкраще працюють **практичні, ігрові та рухові методи**, що дозволяють поєднати мовлення з активністю, емоціями та наочністю.

1. Артикуляційні та дихальні вправи у русі

Гіперактивні діти краще виконують завдання, якщо в них присутній рух. Ефективні прийоми:

- артикуляційна гімнастика з дзеркалом («Коник», «Жабка», «Гойдалка»);
- дихальні вправи з рухом: «Пароплав», «Нюхаємо квітку — задуваємо свічку»;
- вправи зі звуками під час ходьби або стрибків.

Такі методи покращують вимову, темп, ритм та контроль мовлення.

2. Дидактичні ігри для розвитку словника

Для гіперактивних дітей важливо, щоб навчання було динамічним. Працюють:

- «Назви одним словом»
- «Чарівний мішечок» (на дотик впізнати предмет і описати)
- сенсорні ігри з природними матеріалами
- «Чого не стало?»

Діалогова взаємодія, іграшки, картинки підтримують інтерес і сприйняття.

3. Ігри на розвиток граматичного ладу мовлення

Найефективніші:

- ігри на добір ознак предмета;
- вправи на утворення множини, узгодження роду;
- «Закінчи речення»;
- «Підбери слово».

Дитині пропонують короткі, чіткі мовні моделі, що легко запам'ятовуються.

4. Розвиток зв'язного мовлення через емоційні та театралізовані форми

Гіперактивна дитина краще висловлюється тоді, коли може рухатися, грати, імпровізувати. Рекомендовані:

- складання розповіді за серіями картинок;
- театралізація казок;
- ігри з ляльковим театром;
- створення діалогів у парах;
- сюжетно-рольові ігри («магазин», «лікарня»).

Рух + сюжет + емоція = найкращий спосіб стимулювати мовлення.

5. Рухливі мовленнєві ігри

Це один із найефективніших методів.

- «Скажи слово — зроби рух»
- «Добіжи та назви»
- «Стрибни, якщо правильно»
- «Передай слово та біжи до фішки»

Дитина говорить, рухаючись, а значить не перевантажується і краще концентрується.

6. Комунікативні ігри для розвитку діалогічного мовлення

Допомагають навчитися слухати, не перебивати, відповідати послідовно.

- «Ехо»
- «Магічний мікрофон»
- «Хто що сказав?»
- «Передай слово»
- «Склади речення»

Такі прийоми знижують імпульсивність і тренують комунікативні навички

7. Створення сприятливого мовленнєвого середовища

Працюють такі практичні прийоми:

- чітка структура заняття;
- короткі інструкції;
- зонування простору (активна зона та спокійна);
- мінімум відволікаючих об'єктів;
- можливість змінити вид діяльності (кожні 5–7 хвилин);
- доступ до карток, ляльок, картинок, книг.

Організоване середовище зменшує тривожність і дає дитині змогу зосередитися.

Висновок

Розвиток мовлення гіперактивного дошкільника потребує особливої організації, гнучкого підходу та практичних методів. Рухливі, ігрові, комунікативні й сенсорні вправи в поєднанні з правильним педагогічним супроводом допомагають дитині опанувати мовні навички, будувати зв'язні висловлювання, регулювати емоції та успішно взаємодіяти з однолітками. Систематична робота педагога і батьків створює умови для гармонійного мовленнєвого розвитку та розкриття потенціалу гіперактивної дитини.

Кошицька Яна Віталіївна

студентка 4 курсу

студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

koshytska@brodypk.ukr.education

Науковий керівник : **Кривошина Наталія Миколаївна**

kryvoshynanata@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ГІПЕРАКТИВНОЇ ДИТИНИ

Мета: з'ясувати особливості розвитку фізичних якостей гіперактивних дітей дошкільного віку; визначити ефективні форми, методи та вправи для розвитку сили, гнучкості, витривалості, швидкості та спритності; розкрити значення фізичної активності у формуванні довільності та саморегуляції гіперактивної дитини.

Актуальність: гіперактивність є однією з найпоширеніших поведінкових особливостей у дошкільному віці, що супроводжується труднощами концентрації, імпульсивністю та високою потребою в русі. У таких дітей часто спостерігаються порушення координації, рівноваги й довільної регуляції рухів, що потребує спеціально організованої фізкультурно-оздоровчої роботи. Розвиток фізичних якостей стає не лише засобом зміцнення здоров'я, а й можливістю корекції поведінки, зниження тривожності, формування навичок самоконтролю. Актуальність теми полягає у зростаючій потребі педагогів та батьків у науково обґрунтованих методах фізичного розвитку гіперактивної дитини, що сприятимуть її гармонійному зростанню та соціальній адаптації.

Дошкільний вік є періодом активного формування фізичного, емоційного та психічного здоров'я дитини. Для гіперактивних дітей рухова діяльність має особливе значення, адже саме через рух вони найкраще регулюють емоційний стан, знижують напруження, вчаться управляти енергією та формують навички самоконтролю. У сучасних закладах дошкільної освіти педагоги все частіше стикаються з дітьми, які потребують не лише спеціальних педагогічних підходів, а й корекційно-розвивальної роботи у сфері фізичного розвитку.

Гіперактивність нерідко супроводжується порушеннями координації, труднощами у контролі рухів, імпульсивністю та швидкою зміною активності. Тому робота із розвитком фізичних якостей — сили, витривалості, швидкості, гнучкості та спритності — набуває важливого значення. Систематичні фізичні вправи допомагають дитині спрямовувати надмірну енергію в конструктивне русло, підвищують стійкість нервової системи та покращують загальне самопочуття.

Особливості фізичного розвитку гіперактивних дітей

Гіперактивні діти зазвичай мають:

- підвищену потребу в руховій активності;

- труднощі з довільною регуляцією рухів;
- нестійку увагу під час виконання вправ;
- імпульсивні та різкі рухи;
- швидку зміну темпу діяльності;
- труднощі з контролем рівноваги та координації.

Попри це, багато гіперактивних дітей мають природну гнучкість, швидку реакцію, високу витривалість та здатність виконувати динамічні вправи з особливим інтересом. Саме ці якості педагог може перетворити на сильні сторони дитини за допомогою правильно організованої фізкультурно-оздоровчої роботи.[1]

Роль педагога в розвитку фізичних якостей гіперактивної дитини

Педагог має створити умови, в яких фізична активність стає не просто способом розрядки енергії, а й засобом розвитку. Важливо:

- добирати вправи, що сприяють концентрації та уповільненню темпу;
- використовувати короткі інструкції;
- демонструвати вправи у повільному темпі;
- включати дитину в ігри, що тренують витримку та послідовність;
- чергувати енергійні рухи з релаксаційними вправами;
- заохочувати до командної роботи та взаємодії з однолітками.

Педагогічна підтримка має бути м'якою та послідовною, з акцентом на позитивне підкріплення й відзначення найменших успіхів.

Форми роботи для розвитку фізичних якостей

Враховуючи психофізіологічні особливості гіперактивної дитини, педагог має організовувати фізичні заняття так, щоб вони поєднували рух, гру, емоційну розрядку та тренування довільності.

Традиційні форми діяльності:

- біг різного темпу;
- стрибки з місця та в русі;
- вправи на рівновагу (ходьба по доріжці, балансування);
- лазіння та повзання;
- метання та ловіння м'ячів;
- рухливі ігри з чіткими правилами.

Ці вправи сприяють розвитку сили, спритності, витривалості та загальної моторики.

Нетрадиційні форми діяльності:

- сенсорні доріжки;
- вправи з фітболами;
- елементи йоги та стрейчингу;
- дихальні вправи;
- танцювально-ритмічні комплекси;
- психогімнастика.[2]

Такі методи допомагають навчити дитину розслаблятися, контролювати дихання, рухатись плавно та усвідомлено.

Рухливі та комунікативні ігри як засіб розвитку фізичних якостей

Рухливі ігри є однією з найефективніших форм роботи, адже гіперактивні діти важко засвоюють статичні вправи, але легко включаються в гру. Ігри допомагають:

- тренувати швидкість реакції;
- удосконалювати координацію та спритність;
- розвивати витримку та вміння чекати черги;
- формувати навички командної взаємодії;
- знижувати імпульсивність.

Серед ефективних ігор можна використати: «Квач із завданнями», «Перелітні птахи», «Червоне–зелене», «Не наступи на колір», «Швидко займи місце», «М'яч у коло».

Створення сприятливого фізкультурного середовища

Для розвитку фізичних якостей гіперактивної дитини важливо створити:

- безпечний простір для руху;
- наявність різних видів інвентарю (м'ячі, конуси, канати, обручі);
- зони для релаксації;
- чітку структуру заняття;
- можливість змінювати вид діяльності;
- передбачуваний режим активності та відпочинку.

Комфортне середовище дає змогу дитині відчувати себе впевнено, рухатись вільно та безпечно, що сприяє кращому засвоєнню вправ.

Співпраця з батьками

Батьки відіграють важливу роль у фізичному розвитку гіперактивної дитини, тому педагог має забезпечити постійний зворотний зв'язок. Важливо:

- інформувати батьків про особливості фізичного розвитку їхньої дитини;
- рекомендувати щоденні короткі руханки;
- пропонувати прості вправи для виконання вдома;
- заохочувати прогулянки, катання на велосипеді, рухливі сімейні ігри;
- пояснювати важливість регулярного фізичного навантаження для зниження тривожності та покращення саморегуляції.

Особливу увагу варто приділяти формуванню позитивного ставлення дитини до руху, адже саме емоційна підтримка батьків є ключовим чинником успішного розвитку фізичних якостей.[3]

Розуміння педагогами та батьками індивідуальних особливостей гіперактивної дитини створює умови для гармонійного розвитку її фізичних, емоційних та особистісних якостей. Атмосфера прийняття та уважності дозволяє дитині відчувати себе впевненою, що сприяє формуванню в неї навичок самоконтролю, довільності та позитивного ставлення до рухової активності.

Висновок : розвиток фізичних якостей гіперактивної дитини є важливою складовою її гармонійного зростання. Систематично організовані вправи, рухливі та нетрадиційні форми роботи, психологічно комфортне середовище та тісна співпраця з батьками сприяють формуванню сили, спритності, витривалості й саморегуляції. Грамотно організована фізична діяльність допомагає гіперактивній дитині розкрити свій потенціал, навчитися керувати енергією та впевнено взаємодіяти з навколишнім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. – Київ: Освіта, 2020.
2. Лях В. І. Фізичний розвиток та рухова активність дітей з поведінковими особливостями. – Харків: Основа, 2021.
3. Денисенко О. М. Корекційно-розвивальні вправи для дітей з гіперактивністю. – Тернопіль: Мандрівець, 2022.

Кошицька Яна Віталіївна

Студентка 4 курсу

студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

koshytska@brodydk.ukr.education

Науковий керівник : Кривошина Наталія Миколаївна

kryvoshynanata@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ГІПЕРАКТИВНОЇ ДИТИНИ

Мета: дослідити особливості формування елементарних математичних уявлень у гіперактивних дітей дошкільного віку, визначити ефективні методи, прийоми та стратегії навчання; розкрити специфіку організації освітнього процесу, спрямованого на розвиток уваги, саморегуляції та логіко-математичного мислення гіперактивної дитини.

Актуальність: у сучасних закладах дошкільної освіти зростає кількість дітей з проявами гіперактивності, що зумовлює необхідність пошуку спеціальних методичних підходів до формування математичних знань. Особливості психофізичного розвитку гіперактивної дитини — імпульсивність, нестійка увага, рухова гіперактивність — значно ускладнюють засвоєння послідовних математичних дій. Тому використання структурованих, наочних, ігрових та маніпулятивних методів стає необхідною умовою ефективного навчання. Актуальність теми визначається потребою педагогів у володінні сучасними технологіями розвитку математичних уявлень у дітей з поведінковими особливостями, а також важливістю співпраці з родиною для стабілізації поведінки та закріплення навичок у різних видах діяльності.

Дошкільний вік є фундаментальним етапом розвитку пізнавальної активності дитини, формування її мислення, довільності поведінки та здатності до навчання. Особливої уваги потребують діти з проявами гіперактивності, для яких характерні імпульсивність, швидка зміна інтересів, труднощі концентрації та нестійкість уваги. Ці особливості значною мірою впливають на засвоєння математичних понять, що вимагають послідовності, точності та здатності утримувати розумову дію.

Сучасні дослідження свідчать, що у гіперактивних дітей часто спостерігаються труднощі в оволодінні логіко-математичними знаннями через недостатню сформованість механізмів саморегуляції, проблеми з оперативною пам'яттю, імпульсивні відповіді та підвищену потребу в руховій активності. Проте за умов правильно організованого педагогічного процесу ці діти здатні успішно опановувати математичні уявлення, виявляти креативність і демонструвати високий рівень зацікавленості.

Особливості математичного розвитку гіперактивних дітей

Під час формування елементарних математичних уявлень педагоги стикаються з низкою характерних труднощів:

- дитині важко утримувати увагу на одному завданні;
- спостерігається імпульсивність при виконанні обчислювальних або логічних вправ;
- труднощі в запам'ятовуванні послідовності дій;
- схильність до поверхневого сприйняття матеріалу;
- швидка втомлюваність під час завдань, що вимагають зосередженості.

Водночас гіперактивні діти часто швидко орієнтуються у практичних ситуаціях, легко захоплюються ігровими завданнями, проявляють нестандартне мислення, що створює додаткові можливості для формування математичних умінь через активні та інтерактивні форми роботи.[1]

Стратегії формування математичних уявлень

Під час організації роботи з гіперактивною дитиною педагог має враховувати її особливості — підвищену рухову активність, труднощі концентрації, швидку зміну інтересів, імпульсивність. Тому добір стратегій навчання має ґрунтуватися на принципах структурованості, візуальної підтримки, ігрової мотивації та поступового збільшення складності завдань.

1. Дроблення матеріалу на короткі, логічно завершені етапи.

Гіперактивній дитині важко утримувати увагу протягом тривалого часу, тому складне завдання слід подавати у вигляді кількох маленьких кроків. Це запобігає перевантаженню та дає дитині відчуття успіху після кожного завершеного етапу. Після кожного підкроку варто робити коротку руханку або переключення.

2. Використання чітких, коротких і конкретних інструкцій.

Довгі пояснення дитина швидко «втрачає». Ефективно працюють фрази з 3–5 слів: «Поклади два кубики», «Знайди більший», «Порахуй до п'яти». Інструкції бажано супроводжувати показом або картою-схемою.

3. Застосування маніпулятивного та сенсорного матеріалу.

Гіперактивні діти краще засвоюють абстрактні математичні поняття через взаємодію з предметами:

- лічильні палички;
- геометричні фігури;
- конструктор;
- м'які модулі;
- сортери та вставки;
- тактильні цифри.

Дотик, рух і взаємодія з предметами допомагають утримувати увагу та роблять математичні процеси зрозумілішими.

4. Ігровізація всіх видів математичних завдань.

Для гіперактивної дитини гра — це не просто мотивація, а спосіб утримати інтерес і регулювати поведінку. Завдання подаються у формі змагання, пошуку, пригоди, квесту: — «знайди скарб» із цифрами;

- «побудуй вежу за зразком»;

- «математична експедиція»;
- «живі числа» з рухами.

Рух у поєднанні з математикою значно підвищує ефективність навчання.

5. Візуальна підтримка як обов'язковий компонент навчання.

Схеми, картки, символи, кольорові позначки допомагають дитині структурувати інформацію. Візуальні опори слугують орієнтирами, які знижують імпульсивність та хаотичність дій:

- картки-послідовності (1–2–3);
- таблиці для порівняння величин;
- кольорові маркери для групування предметів;
- зображення «що робити спочатку / потім».

6. Постійне позитивне підкріплення та емоційна підтримка.

Гіперактивна дитина потребує частого схвалення, адже успіх мотивує її більше, ніж сам процес. Педагог має помічати найменші досягнення: правильно складений ряд, завершене завдання, точний вибір. Позитивна оцінка зміцнює довіру, знижує тривогу і підсилює інтерес до математики.

7. Мікропаузи та рухові вставки під час математичних завдань.

Регулярні короткі рухові «перемикання» допомагають уникнути втрати концентрації. Це можуть бути:

- 10 секунд стрибків,
- «потягушки»,
- дихальна вправа,
- знайти в кімнаті предмет певної форми або кольору.

Такі паузи знімають напруження та повертають дитину до завдання в більш зібраному стані.

8. Дозоване ускладнення та повторення в різних видах діяльності.

Для стабільного формування математичних уявлень важливо, щоб дитина зустрічала той самий матеріал у різних ситуаціях: у грі, під час прогулянки, у конструктивній діяльності, на індивідуальних заняттях. Повторення має бути природним, ненав'язливим і пов'язаним з інтересами дитини.[2]

Ігрові методи у формуванні математичних уявлень

Гра є провідним видом діяльності дошкільника, а для гіперактивної дитини — ще й основним засобом подолання імпульсивності та розвитку довільної уваги.

Ефективними є такі ігри:

- “Знайди пару” – на розвиток класифікації та зорової уваги;
- “Веселі геометрики” – складання фігур з частин;
- “Хто швидше порахує?” – активне лічення в русі;
- “Живі цифри” – поєднання рухів і числового ряду;
- “Математичні стежки” – виконання логічних завдань під час рухливої діяльності.

Такі ігри сприяють розвитку дрібної та загальної моторики, формують уявлення про кількість, величину, форму, простір, тренують логічне мислення й навички самоконтролю.

Організація освітнього середовища

Для ефективного засвоєння математичних знань гіперактивній дитині необхідне:

- впорядковане просторове середовище без зайвих подразників;
- організація місця для індивідуальної роботи;
- можливість змінювати вид діяльності;
- використання сенсорних матеріалів;
- доступ до руханок, які допомагають переключитися;
- передбачуваний розпорядок дня та послідовність етапів заняття.

Такі умови допомагають дитині легше орієнтуватися в математичних завданнях, уникати перевантаження та знижувати рівень тривожності.

Співпраця з батьками

Педагог має інформувати батьків про труднощі та успіхи дитини, пропонувати вправи для закріплення математичних уявлень удома, звертати увагу на важливість сталих правил і спокійної атмосфери. Єдність вимог родини та закладу забезпечує стабільність, необхідну для розвитку саморегуляції.

Дорослим варто підтримувати сильні сторони гіперактивної дитини: креативність, швидку реакцію, інтерес до нового, здатність до нестандартних рішень. Це дозволяє формувати позитивну самооцінку та зменшує ймовірність виникнення вторинних труднощів. Важливо також поступово привчати дитину до усвідомлення власних успіхів у формуванні математичних умінь: хвалити за завершеність завдання, за старання, за правильний вибір способу розв'язання. Доцільно створювати ситуації маленького досягнення, коли дитина відчуває радість від подоланої труднощі, адже саме так формується внутрішня мотивація до навчання. Крім того, дорослі мають демонструвати витримку та терпіння, оскільки гіперактивна дитина потребує більш тривалого періоду адаптації та стабілізації поведінки, ніж її ровесники. Поступове та послідовне закріплення елементарних математичних уявлень у різних видах діяльності — ігровій, руховій, пізнавальній — сприяє стійкості знань та кращому перенесенню їх у повсякденні ситуації.[3]

Висновок: формування математичних уявлень у гіперактивної дитини потребує поєднання структурованості, гнучкості й творчого підходу. Завдяки правильно організованому методу роботи, ігровим прийомам, створенню комфортного середовища та співпраці з батьками педагог може забезпечити не лише успішне засвоєння математичних знань, а й розвиток уваги, послідовності, самоконтролю.

Грамотно вибудований педагогічний процес дозволяє гіперактивній дитині подолати труднощі, максимально розкрити свій інтелектуальний потенціал та відчути впевненість у власних силах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лисенко Н. В. Методика формування математичних уявлень у дітей дошкільного віку. – Київ: Педагогічна думка, 2021.
2. Максименко С. Д. Психологія розвитку дитини: особливості пізнавальних процесів. – Київ: Академвидав, 2020.
3. Шульга Г. В. Інтерактивні методи навчання математики в дошкільному віці. – Полтава: Освіта, 2022.

Кучма Марина

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник: Д.В. Матіюк,

к. пед. наук, ст. викладач

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В НАВЧАННІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

У сучасному процесі навчання англійської мови в основній школі важливо добирати такі методи й підходи, які сприятимуть розвитку комунікативних умінь та навичок учнів. Одним із найефективніших є комунікативно-ситуативний підхід, що допомагає формувати вміння вести діалог і брати участь у спілкуванні.

Комунікативний підхід розглядається як сучасна методична стратегія, спрямована на формування в учнів комунікативної компетентності - здатності вільно та доречно користуватися мовою в різноманітних життєвих і соціальних ситуаціях. У наукових працях іншомовна комунікативна компетентність трактується як рівень сформованості досвіду міжособистісного спілкування та взаємодії, що є необхідною умовою успішної участі людини в суспільному житті. Вона передбачає здатність до ефективної комунікації з оточенням з урахуванням особистих можливостей, індивідуальних потреб та соціального статусу. [1]

Такий підхід спирається на функціональний і когнітивний принципи, у межах яких основна увага зосереджується на мовленнєвій діяльності учнів, поєднанні різних видів мовленнєвої практики та застосуванні інтерактивних та креативних методів навчання. Сутність комунікативного підходу полягає в тому, щоб спочатку сформувати в учнів уміння усного мовлення - зокрема, діалогічного спілкування - а також розвинути здатність адекватно сприймати мовлення на слух, ефективно взаємодіяти з іншими учасниками спілкування та мати достатній рівень креативності для подальшої комунікації [2]

Сучасна школа орієнтується на стратегію розвивального навчання, головною рисою якого є наявність діалогічної взаємодії в освітньому процесі. Розвивальне навчання базується на особистісно-діяльній підході, що ґрунтується на педагогічному партнерстві, взаєморозумінні між учителем і здобувачами освіти, активній самостійності учнів, а також на загальній гуманізації освітнього процесу. [3]

Діалог виступає найпоширенішою формою спілкування, у якій найповніше розкривається рівноправна взаємодія співрозмовників. [4]

Тому в сучасній школі потрібно встановити нові засоби в навчанні які допоможуть учням якнайкраще покращити навички креативності в межах діалогічного спілкування

У педагогічній практиці виділяють три основні групи засобів навчання. По-перше, це особистісні засоби, що передбачають володіння педагогом елементами педагогічної техніки. Під педагогічною технікою розуміють уміння вчителя керувати

власним психофізіологічним станом і використовувати його як інструмент педагогічного впливу. Вона може бути вербальною - тобто здійснюватися через мовлення, або невербальною - через міміку, жести, пози, пантоміміку, зоровий контакт і дистанцію спілкування.

По-друге, до засобів навчання належать методи та прийоми педагогічної діяльності.

По-третє, це технічні засоби навчання, серед яких - аудіо- й відеоматеріали, комп'ютерні технології та інші технічні пристрої, що сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу.

Використання інтерактивних методів на уроці дає змогу вчителю стимулювати пізнавальну активність учнів і створювати ситуації, що спонукають до роздумів. Під інтерактивними методами розуміють такі способи організації навчання, які забезпечують одночасний розвиток обох півкуль головного мозку дитини.

Залучення інтерактивних методів у навчальний процес сприяє появі дослідницького інтересу, пошуку, порівнянню різних фактів, явищ і точок зору. Це допомагає учням формувати власні переконання та вміння аргументувати їх.

На етапі засвоєння нового матеріалу доцільно застосовувати проблемно-пошуковий діалог, який стимулює роботу переважно лівої півкулі мозку, у поєднанні з методом образного мислення, що активізує праву півкулю.

На етапі формування інтелектуальних умінь ефективними є такі методи, як «мозковий штурм», проблемно-пошуковий діалог, метод інверсій, емпатії, інциденту, дидактична гра та синектичний метод. [5]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мулик К. О. Принципи формування нової англомовної лексикосоціально-педагогічної сфери. Записки з романо-германської філології. 2015. Вип. 2. С. 126–132.
2. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge, 1991. 171 p
3. Розвивальні технології навчання молодших школярів : навч. посіб. / Кондратюк О.М., Лупаренко С. Є. та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2011. 224 с.
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : посібник. Київ, 2019. 131 с.
5. Митник О.Я. Як навчити дитину мистецтва мислення / Олександр Якович Митник. – К.: Початкова школа, 2006. – 104 с.

Марцінюк Тетяна

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

науковий керівник: Матіюк Д.В.,

к. пед. наук, ст. викладач

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Індивідуалізація навчання посідає важливе місце у сучасній методиці викладання англійської мови, оскільки враховує унікальні потреби, темп та стиль роботи кожного учня. Такий підхід створює умови для активної участі здобувачів освіти у власному навчальному процесі та сприяє формуванню навичок самоконтролю й відповідальності. Завдяки індивідуальним завданням, варіативним траєкторіям навчання та можливостям самостійного вибору видів діяльності учні ефективніше планують свою роботу, оцінюють прогрес і розвивають автономність у вивченні англійської мови.

Історичний аналіз педагогіки демонструє, що принципи індивідуалізації формувалися у працях видатних педагогів-гуманістів: від Коменського, Руссо, Локка та Песталоцці до Монтессорі і Сухомлинського [2; с. 9]. Їхні ідеї стосувалися врахування природних задатків, індивідуальних та вікових особливостей учнів, розвитку здібностей, обдарувань та самовдосконалення протягом життя. Цей педагогічний досвід став підґрунтям для сучасних підходів до індивідуалізації навчання, створення сприятливого освітнього середовища та підтримки особистісного розвитку учнів.

Проблема розвитку індивідуальності залишається одним із ключових напрямів психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на формування сучасної системи освіти, здатної відповідати вимогам інформаційно-технологічного суспільства. Індивідуалізація навчання, як актуальна складова науково-освітнього прогресу в Україні та світі, передбачає використання сучасних педагогічних засобів, спрямованих на створення в навчальному закладі дружньої атмосфери, взаєморозуміння та співпраці [4; с. 33].

Важливе значення має також розробка механізмів, які забезпечують особистісну підтримку та моніторинг розвитку учнів, їхнього рівня освіченості й вихованості, а також дозволяють вчасно виявляти та вирішувати педагогічні, психологічні та соціальні проблеми. Таким чином, ефективність індивідуалізації навчання залежить не лише від роботи освітньої системи, а й від узгоджених дій різних соціальних інститутів.

Нинішні учні належать до покоління Z, яке зросло в інформаційному суспільстві та добре володіє мультимедійними технологіями. Їхнє мислення відрізняється паралельною обробкою інформації та високою інтенсивністю когнітивних процесів, що вимагає індивідуально орієнтованого підходу у навчанні [1; с. 8]. Ефективним засобом підтримки розвитку таких учнів є створення творчого та інтерактивного освітнього середовища.

Гейміфікація навчального процесу, мультимедійні й інтерактивні технології, а також соціальні медіа для спільного створення та використання колективного знання сприяють розвитку когнітивних, творчих та комунікативних навичок здобувачів освіти, відповідають їхнім індивідуальним потребам і забезпечують активну участь у навчальному процесі. Ці методи дозволяють адаптувати освітній процес до потреб цифрового покоління та підтримують розвиток самоконтролю, дисциплінованості та автономності учнів.

Англійська мова як предмет навчання є ефективним інструментом реалізації індивідуалізованого підходу, так як вона поєднує розвиток лексичних та граматичних навичок із формуванням комунікативної, когнітивної та соціокультурної компетентності. Таким чином, індивідуалізація стає одним із першочергових чинників успішного опанування англійської мови та підготовки студентів до професійної діяльності у глобалізованому середовищі.

Практичні рекомендації для педагогів з індивідуалізації навчання англійської мови, розроблені науковцями, передбачають:

- використання різноманітних методів навчання, таких як диференційовані завдання, інтерактивні та цифрові технології;
- застосування індивідуального підходу до планування занять з урахуванням потреб учнів;
- створення мотиваційного середовища через підтримку та залучення учнів до вибору матеріалів;
- розвиток самостійності учнів шляхом навчання самоорганізації та самооцінки;
- використання технологій, що дозволяють учням працювати у власному темпі та контролювати свій рівень знань [3; с. 56].

Розвиток штучного інтелекту відкриває нові можливості для індивідуалізації навчання, адже тепер існує змога автоматично аналізувати освітні потреби, темп роботи, прогалини та сильні сторони кожного учня. На основі цих даних ШІ може формувати персоналізовані навчальні маршрути, добирати завдання оптимальної складності, надавати зворотний зв'язок у реальному часі та адаптувати подання матеріалу.

Використання інтелектуальних навчальних систем, адаптивних платформ, чат-тренерів і аналітики навчальних даних підсилює роль учителя, зменшуючи рутинні процеси оцінювання та підготовки матеріалів і дозволяючи зосередитися на педагогічній взаємодії та підтримці учнів. Отже, штучний інтелект стає цінним інструментом реалізації персоналізованого навчання, особливо в контексті цифрової, змішаної та дистанційної освіти.

Застосування ШІ може значно підвищити ефективність навчання іноземної мови, роблячи заняття більш інтерактивними та мотивуючими. Цифрові платформи сприяють розвитку мовних навичок через імітацію реальних комунікативних ситуацій, інтерактивні вправи та миттєвий зворотний зв'язок. Водночас дослідники звертають увагу на питання безпеки й потенційні ризики використання штучного інтелекту, наголошуючи, що їхнє врахування є необхідною умовою ефективного опанування іноземної мови та збереження етичних і педагогічних стандартів у навчальному процесі [5; с. 3].

В умовах військового стану індивідуалізація навчання набуває виняткової важливості, оскільки без урахування різних потреб, рівня підготовки, психологічного стану й індивідуальних можливостей кожного учня ефективність освітнього процесу стає неможливою. Часто школярі виїжджають до інших міст або країн, що ускладнює

підтримку безперервності навчання та потребує персоналізованого підходу до кожного здобувача освіти. Крім того, зміни життєвих умов і соціальна дезорієнтація впливають на психологічний стан дітей, що робить необхідним інтегрування елементів емоційної підтримки та адаптивних стратегій у навчальний процес.

Перехід до змішаного та дистанційного навчання вимагає від учителів адаптації програм, використання інтерактивних технологій, електронних ресурсів і гнучких підходів для забезпечення доступу до освіти попри нестабільні умови [6; с. 350]. До них належать відеоуроки, онлайн-платформи для спільної роботи, інтерактивні вправи та цифрові симуляції, які дозволяють підтримувати індивідуальний темп навчання та залучати учнів до активної взаємодії. Це мінімізує освітні втрати та активізує інтерес учнів до навчального процесу, що є критично важливим в обстановці постійних стресів та обмежень, спричинених війною.

Підсумовуючи, індивідуалізація відіграє визначальну роль у засвоєнні англійської мови, забезпечуючи врахування індивідуальних відмінностей, оптимального темпу навчання та когнітивних можливостей кожного учня. Ця концепція сприяє формуванню та вдосконаленню навичок самодисципліни, відповідальності, автономності й критичного мислення через використання диференційованих завдань, інтерактивних методик і персоналізованих навчальних траєкторій.

Застосування штучного інтелекту та цифрових освітніх платформ підсилює залученість учнів, підвищує їхню вмотивованість до навчання, забезпечує оперативний зворотний зв'язок і дозволяє гнучко адаптувати освітні матеріали відповідно до особистих потреб, водночас зберігаючи педагогічні та етичні вимоги. У сукупності це підвищує результативність навчання, стимулює формування ключових компетентностей і готує учнів до викликів сучасного глобалізованого світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева, С. В. (2022). Сучасні аспекти індивідуалізації навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах інформатизації. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 1(41), С. 11-16. – 336 с.
2. Барановська О. В. (2021) Індивідуалізація навчання як психолого-педагогічна проблема. Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 лютого 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, С. 9-11. – 170 с.
3. Ворначев, А. О. (2025). Індивідуалізація навчання англійської мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*, (7), С. 52-57. – 184 с.
4. Семновська, Л. А., Важенина, І. Л., Фазан, В. В. (2023). Індивідуалізація навчання як актуалітет розвитку інформаційно-технологічного суспільства. *Педагогічні науки*, (82), С. 30-34. – 145 с.
5. Романишин, І. М., Чухно, Т. В., Фийса, Н. В. (2023). Трансформація методів навчання й викладання англійської мови у вищій школі: використання штучного інтелекту, аналіз впливу, перспективи. *Академічні візії*, (24). Режим доступу: <https://academy-vision.org/index.php/av/issue/view/20> (дата звернення: 20.11.2025).
6. Топузов, О. М., Малихін, О. В., Арістова, Н. О., Алексеева, С. В., Попов, Р., Барановська, О. В., Шелестова, Л. В. (2024). Теорія і практика індивідуалізації навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. *Національна академія педагогічних наук України. Інститут педагогіки НАПН України*, С. 573-690 – 1099 с.

Онуцька Оксана Дмитрівна

викладач

ЗФПО «Київський фаховий медичний коледж №3»

м. Київ, Україна

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ТА АКУШЕРОК У СФЕРІ ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ

Інтеграція (від лат. integration – відновлення, відбудова, наповнення та integer – цілий) – напрямок процесу розвитку, пов’язаний з об’єднанням в єдине ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжуються ускладненням і зміцненням зв’язків та нових відношень між ними. Вперше термін «інтеграція» застосовано у 30-х рр. ХХ ст. Поняття «інтеграція» є загальнонауковим поняттям. Під інтеграцією наукових знань розуміють процес взаємопроникнення структурних елементів різних галузей знань, що супроводжується збільшенням їх узагальненості й комплексності, ущільненості.

Інтеграція в освіті – це процес об’єднання (синтезу) знань, умінь і навичок, отриманих під час вивчення різних навчальних дисциплін або їхніх розділів, в єдину, логічно пов’язану систему. Вона спрямована на формування у студентів цілісного світогляду та системного мислення, що критично важливо для вирішення комплексних професійних завдань.

В освіті прийнято виділяти два основні види інтеграції – вертикальну (внутрішньодисциплінарну) та горизонтальну (міждисциплінарну). Внутрішньодисциплінарна інтеграція передбачає інтеграцію даної теми з попередніми чи наступними темами даної дисципліни, а міждисциплінарна – інтеграцію знань та вмінь, отриманих при вивченні різних дисциплін.

Міждисциплінарна інтеграція – це цілеспрямоване посилення міждисциплінарних зв’язків за умов збереження теоретичної і практичної цілісності навчальних дисциплін. Водночас міждисциплінарна інтеграція – це процес узгодження змісту навчальних дисциплін щодо відображення ними єдиних, безперервних і цілісних явищ професійної діяльності. Інтеграція навчального процесу у медичних закладах передбачає його побудову за принципом логічних узагальнень послідовності програмних дисциплін і «комплексування» навчання. Реалізація міждисциплінарних зв’язків у навчальній діяльності – це один із необхідних дидактичних засобів формування в студентів професійних знань і навичок.

Важливою умовою створення цілісної системи знань є встановлення зв’язків між навчальними дисциплінами, оскільки жодна навчальна дисципліна сама по собі не спроможна сформувати професійну компетентність майбутнього медичного працівника.

Медична сестра та акушерка на сучасному етапі повинні володіти системним мисленням, вміти аналізувати, узагальнювати отриману інформацію під час роботи з пацієнтами на різних етапах медсестринського процесу. Тому в системі медичної освіти питання міждисциплінарної інтеграції та міждисциплінарного комплексного підходу у вивченні клінічних дисциплін є найбільш актуальними.

Міждисциплінарна інтеграція передбачає інтеграцію знань та вмінь, отриманих при вивченні різних дисциплін. Основне завдання міждисциплінарної інтеграції у вивченні клінічних дисциплін полягає у спонуканні студента-медика в активізації та актуалізації раніше отриманих знань, засвоєних практичних навичок та вмінь, що необхідні для вивчення даної дисципліни, враховуючи при цьому інтереси наступних дисциплін, що будуть вивчатися.

Міждисциплінарна інтеграція при вивченні дисциплін: «Медсестринство в дерматології та венерології» і «Дерматологія та венерологія з основами косметології» має методичний супровід у комплексному методичному забезпеченні занять, проводиться за двома напрямками: визначення попередніх забезпечувальних дисциплін та визначення наступних забезпечуваних дисциплін.

Попередні забезпечувальні дисципліни – попередні дисципліни, які є базовими щодо вивчення теми даного заняття. Такими дисциплінами при вивченні Медсестринства в дерматології та венерології є: анатомія людини, фізіологія, фармакологія та медична рецептура, мікробіологія, основи сестринської справи та медичної маніпуляційної техніки, медсестринство в інфектології, медсестринство в офтальмології, медсестринство в акушерстві, медсестринство в гінекології, репродуктивне здоров'я та планування сім'ї. А при вивченні Дерматології та венерології з основами косметології – анатомія та фізіологія людини, фармакологія та медична рецептура, мікробіологія з вірусологією та основами імунології, основи медсестринства та медичної маніпуляційної техніки, інфектологія з основами епідеміології, офтальмологія.

Наступні забезпечувані дисципліни – наступні дисципліни, розділи яких потребують знання даної теми. Такими дисциплінами при вивченні Медсестринства в дерматології та венерології є: медсестринство у внутрішній медицині, медсестринство у педіатрії, медсестринство у хірургії, медсестринство в онкології. А при вивченні Дерматології та венерології з основами косметології – внутрішня медицина з основами медсестринського процесу, педіатрія з основами медсестринського процесу, хірургія з онкологією та основами медсестринського процесу, акушерство з основами медсестринського процесу, гінекологія, репродуктивне здоров'я та планування сім'ї з основами медсестринського процесу.

Під час проведення практичних занять із вище зазначених дисциплін міждисциплінарна інтеграція реалізовується шляхом вирішення студентами тематичних клінічних ситуаційних завдань із широким міждисциплінарним контекстом, використанні тестових завдань інтегрованого змісту.

Таким чином, міждисциплінарна інтеграція є важливою складовою частиною підготовки студента-медика у медичному коледжі. При вивченні клінічних дисциплін студент повинен застосовувати знання та вміння, отримані під час вивчення «базових» доклінічних дисциплін. Застосування узагальненої схеми викладання клінічної дисципліни сприяє оптимізації процесу оволодіння клінічним мисленням, наочно показує причинно-наслідкові зв'язки, спонукає студента до систематизації знань із клінічної дисципліни.

Анна Поломахтерова

студентка 2 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»

Комунального закладу Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

ім. Маркіяна Шашкевича»

Науковий керівник: Людмила Свиріпа

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Комунального закладу Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

ім. Маркіяна Шашкевича»

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З РІДНОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджено актуальну проблему формування та розвитку творчої здібності у дітей дошкільного віку на заняттях із рідної мови; акцентовано увагу на тому, що дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для розкриття творчого потенціалу, а рівень мовленнєвого розвитку, що інтегрує фонетичну, лексичну та граматичну сторони мови, є ключовою умовою становлення всебічно розвиненої особистості. Доведено, що заняття з рідної мови слугують інструментальним механізмом для розвитку творчої здібності, що проявляється у здатності дошкільника до словотворення.

Ключові слова: дошкільний вік, творчі здібності, розвиток мовлення, мовленнєва компетентність, зв'язане мовлення.

Мета дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов і методичних підходів для ефективного формування та розвитку творчої здібності у дітей дошкільного віку на заняттях із рідної мови, а також аналізі її зв'язку з рівнем мовленнєвої компетентності.

Постановка проблеми дослідження. Незважаючи на те, що дошкільний вік загально визнано є найбільш сприятливим періодом для розкриття творчого потенціалу таланту дитини, існуюча педагогічна практика не завжди забезпечує системний та цілеспрямований вплив на розвиток творчих здібностей на заняттях із рідної мови. Проблема полягає у необхідності утвердження української мови як основного засобу спілкування та інтеграції мовленнєвого розвитку з формуванням творчої компетентності, оскільки рівень мовленнєвого розвитку безпосередньо обумовлює як становлення світогляду, так і емоційний та розумовий розвиток дитини. Звідси виникає протиріччя між об'єктивною потребою суспільства у формуванні творчої особистості та недостатньою розробленістю методичних підходів, які б забезпечували ефективне

використання занять з рідної мови як інструментального механізму для стимулювання словотворення та оригінального висловлювання у дошкільників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та розвитку творчої здібності у дітей дошкільного віку на заняттях із рідної мови є однією з ключових у сучасній українській педагогіці, що знайшло відображення у працях провідних науковців та методистів. Дослідники одночасно підкреслюють, що розв'язання цього питання вимагає комплексного підходу, який ґрунтується на даних не лише педагогіки та психології, а й мовознавчих дисциплін. Серед ключових авторів, чії праці формують методичні засади, слід виділити Аллу Богуш, яка акцентує увагу на пріоритетності утвердження української мови як основного засобу спілкування та необхідності планомірного оволодіння нею на рівні державних стандартів. Вона також підкреслює, що культура мовлення вихователя є вирішальною для створення якісного мовного середовища. Маргітич М.Я. наголошує, що завдання розвитку зв'язного мовлення є найважливішою умовою підготовки до школи, оскільки воно акумулює в собі роботу над усіма трьома сторонами мови: фонетичною, лексичною та граматичною. Дослідниця підкреслює прямиий зв'язок між мовним розвитком і рівнем розумового, естетичного та емоційного розвитку дошкільника. Комарівська Н.О. доводить у своїх публікаціях вона доводить, що дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для розвитку творчого потенціалу. Вона виділяє дитячий фольклор як найбільш природний та органічний засіб для розвитку творчих здібностей, оскільки він збагачує мовлення та залучає до народних традицій. Схожі ідеї щодо використання літературних засобів розвивалися у роботах Г. Герулі, І. С. Доменець та М. В. Кучинського. Табака О.М аналізує педагогічні умови розвитку мовлення засобами дитячої періодики. Вона пропонує конкретні методи стимулювання творчості, зокрема викликання «подиву, здивування», яке вважає «першим вогником, що запалив смолоскип думки» [5, с. 88], підкреслюючи інструментальну роль занять з рідної мови. Також загальнометодичні основи закладаються у працях таких авторів, як К. Л. Крутій (формування граматично правильного мовлення), І. С. Марченко (спеціальні методики логопедичної роботи) та колективу авторів Освітньої програми «Дитина» (Г. В. Беленька, О. Л. Богінч та ін.), що підтверджує багатоаспектний і міждисциплінарний характер сучасних досліджень «...важливішим є розвиток інтересу до пізнання, активності, допитливості дитини, її відкритості до взаємодії і спілкування з оточуючим світом, ініціативності, готовності до експериментування, випробування себе». [1, с. 4]

Виклад основного матеріалу. Розвиток мовлення на сучасному етапі є однією з найбільш значущих і комплексних проблем дошкільного виховання, оскільки ґрунтується на даних не лише педагогіки та психології, а й низки мовознавчих дисциплін. Формування мовлення є основною умовою всебічного розвитку дитини, адже рівень її мовленнєвого розвитку впливає на становлення первинного світогляду, сформованість знань, умінь, навичок та психічних якостей «...ампліфікація розвитку дитини через збагачення мовлення, уявлень про навколишнє середовище, розвиток логічного та критичного мислення, формування системи знань, практичних навичок, забезпечення умов для прояву і розвитку творчих умінь». [1, с. 248] Саме по тому, наскільки дитина вміє яскраво, емоційно та цікаво будувати своє висловлювання, можна судити не лише

про рівень її мовного розвитку та володіння багатством рідної мови, але й про рівень її розумового, естетичного та емоційного розвитку. У контексті становлення суверенної держави України визначила пріоритетним чинником утвердження української мови як головного засобу спілкування та поєднання освітніх досягнень, що передбачає системний процес оволодіння державною мовою на рівні стандартів у навчально-виховних закладах. Базовий компонент дошкільної освіти також визначає розвиток мовлення як один з головних освітніх напрямів. Головна ідея мовленнєвої компетентності дошкільника полягає у його здатності озвучувати власні думки, враження та прохання у різноманітних формах висловлювання.

Дошкільний та молодший шкільний вік загально визнано є найбільш оптимальним періодом для розкриття таланту і усвідомленого розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління. Оскільки мета розвитку зв'язного мовлення поєднує в собі всі аспекти мови – лексичну, фонетичну та граматичну, заняття з рідної мови стають не просто засобом засвоєння мовних норм, а безперервною діяльністю, в якій природно здійснюється процес формування та розвитку творчої здібності дитини через словотворення, вигадкування нових образів та побудову неповторних висловлювань. Відтак, цілеспрямований вплив на розвиток творчих задатків особистості має розпочинатися якомога раніше, і опанування рідної мови виконує в цьому провідну роль.

Формування творчої особистості дошкільника нерозривно пов'язане із процесом розвитку його мовлення, оскільки мова виступає основним засобом розумової діяльності і творчого самовираження. Рівень мовленнєвого розвитку малюка безпосередньо обумовлює формування його первинного світогляду, а також сформованість знань, умінь, навичок та психічних якостей, потреб та інтересів. Основний зміст мовленнєвої компетентності полягає у вмінні дитини висловлювати власні думки, переживання та прохання у різних формах мовленнєвої діяльності. Комплексний розвиток мовлення вимагає інтеграції всіх її аспектів. Завдання розвитку послідовного мовлення акумулює в собі три ключові сторони мови: фонетичну, лексичну та граматичну. Це завдання має стати найважливішою основою для результативної підготовки дитини до навчання у школі. Проте варто враховувати, що на кожному віковому етапі дошкільного дитинства завдання поступово ускладнюються, що спонукає до відповідної зміни методів навчання. Дошкільний вік беззаперечно вважається найбільш сприятливим періодом для виявлення індивідуального таланту і цілеспрямованого удосконалення творчого потенціалу підростаючого покоління. Тому педагогічний вплив має бути зорієнтований на якнайшвидше виявлення творчих задатків особистості та їх цілеспрямований розвиток протягом усього періоду дошкільного навчання. Одним із найбільш природних та органічних засобів, якому надається значна роль у вирішенні цього завдання, є дитячий фольклор. Робота над різноманітними фольклорними жанрами в дошкільних закладах містить глибоке навчальне, формувальне та розвивальне значення. Завдяки такій діяльності збагачується мовлення дошкільників, розширюється коло їхніх інтересів, залучається молоде покоління до витоків народних традицій, що у поєднанні формує необхідні умови для розвитку їхніх творчих здібностей. Крім того, важливою складовою залучення до національної культури та мови є відображення у плані роботи таких елементів, як народні хороводні українські ігри та національні свята. Головну роль серед ефективних методів

формування творчої здібності відводиться дитячому фольклору, який слугує найбільш природним та органічним засобом для вирішення цього завдання. Діяльність над різними фольклорними жанрами в дошкільних закладах містить в собі значний виховний, навчальний та розвивальний потенціал, сприяючи удосконаленню мовлення, розширенню інтересів та долученню дітей до витоків народних традицій, що безпосередньо створює основу для розвитку їхніх творчих здібностей. При цьому, у роботі з рідною мовою, необхідно не забувати і про відображення у плані таких значущих елементів національної культури як народні хороводні українські ігри та національні свята, які посилюють ефект залучення. Поряд із засобами народної творчості, результативність процесу залежить і від прямого педагогічного впливу. Зокрема, обов'язковим є приділення уваги вправам на правильну артикуляцію українських звуків та проведення індивідуальної роботи, орієнтованої на виправлення мовленнєвих недоліків. Важливе значення відводиться якості мовлення самого вихователя, оскільки це є основою для створення сприятливого мовного середовища, яке слугує зразком для наслідування.

Крім фольклору, у процесі навчання української мови необхідно приділяти увагу правам на правильну артикуляцію українських звуків та проводити індивідуальну роботу з окремими дітьми для виправлення мовленнєвих недоліків. Важливим інструментарієм є і дитяча періодика. При створенні добірок завдань та художніх творів, журнали можуть бути наповнені матеріалом, який узгоджується з тематичним плануванням вихователів. Однак, при використанні інформаційних ресурсів, зокрема дитячої періодики, необхідно брати до уваги, що вони можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на мовлення дошкільнят. Утвердження української мови як основного засобу спілкування та планомірний процес засвоєння нею на рівні державних стандартів у навчально-виховних закладах є одним із пріоритетних чинників. У цьому процесі особливе значення має мовленнєва майстерність самого вихователя, оскільки це створює мовне середовище для дітей. Для стимулювання творчості та розвитку мовленнєвої діяльності, заняття з рідної мови мають виступати в ролі методу. Одним із результативних прийомів є фокусування педагогом уваги дитини на незвичайне, щоб викликати «подив, здивування», адже це можна вважати «першим вогником, який запалив смолоскип думки». [5, с. 88]. Таке захоплення є основним напрямом до розвитку творчого мислення, що проявляється у здатності дитини до оригінального висловлювання та словотворення на заняттях із рідної мови.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що дошкільний вік є безумовно найбільш оптимальним і ключовим періодом для цілеспрямованого розвитку творчого потенціалу та розкриття таланту підростаючого покоління. Оскільки рівень мовленнєвого розвитку дитини є основною передумовою для формування її початкового світогляду, а також для успішного становлення всіх емоційно-розумових властивостей, знань, умінь та навичок, саме тому завдання формування та розвитку творчої здібності нерозривно пов'язане із якісним процесом навчання рідної мови. Мовленнєва компетентність, що виявляється у здатності дитини формулювати та озвучувати свої думки і враження у різноманітних формах висловлювання, є прямим показником як володіння багатством рідної мови, так і загального естетичного, розумового та емоційного розвитку. Було визначено, що формування творчої та мовленнєвої компетентності вимагає комплексного, системного підходу, оскільки завдання розвитку

зв'язного мовлення інтегрує в собі одночасну роботу над усіма трьома сторонами мови: граматичною, фонетичною та лексичною. Лише такий комплексний розвиток, який передбачає і поступове ускладнення завдань на кожному віковому етапі дошкільного дитинства, є найважливішою умовою для успішної підготовки дитини до подальшого навчання у школі.

Отже, заняття з рідної мови повинні виступати в ролі інструментального механізму для стимулювання творчої та мовленнєвої діяльності. Одним із найбільш потужних прийомів для стимулювання творчого мислення є спрямування уваги дитини на незвичайне, що викликає «подив, здивування», оскільки це розглядається як «перший вогник, що запалив смолоскип думки». [5, с. 88] Через це цілеспрямоване заохочення до оригінальності та слова реалізується головна мета — розвиток творчої здібності, що проявляється у здатності дошкільника до оригінального висловлювання та словотворення на заняттях із рідної мови. Таким чином, усі перераховані методи та умови, що реалізуються в контексті навчання української мови, є ключовими для формування всебічно розвиненої, творчої особистості, спроможної ефективно реалізовувати свій потенціал у подальшому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г.В., Богиніч О.Л. та ін. Освітня програма «Дитина». URL: <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення: 15.11.2025р.)
2. Богуш А.М.. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/416305.pdf (дата звернення: 25.10.2025 р.)
3. Боярчук С.І. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Методичний посібник. URL: <http://pc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/575/1/Методика%20розвитку%20мовлення%20дітей.pdf> (дата звернення: 27.10.2025 р.)
4. Козир М.В., Шиденко І.В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/10/80.pdf> (дата звернення: 27.10.2025 р.)
5. Табака О.М. Розвиток мовлення старших дошкільників як педагогічна проблема. URL: <https://science.dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/3.0-ДИСЕРТАЦІЯ-О.М.-ТАБАКА-1.pdf> (дата звернення: 29.10.2025 р.)

Анастасія Пустовіт

Науковий керівник- к. пед. н., доц. Лісниченко А.П.

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БЛОГІВ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЕМНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсивною цифровізацією усіх сфер діяльності, серед яких освіта, що трансформується під впливом цифрових технологій та потребує переосмислення традиційних підходів до навчання. Застосування технологій дозволяє удосконалити навчальне середовище, підвищувати ефективність навчання, робити його більш інтерактивним та цікавим для учнів [4]. Крім того, цифрові технології створюють можливості для розвитку ключових компетентностей, зокрема англомовної писемної компетентності. Особливо актуальним є використання технологій, які стимулюють активну комунікацію та рефлексію, серед яких значну роль відіграють освітні блоги.

Питання використання блогів у процесі формування англомовної писемної компетентності розглядали у своїх працях Г. Подосиннікова, І. Строганов, Р. Прибора. Серед науковців, які звертались до проблеми використання блогів, варто відзначити Н. Христин, яка досліджувала їх дидактичний потенціал.

Блог – це різновид вебсайту, що функціонує як онлайн платформа задля обміну думками. Його зміст подається у хронологічному порядку та оновлюється автором. Сучасний блог дає змогу користувачам редагувати та систематизувати інформацію, а також обговорювати актуальні теми [3].

Варто зазначити, що блог у контексті навчання можна розглядати як інтерактивний простір, де поєднуються як текстові, так і візуальні матеріали [2].

Н. Христин розкрила дидактичні можливості блогів як інноваційного засобу розвитку англомовної писемної компетентності, що засвідчує зростаючий інтерес дослідників до інтеграції цифрових технологій у навчальний процес.

За умови, якщо блог обрано з урахуванням методичних вимог, його використання може ефективно сприяти реалізації низки дидактичних принципів, зокрема:

- принципу посиленості, оскільки блоги дозволяють здобувачам освіти працювати з матеріалами різної складності. Також варто зазначити, що під час роботи з блогами учні можуть повертатися до певних частин тексту, змінювати та редагувати їх за потреби;
- принципу активності, який полягає у створенні передумов для прояву ініціативи учнів під час навчального процесу. Застосування цифрових засобів, серед яких блоги, дає доступ до творчої самореалізації та активної участі під час занять;
- принципу наочності, який передбачає створення сприятливих умов (візуальних, когнітивних, емоційних) задля цілісного сприйняття іншомовного середовища;
- принципу свідомого навчання, який передбачає добір соціокультурного, лінгвістичного та комунікативного матеріалу, спрямованого на всебічний розвиток здобувача освіти;

- принципу індивідуалізації, який полягає в засвоєнні інформації в асинхронному або синхронному режимі. Саме застосування блогів дає доступ до гнучкого навчання, що є актуальним для старшокласників;

- принципу цілеспрямованості, який передбачає усвідомлений добір навчального матеріалу, спрямованого на стимулювання пізнавальної діяльності учнів [1].

Таким чином, використання блогів у процесі формування англомовної писемної компетентності старшокласників має значний дидактичний потенціал і забезпечує реалізацію основних дидактичних принципів – наочності, цілеспрямованості, активності, посильності, що у комплексі створює умови для ефективного розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Христич Н. С. Дидактичний потенціал блогів у вивченні англійської мови. Переяславські студії з лінгвістики та лінгводидактики: зб. наук. пр. Серія «Методика навчання іноземних мов і перекладу». Переяслав: УГСП. 2023. Вип. 1(1). С. 138–139.

2. Amir Zaini, Ismail Kemboja, Hussin Supyan. Blogs in Language Learning: Maximizing Students' Collaborative Writing. Faculty of Social Sciences and Humanities, Universiti Kebangsaan Malaysia. 2011. P. 538.

3. Kovalchuk O., Krasnokutska I. Using blogs in teaching English to philology students. *Advanced Education*, 2017, Issue 7. P. 147.

4. Raja R., Nagasubramani P. C. Impact of modern technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research*, 2018. Vol. 3. P. 33

Смаль Ольга,

здобувачка курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Комунального закладу Львівської обласної ради

"Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича" 0995375036;

smal.o@brodypk.ukr.education

Науковий керівник: Моспан К.В.

голова циклової комісії фізичного виховання

Комунального закладу Львівської обласної ради

«Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича» 0674201430;

mospankate@gmail.com

ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито значення природного середовища у формуванні рухової активності молодших школярів. Зазначено, що природа створює сприятливі умови для зміцнення здоров'я дітей, розвитку витривалості, спритності, швидкості та координації рухів. Проведення занять, рухливих ігор та спортивних вправ на свіжому повітрі сприяє підвищенню інтересу до фізичної культури, покращенню настрою та загального самопочуття учнів. Рухова активність у природному середовищі позитивно впливає не лише на фізичний розвиток, а й на формування дружніх стосунків у колективі, виховання дисциплінованості та відповідальності. У статті подано рекомендації щодо ефективного використання умов природного середовища у процесі фізичного виховання молодших школярів.

Ключові слова: *природне середовище, молодші школярі, фізична культура, рухова активність, здоровий спосіб життя.*

Освітня реформа в межах концепції Нової української школи від лютого 2018 року спрямована на формування в учнів ключових компетентностей, які відповідають вимогам сучасного світу. Особливе місце посідають екологічна грамотність і здоровий спосіб життя. [1] Ці компетентності взаємопов'язані, адже усвідомлення цінності природи безпосередньо впливає на ставлення людини до власного здоров'я та способу життя. Молодший шкільний вік – це період, який є найсприятливішим періодом для виховання основ здорової поведінки та формування рухової активності. У сьогоденні спостерігаємо тенденцію до зниження рівня фізичної активності дітей, що зумовлено розвитком цифрових технологій, зменшенням часу перебування на свіжому повітрі, а також недостатнім використанням природного середовища в освітньому процесі. Актуальною педагогічною проблемою є пошук шляхів інтеграції природного середовища у процес фізичного виховання молодших школярів. Це дасть змогу не лише підвищити рівень

рухової активності, а й сприятиме розвитку компетентностей, пов'язаних із екологічною свідомістю, гармонійним співіснуванням із природою та усвідомленням цінності власного здоров'я.

Питання формування рухової активності молодших школярів у природному середовищі є актуальним у сучасній педагогіці та фізичному вихованні. Дослідники наголошують, що рухова діяльність дітей значною мірою залежить від умов, у яких вона відбувається, а природне середовище має значний потенціал для її розвитку. Єременко Н., Ковальова Н. та Бобренко С. (2019) у своїй роботі «Характеристика рухової активності дітей молодшого шкільного віку» підкреслюють, що рівень рухової активності сучасних школярів часто є нижчим від норми через переважання сидячого способу життя. Автори вважають, що систематичні заняття на свіжому повітрі допомагають підвищити рухову активність, сприяють зміцненню здоров'я дітей та розвитку основних фізичних якостей - сили, спритності та витривалості.[2] Гаращенко Л.В. (2012) у статті «Фізкультура на повітрі: здоров'язбережувальний підхід» зазначає, що організація фізичних занять у природному середовищі має не лише оздоровчий, а й виховний ефект. Науковиця звертає увагу на важливість використання природних факторів - свіжого повітря, сонячного світла, води - як засобів загартування та підвищення стійкості організму дітей до захворювань.[3]

Метою цього дослідження є продемонструвати, як природне середовище допомагає формувати рухову активність молодших школярів і як його можна ефективно використовувати на уроках фізичної культури та під час ігор на свіжому повітрі. Прагнемо проаналізувати, як заняття на вулиці, рухливі ігри, естафети та прогулянки допомагають дітям ставати спритнішими, витривалішими, сильнішими та координаційно розвиненими. Дослідження також спрямоване на те, щоб побачити, як природне середовище впливає на бажання дітей займатися фізичною культурою та піклуватися про своє здоров'я. Важливо визначити, прості та ефективні способи організації рухової діяльності на свіжому повітрі варто застосовувати, щоб у дітей формувалася інтерес до занять фізичними вправами.

Природне середовище є важливим чинником розвитку дітей початкової школи. Воно створює умови для активного руху, розвитку фізичних якостей, а також для формування позитивного ставлення до здорового способу життя. Заняття на свіжому повітрі дозволяють дітям виходити за межі класної кімнати, рухатися у просторі, дізнаватися щось нове та отримувати емоційне задоволення від спілкування з природою. На природі діти мають можливість рухатися вільно, досліджувати простір, взаємодіяти з природними об'єктами та іншими дітьми. Рухова активність на природі має комплексний вплив на фізичний розвиток. Сонячне світло сприяє виробленню вітаміну D, необхідного для росту та зміцнення кісток. Чисте повітря покращує насичення крові киснем, а регулярна фізична активність зміцнює серцево-судинну та дихальну системи. Крім того, фізичне навантаження на відкритому повітрі допомагає формувати витривалість, спритність, координацію рухів та швидкість реакції, що дуже важливо для дітей молодшого шкільного віку. Заняття на свіжому повітрі позитивно впливають на психоемоційний стан, тобто на настрій і поведінку дітей. Вони стають спокійнішими, доброзичливішими, краще концентрують увагу та розвивають уяву. Також такі заняття допомагають дітям легко знаходити друзів і вчать комунікації з іншими. Природне

середовище знижує рівень стресу, допомагає дітям зосереджуватися, покращує настрій та сприяє розвитку творчих здібностей.

Для того, щоб формувати рухову активність дітей у початковій школі, використовують різні форми занять на свіжому повітрі. Кожна з них дає змогу поєднати фізичний розвиток із емоційним та соціальним становленням дитини. Однією із найефективніших форм є уроки фізичної культури на вулиці. Вони надають учням більше простору для руху, дозволяють бігати, стрибати, виконувати вправи на баланс і координацію. Відкритий простір сприяє тому, що діти рухаються активніше, менше втомлюються та швидше засвоюють нові навички. Щоб зробити такі уроки цікавішими, до них можна додавати сюжетні елементи: біг «через річку», стрибки «по камінцях», естафети «лісовими стежками». Завдяки цьому в учнів формується інтерес до занять спортом і з'являється позитивне ставлення до фізичної культури.[5] Не менш важливу роль відіграють рухливі ігри на природі, адже це один із найкращих способів залучити дітей до активності. Для молодших школярів є доцільними ігри на швидкість, спритність та координацію, наприклад: «Квач», «Схованки», «Половання на лисицю», «Передай м'яч», «Знайди свій колір». Такі ігри допомагають розвивати швидкість реакції, орієнтування в просторі, а також формують командну взаємодію, вчать підтримувати одне одного і діяти разом. Ще однією ефективною формою є естафети та змагання, які виховують у дітей дух суперництва та командної роботи. Під час таких занять школярі вчаться проявляти ініціативу, відповідальність, допомагати своїм однокласникам і радіти спільним досягненням. Це можуть бути естафети на швидкість бігу, перенесення предметів або подолання перешкод. Такі заходи не лише розвивають фізичні якості, а й сприяють формуванню дружньої атмосфери в колективі.

Варто зазначити, що дотримання певних педагогічних умов, допомагає не тільки сприяти розвитку фізичних якостей дітей, а й забезпечити їхню безпеку та позитивний емоційний стан. Однією з найважливіших умов є систематичність занять. Регулярні заняття, які проводяться хоча б два рази на тиждень, допомагають дітям поступово підвищувати витривалість, закріплювати набуті рухові навички та формувати стійку звичку до активного способу життя. Якщо фізична активність буде випадковою і нерегулярною, ефект від занять буде мінімальним, а інтерес дітей до руху значно знизиться. Постійне повторення рухів, чергування вправ і поступове збільшення фізичного навантаження сприяють зміцненню м'язів, розвитку координації та підвищенню загальної працездатності організму. Ще однією важливою умовою є врахування вікових особливостей дітей. Молодші школярі швидко втомлюються, тому завдання повинні бути короткими, різноманітними та цікавими. Оптимально чергувати різні види рухової діяльності: біг, стрибки, вправи на координацію та ігрові завдання. Такий підхід дозволяє підтримувати високий рівень активності протягом усього заняття, запобігає перевтомі та втраті інтересу до руху. Крім того, слід враховувати індивідуальні особливості дітей, такі як фізична підготовка, темперамент, здібності та рівень розвитку моторики. Це дозволяє кожній дитині отримати максимальну користь від заняття, не відчувати дискомфорт і не залишатися осторонь. Не менш важливим є підтримання позитивної мотивації дітей до руху. Вона сприяє тому, щоб учні з радістю брали участь у фізичних вправах, іграх та естафетах. Похвала за старання, підтримка під час складних

вправ, невеликі командні змагання створюють ситуації успіху і допомагають дітям відчувати задоволення від активності. Важливий аспект – поєднання фізичних вправ із грою. Учні молодшої школи краще та охочіше виконують завдання, якщо вони подані у цікавій ігровій формі. Гра робить заняття веселими і захопливими, а також сприяє формуванню соціальних навичок, адже діти вчаться взаємодіяти, допомагати одне одному та дотримуватися правил. Безпека під час занять на свіжому повітрі – це ще одна необхідна умова. Місце проведення має бути перевірене та безпечне, без гострих предметів, слизьких ділянок, глибоких ям і будь-яких інших потенційних небезпек. Педагог повинен заздалегідь оглянути територію, підбирати вправи відповідно до погодних умов, вікових та індивідуальних особливостей дітей і стежити за правильним виконанням завдань, щоб запобігти травмам. Також важливо, щоб учитель пояснював правила безпечної поведінки під час рухливих ігор і контролював дотримання цих правил усіма дітьми. Ключову роль у проведенні ефективних занять відіграє педагог. Він не тільки організовує процес, а й є прикладом активності, енергії та позитивного настрою для дітей. Учитель створює атмосферу довіри та підтримки, стимулює взаємодію між учнями, допомагає долати складні вправи і формує у дітей позитивне ставлення до руху. [4] Саме від підходу педагога залежить наскільки ефективними, цікавими та корисними будуть заняття на свіжому повітрі. Активний, уважний вчитель, який заохочує до фізичної активності є найкращим прикладом для підростаючого покоління.

Розглянемо практичне застосування рухливої гри «Лісові звірята», яку доцільно проводити на уроках фізичної культури з учнями 3 класу на свіжому повітрі. Ця гра спрямована на розвиток швидкості реакції, уваги, спритності та орієнтування в просторі, а також формує позитивне ставлення дітей до рухової активності. Проводиться вона на спортивному майданчику, галявині або шкільному подвір'ї. Для гри необхідно підготувати кольорові обручі (за кількістю учнів мінус один) або мотузкові кола, що позначають «нірки». На підготовчому етапі учитель розкладає обручі по майданчику - це «нірки» для звірят. Учні стають поза обручами, кожен з них є «лісовим звірятком»: зайчик, білочка чи їжачок. Один учень обирається «лисицею» (або двоє, якщо клас великий). Під час основного етапу учитель промовляє: «Звірята гуляють у лісі!» - учні вільно бігають по майданчику, перестрибують через уявні кущі та дерева, рухаються довільно. На слова «Лисиця йде!» усі звірята повинні якнайшвидше знайти собі «нірку» і стати в обруч. Той, хто не встиг зайняти місце, стає новою «лисицею». Гра повторюється кілька разів, що допомагає підтримувати інтерес учнів і розвиває їхню швидкість реакції. На підсумковому етапі учитель підбиває результати, відзначає найспритніших і найуважніших дітей. Завершується гра дихальною вправою або короткою грою-заспокоєнням, наприклад: «Вітерець подув - усі вдихнули, затих ліс - видихнули».

Природне середовище виступає важливим чинником у розвитку фізичної активності молодших школярів, забезпечуючи сприятливі умови для загального зміцнення здоров'я та формування фізичних, психічних і соціальних якостей дитини. Воно створює природну мотивацію до руху, сприяє розвитку самостійності, ініціативності та відповідальності, формує стійку зацікавленість у фізичній активності.

Отже, використання природи як середовища для навчання і відпочинку допомагає дітям гармонійно поєднувати фізичний розвиток із емоційним і соціальним зростанням.

Рухова активність на свіжому повітрі підвищує загальну працездатність, покращує координацію, сприяє розвитку уваги та спостережливості, а також формує позитивне ставлення до здорового способу життя.

Таким чином, природне середовище не лише забезпечує фізичне навантаження, а й слугує стимулом для всебічного розвитку дитини. Його системне використання в освітньому процесі дозволяє виховувати активних, допитливих і здорових учнів, готових до навчання та соціальної взаємодії, що робить природу невід'ємним ресурсом для формування рухової культури молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: прийнятий 21.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.11.2025).
2. Єременко Н., Ковальова Н., Бобренко С. Характеристика рухової активності дітей молодшого шкільного віку / Н. Єременко, Н. Ковальова, С. Бобренко. — Житомир: Збірник наукових праць Житомирського державного університету імені І. Франка, 2019. (дата звернення 11.11.2025).
3. Гаращенко Л. В. Фізкультура на повітрі: здоров'язбережувальний підхід / Л. В. Гаращенко // Психологічні та педагогічні проблеми сучасної освіти. — 2012. (дата звернення 12.11.2025).
4. Рухові уподобання молодших школярів як основа розвитку рухових умінь і навичок молодших школярів / С. А. Грицок (2016) ст.50-156 URL: <https://journals.uran.ua/hdafk-tmfv/article/view/71700> (дата звернення 13.11.2025)
5. Рухова активність в режимі шкільного дня дітей молодшого шкільного віку / Л. П. Долженко, А. О. Коломійчук (2021) — аналіз режиму шкільного дня та рівнів рухової активності дітей 9-10 років. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/items/b37d34c5-22eb-48d4-badc-f8bc0761a9e1> (дата звернення 13.11.2025)

Стефанишин Т.Ю.

студентка педагогічного факультету,

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Педагогічні умови та принципи ефективного застосування педагогічних технологій відіграють ключову роль у сучасному освітньому процесі. Застосування інноваційних технологій дозволяє підвищити якість освіти, сприяти розвитку творчих та комунікативних компетентностей учнів. Водночас ефективність технологій залежить від умов їх впровадження та дотримання основних педагогічних принципів.

Педагогічні умови включають організацію навчального середовища, забезпечення доступності навчальних матеріалів, створення мотивуючої атмосфери та активної взаємодії між учителем і учнями. Вони створюють базу для впровадження інноваційних підходів і сприяють глибокому засвоєнню знань.

Принципи ефективного застосування технологій передбачають активізацію пізнавальної діяльності учнів, індивідуалізацію та диференціацію навчання, інтеграцію навчального матеріалу з практичними завданнями, використання інтерактивних та проєктних методів, а також систематичне оцінювання та корекцію результатів навчання. Дотримання цих принципів забезпечує високий рівень засвоєння знань, розвиток критичного мислення та формування практичних компетентностей учнів.

Вивчення педагогічних умов і принципів застосування технологій є надзвичайно актуальним, оскільки створює наукову основу для раціонального впровадження інноваційних методів у навчальні програми загальноосвітніх закладів та сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів.

Педагогічні умови є фундаментом для успішного впровадження технологій у навчання, адже саме вони визначають, наскільки ефективним і результативним буде освітній процес. Під педагогічними умовами розуміють комплекс організаційних, психологічних, методичних і технічних чинників, що забезпечують оптимальне функціонування навчально-виховної діяльності та створюють сприятливе середовище для засвоєння знань. Вони охоплюють як зовнішні аспекти — організацію освітнього середовища, матеріально-технічне забезпечення, наявність сучасних цифрових ресурсів, так і внутрішні — мотивацію учнів, рівень професійної підготовки педагога, вибір методів і форм роботи.

Правильно визначені та реалізовані педагогічні умови сприяють формуванню позитивної навчальної мотивації, розвитку пізнавальної активності школярів, забезпечують можливості для індивідуалізації та диференціації навчання. Крім того, вони дозволяють досягти гармонійного поєднання традиційних і інноваційних технологій,

спрямованих на розвиток критичного мислення, творчих здібностей та комунікативних навичок учнів. Педагогічні умови виступають необхідною передумовою ефективного впровадження сучасних педагогічних технологій і гарантують їхню результативність у практиці загальноосвітніх закладів.

До основних педагогічних умов ефективного застосування технологій у навчанні належить організація навчального середовища, яка передбачає створення комфортного, безпечного та сприятливого для навчання простору. Такий простір стимулює пізнавальну активність учнів і сприяє їхній зацікавленості в освітньому процесі. Організація навчального середовища включає продумане планування класної кімнати з урахуванням зручності розташування меблів та зон для колективної та індивідуальної роботи. Крім того, важливим аспектом є забезпечення доступу до навчальних матеріалів, включаючи підручники, дидактичні посібники, наочні посібники та сучасне обладнання, зокрема інтерактивні дошки, мультимедійні пристрої та цифрові ресурси. Використання таких засобів дозволяє ефективно поєднувати традиційні та інноваційні методи навчання, стимулює самостійне дослідження матеріалу, а також формує вміння працювати з інформацією у різних форматах, що є необхідним для всебічного розвитку учнів.

Створення сприятливої психологічної атмосфери в класі є важливою умовою ефективного навчання. Учні повинні відчувати себе безпечно, мати можливість висловлювати власні думки без страху оцінювання та помилок. Психологічний комфорт сприяє активній участі, розвитку критичного мислення та підвищенню мотивації до навчання. Українські вчені, такі як Л. М. Озерова та Н. В. Кузьменко, підкреслюють, що позитивне емоційне забарвлення освітнього процесу сприяє глибшому засвоєнню знань (Кузьменко, 2012, Озерова, 2011)

Мотиваційна підтримка учнів є однією з ключових педагогічних умов ефективного застосування технологій у навчанні. Вона передбачає створення позитивної навчальної атмосфери, де кожен учень відчуває власну значущість, зацікавленість та впевненість у своїх силах. Важливо, щоб освітній процес спонукав дітей до активної участі та самостійного мислення, тому застосовуються різноманітні форми активного навчання, інтерактивні вправи та проєктні завдання. Такі підходи не лише забезпечують опанування нового матеріалу, а й стимулюють внутрішню мотивацію учнів, формують інтерес до навчання та заохочують до розвитку пізнавальних та творчих здібностей. Крім того, мотиваційна підтримка сприяє формуванню позитивного ставлення до освітнього процесу, підвищує рівень самостійності учнів і їхню готовність до саморозвитку та опанування нових знань у різних сферах.

Інтерактивна взаємодія є важливою педагогічною умовою для ефективного застосування технологій у навчанні, оскільки вона забезпечує постійну комунікацію між учителем та учнями, а також між самими учнями. Така взаємодія передбачає активне спільне виконання завдань, обговорення отриманих результатів, роботу в групах або парах, що дозволяє кожному учаснику процесу висловлювати власну думку та вчитися враховувати позиції інших. Завдяки цьому розвиваються комунікативні та соціальні навички, підвищується здатність до співпраці, аргументованого висловлювання думок і конструктивного обговорення. Інтерактивна взаємодія стимулює творче мислення, критичне оцінювання інформації та активне включення учнів у процес навчання,

створюючи умови для глибшого засвоєння матеріалу та формування позитивного ставлення до навчання.

Ефективне впровадження педагогічних технологій передбачає створення умов для розвитку творчих здібностей учнів. Це включає можливість самостійного вибору способів виконання завдань, участь у проєктній та дослідницькій діяльності, експериментування та створення власних продуктів. Педагогічні умови, що стимулюють креативність, сприяють формуванню ініціативності, винахідливості та інноваційного мислення (Шиян, 2017, Бондаренко, 2018).

Інформаційне забезпечення є ключовою педагогічною умовою ефективного використання технологій у освітньому процесі. Воно передбачає активне використання різноманітних навчальних посібників, електронних ресурсів, інтерактивних платформ та мультимедійних матеріалів, що робить навчання більш доступним, цікавим та різноплановим. Завдяки такому забезпеченню учні отримують можливість працювати з різними джерелами інформації, аналізувати матеріал, порівнювати дані та робити власні висновки. Крім того, інформаційне забезпечення дозволяє адаптувати освітній процес до індивідуальних особливостей кожного учня, враховуючи їхні здібності, темп засвоєння матеріалу та рівень підготовки. В результаті формується важлива навичка роботи з інформацією, що включає пошук, систематизацію та критичне осмислення даних, що сприяє розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів.

Для ефективного застосування сучасних технологій важливо організувати умови для групової та парної роботи. Спільна діяльність формує соціальні навички, навички співпраці, уміння домовлятися та шукати компроміси. Українські дослідники, зокрема С. І. Гаврилюк та М. М. Кравченко, відзначають, що інтеграція соціальної взаємодії з освітнім процесом підвищує мотивацію та стимулює активне засвоєння матеріалу (Гаврилюк, 2015, Кравченко, 2016).

Для реалізації педагогічних технологій необхідне сучасне обладнання, доступ до цифрових ресурсів, наявність інтерактивних засобів навчання та спеціального програмного забезпечення. Адекватне технічне забезпечення дозволяє впроваджувати мультимедійні, ігрові та інтерактивні методи навчання, робить процес більш наочним і доступним для учнів з різними здібностями (Рибак, 2019, Ковальчук, 2020).

Успіх застосування педагогічних технологій залежить від рівня підготовки педагогів та підтримки керівництва закладу освіти. Необхідні умови включають підвищення кваліфікації вчителів, організацію методичної підтримки та обмін педагогічним досвідом. Вчені О. М. Литвиненко та В. І. Погребняк наголошують, що професійна компетентність педагога та готовність до інноваційних практик є ключовими для ефективності освітнього процесу (Литвиненко, 2018, Погребняк, 2017).

Принципи ефективного застосування педагогічних технологій визначають методи реалізації педагогічних умов в освітньому процесі та спрямовані на підвищення результативності навчання й розвиток компетентностей учнів. Вони виступають орієнтиром для педагогів щодо організації освітньої діяльності. Серед основних принципів, які виділяють українські дослідники, – науковість, системність, доступність, активність учнів та диференційований підхід.

Принцип активності передбачає, що учні не є пасивними спостерігачами освітнього процесу, а виступають активними учасниками, безпосередньо залученими до здобуття знань і формування навичок. Його реалізація забезпечується застосуванням інтерактивних методів, ігрових технологій та проєктної діяльності, що стимулює пізнавальний інтерес і мотивує до самостійного опанування матеріалу. Українські дослідники, зокрема В. О. Сухомлинська та О. І. Лисенко, підкресливали, що активна участь учня у навчанні сприяє розвитку критичного мислення, самостійності та формуванню компетентностей, необхідних для ефективного засвоєння знань. Використання інтерактивних ігрових вправ, групових завдань та проєктів дозволяє не лише закріпити теоретичний матеріал, а й застосовувати його на практиці, що значно підвищує результативність освітнього процесу (Сухомлинська, 2021).

Принцип диференціації та індивідуалізації в освітньому процесі передбачає адаптацію педагогічних підходів до індивідуальних особливостей кожного учня, його рівня підготовки, здібностей та пізнавальних потреб. Це дозволяє забезпечити максимально ефективне засвоєння матеріалу, підтримує розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, формує самостійність та відповідальність за власне навчання. Українські науковці, такі як В. О. Сухомлинський, О. І. Лисенко, Л. М. Новікова та І. Ф. Андрущенко, підкреслюють важливість індивідуального підходу, наголошуючи, що диференціація навчання сприяє розвитку особистості учня, активізує пізнавальну діяльність і мотивує до самостійного опанування знань.

Принцип науковості та системності передбачає, що педагогічні технології в освітньому процесі повинні базуватися на сучасних наукових знаннях, враховувати досягнення психології, педагогіки та методики навчання. Він забезпечує логічну послідовність та взаємозв'язок між різними видами навчальної діяльності, а також поступовість у засвоєнні матеріалу, що сприяє глибокому та усвідомленому засвоєнню знань. В українській педагогічній науці обґрунтування цього принципу знаходиться в працях В. О. Сухомлинського, О. М. Васильєвої, Н. І. Кабаненко та Л. В. Заворотної. Ці дослідники наголошували на необхідності поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю, системності побудови уроків і навчальних курсів, що дозволяє учням послідовно і логічно оволодівати навчальним матеріалом.

Принцип інтеграції навчального матеріалу з практикою передбачає поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю учнів, що включає виконання проєктів, дослідницьких завдань, моделювання ситуацій та застосування знань у реальних умовах. Це сприяє розвитку критичного мислення, практичних навичок і здатності учнів застосовувати знання у повсякденному житті. В українській педагогічній науці цьому принципу приділяли увагу, зокрема, П. І. Панчук, М. О. Васильченко, О. В. Петрова та В. Г. Кузьмін, підкреслюючи важливість практичної спрямованості навчання для формування компетентностей та професійної готовності школярів.

Принцип контролю та зворотного зв'язку передбачає регулярне оцінювання результатів навчальної діяльності учнів із метою визначення рівня засвоєння знань, виявлення труднощів та помилок, а також своєчасного їх усунення. Цей принцип забезпечує можливість адаптації освітнього процесу під індивідуальні потреби кожного учня та стимулює їхню активність у навчанні. Завдяки систематичному зворотному

зв'язку діти отримують рекомендації щодо вдосконалення знань і навичок, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу та формує відповідальне ставлення до власного навчання. В українській педагогіці цьому принципу приділяли увагу, зокрема, такі вчені та педагоги, як І. Я. Лернер, С. В. Шиян, М. М. Степаненко та Л. В. Козлова, наголошуючи на необхідності поєднання контролю з корекційною та мотиваційною функціями для досягнення високих освітніх результатів.

Використання педагогічних умов і принципів ефективного застосування технологій забезпечує комплексний підхід до навчання. Воно спрямоване на розвиток пізнавальної активності, творчого мислення, соціальної взаємодії та практичних компетентностей учнів. Таким чином, системне впровадження педагогічних технологій у освітній процес загальноосвітніх закладів є ключовим чинником підвищення якості освіти та формування сучасного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузьменко Н. В. (2012). Психологічний комфорт у навчальному процесі: умови та фактори ефективності.
2. Кравченко М. М. (2016). Групові форми роботи як засіб підвищення мотивації учнів.
3. Литвиненко О. М. (2018). Підготовка педагога до впровадження інноваційних технологій: методичний аспект.
4. Сухомлинська В. О. (2021). Активні методи та технології навчання в сучасній школі.
5. Озерова Л. М. (2014). Емоційна складова освітнього середовища та її вплив на засвоєння знань.
6. Шиян С. В. (2015). Контроль і корекція навчальних досягнень учнів у системі сучасних технологій навчання.
7. Бондаренко О. В. (2013). Розвиток творчих здібностей учнів засобами проєктних технологій.
8. Рибак Л. В. (2017). Технічне забезпечення освітнього процесу: сучасні підходи.
9. Ковальчук Н. П. (2017). Цифрові ресурси як інструмент інноваційного навчання.
10. Погребняк В. І. (2018). Методична підтримка педагогів у впровадженні інноваційних технологій.

Стрельчук Анна Олександрівна

студентка Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: **Можаровська О.Е.**

канд. пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ: МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ (MALL) ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК КАТАЛІЗАТОРИ НАВЧАННЯ

Впровадження мобільних додатків в навчальний процес стає трансформаційним методом для покращення навчального процесу та його результатів. У цій статті розглядається ефективність і можливості мобільних додатків для студентів у навчанні, а також підкреслюється актуальність цифрових інструментів у сучасній педагогіці. Додали більша поширеність смартфонів і планшетів серед студентів наголошує на необхідності використання цих пристроїв в освітніх цілях. Метою цього дослідження є оцінка того, як мобільні додатки можуть бути ефективно інтегровані в навчальну програму для підтримки навчання, покращення взаємодії та сприяння кращим освітнім результатам.

На основі комплексного огляду існуючої літератури та результатів емпіричних досліджень у цій статті визначаються ключові сфери, в яких мобільні додатки мають значний вплив. До них належать індивідуальний навчальний досвід, підвищення доступності освітніх ресурсів і сприяння колективному навчанню. Результати свідчать про те, що мобільні додатки можуть посилити мотивацію та зацікавлення студентів, забезпечуючи інтерактивне та адаптивне навчальне середовище, яке відповідає індивідуальним стилям і темпам навчання. Зручність мобільних додатків дозволяє вийти за рамки традиційного навчання в аудиторії, забезпечуючи гнучкість у часі та місці, що є особливо корисним у сучасному швидкозмінному світі, де все пов'язано з цифровими технологіями.

У результаті дослідження було зроблено висновок, що інтеграція мобільних додатків приносить значні переваги, але водночас створює певні виклики, такі як потреба в належній інфраструктурі, підготовці викладачів та боротьба з потенційними відволікаючими факторами, пов'язаними з використанням мобільних пристроїв. До того ж, успіх такої інтеграції значною мірою залежить від якості та освітньої цінності самих додатків.

Перспективи подальших наукових досліджень передбачають вивчення довгострокового впливу використання мобільних додатків на освітні результати, дослідження створення додатків для конкретних предметів, а також вивчення ролі мобільних технологій у сприянні інклюзивній освіті. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на розробці рекомендацій і перодового досвіду для педагогів щодо ефективної інтеграції мобільних додатків у їхні навчальні стратегії.

Ключові слова: користувачський досвід, адаптивне навчання, технології мобільного навчання, педагогічні інновації, цифрова грамотність.

Вступ. У наш час світові кордони стають умовними, а глобалізація охоплює всі сфери життя, що робить володіння засобами міжнародної комунікації критично важливим стратегічним активом. Англійська мова, як *lingua franca* науки, бізнесу та інновацій, перестала бути просто академічною дисципліною, перетворившись на фундаментальну передумову для особистісного зростання та професійної реалізації.

Актуальність інтеграції мобільних додатків в освіту підкреслюється їхньою здатністю забезпечувати індивідуальний підхід до навчання та доступу до ресурсів у будь-який час та в будь-якому місці. Сучасна молодь, так зване «цифрове покоління», вимагає яскравої,

динамічної та інтерактивної інформації, і мобільні технології (MALL – Mobile Assisted Language Learning) відповідають цій вимозі, посилюючи мотивацію та пізнавальну активність учнів.

Метою цього дослідження є оцінка того, як мобільні додатки можуть бути ефективно інтегровані в навчальну програму для підтримки вивчення англійської мови, покращення взаємодії та сприяння кращим освітнім результатам, а також критичний аналіз здатності цих технологій повністю замінити традиційні методи навчання та викладача.

1. Англійська мова як стратегічний актив. Економічні та когнітивні переваги.

Володіння англійською мовою функціонує як потужний мультиплікатор у ключових сферах, визначаючи конкурентоспроможність фахівців на глобальному ринку.

1.1. Освітні та кар'єрні перспективи.

Англійська мова є ключем до світової освітньої системи, оскільки більшість престижних університетів світу вимагають підтвердження знань через стандартизовані тести (IELTS, TOEFL). Крім формальної освіти, вона відкриває доступ до безмежного світу знань в інтернеті, включаючи провідні онлайн-курси (Coursera, Khan Academy) та більшість сучасних наукових публікацій та технічної документації. Людина, яка володіє цією мовою, має змогу постійно навчатися, поглиблювати свої знання самостійно та бути в курсі останніх досягнень науки і техніки.

З економічної точки зору, знання англійської суттєво підвищує шанси на працевлаштування та кар'єрне зростання. Уміння ефективно комунікувати англійською стає конкурентною перевагою, дозволяючи фахівцям розраховувати на вищу заробітну плату та кращі умови праці, а також відкриваючи можливість працювати віддалено на міжнародні компанії.

1.2. Когнітивний розвиток та особистісна трансформація.

Вивчення іноземних мов має доведені переваги для інтелектуального розвитку, оскільки стимулює мозок, покращуючи пам'ять, підвищуючи рівень концентрації та сприяючи розвитку гнучкості мислення. Дослідження доводять, що цей процес навіть відтерміновує вікове зниження когнітивних функцій мозку.

На психологічному рівні вивчення англійської є шляхом подолання труднощів (мовного бар'єру, страху помилок), що сприяє формуванню самодисципліни та стійкості до стресу. В результаті зростає впевненість у собі, що проявляється у здатності вільно подорожувати, брати участь у міжнародних стажуваннях та не боятися вийти за межі звичного кола спілкування.

2. Мобільні додатки (MALL). Демократизація та формування мовних компетентностей.

Мобільне навчання (M-Learning або MALL) є однією з найбільш значущих інновацій у лінгводидактиці. Його концепція базується на використанні персональних портативних пристроїв (смартфонів, планшетів) для вивчення мови незалежно від місця і часу.

2.1. Гнучкість, доступність та мотивація.

MALL-технології забезпечують безпрецедентну доступність освітніх ресурсів. Це дозволяє студентам завжди мати доступ до навчального матеріалу у будь-який зручний час. З економічної точки зору, мобільне навчання є практично безкоштовним для освітніх закладів, оскільки інструменти належать самим здобувачам освіти, а мобільні телефони

значно дешевші за комп'ютери. Така економічність надає потужний потенціал для демократизації освіти, сприяючи навчанню студентів із регіонів з обмеженим доступом до стаціонарної комп'ютерної техніки.

Для «цифрової покоління» ключовим фактором є мотивація, яка досягається через гейміфікацію. Значна кількість мобільних додатків, наприклад, Duolingo, Memrise або Quizlet, використовують ігровий контекст із системою балів, рівнів та нагород, що створює позитивні емоції та сприяє кращому засвоєнню інформації.

2.2. Комплексний розвиток навичок.

Мобільне навчання сприяє ефективному формуванню всіх основних мовних навичок: лексичних, фонетичних, граматичних, а також аудіювання, читання, говоріння та письма. Головна перевага інформаційних технологій полягає у можливості створення навчального мовного середовища, максимально наближеного до реальної комунікації.

1. *Аудіювання та говоріння.* Мобільні пристрої дають можливість чути іноземну мову високої якості та вимовляти фрази в мікрофон для практичної реалізації навичок.

2. *Лексика та граматики:* Такі сервіси, як Quizlet, дозволяють якісно запам'ятовувати слова та перевіряти переклад і сприйняття на слух у формі навчальних ігор.

3. Штучний Інтелект та незамінна роль педагога: *дискусія про заміну викладача*

Подальша трансформація вивчення мови відбувається завдяки інтеграції штучного інтелекту (ШІ), який забезпечує нові рівні персоналізації та симуляції спілкування.

Переваги AI-чатботів та зменшення тривожності. Штучний інтелект, особливо конверсійні чатботи, є потужним інструментом для розвитку комунікативної компетенції, підтримуючи інтегрований розвиток усіх чотирьох мовних навичок. ШІ здатний надавати зворотний зв'язок та допомагати студентам практикувати іноземну мову.

Особливе значення мають голосові чатботи, які створюють можливості для усної взаємодії, ближчої до спілкування «віч-на-віч», ніж текстова комунікація. Вони викривають учнів на вплив паролінгвістичних елементів (наголос, інтонація). Дослідження також відзначають позитивний вплив на афективні фактори: взаємодія з ШІ-чатботами призводить до зниження тривожності та підвищення рівня мотивації (Willingness to Communicate). Студенти, які бояться робити помилки перед викладачем, можуть зосередитися на формуванні мовного апарату, знімаючи соціальний тиск. Емпіричні дані, наприклад, щодо Duolingo Max, свідчать про підвищення впевненості користувачів у своїх мовних компетенціях після використання функцій генеративного ШІ.

Обмеження технологій та чому додатки не замінять викладача.

Незважаючи на значні переваги, цифрові інструменти не можуть існувати у вакуумі. Мобільні пристрої та додатки, попри всі свої можливості, не в змозі повністю замінити ані пояснення викладача, ані підручника. Це підтверджується низкою методологічних та етичних викликів.

Ключові виклики використання технологій:

1. *Технічні недоліки та відволікання.* Мобільні пристрої можуть відволікати від процесу навчання (соціальні мережі, ігри), а також створюють ризики для здоров'я через тривале використання екранів.

2. *Теоретичний розрив.* Існує проблема відсутності загальноприйнятої теорії мобільного

навчання та малорозробленості додатків для об'єктивного оцінювання результатів.

3. Етичні ризики ШІ. Використання ШІ-інструментів може призвести до розвитку мовних помилок, стереотипів та упереджень, а також створює виклики, пов'язані з приватністю даних, інтелектуальною власністю та безпекою.

Саме ці обмеження підкреслюють незамінну роль педагога. Викладач стає критичним медіатором та етичним наставником. Його функція зміщується від транслятора знань до фасилітатора критичного мислення, який має навчати студентів орієнтуватися у широкому спектрі цифрових ресурсів та критично оцінювати їхню автентичність.

Крім того, емоційний інтелект викладача залишається унікальною перевагою. Розвиток ЕІ сприяє підвищенню мотивації студентів, формуванню якісних комунікативних навичок та створенню сприятливого навчального середовища. Технології не можуть повністю відтворити складність людської емоційної взаємодії.

Отже, майбутнє лінгвістичної освіти лежить у моделі **змішаного навчання** (Blended Learning), яка поєднує гнучкість цифрових інструментів із глибокою методологічною експертизою та соціальною взаємодією, що надається викладачем.

Висновки. Інтеграція мобільних додатків (MALL) та інструментів ШІ в освітній процес показала значний потенціал для покращення вивчення англійської мови, підвищення мотивації та забезпечення індивідуального підходу. Ці технології дозволяють масштабувати доступ до якісних автентичних матеріалів, сприяють комплексному розвитку мовних навичок (включаючи говоріння через голосові чатботи) та допомагають подолати комунікативну тривожність.

Однак, мобільні додатки та ШІ не можуть замінити викладача. Вони є потужними допоміжними засобами, які вимагають людського контролю для нівелювання технічних недоліків, етичних ризиків та потенційних помилок ШІ. Роль педагога в цифрову еру трансформується: він стає технологічним куратором, критичним медіатором та наставником, чий емоційний інтелект і методологічна експертиза є незамінними для створення ефективного навчального процесу. Успіх лінгвістичної освіти залежить від ефективної інтеграції цифрових інструментів у продуману модель Змішаного Навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацюк В. В. Як знання та вивчення англійської мови впливають на людей. Львівський науковий форум. Матеріали XVI міжнародної наукової-практичної конференції. 2025.
2. Мороз Л., Ковалюк В., Масло І. Використання мобільних додатків у процесі вивчення англійської мови. Інноватика у вихованні. 2023. № 17. С. 224-230.
4. Опришко Н., Новік К., Смолінська О., Бурмакіна Н., Айзікова Л. Web-based applications in higher education: revolutionising language learning in the digital age. Amazonia Investiga. 2024. № 13 (73). С. 209-219.
5. Солошенко-Задніпровська Н. К. Емоційний інтелект як чинник успішного викладання іноземної мови. Викладання мов у закладах вищої освіти на сучасному етапі. Тези XXVII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 черв. 2025 р.). Харків, 2025. С. 43–45.

6. Соловей М. І., Кузьменко Н. В. Мобільне навчання як ефективний спосіб вивчення іноземної мови. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. 2023. № 55 (3). С. 132-137.
7. Фріман К., Кіттередж А., Хопман Е., Цзян Х. Educators' perceptions of Duolingo efficacy. Дослідження Duolingo. 2024.
8. Чрібога та ін. The use of artificially intelligent chatbots in English language learning: a systematic metasynthesis study of articles published between 2010 and 2024. Recall. 2025.
9. Шимко І. М. Особливості використання сучасних технологій на уроках англійської мови. Житомирський державний університет імені Івана Франка. 2023.
10. Яремчук Н. В., Смірнов С. В. Етичні питання використання штучного інтелекту у викладанні іноземної мови. Міжнародний науковий журнал освіти та лінгвістики. 2024. № 3 (3). С. 45-55.

Тимова Інна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика)
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ІНФОРМАТИКИ

У сучасній школі дедалі більшого значення набуває формування дослідницьких умінь учнів як важливої складової їхньої навчальної діяльності. Дослідницьке навчання забезпечує розвиток критичного мислення, аналітичних і комунікативних навичок, сприяє формуванню інформаційної культури. Інформатика є одним із найсприятливіших предметів для реалізації цього підходу, оскільки поєднує теоретичне пізнання із практичним застосуванням цифрових технологій [1].

Метою статті є аналіз можливостей цифрових інструментів для організації навчально-дослідницької діяльності учнів старших класів під час вивчення інформатики та визначення їхнього потенціалу у формуванні ключових компетентностей учнів.

Цифровізація освіти створює нові можливості для організації дослідницької діяльності. Цифрові ресурси забезпечують інтерактивність, доступність, варіативність форм навчання, що дозволяє реалізовувати принципи самостійності, співпраці й міжпредметності. Завдяки використанню онлайн-платформ навчально-дослідницький процес стає більш гнучким і орієнтованим на практичне застосування знань [2].

Навчально-дослідницька діяльність у курсі інформатики охоплює кілька етапів: постановку проблеми, висунення гіпотези, збір і аналіз даних, формулювання висновків та презентацію результатів. На кожному з цих етапів ефективно використовуються різні цифрові сервіси.

На етапі постановки проблеми доцільно застосовувати сервіси **Mentimeter** та **Padlet**. Mentimeter дає змогу створювати інтерактивні опитування, хмари слів або асоціацій, які допомагають учням сформулювати дослідницьке запитання. Наприклад, під час вивчення теми «Інформаційні технології в суспільстві» учні визначають, які зміни у суспільному житті вони пов'язують із розвитком ІТ. Padlet використовується для спільного генерування ідей, висунення гіпотез і систематизації пропозицій, що формує середовище колективного пошуку рішень [3].

Під час збору й аналізу даних ефективними є **Google Forms** і **Miro**. За допомогою Google Forms учні можуть проводити анкетування або опитування серед своїх однолітків, збираючи дані про ставлення до використання цифрових технологій у різних сферах життя. Miro використовується для візуалізації отриманих результатів: створення інтелект-карт, логічних діаграм, класифікацій. Така форма роботи сприяє розвитку вміння узагальнювати, аналізувати інформацію, робити висновки на основі фактів. Крім

того, ці сервіси забезпечують зручну взаємодію між учнями навіть у дистанційному або змішаному форматі навчання.

На етапі презентації результатів доцільно використовувати **Canva** — універсальний ресурс для створення інфографік, постерів, буклетів і мультимедійних презентацій. Учні узагальнюють результати своїх досліджень у візуальній формі, створюючи цифрові продукти, які демонструють підсумки роботи групи або індивідуального завдання. Це підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку візуального мислення й навичок цифрової комунікації [4]. Створені матеріали можуть бути розміщені на спільних онлайн-дошках або у цифровому портфоліо, що сприяє формуванню у школярів навичок самопрезентації та рефлексії.

Загалом, використання таких цифрових сервісів, як Mentimeter, Padlet, Miro, Google Forms і Canva, забезпечує повну підтримку навчально-дослідницького процесу — від постановки проблеми до презентації результатів. Їхнє поєднання дозволяє створити цифрову екосистему навчального середовища, у межах якої учні можуть взаємодіяти, обмінюватися результатами, обговорювати ідеї та вдосконалювати власні дослідження. Важливим аспектом є розвиток навичок колективної роботи, адже більшість із цих інструментів підтримують синхронну співпрацю, що наближає учнів до моделі наукового партнерства.

Інтеграція цифрових інструментів у процес навчання інформатики змінює роль учителя, який виступає фасилітатором, консультантом, організатором навчального процесу. Він не передає готові знання, а створює умови для самостійного пізнання, підтримує учнів у постановці проблеми, допомагає обрати оптимальні цифрові інструменти для дослідження. Такий підхід відповідає сучасній педагогічній парадигмі — переходу від репродуктивного навчання до конструктивного, у якому учень виступає активним суб'єктом пізнання.

Застосування цифрових інструментів дозволяє забезпечити безперервність дослідницької діяльності навіть у змішаному чи дистанційному навчанні. Онлайн-платформи сприяють індивідуалізації навчального процесу, забезпечують гнучкість, швидкий зворотний зв'язок і можливість адаптації завдань під потреби кожного учня. Результати використання таких ресурсів свідчать про зростання зацікавленості школярів у пізнавальній діяльності, підвищення їхньої самостійності та вміння застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях [5].

Важливо зазначити, що цифрові технології відкривають перспективи для міжпредметної інтеграції. Наприклад, дослідження впливу штучного інтелекту на професії майбутнього об'єднує знання з інформатики, економіки, етики та соціології. Такі завдання формують у старшокласників комплексне бачення сучасних проблем і вміння застосовувати ІТ не лише як інструмент, а як засіб розуміння процесів, що відбуваються у суспільстві.

Таким чином, цифрові інструменти є важливим засобом підтримки навчально-дослідницької діяльності старшокласників з інформатики. Вони не лише полегшують організацію освітнього процесу, а й формують навички дослідницької, інформаційної та комунікативної компетентностей, сприяють розвитку творчого мислення, аналітичності й готовності учнів до самостійного пізнання. Цифрове середовище, побудоване на основі інтерактивних сервісів, створює простір для наукового пошуку, співпраці та самореалізації, що відповідає вимогам Нової української школи та концепції освіти XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю., Литвинова С. Г. Цифрова трансформація освіти: теорія і практика. — Київ: НАН України, 2021. — 312 с.
2. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання. — Київ: Освіта України, 2022. — 268 с.
3. Пінчук О. П. Інноваційні педагогічні технології у навчанні інформатики: монографія. — Київ: ПТЗН НАПН України, 2020. — 210 с.
4. Ковальчук І. В. Використання онлайн-платформи Canva у дослідницькій діяльності старшокласників. // Педагогічні інновації, 2023. — № 3. — С. 52–57.
5. Рамський Ю. С. Методика навчання інформатики в старшій школі: сучасні підходи та цифрові ресурси. — Львів: Сполом, 2023. — 184 с.

Троян Анастасія Андріївна

студентка 4 курсу

спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

troyana@brodypk.ukr.education

Науковий керівник : **Кривошина Наталія Миколаївна**

викладач-методист

kryvoshynanata@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради

« Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича»

ГЕОБОРД НА ЗАНЯТТЯХ В ЗДО

У статті розглядається значення геоборда як сучасного дидактичного інструмента у всебічному розвитку дітей дошкільного віку. Висвітлюються можливості використання геоборда для формування математичних уявлень, просторового мислення, розвитку дрібної моторики та творчих здібностей дошкільників. Окреслено приклади ігор та завдань, що сприяють підвищенню пізнавальної активності дітей та оптимізації роботи вихователя.

Ключові слова: геоборд, математичні уявлення, дрібна моторика, логічне мислення, просторове орієнтування.

Мета: дослідити значення геоборда у формуванні пізнавальних та моторних компетентностей дітей дошкільного віку; розкрити особливості його застосування на заняттях у ЗДО та його вплив на розвиток дошкільників.

Актуальність: сучасна дошкільна освіта орієнтується на використання інноваційних та інтерактивних засобів навчання, які забезпечують активну участь дитини в освітньому процесі. Геоборд як простий, але багатофункціональний інструмент дає змогу ефективно поєднувати математичний, розвитковий та творчий компоненти навчання. Його застосування підсилює інтерес дітей до пізнавальної діяльності, сприяє розвитку просторового мислення, алгоритмічності та дрібної моторики, що є надзвичайно важливими складовими підготовки до шкільного навчання.

Основний зміст

Геоборд — це дошка з розташованими на ній кілочками, між якими дитина натягує резинки, створюючи лінії, фігури та композиції. Запропонований у середині ХХ століття математиком К. Гатегно, геоборд швидко увійшов у педагогічну практику як засіб візуального моделювання геометричних понять.

Значення геоборда для розвитку дошкільників

1. Розвиток дрібної моторики.

Маніпуляції з резинками потребують координації рухів, точності та сили пальців. Це розвиває дрібну моторику рук та готує дитину до письма. Виконання завдань на розтягування та фіксацію резинки тренує кисть, розвиває окомір і зорово-моторну координацію.

2. Формування математичних уявлень.

Створюючи фігури, діти знайомляться з такими поняттями, як «кут», «сторона», «довжина», «периметр», «симетрія». Геоборд дозволяє наочно продемонструвати різницю між фігурами, порівнювати їх розміри та властивості, виконувати класифікацію та впорядкування.

3. Розвиток просторового мислення.

Побудова фігур за зразком допомагає дітям орієнтуватися у просторі: визначати напрям (ліворуч, праворуч, вгору, вниз), положення предметів, координувати рухи відповідно до поставленої задачі.

4. Стимуляція логічного та алгоритмічного мислення.

Виконання завдань за інструкцією вчить дітей послідовності дій: від пошуку потрібної точки — до натягування резинки та перевірки правильності результату. Таке тренування сприяє розвитку уваги, здатності планувати та аналізувати.

5. Розвиток творчості та уяви.

Геоборд дозволяє створювати візерунки, сюжети, декоративні елементи. Діти конструюють будиночки, дерева, тварин, фантастичні об'єкти, що сприяє формуванню художнього бачення та творчої самостійності.

6. Універсальність використання.

Геоборд ефективний у індивідуальній роботі та на групових заняттях. Завдання можна адаптувати під різні вікові можливості дітей: від простого натягування резинки до складних композицій у старшій.

Ігрові форми роботи з геобордом:

«Вгадай фігуру»

Мета: розвивати просторове мислення, уяву, слухове сприймання.
Хід гри: вихователь описує фігуру, діти створюють її на геоборді, після чого порівнюють результат із зразком.

«Склади за зразком»

Мета: тренувати зорову пам'ять, увагу, координацію.
Хід: діти запам'ятовують фігуру, потім відтворюють її самостійно.

«Чарівний малюнок»

Мета: розвивати креативність та самостійність.
Хід: діти створюють власний малюнок та презентують його.

«Знайди зайве»

Мета: формувати навички аналізу та порівняння.
Хід: серед кількох фігур потрібно визначити ту, що не підходить за певною ознакою.

«Доріжка для мишеняти»

Мета: розвивати вміння планувати послідовність дій.
Хід: дитина прокладає шлях на геоборді за заданими умовами.

Використання геоборда в різних вікових групах

Молодша група (3–4 роки):

знайомство з інструментом, створення ліній, «доріжок», розвиток сенсорики.

Середня група (4–5 років):

вивчення базових геометричних форм, створення простих візерунків, розташування фігур у просторі.

Старша група (5–6 років):

поняття «кут», «сторона», «периметр», будування складних композицій, симетрія та робота за умовами.

Висновок

Отже, геоборд є ефективним та універсальним дидактичним засобом, що сприяє комплексному розвитку дошкільників. Його використання дозволяє сформулювати початкові математичні уявлення, розвинути дрібну моторику, просторове та логічне мислення, увагу й пам'ять.

Завдяки ігровій формі роботи геоборд викликає зацікавленість і забезпечує позитивне ставлення дітей до навчальної діяльності. Використання цього інструмента є важливим елементом інноваційного підходу до організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://vseosvita.ua/library/didacticnij-posibnik-geoborod-svoimi-rukami>
«Дидактичний посібник «ГЕОБОРД» своїми руками»
2. <https://optima.kids/blog/mnemotehnika-tehnologiya-efektivnogo-zasvoyennya-informaciji>
3. Методика формування математичних уявлень у дітей дошкільного віку.

ПСИХОЛОГІНІ НАУКИ

Лавриненко С.О.,

к.е.н., доцент

Поліський національний університет

ЛІДЕР У КОМАНДІ: ПСИХОЛОГІЯ ВПЛИВУ ТА ВЗАЄМОДІЇ

В сучасних умовах роботи команд дедалі важливішим стає не просто розподіл ролей, а здатність лідера ефективно впливати на групу та вибудовувати продуктивну взаємодію між її учасниками. Лідер у команді - це не лише формальний керівник, а людина, яка визначає емоційний клімат, формує мотивуюче середовище та забезпечує узгодженість дій. Психологія впливу та взаємодії дає можливість зрозуміти, які внутрішні механізми допомагають лідеру надихати, координувати та підтримувати команду, а також як вибудовуються відносини довіри, відповідальності та партнерства.

Психологічні аспекти в управлінській діяльності, а саме психологія лідерства, залишаються предметом вивчення багатьох провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення питання особистості керівника, як лідера, формування та розвиток лідерських компетенцій зробили Барко В., Зоряна Я., Колесніченко С., Лефтеров В., Михаліцька Н., Осьодло В., Приходько І., Романовський О., Шевченко Л., Яцик М., Лугова В., Мартіянова М. та ін.

Лідерство - це соціально-психологічне явище, яке проявляється у здатності особи впливати на інших людей, мотивувати їх, спрямовувати до досягнення спільних цілей.

Лідерство включає особистісний потенціал (характер, здібності, цінності), вплив (комунікація, мотивація, авторитет), соціальну взаємодію (взаємини в групі), цільову спрямованість (бачення майбутнього, визначення напрямів розвитку). Це не лише формальна влада, а насамперед вміння надихати, об'єднувати та вести за собою [1].

Феномен лідерства - це складне психологічне та соціальне явище, що поєднує особистісні якості, уміння впливати й мотивувати людей, здатність організувати групу та вести її до спільної мети. Відповідно, феномен лідерства поєднує в собі психологічні особливості людини та соціальні механізми, які виникають у групі.

Психологічні основи феномену лідерства базуються на таких компонентах:

1) особистісні якості лідера, а саме упевненість у собі, відповідальність, емпатія та чутливість до інших, стресостійкість, високий рівень самоконтролю, моральні принципи та чесність;

2) мотиваційна складова, оскільки лідером може стати людина, яка має внутрішню потребу впливати та організувати, бажання досягати результатів, орієнтацію на розвиток і успіх;

3) соціально-перцептивні вміння, тобто вміння розуміти емоції інших, здатність передбачати поведінку людей, навички міжособистісної комунікації;

4) інтелектуальний потенціал, а саме вміння аналізувати ситуації, прогнозувати наслідки, приймати зважені рішення [1; 2].

Основні прояви лідерства виявляються в конкретних поведінкових діях і впливі лідера на групу, наявність бачення та його донесенні, мотивації, заохоченні, підтримці, підвищенні віри групи у власні сили, прийнятті відповідальності - коли лідер бере на себе відповідальність за рішення та їх наслідки, стабілізує атмосферу, вирішує конфлікти, сприяє взаємопідтримці та ефективній комунікації.

У командній взаємодії лідерство проявляється в таких аспектах:

- визнання групою, коли лідер отримує авторитет і довіру;
- ініціатива - завжди пропонує нові ідеї чи рішення;
- здатність впливати на команду, змінювати настрій, поведінку, мотивацію членів групи;
- регуляція відносин - підтримує позитивний психологічний клімат;
- групи - вміння відстоювати інтереси колективу.

Психологія командного лідера - це сукупність психологічних якостей і механізмів, які допомагають людині ефективно впливати на команду та спрямовувати її до спільної мети (табл.1).

Таблиця 1

Психологічні складові командного лідерства

Складова	Зміст
Емоційний інтелект	лідер розуміє власні емоції та емоції команди, вміє керувати ними, зберігає спокій і підтримує інших;
Вміння мотивувати	здатності надихати, підтримувати, заряджати команду енергією та вірою в успіх;
Розуміння особистостей	командний лідер знає сильні та слабкі сторони кожного учасника, розподіляє ролі так, щоб кожен міг реалізуватися;
Комунікаційні навички	вміння чітко донести думку, слухати, вирішувати конфлікти, будувати атмосферу довіри;
Відповідальність і приклад	лідер формує психологічну безпеку в команді, бере відповідальність за рішення та показує приклад поведінки;
Гнучкість та адаптивність	вміння змінювати стиль управління, підходи та стратегії залежно від ситуації.

Джерело: досліджено автором

Психологія командного лідера - це здатність впливати на людей не силою, а розумінням, підтримкою, натхненням і створенням умов, у яких команда працює ефективно та злагоджено [3; 4].

Лідер у команді відіграє ключову роль у формуванні ефективної взаємодії, адже саме він задає тон комунікації, створює атмосферу довіри та спрямовує спільну діяльність на досягнення результатів. Психологія впливу лідера ґрунтується не лише на авторитеті чи формальній посаді, а насамперед на його здатності розуміти потреби людей, враховувати їхні емоції, мотиви та особистісні особливості. Ефективний лідер вміє поєднувати стратегічне бачення з емпатією, виявляти гнучкість у стилях керівництва та підтримувати здоровий командний клімат.

Лідер, який володіє навичками психологічного впливу, здатен надихати, мотивувати та сприяти розвитку кожного учасника команди.

Таким чином, успішність командної роботи значною мірою залежить від психологічної компетентності лідера, його здатності поєднувати управлінські навички та глибоке розуміння людської поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зоряна Я. К. Лідерство через призму психологічних аспектів соціокультурного середовища. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. (1), 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-1-4>(дата звернення: 11.11.2025)
2. Шевченко Л. Ю. Сучасні підходи до наукового вивчення лідерства. URL. <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/56.pdf> (дата звернення: 10.11.2025)
3. Михаліцька Н. Я., Яцик М. Р. Лідерство та комунікації в організації: навч. посіб. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 512 с.
4. Лугова В., Мартіянова М. Дослідження ролі лідера у забезпеченні ефективності діяльності команди. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 2024. 336(6), 515-523. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-78>(дата звернення: 10.11.2025)

Троян Анастасія Андріївна

студентка 4 курсу

спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

troyana@brodyrk.ukr.education

Науковий керівник : **Кривошина Наталія Миколаївна**

викладач-методист

kryvoshynanata@gmail.com

Комунальний заклад Львівської обласної ради

« Бродівський фаховий педагогічний коледж

імені Маркіяна Шашкевича»

МНЕМОТЕХНІКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті розглядається мнемотехніка як ефективний психолого-педагогічний засіб розвитку пам'яті, мовлення та мислення дітей дошкільного віку. Висвітлено психологічні особливості пам'яті дітей дошкільного віку, визначено роль мнемотехнічних прийомів у формуванні довільної пам'яті. Наведено основні види мнемотехніки, що використовуються в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: мнемотехніка, пам'ять, асоціації, психологія розвитку, дошкільна освіта, мовлення.

Мета: дослідити психологічні основи мнемотехніки у розвитку пам'яті дітей дошкільного віку та визначити ефективні способи її використання в освітньому процесі ЗДО.

Пам'ять — одна з провідних психічних функцій, що визначає пізнавальну діяльність дитини. Саме завдяки пам'яті дошкільник накопичує досвід, засвоює мову, норми поведінки, розвиває мислення. Пам'ять у ранньому віці має переважно мимовільний характер, але поступово переходить у довільну — під впливом навчання, мовлення та емоційно забарвленої діяльності.

Актуальність: сучасна дошкільна освіта потребує інноваційних технологій, що сприяють всебічному розвитку дитини. Мнемотехніка є одним із таких засобів, адже дозволяє ефективно розвивати пам'ять, увагу, мислення, мовлення й уяву, поєднуючи в собі ігрові, образні та асоціативні методи навчання.

Мнемотехніка — це мистецтво полегшеного запам'ятовування інформації за допомогою образів, схем, символів, рим та асоціацій. Сам термін походить від грецького слова mneme — пам'ять. Ця методика допомагає дітям краще сприймати й відтворювати інформацію, адже вона ґрунтується на природній схильності дитини до наочного мислення.

У психології розвитку дитинства особливу увагу приділяють формуванню опосередкованої пам'яті — здатності запам'ятовувати за допомогою певних засобів (малюнків, слів, жестів, символів). Саме тому мнемотехніка є важливим засобом, який перетворює запам'ятовування на усвідомлений, цікавий і продуктивний процес.

Психологічні аспекти розвитку пам'яті дошкільників

У дошкільному віці провідними є такі види пам'яті: зорово-образна, емоційна, рухова та словесно-логічна. Діти цього віку запам'ятовують краще те, що супроводжується яскравими враженнями, емоціями чи діями. Поступово розвивається довільне запам'ятовування, яке вимагає концентрації уваги й цілеспрямованого повторення.

Мнемотехніка як засіб психічного розвитку

Мнемотехніка — система прийомів, що допомагає запам'ятовувати й відтворювати інформацію за допомогою логічних і образних асоціацій. У закладі дошкільної освіти її застосування має подвійний ефект:

- по-перше, стимулює розвиток пізнавальних процесів — пам'яті, мислення, уваги, уваги;
- по-друге, формує емоційно-мотиваційний компонент навчання, адже запам'ятовування через гру викликає позитивні емоції.

Основні види мнемотехніки, що застосовуються у ЗДО:

Вид	Опис	Приклад
Мнемотаблиці	Таблиці із зображеннями-символами, що позначають слова або фрази	Переказ казки за картками
Мнемодоріжки	Послідовність малюнків для відтворення тексту	Вивчення віршика або правила
Піктограми	Просте схематичне зображення слова або дії	«Мама миє посуд» — малюнок мами і тарілки
Жести та рухи	Супровід слів відповідними рухами	Виконання ритмічних вправ «Кулачки»
Асоціативні схеми	Побудова логічних зв'язків між поняттями	«Яблуко — кругле — червоне — солодке»

Напрями використання мнемотехніки:

Розвиток мовлення: переказ текстів, складання описових і творчих розповідей, вивчення віршів, скоромовок.

Ознайомлення з довкіллям: запам'ятовування назв тварин, рослин, сезонних змін, явищ природи.

Формування математичних уявлень: лічба, розпізнавання геометричних фігур, співвіднесення кількості й числа.

Вивчення правил безпеки: формування уявлень про безпечну поведінку, дорожній рух, надзвичайні ситуації.

Художньо-естетичний розвиток: складання сюжетів за мнемокартками, створення власних схем і малюнків.

Психологічна роль педагога:

Педагог, який володіє методами мнемотехніки, не лише розвиває пам'ять, а й формує позитивне ставлення дитини до пізнання. Вихователь виступає партнером і співтворцем, допомагає дитині усвідомити власні успіхи, підтримує ініціативу.

Застосування мнемотехніки дозволяє педагогу врахувати індивідуальні відмінності дітей у темпі запам'ятовування, типі пам'яті (зоровій, слуховій, руховій) та рівні мовленнєвого розвитку.

Висновок: мнемотехніка у закладах дошкільної освіти є важливим психологічним механізмом розвитку пам'яті . Вона сприяє переходу від мимовільного до довільного запам'ятовування, формує пізнавальну активність, розвиває мислення, увагу, уяву.

Застосування мнемотехнічних прийомів робить освітній процес цікавим, емоційно забарвленим і доступним для дітей.

Таким чином, мнемотехніка є не лише дидактичним, а й психологічним інструментом саморозвитку особистості дошкільника, який допомагає дитині пізнавати світ через гру, образи й емоції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1. Чепурний Г. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2017.
2. Горенко Т.М. «Посібник мнемотехніка як система прийомів і методів, спрямованих на розвиток пам'яті учнів з особливими освітніми потребами».
3. Варій М. Й. Загальна психологія, 2009.

Троян Анастасія Андріївна
студентка спеціальності 012

«Дошкільна освіта»

Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
Ім. Маркіяна Шашкевича»
(м.Броди, Україна)

СТРАХИ ДІТЕЙ У РАНЬОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ: ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ

Страх — це природна емоція, що допомагає дитині орієнтуватися у світі та розрізняти небезпечне і безпечне. Проте у ранньому дошкільному віці (від 3 до 5 років) страхи можуть набувати надмірного характеру, заважаючи повноцінному розвитку дитини. Вони проявляються у вигляді занепокоєння, замкненості, уникання певних ситуацій чи об'єктів. Важливо не ігнорувати такі стани, адже саме в цей період формується емоційна стабільність і впевненість у собі.

Страхи у дітей раннього віку часто мають дзеркальний характер — вони відображають емоційний стан дорослого. Якщо мама або вихователь тривожні, дитина підсвідомо переймає їхню модель реагування. Тому важливо, щоб дорослий залишався спокійним, упевненим і був для малюка «острівцем безпеки».

Цікаво, що у 2–3 роки страхи нерідко виникають не через реальні події, а через розвиток уяви. Дитина починає фантазувати, оживляє предмети, наділяє їх властивостями живих істот. Звідси страх «монстра під ліжком». Це ознака того, що уява активно формується — тобто страх свідчить не лише про тривожність, а й про розвиток мислення.

Також у цей період формується почуття власного «Я», тому дитина починає усвідомлювати себе окремо від мами. Звідси походить один із найглибших страхів — страх розлуки. Малюк ще не впевнений, що мама завжди повернеться, тож навіть коротке зникнення викликає тривогу.

Причини виникнення страхів у дітей:

У ранньому віці страхи мають здебільшого природне походження. Дитина ще не розуміє закономірностей світу, тому реагує на нові або незрозумілі явища емоційно.

Найпоширенішими страхами у дітей є:

- темрява;
- самотність;
- гучні звуки;
- лікарі;

- тварини;
- казкові персонажі.

Такі страхи — нормальна реакція психіки, що сигналізує про підвищену потребу у безпеці та підтримці дорослого. Проте якщо страхи стають надмірними або заважають повсякденній діяльності дитини, потрібна цілеспрямована корекція.

Окрім вікових особливостей, велику роль відіграють зовнішні чинники:

- тривожність або надмірна опіка з боку батьків;
- конфлікти у сім'ї;
- негативний досвід (наприклад, переляк);
- виховання через залякування («не слухатимешся — забере «Баба Яга»).

Методи та засоби корекції страхів:

Подолання страхів потребує делікатного підходу.

Не змушуйте дитину «не боятися», а допомогти їй поступово подолати тривогу.

Найголовніше — не висміювати дитину за її страх, а допомогти їй висловити почуття словами:

«Ти злякався, бо було темно. Я з тобою, все добре».

Така реакція знижує напругу та формує довіру до дорослого.

Ось декілька методів корекції страхів:

1. Ігрова терапія.

Гра — найприродніший спосіб пізнання світу для дитини. Через гру можна відтворити ситуацію, яка лякає, і показати, що вона безпечна. Наприклад, «гра в лікаря» допомагає подолати страх перед медичними процедурами.

2. Арт-терапія.

Малювання страху — один із найефективніших способів роботи. Коли дитина малює те, чого боїться, вона переносить емоції на папір і поступово позбується напруги. Потім зображення можна змінити — розфарбувати, прикрасити, перетворити страх на щось добре або смішне.

3. Казкотерапія.

Казка дає можливість дитині побачити, як герой долає труднощі, і ідентифікувати себе з ним. Після прочитання важливо обговорити з малюком сюжет, запитати, що він відчував і як би сам учинив.

4. Музикотерапія.

Спокійна мелодія або колискова створює відчуття безпеки. Ритмічні вправи та танці допомагають зняти емоційне напруження і покращити настрій.

5. Дихальні вправи та релаксація.

Прості дихальні вправи («задмухай свічку», «надуй кульку») навчають дитину контролювати своє тіло, заспокоюватися та зменшують прояви тривожності.

Роль дорослих у подоланні страхів:

Батьки та вихователі — головна опора дитини у процесі подолання страхів. Важливо не висміювати страхи, не применшувати їх, а проявляти розуміння. Дорослий має бути спокійним, терплячим, готовим вислухати і підтримати.

Тепла атмосфера, доброзичливе спілкування, спільні ігри — усе це формує у дитини почуття безпеки.

Висновок:

Дитячі страхи — це не проблема, а сигнал, що дитині потрібна увага, любов і підтримка. Через гру, творчість і доброзичливе спілкування можна допомогти малюкові навчитися долати тривожність і повірити у власні сили.

Завдання дорослих — допомогти дитині пройти цей етап м'яко й безболісно, підтримуючи її впевненість і віру у власні сили. Важливо пам'ятати: любов, терпіння і гра — найкращі помічники у подоланні страхів.

Важливо пам'ятати: кожен страх може стати не бар'єром, а сходинкою до особистісного зростання, якщо поруч є розуміння та турбота дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко І. Психологічні особливості страхів у дошкільників: від теорії до практики. Психологічний огляд, 2020.
2. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на прояву страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізація особистості.
3. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. 2015.

Наталія Хробуст

магістрант

Поліський національний університет,

м. Житомир, Україна

nhrobust@gmail.com

РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК ФОРМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядається розвиток резильєнтності як важливий компонент професійного зростання та підвищення кваліфікації медичних працівників. Аналізуються основні чинники професійного стресу у сфері охорони здоров'я, а також механізми формування особистісної та командної стресостійкості. Обґрунтовано необхідність інтеграції програм розвитку резильєнтності у систему безперервної освіти медичного персоналу.

Ключові слова: *медичні працівники, резильєнтність, регуляція емоцій, оптимізм, самоефективність, соціальна підтримка*

Вступ. Сучасні умови функціонування системи охорони здоров'я характеризуються високим рівнем невизначеності, інтенсивності навантаження та психологічного тиску на медичних працівників. Військові конфлікти, пандемії, кадровий дефіцит, збільшення вимог пацієнтів і суспільства — усі ці чинники зумовлюють підвищений ризик емоційного вигорання, стресових розладів та зниження професійної ефективності.

Розвиток резильєнтності позиціонується міжнародними організаціями як ключовий елемент професійної компетентності медичних працівників ХХІ століття. Проте в українській системі охорони здоров'я питання системного впровадження таких програм досі залишається актуальним.

Мета статті. Обґрунтувати значущість розвитку резильєнтності як форми підвищення кваліфікації медичних працівників та визначити підходи й моделі впровадження таких програм.

Основний зміст. У науковій літературі резильєнтність визначають як здатність ефективно долати стрес, зберігати психологічну стабільність і швидко відновлюватися після впливу несприятливих факторів [4; 5].

У діяльності медичного працівника резильєнтність виконує такі функції, як зниження ризику емоційного вигорання [1]; покращення якості клінічних рішень і збереження концентрації під час стресових ситуацій [4]; підвищення професійної мотивації та задоволеності роботою [2].

Дослідження показують, що медичні працівники є однією з найбільш вразливих груп щодо професійного стресу [3; 5]. Основними джерелами стресу працівників системи охорони здоров'я є тривалий контакт із людським болем і стражданнями; висока інтенсивність змін і нестача персоналу; необхідність прийняття критичних рішень у

мінімальні терміни [4]. Низький рівень резильєнтності в таких умовах корелює зі збільшенням кількості помилок та скороченням можливого стажу у професії [1]. Саме тому розвиток резильєнтності у системі підвищення кваліфікації медичних працівників набуває все більшої ваги як засіб не лише індивідуального професійного зростання, а й організаційної стійкості систем охорони здоров'я. У європейському контексті одним із успішних прикладів реалізації подібних практик є проєкт Support4Resilience, фінансований ЄС (Horizon Europe), який спрямований на зміцнення психологічного добробуту працівників охорони здоров'я через розвиток лідерської резильєнтності. Проєкт передбачає використання “інструменту-скринінгу” (mapping tool), освітнього компоненту (reflection & education), а також інструменту реорганізації (re-organization tool), який дозволяє лідерам впроваджувати адаптивні моделі роботи та практики підтримки персоналу [6]. Таким чином, європейська практика охоплює не лише індивідуальні тренінги, а й системні, організаційні інтервенції, які інтегровані в структури надання послуг, зокрема в сфері догляду за літніми людьми.

Крім того, інші європейські програми звертають увагу на формування ментальної стійкості через освітні ініціативи. Наприклад, проєкт “Thriving Educators: Strategies for Well-being and Resilience” (хоча він орієнтований на освітян) демонструє, як створювати середовище навчання, в якому учасники вивчають техніки саморегуляції, усвідомленості та комунікації. Подібні підходи можуть бути адаптовані для медичного персоналу, оскільки вони підвищують здатність спеціалістів справлятися з емоційним навантаженням і професійним вигоранням [7].

Водночас українська практика розвитку резильєнтності медиків у контексті підвищення кваліфікації є поки що менш системною й більш фрагментарною. Згідно з публікаціями Міністерства охорони здоров'я України та матеріалами конференцій, система безперервного професійного розвитку медиків потребує “нових, більш вдосконалених методик” освоєння освітніх послуг саме в контексті психологічного супроводу та стабільності особистості [8]. У збірниках наукових конференцій наголошується, що криза (політична, економічна, епідеміологічна) підвищує значущість роботи над резильєнтністю, а також необхідність інтеграції психотехнологій у програму навчання лікарів [9]. Проте на відміну від європейських проєктів, в Україні відсутня масова, усталена “toolbox”-модель розвитку резильєнтності в лідерів медичних організацій або системні програми супервізії.

Існують деякі проєкти, які віддалено торкаються питань ментального здоров'я медичного персоналу – наприклад, в рамках міждержавних чи навчальних програм, що підтримуються міжнародними організаціями, або через дистанційні курси підвищення кваліфікації. Але загалом, згідно з оглядом системи післядипломної освіти медпрацівників, акцент ставиться переважно на клінічні навички, а не на психологічну стійкість як окрему компетенцію [10–12; 14].

Крім того, українські дослідження медичних працівників (зокрема, медсестер) демонструють, що рівень їх психологічної стійкості різниться залежно від клінічного підрозділу; це вказує на потребу цілеспрямованого навчання резильєнтності як частини післядипломної освіти або супервізії [13].

Отже, порівняння практик показує, що європейські підходи значною мірою інтегрують розвиток резильєнтності у системні, організаційні моделі підвищення кваліфікації, тоді як українські підходи переважно залишаються точковими ініціативами або декларативними заявами про необхідність психологічної підтримки. Для покращення ситуації доцільно рекомендувати розвиток в Україні власних аналогів “toolbox”-інструментів, супервізійних програм, тренінгів з адаптивних стратегій, а також офіційну інтеграцію цих тем у систему безперервного професійного розвитку (БПР) лікарів.

Висновки. Розвиток резильєнтності є стратегічно важливим компонентом підвищення кваліфікації медичних працівників. Він забезпечує психологічний захист персоналу, зменшує ризик емоційного вигорання і сприяє покращенню якості медичної допомоги. Міжнародний досвід демонструє необхідність обов’язкової інтеграції резильєнтнісно-орієнтованих програм у систему безперервної освіти медичного персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. American Medical Association. (2022). AMA Steps Forward: Physician Well-Being Program.
2. Canadian Medical Association. (2021). CMA Physician Wellness Framework.
3. European Agency for Safety and Health at Work. (2023). Well-being at work: Good practices.
4. Pride, H., & Hewitt, D. (2020). Building resilience in healthcare professionals. *Journal of Health Psychology*, 25(11), 1658–1674.
5. World Health Organization. (2022). Mental health and psychosocial support for health workers.
6. European Commission. (2023). Support4Resilience: Strengthening resilience and mental wellbeing through the Support4Resilience toolbox for leaders in elderly care (Grant Agreement No. 101136291). CORDIS. <https://cordis.europa.eu/project/id/101136291>
7. European Commission. (2023). Thriving Educators: Strategies for Well-being and Resilience [Project overview]. <https://education.ec.europa.eu/projects/thriving-educators>
8. Міністерство охорони здоров’я України. (2022). Стратегія розвитку професійної освіти медичних працівників. <https://moz.gov.ua/article/ministry-strategy>
9. Інститут Психології та Психотерапії (2023). Психологічна підтримка медичних працівників: виклики і перспективи. Збірник наукових праць. https://example.edu.ua/psychology_support_medworkers
10. ResearchGate. (2021). The impact of resilience training on healthcare workers. https://www.researchgate.net/publication/Resilience_Training_Healthcare
11. National Health Service (UK). (2022). Resilience Training for Healthcare Workers. <https://www.nhs.uk/conditions/stress-anxiety-depression/resilience-training/>
12. Міністерство охорони здоров’я України. (2023). Розвиток психотехнологій у підвищенні кваліфікації медиків. https://moz.gov.ua/article/pilot_projects_resilience_training
13. Ukrainian Journal of Medical Education. (2022). Рівень психологічної стійкості медсестер в умовах пандемії COVID-19. https://ujme.ua/article/psychological_resilience_nurses_covid
14. Центр післядипломної освіти медичних працівників України. (2023). Програми підвищення кваліфікації: аналіз і перспективи. https://cpomed.org.ua/programs_analysis

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Дяченко Антон

магістрант Київського університету культури

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ШОУ-БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ АДАПТАЦІЇ

Сучасний український шоу-бізнес переживає глибоку фазу трансформації, зумовлену впливом повномасштабної війни, цифровізації та зміною комунікаційної поведінки аудиторії. Значну роль у цих процесах відіграють соціальні мережі та діджитал-платформи, які стали ключовим середовищем популяризації артистів. Ще до початку воєнних дій українська музична індустрія активно освоювала соцмережі як інструмент промоції, однак саме в умовах війни ця тенденція істотно посилилася. Показовим є випадок анонімною виконавицею Klavdia Petrivna, яка влітку 2023 року почала публікувати відео в TikTok і за короткий час здобула феноменальну популярність. Її пісні очолили чарти стримінгових платформ, а в серпні 2024 року вона провела два аншлагові концерти в київському Палаці спорту, зібравши 16 000 глядачів. Цей приклад демонструє потенціал діджитал-платформ до швидкого масштабування аудиторії та формування нових зіркових імен, що відповідає загальним глобальним трендам цифрової медіакультури.

У воєнний час соціальні мережі фактично перетворилися на головний PR-простір, де артисти активно інформують про свою діяльність, взаємодіють із фанатами та декларують свою громадянську позицію. [6,с.105]. Попит на щирість і прозорість комунікацій значно зріс: аудиторія демонструє відмову від надмірного гламуру та штучних образів. Як зазначають медіафахівці, «війна вбила мову гламуру»: публіка не сприймає пафосні рекламні моделі, відірвані від суспільної реальності. Натомість цінується соціальна відповідальність, волонтерська активність, участь артистів у допомозі військовим та переселенцям. Це суттєво змінило політику брендів, які працюють із селебрітіз: рекламні кампанії дедалі частіше апелюють до важливих суспільних тем, благодійності чи підтримки Збройних сил України, аби уникнути відчуженості від суспільного контексту.

Другою визначальною тенденцією стало відмовлення від російського культурного продукту та посилення ролі української мови в музичній індустрії. Після початку повномасштабного вторгнення низка артистів повністю перейшли на україномовний контент. Статистика демонструє системну деколонізацію: частка російськомовних треків українських артистів становила 16,7% у 2022 році, 13,1% у 2023-му та лише 9,1% у 2024 році [1]. Паралельно зросла кількість патріотичних творів, у яких фокус зміщується на теми боротьби, надії, героїзму й опору. Такий контент домінує в кліпах, концертних програмах та стримінгових аудіосервісах [2,с.54]. Показовим є феномен KALUSH Orchestra, які після перемоги на «Євробаченні-2022» продовжили міжнародну діяльність, присвячуючи виступи Україні, а також збираючи кошти на допомогу переселенцям [4]. Аналогічно інші провідні українські музиканти (Бумбокс, Океан Ельзи тощо) регулярно

створюють композиції, натхнені військовими подіями, підкреслюючи включеність шоу-бізнесу в культурний фронт країни [2, с.32].

Особливу увагу необхідно приділити цифровим тенденціям популяризації артистів у 2022–2025 роках. Згідно з узагальненими даними, ключовими трендами стали: віральність коротких відео (TikTok/Reels/Shorts), інфлюенсер-співпраці та UGC-челенджі, гібридні моделі концертної діяльності (поєднання онлайн і офлайн), персоналізація маркетингу через CRM-системи, ретаргетинг, programmatic-реклама та стрімке зростання ролі меседжів соціальної відповідальності в рекламних кампаніях артистів. До 2025 року ці практики набули системного характеру: зокрема, AI-креатив, соціальне слухання, динамічне ціноутворення квитків, Telegram-канали як медіаплатформи, а також інтеграція квиткових сервісів у єдині екосистеми стали невіддільною частиною індустрії.

Усі зазначені явища розгортаються на тлі поступового відновлення ринку розваг після кризи 2022 року. У 2023 році концертна діяльність частково відновилася, незважаючи на безпекові обмеження, а рекламодавці повернулися до активного інвестування у культурні проекти. За даними Всеукраїнської рекламної коаліції, обсяг медійної реклами у 2023 році зріс на 77% порівняно з 2022 роком [3, с.85]. Хоча ринок ще не досягнув довоєнних показників, його динаміка свідчить про адаптацію галузі та зміну стратегій комунікації. У маркетинговій діяльності брендів домінує емоційна стриманість, зважений підхід до меседжів і відмова від надмірної військової риторики, аби уникнути психологічного перевантаження аудиторії [5]. Одночасно економічні показники демонструють стабілізацію: зростають доходи концертно-театральних закладів, стрімінгові сервіси фіксують рекордну кількість українських слухачів, а в перші місяці війни онлайн-слухання зросло на 500–700%.

Підсумовуючи, сучасний український шоу-бізнес характеризується модернізаційними процесами, активною цифровізацією, національною самоідентифікацією та виходом на міжнародну арену. Попит на український культурний продукт залишається стабільно високим, а рекламні проекти адаптуються до нових суспільних запитів та технологічних можливостей. Зростання ролі незалежних артистів та онлайн-платформ формує нову конкурентну екосистему індустрії. Водночас галузь потребує стратегічної підтримки та збереження культурної унікальності, що є важливими чинниками її сталого розвитку в умовах глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дружинець М. І. Пісенний конкурс Євробачення та вокальні телевізійні талант-шоу як фактор європеїзації та євроінтеграції української культури. Вісник НАКККіМ 2020. №1. с. 129.
2. Євграфова А. О., Прокопенко Н. М. Культурні індустрії в українському дискурсі: пошуки синергії смислів. Образ 2018 Вип. 3 (29). с. 97.
3. Захарченко В. Г. Діджитал-маркетинг у концертній діяльності: кейс українських фестивалів. Маркетинг та цифрові технології 2022 Т. 6, № 3. с. 75.
4. Ішук. с. М. Реклама як соціокультурний феномен епохи постмодерну. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія 2014. №2(20). с. 101.
5. Капічина О. О. Деякі особливості музичної мови та історії розвитку розважальної музики. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури 2013 Вип. 31. с. 189.
6. Карпенко Ю. О. Постковідні і воєнні зміни в поведінці споживачів на ринку розваг України. Вісник КНТЕУ 2023. № 2. с. 148.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Василенко Максим,

*курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Декусар Ганна,

старший викладач кафедри мовної підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

FORMATION OF CYBERSECURITY CULTURE AMONG STUDENTS IN THE CONTEXT OF THE DIGITALIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Digitalization of the educational process opens up new learning opportunities but simultaneously increases the risks to the information security of participants in the educational environment. In the context of educational institutions, it becomes particularly important to create an environment in which students not only possess technical protection tools but also understand, form, and practically implement their own cybersecurity behavior. As noted in one of the international studies: “Nurturing a culture of cybersecurity that tasks every member of an organization with embracing attitudes and beliefs that drive secure behaviors” [1].

In the Ukrainian context, it is emphasized that the development of competencies in the field of cybersecurity among public servants includes digital literacy as one of its key components [1]. The modern stage of the development of the information society is characterized by active digitalization of all spheres of life, particularly education. This necessitates the formation of a high level of cybersecurity culture among students, which is one of the key competencies of the 21st century [2]. Cybersecurity culture is understood as a system of knowledge, values, norms, and behavioral strategies aimed at the safe and responsible use of the digital environment [3].

One of the priority directions in ensuring information security in educational institutions is the development of conceptual approaches to forming cybersecurity culture, which includes the creation of a regulatory and legal framework, the training of teaching staff, and the implementation of educational programs in digital literacy [3]. As stated in the Concept of Internal Security of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the effectiveness of combating cyber threats is possible only under the condition of building an integrated system of monitoring, training, and prevention of offenses in the digital space [8, p. 78]. Similarly, the structure of cybersecurity culture formation in education includes: defining the purpose and objectives of digital security; analysis of regulatory and legal support; characteristics of the main risks and threats; ways of implementing policies for safe Internet use; personnel, informational, and material-technical support [8, p. 93].

An important component of the process of cybersecurity culture forming is the integration of digital ethics and cyber hygiene into the educational process. As noted by UNESCO (2023), education should play a central role in shaping responsible user behavior in the digital space, particularly through the development of critical thinking, media literacy, and cybersecurity skills [6].

According to the research by the European Union Agency for Cybersecurity (ENISA, 2024), more than 65% of cybercrime-related incidents occur due to the human factor — lack of knowledge of the basics of safe digital technology use [7]. Therefore, educational institutions should implement systemic educational initiatives, including interactive training, simulation modules, and practical exercises on cyber incident response [8].

Ukrainian scholars emphasize that the formation of cybersecurity culture among students is part of the state information security policy, which requires a comprehensive approach — from updating educational standards to creating an institutional environment that supports digital resilience [10]. As O. Spirin underlines, digital competence and a culture of safety must be developed not only at the individual user level but also within the general educational ecosystem — from teachers to school administration [10].

As it was stated in scientific sources and the analysis developed by researchers of the modern regulatory and legal framework for the formation of the state concept and the concept of improving law enforcement activities in Ukraine makes it possible to determine the components of the concept of ensuring internal security in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, namely: 1. General provisions and purpose. 2. Definition of basic concepts and categories. 3. Status of legal regulation. 4. General characteristics of crime or analysis of the socio-political situation in the state and its forecast. 5. Main directions of policy implementation. 6. Tasks and mechanisms of policy implementation. 7. Informational, scientific, personnel, material, and financial support [4].

Thus, the formation of cybersecurity culture among students is an interdisciplinary process that requires coordinated efforts of the state, educational institutions, and society. Effective implementation of this direction will contribute to improving digital literacy, reducing the level of cyber incidents, and strengthening national security in the conditions of digitalization.

To sum it up, the formation of cybersecurity culture among students is a critical component of modern digital education. It is a long-term process that combines knowledge, skills, values, and behavior, as well as organizational support from the educational institution. The implementation of practical measures helps to enhance the digital resilience and safety of the educational process. As Ogden notes: “This project investigates how to develop a cybersecurity culture to address human error, focusing on environmental and cognitive factors” [8].

Considering the Ukrainian educational context, the adaptation of international approaches, and the creation of an environment in which students learn not only to use digital technologies but also to act safely, are key components of success.

REFERENCES:

1. Alshaikh M. (2020). Developing cybersecurity culture to influence employee behaviour. *Computers & Security*.
2. Андрощук, І. (2023). *Культура кібербезпеки як компонент цифрової грамотності студентів*. Освіта та безпека, №2, с. 45–49.

3. Биков, В. (2022). *Інформаційна безпека в освітньому середовищі: виклики цифрової доби*. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова.
4. Декусар Г.Г, Кравченко В.В. Напрямки забезпечення внутрішньої безпеки України / Актуальні питання забезпечення безпекового середовища в Україні : зб. тез наук. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 квітн. 2024 р.) [Електронне видання] / упоряд.: М.Г. Вербенський, В.О. Рядінська, А.І. Хальота, В.А. Мацько. Київ : ДНДІ МВС України, 2024. 415 с. С.20
5. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. (2023). *Стратегія розвитку кібербезпеки України до 2030 року*. Київ.
6. ENISA. (2024). *Cybersecurity Threat Landscape Report 2024*. European Union Agency for Cybersecurity.
7. Кравченко, О. (2023). Формування цифрової культури у здобувачів освіти: теоретичний аспект. *Психолого-педагогічні науки*, №5, с. 15–21.
8. Міністерство внутрішніх справ України. (2021). *Концепція забезпечення внутрішньої безпеки МВС України*. Київ: МВС, с. 78–93.
9. OECD. (2023). *Digital Literacy and Safety Education in Schools: Policy Overview*. Paris: OECD Publishing.
10. Спірін, О. (2022). Розвиток цифрової компетентності педагога як чинник безпечного освітнього середовища. *Освітній простір України*, №3, с. 9–16.
11. UNESCO. (2023). *Guidelines for Digital Citizenship Education*. Paris: UNESCO Publishing.

Дроздюк Віталій Андрійович
провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-1062-0532

РОЗРОБКА НОВІТНІХ СЕНСОРІВ ДЛЯ РАДІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

Розвиток сенсорних технологій для радіотехнічних систем у XXI столітті характеризується значним зростанням темпів інновацій, що зумовлено стрімким поширенням бездротового зв'язку, Інтернету речей (IoT), кіберфізичних систем і автономних пристроїв. Сучасні тенденції свідчать, що розробка новітніх сенсорів дедалі більше орієнтується на мініатюризацію, енергоефективність і високу точність, що є критично важливим для забезпечення стабільної роботи радіотехнічних систем у складних умовах експлуатації. Сенсори нового покоління поєднують у собі функції вимірювання, передачі даних і самодіагностики, що відкриває нові горизонти для промислової автоматизації, моніторингу середовища, медицини, транспорту та оборонних технологій.

Особливої уваги заслуговує напрям радіочастотного зондування, який є основою для функціонування сучасних систем зв'язку, локалізації та моніторингу. Радіочастотне зондування базується на мультидисциплінарному підході, який об'єднує досягнення в галузях електроніки, обчислювальної техніки та електромагнетизму. Такий синтез дозволяє створювати датчики, здатні фіксувати зміни електромагнітного поля з високою точністю, що є необхідним для побудови радіолокаційних, Wi-Fi та RFID-систем. Останні розробки в цій сфері демонструють значний прогрес у підвищенні чутливості та швидкодії сенсорів, що сприяє розширенню можливостей для медичних і комунікаційних застосувань. Радіочастотні технології дедалі частіше використовуються в діагностичних пристроях, безконтактних засобах ідентифікації та контролю параметрів середовища, що підкреслює їх універсальність і перспективність [1].

Важливим напрямом розвитку є створення друкованих бездротових сенсорів, які відзначаються високою гнучкістю у проектуванні та економічністю у виробництві. Завдяки використанню передових технологій друку, таких як 3D-друк провідних матеріалів або струменеве нанесення наночастинок, стало можливим створювати мікросенсори з інтегрованими антенами та електронними схемами без потреби у традиційному монтажі. Такі сенсори легко адаптуються до різних умов експлуатації, зокрема для робототехніки, носимих пристроїв і біомеханічних систем. Їх ключовою

перевагою є можливість індивідуального налаштування параметрів під конкретні задачі, що дозволяє підвищити ефективність зондування, зменшити енергоспоживання та забезпечити стабільну передачу сигналу навіть у складних радіочастотних середовищах. Завдяки цьому друковані сенсори поступово витісняють традиційні конструкції, особливо у галузях, де важлива мініатюризація та гнучкість, таких як авіоніка, системи управління безпілотниками чи смарт-одяг [2].

Паралельно з цим інтенсивно розвивається напрям пасивних бездротових сенсорів, які не потребують зовнішнього джерела живлення, що суттєво збільшує термін їхньої експлуатації. Ці сенсори ґрунтуються переважно на технології радіочастотної ідентифікації, що дозволяє здійснювати зчитування даних через електромагнітне поле, генероване приймальним пристроєм. Пасивні датчики широко застосовуються у системах моніторингу стану будівельних конструкцій, транспортних засобів, енергетичного обладнання, а також у сферах безпеки та логістики. Основна перевага таких систем полягає у можливості розгортання великої кількості сенсорних вузлів без складної інфраструктури живлення. Завдяки цьому RFID-сенсори забезпечують високу масштабованість і мінімальні експлуатаційні витрати.

Останнім часом велика увага приділяється матеріальним інноваціям, що визначають ефективність і довговічність сенсорних елементів. Розробка нових матеріалів, зокрема гнучких полімерів, композитів з вуглецевими нанотрубками, графенових структур і метаматеріалів, дозволяє досягати унікальних характеристик – високої чутливості, стабільності до впливу навколишнього середовища та низького рівня шумів. Дослідження у цій сфері зосереджені на підвищенні надійності пасивних сенсорів, їх здатності до самокалібрування та інтеграції з існуючими мережами збору даних. Застосування наноматеріалів відкриває перспективи для створення сенсорів нового покоління, які поєднують у собі функції виявлення, передачі інформації та адаптації до зовнішніх умов [3, 4].

Попри значні досягнення, актуальними залишаються питання інтеграції новітніх сенсорів у наявні радіотехнічні системи, забезпечення їх сумісності з різними стандартами зв'язку та оптимізації процесів передачі даних. Важливо також забезпечити стабільність роботи сенсорів у середовищах з високим рівнем радіочастотних перешкод, де потрібна адаптивна фільтрація сигналів і багаторівнева корекція похибок. Серед стратегічних напрямів розвитку – розробка інтелектуальних сенсорних систем, здатних до самонавчання та самоорганізації, що дозволить автоматично адаптувати роботу радіотехнічних систем до мінливих умов середовища.

Таким чином, розробка новітніх сенсорів для радіотехнічних систем визначає новий етап у розвитку сучасних технологій зв'язку, моніторингу та управління. Інтеграція інновацій у галузі радіочастотного зондування, друкованих та пасивних сенсорів, а також використання наноматеріалів створює фундамент для побудови високоефективних, енергоощадних і масштабованих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lubna L., Hameed H., Ansari S., Zahid A., Sharif A. Radio frequency sensing and its innovative applications in diverse sectors: A comprehensive study. *Frontiers in Communications and Networks*, 2022, 3. <https://doi.org/10.3389/frcmn.2022.1010228>
2. Kalhori A., Kim W. S. Printed Wireless Sensing Devices using Radio Frequency Communication. *ACS Applied Electronic Materials*, 2022. <https://doi.org/10.1021/acsaelm.2c01374>
3. He D., Cui Y., Ming F., Wu W. Advancements in Passive Wireless Sensors, Materials, Devices, and Applications, 2023, 23. <https://doi.org/10.3390/s23198200>
4. Mangaiyarkkarasi J., Revathy J. S. Engineering Next-Generation Wireless Experiences Through Radar and RF Front End System Designs, *IGI Global*, 2024, 1–34. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-0916-2.ch001>

УДК 004.8:005.96:519.8

Кіш Р.Р.

*магістр кафедри програмного забезпечення систем
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Сегляник В.І.

*аспірант кафедри програмного забезпечення систем,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

РОЗРОБКА ВЕБ-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ПІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ НА ОСНОВІ НЕЧІТКОЇ БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ

В умовах сучасного HR-менеджменту особливої актуальності набуває завдання об'єктивного та прозорого оцінювання компетентностей кандидатів. Традиційні методи відбору нерідко містять значний рівень суб'єктивізму та не дозволяють коректно враховувати невизначеність, що притаманна експертним судженням. Саме тому розробка веб-орієнтованої системи, яка інтегрує методи підтримки прийняття рішень (MCDM) та апарат нечіткої логіки, є важливим науково-практичним напрямом.

Метою роботи є створення веб-додатку та обґрунтування методу оцінювання кандидатів на основі нечіткої логіки з урахуванням вагової пріоритизації критеріїв і відхилення від цільових вимог, що підвищує якість кадрового відбору.

Основою програмної системи є архітектурний шаблон MVC, реалізований у фреймворку ASP.NET MVC, що забезпечує модульність, масштабованість та чітке розмежування бізнес-логіки й інтерфейсу користувача [1]. Серверна частина відповідає за виконання розрахунків згідно з математичною моделлю та обробку HTTP-запитів, повертаючи відповіді у форматах HTML або JSON. Взаємодія з базою даних PostgreSQL реалізована через Entity Framework, що забезпечує об'єктно-орієнтований доступ до даних. Для підвищення інтерактивності застосовано AJAX, що дозволяє асинхронно оновлювати дані без повного перезавантаження сторінки та значно покращує користувацький досвід.

Ключовим компонентом системи є модуль оцінювання, побудований на основі адаптованої моделі Fuzzy MCDM [2]. Застосування лише чітких числових оцінок (наприклад, у діапазоні 1–10) не завжди дає можливість достовірно відобразити рівень компетентності через лінгвістичну невизначеність. Тому використано апарат нечіткої логіки, який оперує лінгвістичними змінними (наприклад, «дуже низький», «низький», «середній», «високий», «дуже високий») [3]. Система дозволяє ОПР створювати необмежену кількість критеріїв, які охоплюють професійні компетенції (Hard Skills, наприклад «Технічні навички», «Досвід») та особистісні якості (Soft Skills, наприклад «Комунікабельність», «Перспективність»). Рівень володіння кожною компетенцією визначається шляхом агрегації відповідей кандидата на запитання, що належать до відповідного критерію.

Для коректного оцінювання кандидата відповідно до вимог вакансії проводиться конфігурація профілю, який містить:

1. ваги критеріїв, що визначають їхню пріоритетність;
2. цільові значення компетенцій, які описують «ідеального» кандидата.

Кінцева оцінка відповідності кандидата формується як міра наближення фактичних значень за кожним критерієм до цільових з урахуванням ваг. Такий принцип реалізує підхід «м'якого відбору»: незначні відхилення не призводять до автоматичної дискваліфікації, а впливають лише пропорційно. Це дозволяє виявляти кандидатів, максимально близьких до вимог навіть за неповної відповідності, водночас запобігаючи завищенню оцінки за другорядними навичками, якщо ключові компетенції не досягають необхідного рівня.

Робота системи охоплює створення опитувальника, формування вакансії, налаштування ваг і вимог, проведення оцінювання та автоматичне формування рейтингу кандидатів. Результати подаються у вигляді ранжованого списку оптимальних претендентів. Важливою є також можливість автоматичного зіставлення профілю окремого кандидата з вимогами кількох активних вакансій, що дозволяє визначати найбільш релевантні позиції та мінімізувати втрату перспективних кадрів.

Таким чином, інтеграція методів нечіткого багатокритеріального оцінювання у веб-орієнтовану систему підбору персоналу підвищує об'єктивність, прозорість і точність кадрових рішень. Запропонована модель забезпечує гнучке налаштування вимог, урахування відносної ваги компетенцій і автоматизацію процесу оцінювання, що значно оптимізує HR-процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Freeman, A. ASP.NET Core MVC 2. – Apress, 2017. (Монографія).
2. Kelemen, M., Polishchuk, V., Gavurová, B., Rozenberg, R., Bartok, J., Gaál, L., Gera, M., & Kelemen, M., Jr. Model of Evaluation and Selection of Expert Group Members for Smart Cities, Green Transportation and Mobility: From Safe Times to Pandemic Times. *Mathematics*, 2021, 9, 1287. DOI: <https://doi.org/10.3390/math9111287>
3. Zadeh, L. A. Fuzzy sets. *Information and Control*, 1965, 8(3), pp. 338–353. [https://doi.org/10.1016/S0019-9958\(65\)90241-X](https://doi.org/10.1016/S0019-9958(65)90241-X)

Лащук Максим Тарасович

здобувач магістерського освітнього ступеня

факультету інформаційних технологій і математики

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АТОМАРНІСТІ ТРАНЗАКЦІЙ У ВИСОКОНАВАНТАЖЕНИХ СИСТЕМАХ ОНЛАЙН- БРОНЮВАННЯ НА БАЗІ FASTAPI

Сучасні онлайн-системи бронювання, що охоплюють готельні послуги, транспортні перевезення та продаж квитків, працюють у режимі реального часу та зазнають значних пікових навантажень. За таких умов однією з ключових вимог є забезпечення повної узгодженості даних, адже один і той самий ресурс не може бути закріплений за різними користувачами на ідентичний проміжок часу.

Традиційні механізми перевірки доступності, які передбачають послідовне виконання операцій читання для визначення поточного стану ресурсу та запису для фіксації бронювання, демонструють уразливість до конкурентного доступу. У ситуації одночасного виконання двох незалежних запитів на читання система може повернути однакову інформацію про доступність, що зумовлює ризик подвійного бронювання.

Наслідком таких аномалій є виникнення стану «гонки даних», який формує умови для перебронювання та спричиняє суттєві фінансові та репутаційні збитки для організацій, що надають послуги онлайн-бронювання.

Метою даної роботи є розробка та програмна реалізація архітектурного підходу, що гарантує атомарність транзакцій бронювання у високопродуктивному середовищі.

Постановка задачі полягає у розробленні бекенд-системи для бази відпочинку, яка повинна забезпечувати стабільну роботу за умов значного навантаження та конкурентного доступу до ресурсів. Система має демонструвати високу продуктивність, що передбачає здатність опрацьовувати значну кількість паралельних запитів на читання, пов'язаних із переглядом каталогу послуг і номерного фонду.

Ключовою вимогою є забезпечення цілісності даних, що передбачає надійне запобігання конфліктним ситуаціям під час одночасних операцій запису, пов'язаних із процесами бронювання. Такий підхід гарантує коректність станів системи та виключає можливість подвійного резервування одного й того самого ресурсу.

Архітектура розроблюваного рішення також повинна підтримувати масштабованість, що забезпечує можливість горизонтального розширення компонентів системи з метою підвищення її пропускної здатності та адаптації до зростаючих обсягів користувацьких запитів.

Для реалізації визначеної задачі було сформовано технологічний стек, орієнтований на забезпечення високої продуктивності, узгодженості даних і надійної взаємодії між компонентами системи. У ролі серверної платформи використано FastAPI, що є сучасним фреймворком на базі стандарту ASGI. Його асинхронна модель дає змогу ефективно

опрацьовувати операції, пов'язані з доступом до зовнішніх ресурсів, зокрема до бази даних, без блокування робочих потоків, що істотно підвищує пропускну здатність застосунку.

Система зберігання даних побудована на основі PostgreSQL, яка належить до об'єктно-реляційних СУБД та забезпечує повну підтримку властивостей ACID. Завдяки вбудованим механізмам ізоляції транзакцій і блокування рядків ця СУБД створює можливість для коректної роботи з конкурентними запитами та запобігання конфліктам під час модифікації даних.

Для взаємодії між бекендом і базою даних застосовано ORM-інструментарій SQLAlchemy, який забезпечує безпечне виконання операцій, підвищує читаність коду та сприяє підтримуваності програмного забезпечення.

Для запобігання подвійному бронюванню було розроблено алгоритм, що використовує транзакційну модель з перевіркою перетину часових інтервалів.

Математично умова перетину двох інтервалів $[start_1, end_1)$ та $[start_2, end_2)$ визначається як:

$$(start_1 < end_2) \wedge (end_1 > start_2)$$

Програмна реалізація цієї перевірки у функції `is_room_available` виглядає наступним чином:

```
def is_room_available(db: Session, room_id: int, date_from: date, date_to: date) -> bool:
    overlapping_bookings = db.query(models.Booking).filter(
        models.Booking.room_id == room_id,
        models.Booking.is_confirmed == True,
        models.Booking.date_from < date_to,
        models.Booking.date_to > date_from
    ).first()
    return overlapping_bookings is None
```

Для забезпечення атомарності у конкурентному середовищі, сама перевірка та створення запису обгорнуті в єдину транзакцію бази даних. У випадку використання рівня ізоляції транзакцій READ COMMITTED (стандарт для PostgreSQL), існує ризик "фантомного читання". Для критичних операцій застосовано підхід оптимістичного блокування або використання обмежень унікальності (constraints) на рівні бази даних, що унеможливило вставку конфліктуючих записів.

Розроблена система базується на триланковій архітектурі (Three-Tier Architecture), де бізнес-логіка повністю інкапсульована у REST API.

1. Frontend (Next.js) забезпечує клієнтський інтерфейс. Відправляє запити на бронювання лише після попередньої клієнтської валідації.

2. Backend (FastAPI) виконує валідацію Pydantic, авторизацію JWT та управління транзакціями. Використання Dependency Injection у FastAPI дозволяє ефективно керувати сесіями бази даних (`db: Session = Depends(get_db)`), гарантуючи закриття з'єднань навіть у випадку помилок.

3. База даних PostgreSQL виконує функцію централізованого та достовірного сховища, яке слугує єдиним джерелом істинних даних для всієї системи. Це забезпечує

узгодженість інформації між сервісами та виключає появу розбіжностей у станах під час оброблення конкурентних операцій.

Проведене навантажувальне тестування (за допомогою інструменту pytest та імітації конкурентних запитів) підтвердило надійність розробленого механізму. При спробі одночасного створення 10 бронювань на один номер, система успішно підтвердила лише перше, повернувши для решти 9 запитів статус помилки 409 Conflict, що є коректною поведінкою.

Впровадження контейнеризації (Docker) дозволило ізолювати середовище виконання, що спрощує розгортання системи на будь-якому хмарному хостингу та забезпечує ідентичність поведінки на етапах розробки та експлуатації.

Використання FastAPI у поєднанні з PostgreSQL розглядається як ефективне рішення для створення надійних сервісів, оскільки така архітектура забезпечує оптимальне співвідношення між швидкістю розробки, продуктивністю та стійкістю до навантажень.

Формалізація логіки перевірки доступності ресурсів на рівні ORM-запитів сприяє підвищенню коректності програмного коду та мінімізує ймовірність логічних помилок у сценаріях конкурентного доступу. Такий підхід спрощує подальшу підтримку та масштабування системи.

Забезпечення атомарності транзакцій набуває ключового значення для комерційних систем бронювання, оскільки гарантує відсутність суперечливих станів даних, знижує фінансові ризики та усуває можливі конфлікти з користувачами під час виконання критичних операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. FastAPI History, Design and Future [online]. URL: <https://fastapi.tiangolo.com/history-design-future/>
2. Myrnodskyi A. V., Romanyuk O. V., Romanyuk O. N., Titova N. V. Development of a high availability method for configuration management software. *Optoelectronic Information-Power Technologies*. 2023. Vol. 46, No. 2. Pp. 64–75. DOI: 10.31649/1681-7893-2023-46-2-64-75.
3. Никига О., Мороз С., Журило М. Особливості систем резервування в туризмі. *Економіка та суспільство*. 2025. №78. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-78-2.

Лук'янюк С.В.

старший науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України,
Україна, Київ

ІНТЕГРАЦІЯ DfRem В ЕЛЕКТРОННІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Швидкий розвиток галузі електротехнічного та електронного обладнання (EEE - *electrical and electronic equipment*) супроводжується постійним скороченням терміну експлуатації продукції, внаслідок чого швидко зростає кількість відходів електротехнічного та електронного обладнання (WEEE - *waste from electrical and electronic equipment*) [1]. Такий розрив між технологічним прогресом і скороченням циклу використання продукції посилює навантаження на навколишнє середовище та виявляє обмеження традиційних лінійних моделей виробництва.

У цьому контексті дизайн для повторного виробництва (DfREM - *design for remanufacturing*) стає ключовим методологічним напрямком, націленим на подовження терміну експлуатації продукції та зменшення споживання матеріалів. На відміну від традиційних підходів до дизайну, DfREM має на меті забезпечити ефективний демонтаж, відновлення, модернізацію та реінтеграцію електронних пристроїв у ланцюг постачання [2]. Однак, незважаючи на доведені екологічні та економічні переваги переробки, більшість електронних продуктів не підтримують процеси відновлення в силу перешкод, пов'язаних з дизайном, таких як нестандартні інтерфейси, інтегровані невід'ємні компоненти, складні корпуси та відсутність доступних діагностичних систем.

Наявність розриву між теоретичним потенціалом та промисловою практикою є основною проблемою. Сучасні методи проектування в електронній галузі рідко враховують вимоги до відновлення, що робить відновлення неефективним або технічно нездійсненним. Крім того, виробники не мають єдиних критеріїв для оцінки доцільності відновлення, прогнозування залишкового терміну експлуатації (RUL - **remaining useful life**) та інтеграції обмежень реверсної логістики на етапі проектування. В результаті лише невелика частина електрообладнання та електронних пристроїв потрапляє в цикл відновлення, тоді як більшість пристроїв переробляється або утилізується задовго до повного зносу.

Останні дослідження в галузі відновлюваного виробництва вказують на значні досягнення в діагностиці, реверс-інжинірингу, технологіях очищення та оцінці життєвого циклу, що покращує технічну можливість відновлення електронних пристроїв [3]. Дослідження в галузі екодизайну та циркулярних циклів постачання показують, що модульність, легкість розбирання та стандартизовані інтерфейси компонентів є необхідними для ефективних процесів відновлення. Однак більшість електронних

виробів все ще не мають зазначених характеристик дизайну, що робить відновлювальне виробництво трудомістким та економічно невизначеним. Також у сучасних публікаціях наголошується, що мініатюризація електроніки, обмежена прозорість даних та неспілкуваність нормативно-правової бази залишаються невирішеними питаннями. Отже, незважаючи на технологічний прогрес, у цій галузі бракує єдиної методології DfREM, яка б послідовно пов'язувала проєктні рішення з реальними вимогами щодо повторного виробництва в промисловості.

Основні висновки показують, що ефективна інтеграція DfREM потребує реконфігурації архітектури продуктів у напрямку модульних, стандартизованих одиниць, які підтримують спрощений демонтаж та вибіркочу заміну. Включення вбудованих діагностичних шляхів, цифрових паспортів продуктів та моніторингу на основі датчиків може підвищити точність оцінки RUL та зменшити невизначеність під час відновлення [4]. Крім того, узгодження проєктної документації з вимогами зворотної логістики забезпечує більш плавний цикл руху матеріалів та скорочує час обробки повернених продуктів. Також слід відзначити, що такі рішення на ранніх етапах проєктування, як вибір матеріалів, методи з'єднання, геометрія корпусу та стандартизація інтерфейсів — мають максимальний вплив на можливість відновлення та довгострокову стійкість.

Інтеграція DfREM у розробку електронних пристроїв є необхідною для зменшення обсягів відходів електричного та електронного обладнання, продовження терміну експлуатації продукції та підвищення ефективності процесів переробки. На основі проаналізованих досліджень та виявлених проблемних питань можна виділити кілька практичних та інженерних рекомендацій для реального впровадження у дизайн електронного обладнання:

1. впровадження модульної архітектури зі стандартизованими інтерфейсами. Майбутнє електронне обладнання слід розробляти з використанням знімних функціональних модулів (модулів живлення, комунікаційних блоків, сенсорних плат, блоків пам'яті), з'єднаних через стандартизовані електричні та механічні інтерфейси. Це скорочує час розбирання, дозволяє здійснювати вибіркочу заміну та підтримує міжплатформне повторне використання компонентів;
2. використання замість постійних з'єднань роз'ємні методи з'єднання. Де це можливо, застібки, гвинти та магнітні засувки повинні замінити ультразвукове зварювання, клейове з'єднання або паяні з'єднання корпусу. Роз'ємне кріплення значно спрощує розбирання та зменшує пошкодження компонентів під час відновлення;
3. забезпечення доступності до компонентів, які часто виходять з ладу та мають високу вартість. Розробники електронних пристроїв у першу чергу повинні забезпечити легкий доступ до батарей, роз'ємів, датчиків, мікроконтролерів та силової електроніки, уникаючи “глибокого” розміщення, заливки компаундами та багатшарової герметизації. Завдяки легкому доступу до компонентів скорочується час роботи та підвищується успішність відновлення;
4. впровадження діагностичної видимості та вбудованого моніторингу стану системи. Вбудовування базової самодіагностики, журналів помилок, історії температури/напруги та лічильників циклів дозволяє надійно оцінити залишковий термін

експлуатації (RUL) наприкінці першого терміну служби продукту. Ці дані значно підвищують точність рішень щодо відновлення;

5. використання матеріалів та покриттів, які витримують кілька циклів експлуатації. Слід уникати пластиків з низькою міцністю, крихких припоїв та покриттів поверхні, які деградують після першого демонтажу. Перевагу слід надавати корозійостійким з'єднувачам, армованим полімерам та міцним покриттям друкованих плат, таким як ENIG або імерсійне срібло;

6. проектування з урахуванням сумісності для автоматизованого або напівавтоматизованого розбирання. Проста геометрія, чітка орієнтація компонентів та маркери, які можна розпізнати машиною (QR-коди, опорні точки), дозволяють робототехнічним системам розбирання функціонувати ефективно, зменшуючи витрати на людську працю на підприємствах з переробки;

7. впровадження цифрових паспортів продукції (DPP - *digital product passport*) на ранній стадії проектування. Зберігання інформації про матеріали, методи складання, походження компонентів, версії прошивки та історію обслуговування полегшує точну ідентифікацію та скорочує етап оцінки під час відновлення;

8. синхронізація проектною документації з вимогами реверсної логістики. Створення макетів проектування, які відображають заплановані послідовності розбирання та аналіз логістики компонентів, дозволяє логістичним операторам більш ефективно сортувати, транспортувати та зберігати повернуті продукти, знижуючи невизначеність щодо кінця терміну експлуатації.

В цілому такі рекомендації забезпечують конкретну інженерну основу для застосування DfREM у секторі ЕЕЕ. Впровадження цих рекомендацій може значно підвищити рентабельність переробки, скоротити час та витрати на обробку, а також сприяти переходу до раціональних електронних виробничих систем із замкнутих циклом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Forti V., Balde C.P., Kuehr R., Bel G. The Global E-waste Monitor 2020, United Nations University, 2020, p.120.
2. Pigosso D.C.A., McAloone T.C. Supporting the development of environmentally sustainable products: Frameworks and tools for the integration of environmental aspects in product development, *Journal of Cleaner Production*, vol. 108, 2015, pp. 1–7.
3. Smith A., Turner J. Advances in Diagnostics and Reverse Engineering for Electronics Remanufacturing, *Journal of Sustainable Electronics*, vol. 12, no. 2, 2022, pp. 55–67.
4. Sakao T., Sundin E. Digital Product Passports for a Circular Economy: Opportunities and Challenges, *Procedia CIRP*, vol. 105, 2022, pp. 123–130.

Новицький Віталій Ярославович

науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут

спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-7386-1221

ЗАВАДОСТІЙКІ СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Системи зв'язку, стійкі до збоїв, посідають ключове місце в архітектурі критичної інфраструктури, оскільки забезпечують безперервність управління, моніторингу та обміну даними в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз. У контексті постійного зростання кількості кібератак, природних катастроф і техногенних ризиків здатність комунікаційних систем функціонувати в умовах порушень є одним із визначальних чинників національної безпеки. Надійні системи зв'язку мають забезпечувати стабільність і захищеність інформаційних потоків, підтримуючи координацію між критичними об'єктами – енергетичними мережами, транспортними системами, урядовими структурами та військовими комунікаціями.

Одним із базових принципів побудови таких систем є розподілена архітектура, що дозволяє мінімізувати наслідки локальних відмов і зберегти працездатність у разі часткових уражень мережевої інфраструктури. Сучасні підходи, такі як архітектура типу CYBERSENS, базуються на поєднанні методів виявлення неправильного використання ресурсів і детектування аномалій у мережевому трафіку. Ця система дає змогу виявляти підозрілу активність ще на ранніх етапах, ізолювати загрозу й забезпечити безперервність функціонування критичних вузлів навіть за умов активних кібератак. Принципова перевага подібних рішень полягає у гнучкості масштабування та здатності до самоорганізації, що дозволяє мережі самостійно адаптуватися до змінного навантаження або часткової втрати елементів [1].

Стійкість систем зв'язку для критичної інфраструктури також значною мірою залежить від якості комунікацій між відомствами, службами та підрозділами, які задіяні у реагуванні на надзвичайні ситуації. Практика показує, що саме інтенсивність і узгодженість інформаційного обміну є визначальними факторами швидкості відновлення після інцидентів. Коли організаційні структури мають можливість обмінюватися актуальними даними в режимі реального часу, це зменшує ризик дублювання дій, підвищує ефективність координації та дозволяє оперативніше приймати рішення в умовах багатofакторних криз. У цьому контексті розроблення комунікаційних

протоколів, здатних підтримувати синхронізацію потоків навіть за умов нестабільного середовища, є одним із ключових напрямів забезпечення стійкості.

Важливим компонентом сучасних завадостійких систем зв'язку є реалізація двостороннього, але захищеного каналу обміну даними. Така архітектура дозволяє проводити моніторинг у реальному часі, здійснювати дистанційне керування та доступ до критичних ресурсів без ризику витоку інформації. Односпрямовані з'єднання, які при цьому застосовуються, створюють ізольовані шляхи для інформаційних потоків, не дозволяючи зловмисникам проникнути до внутрішніх мереж навіть у разі компрометації окремих вузлів. Подібні механізми дедалі частіше використовуються в енергетичних системах, транспортних центрах і промислових комплексах, де навіть короточасне порушення зв'язку може спричинити значні економічні та соціальні наслідки [2].

Одним із найперспективніших підходів до забезпечення комплексної стійкості систем зв'язку є використання принципів, які були закладені у проєкті RESISTO. Ця концепція ґрунтується на необхідності формування цілісної ситуаційної обізнаності, що охоплює одночасно фізичний, кібернетичний і операційний рівні інфраструктури. У межах такого підходу розробляються інтегровані рішення, які дозволяють передбачати вплив екстремальних погодних умов, кібератак або технічних збоїв на функціонування системи. Особливу увагу приділено впровадженню аналітичних механізмів на основі великих даних, здатних прогнозувати розвиток інцидентів і пропонувати оптимальні стратегії реагування. В умовах переходу до технологій нового покоління, таких як 5G і промисловий інтернет речей, подібні рішення стають критично важливими для збереження цілісності систем [3].

Подальший розвиток отримала і концепція програмно-визначених мереж (SDN), яка змінює традиційні принципи управління комунікаційними структурами. У таких мережах функції управління відокремлюються від фізичного рівня, що дозволяє централізовано або гнучко керувати потоками даних і створювати резервні маршрути в разі збоїв. Програмно-визначена архітектура підвищує адаптивність мереж, дозволяючи їм швидко реагувати на зміни трафіку або зовнішні впливи, а також впроваджувати механізми відмовостійкості на основі віртуалізації. Для критичних систем, таких як Smart Grids, де від затримок або переривань у зв'язку залежить стабільність енергопостачання, SDN відкриває можливості для гнучкого балансування навантаження, автоматичного перемикавання між каналами та мінімізації наслідків атак або збоїв.

Узагальнюючи сучасні тенденції, можна констатувати, що побудова завадостійких систем зв'язку базується на поєднанні трьох ключових принципів: розподіленості, адаптивності та багаторівневого захисту. Водночас залишається низка викликів, пов'язаних із балансуванням між рівнем безпеки, вартістю впровадження та складністю управління такими мережами. Розроблення ефективних моделей ризик-менеджменту та методів тестування стійкості до різних типів впливів є необхідною умовою для досягнення високого рівня готовності критичної інфраструктури до кризових ситуацій.

Для систематизації основних характеристик сучасних підходів наведемо узагальнену таблицю 1, що демонструє ключові технічні аспекти завадостійких систем зв'язку.

Таблиця 1

Основні характеристики сучасних систем зв'язку, стійких до збоїв

Компонент системи	Призначення	Ключові властивості	Переваги для критичної інфраструктури
Розподілена архітектура	Забезпечення безперервності зв'язку при відмові окремих вузлів	Автономність, масштабованість, самовідновлення	Підвищення стійкості до збоїв і кібератак
Системи моніторингу аномалій	Виявлення загроз і несанкціонованої активності	Використання машинного навчання для аналізу трафіку	Раннє виявлення атак і мінімізація збитків
Захищений двосторонній зв'язок	Контрольовані канали обміну даними	Односпрямовані шлюзи, ізоляція критичних сегментів	Гарантована цілісність і конфіденційність даних
Проект RESISTO та подібні системи	Інтеграція фізичної та кібербезпеки	Ситуаційна обізнаність, адаптація до загроз	Комплексна стійкість системи
Програмно-визначені мережі (SDN)	Гнучке управління потоками даних	Віртуалізація, динамічне балансування, резервування	Висока надійність і адаптивність під час інцидентів

Таким чином, завадостійкі системи зв'язку є невід'ємним елементом сучасної критичної інфраструктури, що визначає її здатність функціонувати в умовах багаторівневих загроз. Вони поєднують технологічні, організаційні та кібернетичні засоби для досягнення максимальної надійності та інформаційної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ivanović N., de Vries T., van der Vegt G. S., van Donk D. P. Handling Disruption Concurrence: The Importance of Inter- and Intra-Departmental Communication for Critical Infrastructure Resilience. *Journal of Supply Chain Management*, 2025. <https://doi.org/10.1111/jscm.12346>
2. Callegari C., Cantelli Forti A., D'Amore G., de la Hoz E., Echarri Santamaria D., García-Ferreira I., Lopez-Civera G. An Architecture for Securing Communications in Critical Infrastructure, 2016, 111–120. <https://doi.org/10.5220/0006016801110120>
3. Bodenhausen J., Sorgatz C., Vogt T., Grafflage K., Rötzel S., Rademacher M., Henze M. Securing Wireless Communication in Critical Infrastructure: Challenges and Opportunities, 2023, arXiv.Org, abs/2311.01338. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2311.01338>

Сонеч О.В.

*Молодший науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України*

ВПЛИВ МІКРОСТРУКТУРИ НА ОБРОБЛЮВАНІСТЬ ВИРОБІВ, ВИГОТОВЛЕНИХ ЗА АДИТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ З INCONEL718

Хоча сплав Inconel718 був представлений вже давно, а промислові стандартні термообробки для литих і кованих матеріалів розроблені та широко застосовуються, неоднорідність структури у деяких великих об'ємах сплаву Inconel718 уникнути неможливо й важко усунути. [1]

Через специфіку процесу 3-D друку мікроструктура деталей, що виготовлені таким способом, має яскраво виражену довільно орієнтовану дендритну будову. Це не залежить від виду адитивної технології. Дослідження показують, що не грає ролі тип сировини – порошок чи дріт, джерело енергії – лазер чи електронна гармата, спосіб подавання сировини в зону друку – пошарове насипання порошку, подача дроту або струменева подача порошку в зону плавлення. В результаті після друку готова деталь матиме мікроструктуру з дендритів. [2],[3]

Для отримання необхідних механічних властивостей, після друку застосовують термічну обробку. Таке технологічне рішення усуває залишкові напруження у всьому об'ємі матеріалу, які виникають при друкуванні, а також змінює будову мікроструктури з дендритної на більш рівноважну. В результаті це підвищує міцність та твердість. [1]

І хоча результатом адитивних технологій є майже готова деталь, все ж поверхні до яких пред'являються вимоги по точності та шорсткості потребують чистової механічної обробки. Оброблюваність Inconel 718 — ключова проблема в різних галузях машинобудування через високу міцність, теплостійкість та схильність до інтенсивного зносу ріжучого інструмента. У виробках, виготовлених адитивними технологіями (особливо L-PBF), мікроструктура суттєво відрізняється від кованих/штампованих матеріалів (текстуровані, збережені дислокаційні структури, карбіди, фази Лавеса), що призводить до помітних відмінностей у різальних силах, зносі інструменту та якості поверхні. В останніх дослідженнях проводяться експерименти для кількісної оцінки впливу мікроструктури.

Wood та ін. (2023) порівняли L-PBF та штамповану структуру Inconel 718 у ортогональному різанні. Виявлено, що при підвищених подачах і певних швидкостях різання зеренна структура істотно впливає на різальні сили й форму стружки: текстурована АМ-мікроструктура спричинює більшу варіабельність сил і іноді вищі

пікові навантаження порівняно зі штампованим матеріалом. Це пояснюється анізотропією механічних властивостей та різними шляхами деформації у зоні зрізу.[4]

Дослідження, опубліковане в Scientific Reports, показало, що старіння (осадження γ'/γ'') для L-PBF зразків приводить до значного підвищення різальної сили ($\sim+120\%$), зростання зносу інструменту ($\sim+67\%$) і погіршення якості поверхні ($\sim+33\%$). Тобто зміцнення через преципітацію прямо робить матеріал більш «абразивним» і вимогливим до режимів різання — для кращої якості рекомендують зменшувати швидкість різання при обробці зістарених АМ-зразків. [5]

Yip та ін. (2024) розробили фізично обґрунтовану конститутивну модель, яка включає еволюцію дислокаційної густини і вплив преципітатів на швидкість пластичної деформації при великих деформаціях, типових для процесів різання. Модель показала, що врахування мікроструктурних змін (дислокації + преципітати) дозволяє набагато точніше передбачувати різальні сили й температури в зоні деформації в порівнянні з емпіричними підходами. Це відкриває шлях до оптимізації режимів різання за допомогою передбачуваних симуляцій, зокрема для АМ-деталей із нестандартними мікроструктурами. [6]

Gallmeyer et al. (серія робіт) узагальнили знання P-S-P для L-PBF IN718 і показали, що спеціальні heat-treatment режими (наприклад super-solvus solution anneal або адаптоване aging) можуть усунути шкідливі фази (Laves, δ), зберегти корисні елементи АМ-мікроструктури (дислокаційні сітки, стабілізовані МС-карбідами) та сприяти щільному осадженню γ'/γ'' наночастинок. Ці результати важливі для оброблюваності, бо дозволяють «інженерити» мікроструктуру під потреби подальшого механічного оброблення — компроміс між оброблюваністю в м'якому стані (після solution anneal) і кінцевою експлуатаційною міцністю (після aging). [7]

Таким чином сучасні дослідження показують: мікроструктура — визначальний фактор оброблюваності Inconel 718. Текстура, розмір/форма зерен, наявність і розподіл γ'/γ'' , Laves, δ -фази і карбідів прямо впливають на різальні сили, знос інструмента і якість поверхні. Подальша інтеграція експериментальних ортогональних різань з фізично обґрунтованими, мікроструктурно-чутливими моделями дозволить оперативно оптимізувати режими для АМ-деталей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zhang, D., Niu, W., Cao, X., & Liu, Z. (2015). Effect of standard heat treatment on the microstructure and mechanical properties of selective laser melting manufactured Inconel 718 superalloy. *Materials Science and Engineering: A*, 644, 32-40. <https://doi.org/10.1016/j.msea.2015.06.021>
2. Wang, Z., Wang, J., Xu, S., Liu, B., Sui, Q., Zhao, F., ... & Liu, J. (2022). Influence of powder characteristics on microstructure and mechanical properties of Inconel 718 superalloy manufactured by direct energy deposition. *Applied Surface Science*, 583, 152545. <https://doi.org/10.1016/j.apsusc.2022.152545>
3. Petrat, T., Brunner-Schwer, C., Graf, B., Rethmeier, M. (2019). Microstructure of Inconel 718 parts with constant mass energy input manufactured with direct energy deposition. *Procedia Manufacturing*, 36, 256-266. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2019.08.033>

4. Wood, P., Díaz-Álvarez, J., Rusinek, A., Gunpath, U., Bahi, S., Díaz-Álvarez, A., Henar Miguelez, M., Lu, Y., Platek, P., Sienkiewicz, J. (2023). Microstructure effects on the machinability of AM-produced superalloys. *Crystals*, 13(8), 1190. <https://doi.org/10.3390/cryst13081190>
5. Vishnu, S., Kuriachen, B., Mathew, J. (2025). Influence of phase transformation on the micromachinability of laser powder bed fused Inconel 718. *Scientific Reports*, 15(1), 10127. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-81491-y>
6. Yin, Q., Chen, H., Chen, J., Xie, Y., Shen, M., Huang, Y. (2024). Microstructure-Based Flow Stress Model to Predict Machinability of Inconel 718. *Materials*, 17(17), 4206. <https://doi.org/10.3390/ma17174206>
7. Gallmeyer, T. G., Moorthy, S., Kappes, B. B., Mills, M. J., Amin-Ahmadi, B., Stebner, A. P. (2020). Knowledge of process-structure-property relationships to engineer better heat treatments for laser powder bed fusion additive manufactured Inconel 718. *Additive Manufacturing*, 31, 100977. <https://doi.org/10.1016/j.addma.2019.100977>

Часник Дмитро Васильович
провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ТЕСТУВАННЯ ДРУКОВАНИХ ПЛАТ ВИСОКОЇ ЩІЛЬНОСТІ

Технології виготовлення та складання друкованих плат швидко змінюються, прямуючи в першу чергу за розвитком портативної побутової електроніки. Найбільшими серіями випускаються друковані плати стільникових телефонів — це цілком зрозуміло, оскільки сьогодні практично у кожної людини є хоча б один стільниковий телефон.

Все більше споживачів бажає не тільки говорити по телефону, але і передавати дані, що змушує операторів зв'язку переходити з мереж передачі голосу на мережі передачі даних. У процесі такого переходу по всьому світу виникають обчислювальні та інформаційні центри, які обробляють великі обсяги даних, що генеруються безліччю додатків для стільникових телефонів.

Постійне прагнення споживачів мати функціонально насичені, тонкі, легкі та енергоефективні гаджети породжує потребу в технології між'єднань високої щільності (HDI). В даний час ця тенденція буквально пронизує всі рівні виробництва електроніки — від напівпровідникових інтегральних схем (IC) до друкованих плат і технології поверхневого монтажу.

Максимальний виграш від застосування даної технології отримали центральні процесори (ЦП), що стали основою мікроконтролерів, а в комбінації з іншими електронними функціональними вузлами — «системами-на-кристалі» (SoC). Такі інновації, як перехідні отвори в кремнії (TSV), дозволили створити об'ємні інтегральні схеми (3D IC) за рахунок з'єднання накладених один на одного кремнієвих кристалів, які потім улаковуються в компактні корпуси. Накладені один на одного кремнієві кристали можуть виготовлятися за однією технологією, як у випадку пам'яті DDR, або можуть бути системою SoC, що об'єднує різні технології або функції. Тенденція підвищення ступеня інтеграції IC проявляється в скороченні розмірів друкованих плат у міру того, як все більше кристалів інтегрується в один корпус високої щільності. Кількість контактів вводу/виводу (I/O) для корпусів високої щільності таких IC трохи менше загальної кількості контактів I/O всіх об'єднаних кристалів. Постачальники корпусів IC збільшили кількість рядів кулькових виводів багатовивідних корпусів, наприклад корпусів BGA, прагнучи задовольнити потребу в більшій кількості контактів I/O. Збільшення кількості

рядів кулькових виводів корпусу забезпечує до 25% додаткових контактів I/O при тій же площі. У нових корпусах не тільки підвищилася кількість рядів кулькових виводів, але і скоротився крок між ними з 0,5 до 0,4 мм. Тенденція розвитку багатовивідних корпусів вказує на збільшення кількості виготовлених корпусів з кроком не більше 0,5 мм, тоді як попит на корпуси з кроком виводів більше 0,5 мм залишається колишнім. Це вірна ознака того, що розробники друкованих плат переходять на корпуси з малим кроком для скорочення розміру плати. Багатовивідні корпуси з кроком виводів 0,5 мм ледь дозволяють пропустити між майданчиками виводів друкований провідник шириною 0,075 мм з мінімальним зазором. На відміну від цього корпус з кроком виводів 0,4 мм (з урахуванням мінімальних зазорів) не надає достатньо місця для проведення друкованого провідника між виводами, що змушує програми для розводки друкованих плат переносити провідник на внутрішні шари, а не вести його по поверхні. В результаті кількість шарів друкованої плати може зрости. А це породжує проблеми, оскільки кожен новий шар безпосередньо конфліктує з тенденцією потреби в «тонких» виробач.

Одне з рішень подібної проблеми полягає в застосуванні інноваційних матеріалів друкованої плати і перехідних отворів для міжшарових з'єднань плати HDI. В даний час діаметр перехідних отворів плати зменшився до мікроскопічних розмірів, а отвори розміщуються один над одним. Крім того, застосовуються глухі перехідні отвори для мінімізації ємності і забезпечення цілісності сигналу на швидкостях вище 5 Гбіт/с. Для створення друкованої плати HDI використовується комбінація деяких або всіх цих перехідних отворів. Встановлення на друковану HDI-плату багатовивідних корпусів з малим кроком і забезпечення 100% якості всіх паяних з'єднань з рівнем дефектів менше десяти на мільйон — ціла наука. З цієї метою необхідно застосовувати паяльні пасти спеціального складу, точно встановлювати елементи поверхневого монтажу і використовувати правильні профілі нагріву в багатозонних печах для пайки оплавленням. Сьогодні в обладнанні для установки елементів поверхневого монтажу широко застосовуються різноманітні відеосистеми, які забезпечують точне суміщення виводів компонентів з майданчиками друкованої плати. Крім того, невід'ємною частиною сучасних складальних ліній поверхневого монтажу стало автономне обладнання автоматизованого оптичного контролю (АОК), що контролює розподіл паяльної пасти до оплавлення і якість пайки після оплавлення. Іноді для інспекції паяних з'єднань під корпусами ІС, які не видно в АОК, застосовуються ручні або автоматизовані системи рентгеноскопічного контролю (АРК). Переважна більшість паяних з'єднань на HDI-платах з об'ємними ІС є невидимими, що знижує ефективність АОК і, отже, ступінь його поширення. До того ж застосування АРК скорочується через те, що вони неефективно диференціюють пайку за трьома площинами: всередині корпусу 3D ІС, з'єднання корпусу 3D ІС з друкованою платою і пайку на нижній стороні друкованої плати. В результаті відповідальність за забезпечення якості виготовлення друкованих плат переноситься на електричні тести (внутрішньосхемні — ВСТ і функціональні — ФТ).

На жаль, поширення корпусів з кроком виводів 0,4 мм звужує можливості доступу електричних тестів до друкованих провідників, які перемістилися з поверхні плати на її внутрішні шари. В результаті охоплення тестів ВСТ скоротилося, а компенсувати цей недолік повинні тести ФТ. Однак застосування ФТ для компенсації недостатнього

покриття тестів ВСТ, як правило, призводить до збільшення часу розробки тестів і самого тестування, що збільшує витрати.

В даний час широко застосовуються друковані HDI-плати з одним корпусом ЦП або СпК з малим (або дуже малим) кроком виводів, який грає роль «мозку» в оточенні периферійних ІС і дискретних компонентів. Подібні конструкції можна знайти в мобільних телефонах, планшетах, супутникових і кабельних ТВ-приймачах, автомобільних комп'ютерах, ноутбуках і серверах. Ці пристрої (крім серверів) мають обмежену площу плати, що ускладнює доступ для електричного тестування.

Сучасні стратегії тестування для таких HDI-плат використовують АОК, АРК і ВСТ для виявлення на ранніх стадіях таких дефектів виробництва, як короткі замикання, обриви і неправильні/несправні компоненти, залишаючи можливість ФТ використовувати дорогоцінний час тестування саме на перевірку функціональності зібраної плати. Скорочення охоплення тестування виробничих дефектів ускладнює діагностику несправностей. ФТ не виявляє дефект, оскільки виявляє тільки симптоми: зайнятий налагодженням фахівець повинен вручну діагностувати характер несправності і знайти дефект. Існує потреба в удосконаленні стратегії виробничого тестування зібраних HDI-плат. У міру того як в результаті використання корпусів з малим кроком контактів буде зростати частка невидимого паяння і знижуватися обсяг припою, застосування методів візуального контролю буде істотно ускладнено і точність виявлення дефектів стане скорочуватися. Для компенсації прогалин дослідження АОК, АРК і ВСТ необхідна відповідна технологія електричного тестування з обмеженим доступом. Одне з можливих рішень пропонує стандарт IEEE 1687 [1]. Розробники ІС змушені додавати в кристали вузли для периферійного сканування і резервування мати чотири контакти I/O (TRST необов'язковий) в корпусі ІС, щоб проектувальники друкованих плат могли скористатися функцією периферійного сканування і розвести ланцюги від TDO однієї ІС до TDI наступної ІС. Концепція IEEE 1687 полягає в застосуванні тих самих контактів корпусу, що і в IEEE 1149.1 (тобто TMS, TDI, TDO, TCK і опціонального TRST), для переведення ІС в тестовий режим з метою перевірки і контролю виконання всіх функцій і, якщо можливо, використання виходів ІС для взаємодії з периферійними пристроями. Обидва стандарти (IEEE 1149.1 і IEEE 1687) призначені для того, щоб розробники забезпечили доступ всередину кристала незалежно від базової логіки з метою перевірки ІС, коли вона змонтована на платі.

Вбудований тест плати (ВТП) використовує визначений у стандарті IEEE доступ всередину кристала для перевірки з'єднання ІС з друкованою платою та її стану. Потім він розширює тестування на периферійні компоненти і доходить до тестування наступних ІС. Як приклад розширення тестів через сумісні з IEEE 1149.1 пристрої до DDR і роз'ємів відповідно можна навести Silicon Nails («кремнієві цвяхи») або технологію розширення охоплення (cover-extend technology). Хоча технологія контролю кремнієвих ІС Intel SVT і несумісна з IEEE 1687, вона використовує концепцію вбудованого тесту плати (ВТП). Під час початку завантаження системи, під час якого виконується виявлення внутрішніх пристроїв та ініціалізація пристроїв зв'язку, SVT працює в тандемі з BIOS і взаємодіє з периферійними ІС. Її можна використовувати для розширення тестів на периферійні області друкованої плати, поширюючи тест на роз'єми

для підключення дисплеїв і на USB-порти. В даний час технологія Intel SVT доступна для мікроархітектур з кодовими назвами Haswell, Broadwell і Skylake. HDI-плати для планшетів і ноутбуків з обмеженим доступом для тестування виграють від розширення області охоплення тестів в результаті застосування Intel SVT.

Концепція ВТП підходить для тестування зібраних HDI-плат, в яких в якості «мозку» використовується один або декілька ЦП або СнК. Охоплення тесту для таких HDI-плат велике, оскільки ЦП або СнК може виконувати майже всі внутрішні функції і розширювати їх до периферії друкованої плати. Для успішного прийняття ВТП слід враховувати його застосування на ранніх етапах проектування плати, щоб розробка випробувального ПЗ проходила одночасно зі створенням друкованої плати. В ідеальному випадку ВТП повинен впроваджуватися починаючи з першого прототипу друкованої плати і розвиватися до етапу масового виробництва. При цьому програма тестування ВТП повинна бути реалізована так, щоб послідовно розширювати охоплення тесту і доводити його до досконалості до моменту передачі у виробництво. Початкові інвестиції на прийняття нової технології великі, але вони окупаються в наступних друкованих платах і моделях, збільшуючи охоплення електричними тестами, що дозволить зберегти і потенційно поліпшити продуктивність ФТ для повернення інвестицій. Втрати тестового покриття, що виникають через приховані друковані провідники, можуть бути відновлені за допомогою ВТП, доповнюючого ВСТ.

Тести ВСТ і ВТП утворюють ідеальну пару, оскільки ВСТ може виконувати тестування без подачі живлення для виявлення коротких замикань, обривів і дефектних компонентів. Це гарантує безпечне включення друкованої плати, після чого тест ВТП може продовжити роботу, починаючи з ЦП або СнК і закінчуючи периферійними областями плати. Основною складовою успіху ВТП, як у випадках з ВСТ і ФТ, є тестова основа та її автоматизація.

Технологія розробки з урахуванням тестування (DFT) надзвичайно важлива для успішної реалізації електричних тестів. Вона дозволяє внести в проект і розмістити на платі контактні майданчики, що забезпечують взаємодоповнююче тестове покриття ВСТ, ВТП і ФТ. Повторюваність і надійність тестової установки, що забезпечує стабільний контакт пробників з контрольними майданчиками, скорочує кількість помилкових відмов, що дозволяє реалізувати всі можливості тестера. Автоматизація вставки і послідовного підключення роз'ємів до друкованої плати для тестування зовнішніх інтерфейсів усуває помилки оператора і допомагає досягти узгодженої тривалості циклів тестування. Зі зменшенням розміру контрольних майданчиків і роз'ємів зростають вимоги до якості і точності позиціонування пробників. Для електричного тестування HDI-плат необхідний тестер, тестове оснащення і засоби автоматизації, які працюють як єдине рішення, що максимально реалізує потенційні можливості тесту. Крім того, електричне тестування вимагає, щоб рішення для випробувань проектував, планував і впроваджував один і той же виконавець, а не три різних виробники, що поставляють свої компоненти. HDI-плати, що використовуються в серверах, мають достатню площу, щоб забезпечити доступ до більш ніж 80% всіх ланцюгів.

Стратегія тестування також буде використовувати ВСТ на першому етапі електричного тестування без розміщення ЦП і DIMM в своїх гніздах. А після ВСТ і

установки ЦП і DIMM в гнізда тестування буде продовжено в настільній випробувальній станції за допомогою ВТП. Оскільки в мікросерверах ЦП і DDR, як правило, припадають, комбінація ВСТ і ВТП забезпечує чудове тестове покриття. Завдяки постійній інтеграції нових функцій в СнК з кроком виводів менше 0,5 мм майбутні тестів ВТП виглядає дуже багатобічним. Надалі СнК стане основним компонентом всіх мобільних електронних приладів і буде застосовуватися в пристроях, призначених для «Інтернету речей». Ці швидкі та енергоефективні вироби стимулюватимуть застосування міжз'єднань високої щільності, переносючи майже всі ланцюги (крім ланцюгів живлення та «землі») на внутрішні шари плати і створюючи потребу у ВТП. І хоча зараз ВТП знаходиться на стадії прийняття, зростаюче поширення стандарту IEEE 1687 дозволить використовувати даний тест і перейти до основної технології в найближчі кілька років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. IEEE Standard for Access and Control of Instrumentation Embedded within a Semiconductor Device: URL: <https://standards.ieee.org/ieee/1687/3931/> (дата звернення: 19.11.2025).

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

*Сокол О.В.,
Ганчева В.О.*

Український державний університет науки і технологій

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фізична підготовка військовослужбовців є невід'ємною складовою загальної системи виховання і навчання особового складу Державної спеціальної служби транспорту, яка направлена на забезпечення їх фізичної готовності до виконання завдань за штатним призначенням.

Незважаючи на повномасштабне російське вторгнення, станом на кінець 2025 рік, значний відсоток військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту не в змозі виконати деякі фізичні вправи, особливо вправи на витривалість. Як показує сьогодення рівень фізичної підготовленості військовослужбовців не завжди відповідає необхідним вимогам і в багатьох випадках є недостатнім для виконання завдань за штатним призначенням, що стало можливим через відсутність систематичних занять із фізичної підготовки у зоні бойових дій та належної матеріальної бази. Такий стан тягне за собою такі наслідки, як: порушення обміну речовин, збільшення маси тіла (поява зайвої ваги), погіршення стану здоров'я, підвищення травматизму (особливо опорно-рухового апарату), погіршення психологічного стану.

Таким чином зрозуміло, що фізична підготовка для військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту як в мирний час так і в умовах воєнного стану, без сумніву, важлива для розвитку фізичних якостей, яка забезпечує успішне виконання завдань за штатним призначенням, зміцнення фізичного та психологічного стану. Удосконалення рівня фізичної підготовки в умовах воєнного стану необхідно для вирішення визначених завдань таких як формування і розвиток рухових якостей і навичок, які необхідні для військовослужбовців в повсякденній службовій діяльності так і під час виконання бойових завдань.

Окремо хочеться звернути увагу на стан фізичної підготовленості військовослужбовців - жінок. Гострим залишається питання про фізичні можливості жінок та їх участь безпосередньо у бойових діях. За оцінкою більшості фахівців, фізична сила жінок, в середньому, складає тільки 50-70 % від сили чоловіків (при однакових показниках росту і ваги). Це, безумовно, відображається на якості практичної діяльності жінок у військах.

Участь жінок у безпосередніх бойових діях викликає різне ставлення з боку фахівців-соціологів і психологів. Якщо раніше військовослужбовці-жінки знаходили застосування тільки в окремих спеціальностях (медичного профілю, зв'язку та ін.), то в умовах сьогодення вони призначаються на всі, без виключення, посади.

Збереження високого рівня фізичної підготовленості у військовослужбовців-жінок повинно досягатися шляхом комплексного застосування всього арсеналу форм, методів і засобів загальної та спеціальної фізичної підготовки.

Для вирішення цих потреб необхідно вже сьогодні приділяти значну увагу напряму удосконалення матеріально-технічної бази з фізичної підготовки, а саме:

забезпечення місць проведення занять сучасними тренажерами;

створення електронних каталогів підручників, навчальних посібників з можливістю доступу до інформаційної бази наукових бібліотек провідних вищих навчальних закладів та електронного фонду навчальної літератури в мережі Internet.

Реалізації вказаних напрямів сприятиме подальшому розвитку системи фізичної підготовки військовослужбовців та створенню належних умов для організації та проведення занять з фізичної підготовки в Державній спеціальній службі транспорту.

Шевчук Максим Павлович

студент Вінницького технічного фахового коледжу

Науковий керівник: *Можаровська О.Е.*

канд. пед. наук, викладач

Вінницького технічного фахового коледжу

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ: ФІЗІОЛОГІЧНИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто вплив регулярної фізичної активності на формування світогляду людини через зміну гормонального фону, перебудову роботи нервової системи та формування психологічних і соціальних моделей поведінки. Показано, що спорт активує ендорфінову та допамінову системи, підвищує рівень тестостерону та нормалізує секрецію кортизолу, що прямо впливає на емоційний стан і мисленнєві процеси. Описано механізми нейропластичності, роль префронтальної кори в самоконтролі й прийнятті рішень, а також трансформацію ментальності через відчуття самоефективності та формування дисципліни. Проаналізовано соціальні аспекти включення особистості в спортивні спільноти та зміни моделей спілкування. Показано, що спорт сприяє формуванню більш раціонального, стійкого та конструктивного світогляду.

Вступ. Формування світогляду – це складний процес, що охоплює біологічні, психологічні та соціальні чинники. Одним з найменш очевидних, але найпотужніших чинників є регулярна фізична активність. Спорт впливає не лише на фізичний стан організму, а й на глибокі механізми роботи мозку, мислення, поведінки та емоційних реакцій. Саме поєднання фізіологічних змін і психологічних адаптацій робить спорт важливим елементом у процесі формування зрілої, стабільної та активної життєвої позиції людини. Метою даної статті є комплексне висвітлення того, як фізична активність впливає на світогляд через гормональні, нейрофізіологічні та соціально-психологічні механізми.

2. Гормональні механізми впливу спорту на світогляд.

2.1. Ендорфіни як основа позитивного емоційного тла.

Під час фізичних навантажень активується ендорфінова система – одна з ключових для регуляції настрою й подолання стресу. Ендорфіни зменшують чутливість до болю та створюють відчуття задоволення. Регулярне тренування формує у людини асоціацію «зусилля – позитивні емоції», що стає основою мотивації до активності та сприяє формуванню оптимістичного світогляду.

2.2. Допамінова система та орієнтація на результат.

Фізична активність стабілізує роботу допамінової системи – ключової ланки механізму мотивації та навчання. Зростання чутливості до допаміну зменшує потяг до

«швидких» задоволень і зміцнює здатність працювати заради відкладених результатів. Завдяки цьому формується раціональний, цілеспрямований спосіб мислення.

2.3. Тестостерон і відчуття внутрішньої сили.

Підвищення рівня тестостерону під час фізичних навантажень сприяє зростанню впевненості, ініціативності та рішучості. Це безпосередньо впливає на світогляд: людина починає відчувати здатність впливати на власне життя, приймати складні рішення та брати відповідальність.

2.4. Кортизол і стресостійкість.

Одним із найважливіших наслідків спорту є нормалізація секреції кортизолу – гормону стресу. Фізичні вправи знижують рівень хронічного напруження, що дозволяє людині реагувати на події більш спокійно та раціонально. Це формує стійкіший, менш тривожний світогляд.

3. Нейрофізіологічні механізми та зміни мислення.

3.1. Нейропластичність і розвиток мозкових структур

Регулярна фізична активність підвищує синтез нейротрофічних факторів, які сприяють утворенню нових нейронних зв'язків. Це покращує пам'ять, концентрацію, здатність до навчання та адаптації – ключові елементи формування широкого світогляду.

3.2. Активізація префронтальної кори.

Префронтальна кора відповідає за логічне мислення, самоконтроль, планування й прийняття рішень. Спорт зміцнює її функціональну активність, що допомагає людині діяти менш імпульсивно та більш стратегічно, формуючи зрілий тип мислення.

3.3. Регуляція емоційних центрів мозку.

Фізичні тренування знижують надмірну активність мигдалини – центру тривоги та страху. Це допомагає людині легше переносити стресові ситуації, не сприймати труднощі як загрозу та зберігати раціональність у складних обставинах.

4. Психологічні трансформації особистості під впливом спорту.

4.1. Формування самоефективності.

Систематичне досягнення спортивних цілей, навіть незначних, формує переконання у власній здатності долати перешкоди. Це відчуття переноситься на інші сфери життя, сприяючи появі активного, конструктивного світогляду.

4.2. Зміна ставлення до дискомфорту.

Спорт привчає організм до контролю над власними реакціями в умовах напруження. Людина перестає сприймати дискомфорт як привід для відступу. Це формує психологічну стійкість і змінює ставлення до труднощів.

4.3. Дисципліна як структура світогляду.

Регулярність тренувань створює стійкі звички, змінює режим дня, харчування та стиль поведінки. Це формує впорядкованість, відповідальність і стабільність у житті, що безпосередньо впливає на систему цінностей.

5. Соціальні аспекти та зміна світогляду.

5.1. Соціальна інтеграція у спортивні спільноти.

Спорт сприяє включенню особистості у групи, які поділяють спільні цінності – розвиток, підтримку, взаємоповагу. Соціальне середовище змінює моделі поведінки й формує нові життєві орієнтири.

5.2. Моделі наслідування та рольова ідентифікація.

Спортивне середовище містить яскраві приклади дисципліни й працьовитості. Наслідування таких моделей формує у людини власні стандарти поведінки й моральні орієнтири.

5.3. Зниження асоціальної поведінки.

Відомо, що фізична активність зменшує рівень агресивності, емоційної нестабільності та схильності до деструктивної поведінки. Це сприяє гармонійному світогляду та соціальній адаптації.

Висновки. Спорт є багатофакторним чинником, який впливає на світогляд через гормональні зміни, нейрофізіологічні механізми, психологічні процеси та соціальні взаємодії. Фізична активність сприяє формуванню раціонального, впевненого, дисциплінованого та стійкого способу мислення. Регулярні тренування покращують роботу мозку, зміцнюють емоційний стан і розвивають ціннісні орієнтири, що відображається на життєвій позиції людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рейтман Д. Фізіологія людини: основи регуляції та адаптації. Київ: Наукова думка, 2018. 512 с.
2. Schmidt R. A., Lee T. D. Motor Control and Learning: A Behavioral Emphasis. – Human Kinetics, 2019. 576 p.
3. McEwen B. S., Gianaros P. J. Central role of the brain in stress and adaptation: Allostatic load and resilience. *Neuropsychopharmacology*. 2011. Vol. 36. P. 1–26.
4. Dishman R. K., Heath G. W., Lee I-M. Physical Activity Epidemiology. – Human Kinetics, 2022. 720 p.
6. Ratey J. J. Spark: The Revolutionary New Science of Exercise and the Brain. – Little, Brown and Company, 2008. 304 p.
7. Sapolsky R. M. Why Zebras Don't Get Ulcers: Stress and Health. – Henry Holt and Company, 2004. 448 p.
7. Berridge K. C., Robinson T. E. Liking, wanting, and the incentive-sensitization theory of addiction. *American Psychologist*, 2016. Vol. 71. P. 670–679.
8. Baumeister R. F., Tierney J. Willpower: Rediscovering the Greatest Human Strength. – Penguin Books, 2012. 304 p.
9. ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription. 11th ed. – American College of Sports Medicine. Wolters Kluwer, 2021. 480 p.
10. O'Keefe J., Nadel L. The Hippocampus as a Cognitive Map. – Oxford University Press, 1978. 570 p.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Valeria Kovalyuk,
MA student in English philology,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University
Scientific supervisor – Natallia Banias,
Cand. of Phil. Sciences, Associate Professor,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

COMPARATIVE ANALYSIS OF STANLEY KUBRICK'S ADAPTATION OF STEPHEN KING'S NOVEL "THE SHINING" VS THE ORIGINAL WRITING

I. Introduction. Stephen King became the leader of the horror genre, receiving the title of the same name called "King of Horror". In addition to that information, his novels received a great amount of adaptation, starting from the first published short story debut "Carrie" (written in 1974, filmed in 1976, 2002, and 2013) and finishing with the well-known "It" (written in 1986, filmed in 2017) (Rosello Peres, 2025, p. 4).

Among these films, the adaptation of the novel "The Shining", produced and directed by Stanley Kubrick, received the most attention from both critics and the audience. Despite the distinctions from the original writing and Stephen King's disappointment about the outcome, the film gained success, which is expressed by the preservation of the movie by the National Film Registry by the Library of Congress in the United States (Landrum, 2018).

The research focuses on identifying differences in a structure of "The Shining" and its adaptation. The present study investigates how Kubrick's interpretative approach alters the moral and psychological dimensions of the novel. Thus, *the aim of the work* is to determine to what extent the film preserves or distorts the original narrative intent of Stephen King. *Its actuality* is based on academic interest in the interplay between literature and cinema.

The main tasks are as follows:

- examining sources related to the novel and the film;
- comparison of the two media sources according to the plot, characters and general information;
- evaluation of the received data of the original and its representation in a movie.

II. Methods.

The objects of the work are the novel "The Shining" and the adaptation of the film directed by Stanley Kubrick. *The approach* that is used in this particular work is qualitative comparative textual and film analysis, which is, at the same time, planned to be brief. The article uses a *comparative-analytical method* in order to answer the main question of the difference between the original and the adaptation. The prominent sources not only features mentioned works, but

also articles from interviews with King and his own autobiography to evaluate the author's opinion on the movie "The Shining", together with reviews of critics on various platforms.

III. Results and Discussion

"The Shining" as a horror novel was first published in 1977. It was the third novel by Stephen King in his writing career after "Carrie" and "Salem's Lot". Additionally, it made him very famous, since the book became a bestseller in the United States. The inspiration for the book appeared when he visited The Stanley Hotel in Colorado with his wife. From the interviews and memories, King shares the details of his stay there, remembering being alone in a grand place. As a result, this experience and frightening mood transformed into a novel. (Beahm, 1989, p. 269)

Later on, in 1980, a psychological horror film with the same name, based on the events of the novel, came out, directed and produced by Stanley Kubrick. After a cinematographic failure with Barry Lyndon (1975), he decided to choose one of the books of Stephen King in order to create another project, which would, in the end, achieve economic success. The process of selection included Stanley throwing away novels he considered boring for adaptation. (LoBrutto, 1999, p. 380)

Together with a screenwriter, novelist and essayist, Diane Johnson, he introduced the film "The Shining", which at the beginning received mixed reactions. In the twenty-first century, however, the movie was appreciated by critics, except for King himself. (Gray, 2016) That way, Stephen decided to recreate the novel in another light by directing the production of a television series based on the story. (Beahm, 1989, p. 271)

There are three major opposites that separate film from the written work:

- thematic difference (appealing to the intentions of both authors);
- character qualities difference (portrayal of the main heroes of the story, Jack and Wendy Torrance);
- stylistic difference (including the opposing viewpoint on horror representation).

To start from the first point, in the original novel, a theme of family closeness is central: Jack Torrance loves his wife and son but fears failing them, while Wendy is a supportive and resourceful mother. In film, however, there is no emotional investment in family relationships, according to interviews with King. (Tapper, 2007) The film portrays Torrances as alienated: Jack is withdrawn or hostile from the start, and Wendy is overly anxious and passive. This shift undervalues the familial love and makes the disintegration even colder.

The same immediate pace is seen in the character development, which, from the point of view of King, is missing. He states that the character in the film has no arc (story development) and becomes crazy from the start, only developing that feeling further. In the novel, based on the author's comments, "he's a guy who's struggling with his sanity and finally loses it; to me [meaning author], that's a tragedy". (Fleming, 2016) Meanwhile, the tragedy mentioned in this comment is not happening due to a lack of empathy towards Jack.

At last, the stylistic difference is represented in a horror atmosphere that surrounds both works. In the novel, it is represented in a conflict inside Jack's brain with demons, personal and supernatural. The history of violence in Torrance's family is showcased as explicitly malevolent. Meanwhile, in Kubrick's version, the personal story, as well as the hotel itself, seems to be a psychedelic maze without further hope as an instrument that supposedly scares the potential viewer. (Ulivieri, 2020)

IV. Conclusions.

In conclusion, the comparative analysis of Stephen King's "The Shining" and Stanley Kubrick's adaptation demonstrates significant thematic, character-based and stylistic divergences between the two works. While King's novel emphasizes family bonds, psychological depth, and a gradual tragic decline, Kubrick's film adopts a detached approach that reduces emotional investment and reshapes the story into a colder, more ambiguous psychological horror. The portrayal of Jack and Wendy Torrance differs substantially, weakening the narrative arc central to King's original intent. Stylistically, the novel's supernatural and emotional intensity contrasts with the film's symbolic, maze-like atmosphere.

Overall, these differences highlight how Kubrick's interpretation transforms the moral and psychological framework of the novel, illustrating the broader complexities of literary adaptation.

REFERENCES

1. Beahm G. (1989) *The Stephen King Companion*. Mass Market Paperback. First edition by Andrews and McMeel. 360 pages.
2. C. Rorsello Peres, L. (2025). *Stephen King adaptations – Cultural zeitgeist and characterization of social constructions (Version 1)*. Institute of Art, Design + Technology. Obtained November 12, 2025, at: <https://hdl.handle.net/10779/iadt.29293550.v1>
3. Fleming Jr. M. (2016) *Stephen King On What Hollywood Owes Authors When Their Books Become Films: Q&A*, Deadline. Obtained November 14, 2025 at: <https://deadline.com/2016/02/stephen-king-what-hollywood-owes-authors-when-their-books-become-films-q-a-the-dark-tower-the-shining-1201694691/>
4. Gray, T. (May 23, 2016). *The Shining Anniversary: Stanley Kubrick & His Mysterious Classic*. Variety. Archived from the original on July 3, 2017. Obtained 14 November 2025 at : <https://variety.com/2016/film/awards/the-shining-anniversary-stanley-kubrick-stephen-king-1201763112>
5. Landrum, J. Jr. (December 12, 2018). "'Jurassic Park,' 'Shining' added to National Film Registry". Associated Press. Obtained November 12, 2025, at: <https://apnews.com/movies-general-news-64bed08db5f44f69a34bd2e9678f5d40>
6. LoBrutto, V (1999). *Stanley Kubrick, A Biography*. Boston: Da Capo Press. p. 412. ISBN 978-0-306-80906-4.
7. Tapper, T. (2007) *Stephen King: 'I Want You to Care'*. ABC News, ABC. Obtained November 14, 2025, at: <https://abcnews.go.com/Nightline/story?id=3872181&page=1>
8. Ulivieri F. (2020) *King vs. Kubrick: The Origins of Evil*. Senses of Cinema. Obtained November 14, 2025, at: <https://www.sensesofcinema.com/2020/the-shining-at-40/king-vs-kubrick-the-origins-of-evil/#fn-39305-23>

Дрозд Є.М.

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Науковий керівник: Городнича Л.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У сучасній методиці викладання іноземних мов інтерактивні технології посідають ключове місце, оскільки забезпечують активну взаємодію учнів, співпрацю та залученість до комунікативної діяльності. На відміну від традиційних підходів, інтерактивне навчання ґрунтується на діалозі, спільному розв'язанні завдань і партнерській моделі спілкування, що створює сприятливі умови для формування лексичної компетентності старшокласників [2].

У нашому дослідженні інтерактивні технології розуміються як комплекс методів, що моделюють реальні та навчальні ситуації спілкування, стимулюють мовленнєву активність учнів та сприяють формуванню навичок використання лексики у функціональному контексті. Лексична компетентність визначається як здатність учня правильно добирати, комбінувати та застосовувати лексичні одиниці відповідно до комунікативних намірів [6].

Однією з ефективних форм інтерактивного навчання є групова робота, яка забезпечує кооперацію, обмін думками та мовленнєву практику. Взаємодія в малих групах сприяє активному використанню нової лексики, формуванню соціальних умінь та розвитку відповідальності за спільний результат [4]. Саме в умовах групової роботи учні природно інтегрують лексику у мовленнєві ситуації.

Важливою методичною формою є рольові ігри, що дозволяють моделювати автентичні ситуації спілкування та забезпечують емоційну залученість. Рольова гра сприяє розвитку спонтанного мовлення, умінню добирати лексику відповідно до ситуації та комунікативної ролі [5]. Завдяки імпровізаційності учні вчаться вживати лексику гнучко та творчо.

Значний потенціал у формуванні лексичної компетентності мають цифрові технології й мультимедійні ресурси. Онлайн-платформи й інтерактивні вправи забезпечують багатоканальне сприйняття, варіативність завдань та індивідуалізацію навчання [3]. Цифрове середовище створює умови для регулярного повторення та практичного застосування нової лексики.

Інтерактивні методи, такі як вебквести, дискусії, ігрове моделювання та проєктна діяльність, підсилюють мотивацію й забезпечують природне включення лексики в комунікацію [1]. Це сприяє переходу від пасивного знання слів до активного володіння ними.

Урахування особистісних відмінностей учнів, їхніх освітніх запитів і переважних стилів навчання становить основу інтерактивного підходу. Формування навчального простору, заснованого на співпраці та взаємній підтримці, узгоджується з положеннями соціокультурної теорії розвитку й підсилює результативність формування лексичної компетентності.

Отже, інтерактивні технології є потужним інструментом у формуванні лексичної компетентності старшокласників. Вони забезпечують активність, мотивацію, ситуативність і комунікативну спрямованість навчання, сприяють глибшому засвоєнню лексики та її використанню у реальних мовленнєвих ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко, Т. (2021). Інтерактивні методи навчання у формуванні іншомовної лексичної компетентності. Педагогічний дискурс, 30, 45–53.
2. Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996). *Language Testing in Practice*. Oxford University Press.
3. Hockly, N. (2015). *Learning English with Technology*. Cambridge University Press.
4. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Holubec, E. (1998). *Cooperation in the Classroom*. Interaction Book Company.
5. Ladousse, G. P. (1987). *Role Play*. Oxford University Press.
6. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge University Press.

**Костюк І.В.,
Музичка Д.**

Вінницькій технічній фаховий коледж

ПРИЙОМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ПЕРЕВАЖАЮЧИМ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИМ ІНТЕЛЕКТОМ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У контексті сучасної освіти, зорієнтованої на особистісний розвиток та індивідуалізацію навчального процесу, дедалі важливішим стає розуміння різноманітних типів інтелекту. Теорія множинних інтелектів Говарда Гарднера стала основою для переосмислення підходів до навчання, зокрема у сфері вивчення іноземних мов. Одним із ключових типів є внутрішньоособистісний інтелект — здатність людини до рефлексії, самопізнання, самооцінки та усвідомлення власних емоцій, мотивацій і навчальних потреб. Студенти з високим рівнем цього інтелекту характеризуються схильністю до самостійної роботи, глибокого аналізу власних стратегій навчання та високої мотиваційної автономії.

Процес засвоєння іноземної мови такими студентами потребує застосування специфічних методів та прийомів, які враховують їх прагнення до індивідуального темпу, внутрішньої організації знань і рефлексивного підходу. У цій статті розглянемо найбільш ефективні педагогічні стратегії, які сприяють формуванню лінгвістичної компетентності студентів із внутрішньоособистісним інтелектом.

1. Психолого-педагогічні особливості студентів із внутрішньоособистісним інтелектом

Студенти цього типу інтелекту зазвичай:

- мають високий рівень саморефлексії та здатність усвідомлювати власні сильні й слабкі сторони;
- віддають перевагу індивідуальній роботі над груповими завданнями;
- формують власні стратегії навчання і прагнуть їх оптимізувати;
- потребують часу для осмислення та внутрішньої обробки інформації;
- виявляють впорядкованість, схильність до планування та самодисципліни;
- цінують емоційний комфорт і часто залежать від внутрішньої мотивації більше, ніж від зовнішніх стимулів.

Отже, організація навчання має враховувати ці характеристики та створювати умови для самостійного відкриття знань, індивідуального аналізу й розвитку самосвідомості у процесі вивчення мови.

2. Методи навчання, ефективні для розвитку мовних навичок у студентів із внутрішньоособистісним інтелектом

2.1. Індивідуалізоване та самостійне навчання

Для таких студентів ефективними є методи, що дають можливість:

- працювати у власному темпі;
- обирати найбільш прийнятні форми подачі матеріалу;
- визначати цілі та результати навчання.

Практичні прийоми:

- створення персональних навчальних планів;
- використання онлайн-платформ із можливістю адаптивного навчання (Duolingo, Memrise, Quizlet);

- ведення особистого мовного портфоліо;
- складання індивідуальних таймлайнів підготовки до тестів чи виконання проєктів.

Ці підходи посилюють автономність, мотивують до самоконтролю та поглибленого вивчення мовних явищ.

2.2. Рефлексивні методи навчання

Оскільки внутрішньоособистісний інтелект ґрунтується на здатності аналізувати власний досвід, важливо включати в навчальний процес рефлексивні практики.

Приклади прийомів:

- **мовний щоденник** — фіксація нової лексики, складнощів, успіхів, власних емоцій під час навчання;
- **рефлексивні есе** — короткі письмові роботи про те, що саме студент засвоїв, що залишилося незрозумілим та як він планує вдосконалити навички;
- **самооцінка прогресу** — регулярне оцінювання своїх знань за шкалами CEFR або авторськими чек-листами;
- техніка «**Знаю — Хочу дізнатися — Дізнався (З-Х-Д)**».

Рефлексія допомагає студентам краще зрозуміти власний стиль навчання та формує відповідальність за результат.

2.3. Проєктні та дослідницькі методи

Студенти з внутрішньоособистісним інтелектом часто проявляють інтерес до глибокого вивчення певної теми. Проєктна діяльність дозволяє розвивати мовні компетентності у спосіб, що відповідає їхній потребі в індивідуальній роботі.

Види проєктів:

- створення тематичних презентацій іноземною мовою;
- написання дослідницьких робіт (наприклад, про культурні особливості країни мови, що вивчається);
- формування персонального блогу чи відеоблогу іноземною мовою;
- робота над творчими проєктами: поезією, есе, оповіданнями.

Такі завдання дозволяють студентам поглиблювати свій досвід та використовувати мову для вираження власних думок.

2.4. Методи, спрямовані на розвиток внутрішньої мотивації

Внутрішньоособистісний інтелект тісно пов'язаний із внутрішньою мотивацією. Тому викладачам важливо стимулювати внутрішні мотиви студентів, пов'язані з саморозвитком.

Ефективні прийоми:

- постановка персональних SMART-цілей (конкретних, вимірюваних, досяжних, релевантних, обмежених у часі);

- регулярне обговорення особистого прогресу;
- вправи на визначення власної навчальної мотивації (наприклад, «Чому я вивчаю англійську?»);

● формування індивідуальних маршрутів розвитку мовних компетентностей.

Підтримка внутрішньої мотивації забезпечує стабільний прогрес навіть за тривалого навчального циклу.

3. Конкретні методичні прийоми, адаптовані до особливостей внутрішньоособистісного інтелекту

3.1. Персональні глосарії

Студент самостійно формує словники за темами, доповнює їх асоціаціями, прикладами речень, власними коментарями. Такий інструмент сприяє не лише запам'ятовуванню, а й глибшому розумінню лексики.

3.2. Mindfulness-практики в навчанні мови

Методи усвідомленості допомагають студентам краще фокусуватися на завданнях та знижувати тривожність під час говоріння.

3.3. Вправи на самостимулювання та тайм-менеджмент

Студенти можуть використовувати:

- техніку Pomodoro;
- чек-листи виконаних завдань;
- додатки для організації навчання (Notion, Trello).

S Specific	M Measurable	A Attainable	R Realistic	T Time-bound
Do: Set real numbers with real deadlines. Don't: Say, "I want more visitors."	Do: Make sure your goal is trackable. Don't: Hide behind buzzwords like, "brand engagement," or, "social influence."	Do: Work towards a goal that is challenging, but possible. Don't: Try to take over the world in one night.	Do: Be honest with yourself- you know what you and your team are capable of. Don't: Forget any hurdles you may have to overcome.	Do: Give yourself a deadline. Don't: Keep pushing towards a goal you might hit, "some day."

Це допомагає підтримувати ритм навчання та уникати перенавантаження.

3.4. Особистісно значущі завдання

Важливо включати вправи, які дають можливість висловити власну думку, ділитися життєвим досвідом і формулювати позиції. Наприклад:

- написання есе «Моя історія вивчення іноземної мови»;
- створення мультимедійного «щоденника самоосвіти»;

4. Роль викладача у роботі зі студентами з внутрішньоособистісним інтелектом

Викладач виступає не лише джерелом знань, а й ментором і консультантом. Його завдання:

- підтримувати індивідуальний стиль навчання студента;
- створювати атмосферу довіри та психологічного комфорту;
- заохочувати рефлексію та самостійний вибір навчальних стратегій;
- адаптувати темп і форму роботи під особисті потреби студента;
- пропонувати індивідуальні траєкторії зростання.

Педагогічна гнучкість у цьому випадку є ключем до успішного засвоєння іноземної мови.

Студенти з переважаючим внутрішньоособистісним інтелектом мають широкий потенціал для успішного оволодіння іноземною мовою завдяки пов'язаним із цим типом інтелекту якостям: внутрішній мотивації, здатності до глибокої рефлексії, самодисципліни та індивідуалізованому підходу до навчання. Використання відповідних методів — рефлексивних, проектних, автономних освітніх стратегій, а також завдань особистісного змісту — сприяє підвищенню ефективності мовної підготовки.

З огляду на той факт що у групі наявні студенти з різними переважаючими типами інтелекту варто планувати завдання відповідно до кожного з них, надаючи можливість обирати ті, які їм до вподоби. Даний підхід може гарантувати кращі результати та високу мотивацію.

Побудова навчального процесу з урахуванням зазначених особливостей не лише покращує засвоєння мовного матеріалу, а й сприяє розвитку метакогнітивних навичок, формує відповідальних і самостійних студентів, здатних до довготривалого та усвідомленого вивчення іноземних мов.

Лиманська Світлана Сергіївна

IV курс, бакалаврат,

A4.21 Середня освіта (Англійська мова і література),

наук. керівник - доц. Семенова Олена Валентинівна

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ФРАНЦУЗЬКА КАЗКА – МІСТО НАНСІ

Одним із історичних та культурних центрів на північному сході Франції є місто Нансі, що розташоване на перетині старовинних торговельних шляхів Західної Європи з півночі на південь та з сходу на захід, місто з тисячолітньою історією. Перша згадка припадає на VIII століття. Герцог Лотарингії приблизно у 1050 році будує укріплене місто, яке було центром провінції аж до XII століття. У XVIII столітті герцогом Лотарингії стає колишній польський король Станіслав Лещинський, під час його правління місто розбудовується, переважно у стилі бароко та розквітає. В архітектурі міста прослідковується епоха Ренесансу, бароко і класицизм. Історичний центр Нансі можна поділити на дві частини: старе і нове місто. Старе місто – це район з Середньовічною атмосферою та будівлями XV–XVII століття. Нове місто побудоване у XVIII столітті та вражає елегантністю бароко та рококо [1].

До визначних пам'яток міста Нансі, що зацікавлять туристів можна віднести: площу Станіслава, площу Кар'єр, Нансійський замок, Музей Лотарингії, Собор Святого Себастьяна, Готель-де-віль, Музей-акваріум та інші [2]. Нансі ще називають французькою столицею Арт-нуво, через архітектуру XVI та XVIII століть [3, с. 27].

Площа Станіслава (Place Stanislas) – серце Нансі, яку мешканці міста вважають однією з найкращих площ світу. Площа збудована за проектом архітектора Емануеля Ере у 1751–1775 роках на замовлення герцога Станіслава Лещинського. Сама площа невелика за розмірами, 106 м. на 124 м. Вона об'єднує два квартали, дві частини міста: старе та нове місто. Площа була збудована у рекордно короткий термін – три з половиною роки. Всі забудови виконані в стилі класицизм з елементами стилю бароко та рококо за проектом Емануеля Ере. Площа огорожена монументальними кованими ґратами бронзовщика Жана Ламюра, які прикрашають лілії та вензелями Людовіка XV. З південного боку площі здійсмається ратуша побудована у XVIII столітті, в якій засідає муніципалітет. На центральному фронтоні можна побачити зображення гербів Станіслава та Нансі. Годинник в центрі вежі прикрашають дві алегоричні статуї, що зображають справедливість та обережність. Нижче під годинником знаходиться барельєф із зображення дівчини з чортополохом у руках, що символізує перемогу лотарінгських герцогів над Карлом Сміливим [3, с. 27].

Поряд з Ратушею знаходиться Національний оперний театр Лотарингії, збудований у 1753 році. Спочатку це була приватна садиба, що належала архієпископу, але після пожежі в Театрі комедії, театральне життя завирувало тут. Це призвело до реконструкції приміщення, в основу були взяті італійські театри.

З північного боку площі розташовується Арка Ере, що побудована на місці колишніх Королівських воріт. Арка збудована архітектором Емануелем Ере, за взірць були взяті арки Септимія Півночі в Риме та прикрашена зображеннями військових трофеїв. Карниз прикрашають статуї Церери, Геркулеса та Марса. В центральній частині знаходиться позолочений свинцевий медальйон с профілем Людовіка XV, який підтримує фігура крилатого генія та жіноча фігура, що є символами Лотарингії. Арка прикрашена мармуровими плитами з написом на одній з них: «Жах ворогів, надія ремісників, слава і любов народу».

На площі також знаходиться Музей образотворчого мистецтва. Окрасою площі є два фонтани в стилі рококо. Один – із зображення Нептуна, другий – Амфітріти, авторства скульптора Гюбалья.

До 250-річчя відкриття площі її було реконструйовано: зробивши пішохідною та вмостивши бруківкою як за часів Станіслава. З 1983 року на площі заборонили паркуватися.

Архітектурний ансамбль площі Станіслава, площі Кар'єр та площі Альянс, все збудовано Станіславом Лещинським у 1983 році занесено до списку Світової спадщини, що створений під егідою ЮНЕСКО [2, с. 340;3, с. 27].

Нансі називають французькою столицею Арт Нуво з красивими будівлями класичної архітектури XVI та XVIII століть, зокрема Палац герцогів Лотарингії та базиліку Святого Епвра, які знаходяться у Старому Місті. Палац герцогів Лотарингії (Palais des Ducs de Lorraine) – це забудова епохи Ренесансу. Нині в палаці розміщується Історичний музей, де розповідається про основні віхи історії регіону, починаючи з перших поселень та закінчуючи епохою Наполеона. Після поразки Карла Сміливого в битві при Нансі палац був пустою, але при Рене II в 1502 році був реконструйований. Леопольд I хотів перетворити палац на новий Лувр для цього потрібні були значні переробки, до речі, були зруйновані розкішні парадні сходи. Але нового Лувру не вийшло, через початок Тридцятилітньої війни виникли труднощі із фінансуванням проєкту. Незавершений палац став резиденцією герцога Станіслава Лещинського. Архітектором Клементом Метезо було закладено невеликий парк з верхнім та нижнім партером. Скульптурний декор парку забезпечив Симеон Друе. Палац по-різному використовували: як конюшні і як казарми. Місцеве археологічне товариство у 1848 році отримало право відкрити тут музей. Архітектор Еміль Босвільвальд, який працював в комісії з охорони пам'яток, яку очолював Проспер Меріме, відновив знищену частину будівлі. 1871 року пожежа знищила перші колекції музею, але завдяки меценатам вдалося поновити колекцію музею. Палац вдало поєднав стиль Ренесансу та готики. На першому поверсі знаходиться галерея Оленів, що являє собою простору залу з кесонованою стелею, яку прикрашають мальовничі сцени, автором яких вважають Жака де Белланжа. На верх ведуть гвинтові сходи, що сховані у вежі з годинником, яку ще називають вежі Раю. Сходи прикрашає символіка Лотарингії: чортополох, хрести, корона. Вони відділяють ренесансну частину палацу від крила в стилі класицизму, що з'явилася при Леопольді I.

Нотр-Дам-де-Л'Анносіон (Cathédrale Notre-Dame-de-l'Annonciation de Nancy) – кафедральний собор Нансі збудований у XVIII столітті, є національною пам'ятною Франції в стилі бароко. Початок будівництва припадає на 1702 рік, а першу месу в храмі відслужили 40 років по тому, за короля Станіслава. Головний вівтар храму вирізьблений із кольорового мармуру, інтер'єри прикрашені скульптурами, полотнами живописця Клода Шарля та інших художників. У 1756 році в галереї над нефом собору встановили орган [1].

Францисканська церква (Église Saint-François-des-Cordeliers) розташована поруч з палацом герцога та з'єднувалася з ним критою галереєю. Тут знайшли спочинок всі лотарінгські герцоги. Раніше церква була монастирською, але від монастиря мало що залишилося, нині в одному з її корпусів розташовується Музей Лотарінгії. Церква була збудована при Рене II Лотарінгському після битви при Нансі, в кінці XV століття, а освячена 1487 року. Рене II пообіцяв у випадку перемоги над Карлом Сміливим побудувати церкву і дотримав обіцянки. Приміщення церкви складає 73 м на 9 м, інтер'єр насичений стриманою величчю. Єдиний неф, характерна ознака францисканських церков, має сім прольотів та вікна на південну сторону, прикрашений вітражами та фресками. З правої сторони від вівтаря знаходиться поліхромний надгробок Рене II, скульптор Жак Вотє. Над ним знаходяться зображення святих покровителів герцога: святого Миколая, Франциска Ассізьського та інших. Поряд надгробок дружини Рене II, Філіпи де Гюльдре, надгробок виконав скульптор Ліже Ріше. Також захоронено тут Гуго I де Водемона, Анжеліну Бургундську. За часів Революції багато надгробків було знищено. У вівтарі знаходиться кам'яний ретабло початку XVI століття із зображенням євангелістів, святої Трійці та Благовіщення, а над ним велика вітражна троянда, перероблена в епоху класицизму. На ній зображені герби знатних родів Лотарінгії. В 1951 році тут вінчалися Отто Габсбург-Лотарінгський і принцеса Регіна Саксонська, які в 2001 році відсвяткували тут золоте весілля.

Вежа командорства (Tour de la Commanderie Saint-Jean-du-Vieil-Aître) є найстарішим приміщенням міста. Побудована за часів герцога Мат'є і датується початком XII століття. Це була вежа при церкві, але вона не збереглася. Вона є рідкісним прикладом романського стилю в Нансі. Товщина стін складає більше пів метра. Під час військових дій Рене II проти Карла Сміливого тут була ставка герцога.

Ворота Сент-Катрін (Porte Sainte-Catherine) побудовані у 1761 році. Станіслава Лещинський присвятив їх дружині Катерині Опалінській. Архітектором був Річард Міке, продовжувачем Емануель Ере, який неподалік побудував ще й казарми з аналогічною назвою. З боків від основного прольоту воріт, що слугують для проїзду, височіють доричні колони, що підтримують значні портики. Вони прикрашені зображенням корабля, що пливе по хвилях. Це герб роду Опалінських. Ворота прикрашають чотири статуї: Музика, Архітектура, Скульптура та Живопис. Внутрішня частина воріт прикрашена барельєфами, що в алегоричній формі передають комерцію та промисловість.

Ворота Крафф (Porte de la Craffe) – фортифікаційна споруда, що в 650 метрах північніше від площі Станіслава. Вони захищали підходи до Нансі. Довгий час вони мали іншу назву, яку дали через те, що поряд жили прокажені. Нинішню назву отримали у XV столітті. Будівля датується XIV століттям. В 1463 році були збудовані дві потужні круглі вежі воріт, з конічною покрівлею. Товщина стін складає більше 3 метрів. Прикрашають вежі кам'яні фігурки воронів. В XVII столітті центральну частину воріт переробили в стилі класицизму, додали годинник на вежу, але через два століття його прибрали, а фасад переробили в неоготичному стилі. Додали зображення Діви, лотарінгського хреста та портрети лотарінгських герцогів. По обидві сторони від хреста помітні дві скульптурні голови. Довгий час вважали, що це Рене II та герцог Антуан. Однак сучасні вчені дійшли висновку, що вони не мають ніякого відношення до герцогів, є дві піки, що корчать

гримаси. На воротах зображено герб Елізе де Арокура, губернатора Нансі, при якому у 1615 році було відреставровано ворота.

У Новому місті знаходяться прекрасні будівлі XVIII століття, але особливо конструкції в стилі Арт-нуво (пивоварня L'Excelsior, аптека Ginkgo, Торгово-промислова палата, банк BNP Paribas, скляний дах Crédit lyonnais тощо), які зробили місто відомим. Стиль Арт-деко також присутній у Нансі. та найбільш поширений в районі Сорупт. Він містить вілли в стилі Арт-нуво та Арт-деко [3, с. 28].

Парк Пепінсьєр це легені центру Нансі. Вода також відіграє важливу роль: Музей-акваріум та п'ятдесят сім його басейнів. У місті на початку XX століття побудовано круглий басейн з термальною водою.

Місто має широкий спектр музеїв: в музеї образотворчого мистецтва можна помилуватися полотнами Еміля Фріанта, який відомий великими реалістичними картинами; колекція Даум налічує понад шістсот експонатів, створена наприкінці XIX століття, знамените скляне виробництво здобуло свою популярність завдяки школі Нансі, історію якої музей відтворює. Музей школи Нансі унікальний у своєму роді, він розташований в колишній садибі Юджина Корбена, найбільшого мецената та колекціонера школи Нансі, який пропагував Арт-нуво.

Меблі, предмети, тканини, скляні вироби, кераміка: все зроблено для відтворення атмосфери 1900-х років. Важлива частина музею присвячена знаменитим скляним виробам Еміля Галле [3, с. 28].

Гастрономічні смаки містян різноманітні, Вам запропонують буженину з Нансі, яка колись експортувалася по всій Франції, а також закуски à la reine або знаменитий лотаринський кіш чи чорний пудинг «Нансі». Чорний пудинг «Нансі» – це кров'яна ковбаса, що народилася у XIX столітті, до її складу входять кров, цибуля, петрушка, яйця, молоко та невеликі шматочки свинини, іноді доповнюють солодким яблуком або сливою мірабель. Чорний пудинг «Ненсі» смакує як основна страва, а також у складі затишного зимового супу. Паштет Лотарингя, м'ясо для нього маринують у білому вині та травах, вкрите ідеально золотистим листковим тістом. Вам точно сподобається цей пиріг з подвійним шаром тіста, що покриває смачну начинку. Для любителів страв повільного приготування справжніми ласощами стане лотарингське поте: різноманітні овочі, копченості та типові ковбаси, довго варені в бульйоні, приправлені білим вином. Для легкої закуски або аперитиву ідеально підійде лотарингське веретено. Це ковбаса сухого копчення ніжна та делікатно приправлена. Знаменитий кіш Лотарингя, який виник у XVI столітті, просто готується та смачний, він підкорив усю Францію. До місцевих солодощів можна віднести макарони Нансі з їхньою хрусткою оболонкою та танучою серединкою, що дійшли до нас від черниць з XVII століття. Мешканці міста Нансі великі ласуни [4, с. 30].

Нансі є доволі молодим містом. Біля 20% його мешканців складають студенти. Гнучка система цін на оренду житла, численні асоціації та спортивні клуби роблять місто привабливим для життя. Нансі входить в топ-10 найкращих студентських міст Франції – попереду Парижа, Ніцци та Бордо [3, с. 29].

Казка Франції не обмежується містом Нансі. Кожне місто у Франції має свої привабливі туристичні об'єкти, легенди, таємниці, подорожуйте та відкривайте їх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Персональний сайт Іванни Склярової URL: <https://ivanna-site.in.ua/podorozhuysvitom/frantsiia/1111-nansi> (дата звернення: 10.11.2025)
2. Смаль І. Географія туризму: [навч. пос.] / Ігор Смаль. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 576 с.
3. Nancy, à la pointe de l'art. Bien-dire. Le français par la culture. 2025. № 53. P. 26–29.
4. Nancy, la gourmande. Bien-dire. Le français par la culture. 2025. № 53. P. 30–31.

Нестерук Вікторія Олександрівна

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

студентка 2 курсу

факультету філології та журналістики

Науковий керівник: Г.І. Яструбецька

д-р. філол. наук

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

У сучасній освіті важливим є не лише передача знань, а й формування життєвих компетентностей учнів, які допомагають їм адаптуватися до змін, приймати відповідальні рішення та ефективно взаємодіяти з оточенням. Використання творів Григора Тютюнника у навчальному процесі є ефективним засобом не лише для розвитку читацької компетентності, а й для формування життєво необхідних якостей у сучасних учнів. Проза Тютюнника глибоко психологічна, сповнена моральних сенсів і водночас надзвичайно життєва. Саме це робить її актуальною для освітнього середовища, де одним із ключових завдань стає формування компетентної особистості, здатної до рефлексії, відповідальності, співпереживання й активної участі в житті громади.

Дослідженням літературної спадщини Григора Тютюнника займалися такі літературознавці, як В. Даниленко, І. Дзюба, В. Євсевська, Г. Єжелов, І. Захарчук, І. Лагола, В. Марко, Р. Мовчан, Л. Мороз, О. Мусієнко, О. Смольницька, І. Старовойт, О. Соловей, Л. Тарнашинська, Н. Шеремета, О. Шугай та інші [4, с. 69–72]. Творчість українського письменника, перекладача, представника покоління шістдесятників Григора Михайловича Тютюнника впізнається за глибиною розповідей про простих людей із села, де зображено внутрішній світ героїв, їхні переживання та вправно передано національний характер персонажів у різних його проявах. Григор Тютюнник використовує у своїх творах глибоку символіку для передавання закодованого в речах сенсу та ідей, власного світосприйняття та переживань. Його оповідання глибоко проникають у психологію персонажів, відображають моральні дилеми та соціальні проблеми, що робить їх актуальними для обговорення на уроках літератури [2, с. 111–115].

Григор Тютюнник, як майстер лаконічної й водночас емоційно насиченої оповіді, зумів створити твори, які без надмірної дидактики змушують читача замислитися над сенсами життя, моральним вибором, цінностями добра, гідності, честі. У повісті «Климко» ми бачимо приклад формування відповідальності, чуйності, внутрішньої стійкості – якостей, що є складовими емоційного інтелекту та соціальної компетентності. Герой, незважаючи на свій юний вік, виявляє здатність приймати складні рішення, діяти у кризових ситуаціях, зберігати людяність. Образ Климка формує в учнях не лише розуміння історичної реальності, а й стимулює до розвитку власної здатності до емпатії

й самопожертви [4, с. 69–72]. Тютюнникові персонажі часто поставлені в умови морального вибору, де немає чітко окресленого «добра» чи «зла», що дає вчителю простір для дискусій, обговорень, підведення учнів до самостійного формування висновків. Усе це сприяє розвитку критичного мислення, вміння аналізувати, аргументувати свою позицію – рис, необхідних для орієнтації в складному інформаційному та соціальному просторі сьогодення.

Оповідання «Син приїхав» ілюструє, як байдужість між рідними людьми призводить до моральної деградації. Через таку тематику у свідомості учнів виникає внутрішній спротив байдужості, розуміння цінності родинного тепла та відповідальності за емоційний клімат у сім'ї. Ще одним важливим аспектом є формування національної ідентичності та культурної свідомості. Григор Тютюнник творив рідною мовою, опирався на український фольклор, традиції, побут. У його текстах відчутна глибока любов до рідної землі, до українського народу, його звичаїв [3, с. 38–49]. Все це робить твори не просто матеріалом для аналізу, а джерелом духовного єднання з національною спадщиною. Шляхом вивчення таких текстів формується відповідальне громадянство, любов до Батьківщини, а також і повага до свого коріння, що є вкрай необхідним для стійкої самоідентифікації особистості.

Особливо цінними у педагогічному процесі є оповідання, що зображують світ дитинства. Це світ чеснот, справжності, але й болочих уроків дорослішання. Такі твори дають змогу учням побачити власні проблеми у дзеркалі літератури, порівняти себе з героями, замислитися над власною поведінкою та її наслідками. Вони не просто читають – вони проживають прочитане, що відкриває потужні можливості для розвитку емоційної чутливості, саморефлексії, вміння працювати з власним внутрішнім світом. У творі «Ласочка» хлопчик Арсен через зв'язок із маленьким звірятком навчається відповідальності, доброти, а також розуміє біль втрати, що формує в учнів здатність приймати складні почуття. Творчість Тютюнника можна використовувати як поштовх до розвитку творчого потенціалу школярів. Художня мова, образність, емоційна насиченість його стилю надихають на власні літературні спроби – написання відгуків, есеїв, листів до героя, мініатюр, продовжень історій. Такого роду рефлексія дозволяє не тільки краще засвоїти зміст, а й розвинути вміння самовираження, розширити словниковий запас, попрацювати з мовою як інструментом впливу. У такому процесі формується комунікативна й культурна компетентність, що є базовою у шкільній освіті [1, с. 111–115].

Твори Тютюнника – це ще й джерело моделей поведінки, що вчать стійкості, гідності, доброти навіть у найтяжчих життєвих обставинах. Їх можна ефективно інтегрувати в міжпредметні зв'язки, поєднуючи з уроками історії, етики, правознавства, громадянської освіти. Такий підхід сприяє комплексному підходу до виховання учня як особистості, що здатна до морального вибору, соціального діалогу та відповідальної поведінки.

Підсумовуючи, слід наголосити, що художній світ Григора Тютюнника – це не просто ілюстрація певної епохи чи художній текст для аналізу, а глибокий виховний простір, у якому сучасний учень може сформувати в собі ключові життєві компетентності: емоційну зрілість, здатність до критичного осмислення реальності, чутливість до проблем інших, комунікативність, національну свідомість. І тому включення творів цього автора в навчальний процес – це не лише вивчення літератури, а інвестування у формування внутрішньо вільної, моральної, відповідальної людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузьменко В. Григір Тютюнник – маляр кришталевої правди. Українська література в загальноєвропейському контексті: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Мелітополь, 2018. С. 111–115.
2. Кузьменко В. Художні особливості творчої спадщини Григора Тютюнника. Українські студії в європейському контексті. 2020. № 1. С. 111–115.
3. Мороз Л. Іронічний Григір Тютюнник (деякі спостереження). Слово і Час. 2021. № 6. С. 38–49.
4. Селезньова Н. В. Автобіографічні мотиви в повісті Григора Тютюнника «Климко». Актуальні проблеми філологічних наук : зб. тез студ. наук. конф., м. Харків, 24 жовт. 2024 р. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; за заг. ред. О. В. Радчук. Харків, 2024. С. 69–72.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бандурін Владислав Віталійович

курсант н.г. ДР-341

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції України

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКПНПУ,

капітан поліції

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ АВТЕНТИЧНОСТІ ТА ПЕРЕВІРКИ ДЖЕРЕЛА

У добу цифрової трансформації суспільства електронні докази стали невід'ємною частиною судового процесу, зокрема цивільного. Активне впровадження електронного документообігу, поширення цифрових комунікацій і дистанційного обміну даними обумовило появу нових видів доказової інформації. Цивільне судочинство, спрямоване на забезпечення справедливого розгляду спорів між громадянами й організаціями, поступово переходить від паперових форм доказування до цифрових технологій. Це підвищує ефективність судового процесу, але водночас створює низку юридичних і технічних викликів, пов'язаних із визначенням автентичності електронних доказів і перевіркою їх джерела походження.

Згідно зі статтею 96 Цивільного процесуального кодексу України, електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи. До них відносять електронні документи, електронні листи, текстові повідомлення, фотографії, відеозаписи, веб-сторінки, бази даних, інформацію з месенджерів та соціальних мереж, аудіозаписи, а також метадані — відомості про час створення, зміну та автора файлу [1].

Попри законодавче визнання електронних доказів як самостійного виду, у судовій практиці залишається проблема їх автентичності, тобто справжності та незмінності від моменту створення до подання до суду. Цифровий документ може бути легко відредагований або підроблений без залишення очевидних слідів втручання, що ставить під сумнів його достовірність. Суд, оцінюючи такі докази, має встановити, чи відповідає подана інформація первинному джерелу, чи не було спотворення її змісту або технічних характеристик.

Одним із найважливіших способів підтвердження автентичності електронного доказу є використання кваліфікованого електронного підпису (КЕП). Закон України «Про

електронні довірчі послуги» визначає, що документ, підписаний КЕП, має таку ж юридичну силу, як і паперовий документ із власноручним підписом [2]. Це створює передумови для гарантування цілісності електронних доказів. Проте на практиці часто виникають випадки, коли сторони подають до суду копії електронних листів, скріншоти або зображення екрана без належного технічного підтвердження, що унеможлиблює перевірку їх справжності.

Другою ключовою проблемою є ідентифікація джерела походження електронних доказів. Суду необхідно встановити не лише зміст доказу, але й те, з якого пристрою або облікового запису він був створений, ким і за яких умов. Наприклад, електронне листування може бути здійснене з акаунта, який не належить заявленій особі, або з IP-адреси, що належить кільком користувачам. Відсутність достовірної технічної інформації про локацію, пристрій і час створення повідомлення створює сумніви щодо джерела доказу. Для усунення таких сумнівів необхідне залучення судових комп'ютерно-технічних експертиз, які здійснюють аналіз метаданих, цифрових відбитків, хеш-кодів і лог-файлів.

Важливо зазначити, що електронні докази часто мають мережевий характер — вони зберігаються не на фізичних носіях, а у хмарних сервісах або соціальних мережах. Це ускладнює їх вилучення, збереження та перевірку. Законодавство України поки не містить детальних процедур для збереження таких доказів у цифровому форматі без втрати їх цілісності. Тому судова практика стикається з труднощами при визначенні моменту виникнення доказу, ланцюга його передачі й способу фіксації.

Ще однією важливою проблемою є відсутність єдиної методики оцінки електронних доказів у судовій практиці. У деяких справах суди приймають до уваги скріншоти з месенджерів, визнаючи їх достовірними, якщо інша сторона не спростовує автентичність, а в інших — відхиляють аналогічні документи через відсутність технічного підтвердження. Така неоднозначність підриває єдність судової практики й створює ризик суб'єктивного підходу до оцінки доказів [3].

З метою гармонізації практики та підвищення рівня довіри до електронних доказів необхідно розробити єдині стандарти цифрового доказування, що базуватимуться на міжнародних принципах. У цьому контексті заслуговують на увагу положення Будапештської конвенції про кіберзлочинність 2001 року, яка встановлює принципи збирання, збереження й передачі електронних даних у кримінальних справах [6]. Ці принципи можуть бути адаптовані й до цивільного судочинства, оскільки вони визначають технічні вимоги до достовірності електронної інформації.

У сучасних умовах впровадження системи «Електронний суд» має важливе значення для легалізації електронних доказів. Ця платформа дозволяє подавати процесуальні документи в електронному форматі, фіксуючи точний час, дату подання та підпис користувача за допомогою КЕП. Такий механізм забезпечує автоматичну перевірку автентичності поданих документів і значно зменшує ризики маніпуляцій. Разом з тим, цифровізація процесу вимагає від суддів і адвокатів належного рівня цифрової компетентності, розуміння технічних механізмів обробки даних і знання спеціалізованого програмного забезпечення [8].

Науковці підкреслюють, що ефективне використання електронних доказів можливе лише за умов створення інтегрованої системи цифрової юстиції, у якій суди, адвокати,

експерти й сторони матимуть доступ до єдиних стандартів автентифікації. Впровадження блокчейн-технологій, криптографічних алгоритмів захисту та автоматизованих систем зберігання доказів є перспективними напрямками розвитку українського судочинства [4].

Отже, електронний доказ у цивільному процесі — це не лише технічна інновація, а й новий рівень відповідальності правозастосування. Проблеми автентичності та перевірки джерела можуть бути вирішені лише шляхом поєднання правових, технічних і організаційних заходів. Для цього необхідно вдосконалити національне законодавство, запровадити чіткі процесуальні стандарти, розвинути судову експертизу у сфері інформаційних технологій та забезпечити належну підготовку суддів і юристів. Комплексне вирішення цих питань сприятиме зміцненню довіри до судової влади, підвищенню ефективності правосуддя та наближенню України до європейських стандартів цифрового правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 05.11.2025).
2. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (Дата звернення: 05.11.2025).
3. Бабенко К. В. Електронні докази у цивільному процесі: проблеми правового регулювання. Юридичний вісник, 2023, № 4, с. 52–58.
4. Костюченко О. М. Автентичність електронних доказів: проблеми та перспективи судової практики. Вісник Національного університету «Одеська юридична академія», 2022, № 2, с. 117–123.
5. Кравченко Т. С. Електронні докази у судовому процесі: міжнародний досвід та українські реалії. Право України, 2021, № 9, с. 85–92.
6. Будапештська конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (Дата звернення: 05.11.2025).
7. Логінова М. В. Докази і доказування у цивільному судочинстві. Дніпро : ДДУВС, 2024. – 156 с.
8. Сібільова Н. О. Цифрова трансформація судочинства: нові виклики для процесуального права. Науковий вісник ХНУВС, 2024,

Гудзь Софія

*здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальність 123 Комп'ютерна інженерія
Науковий керівник: **Бадунь Г.Д.**
викладач основ правознавства,
всесвітньої та історії України
Вінницький технічний фаховий коледж*

ЕЛЕКТРОННА ДЕРЖАВА: ЯК ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІНЮЮТЬ ПРАВОСУДДЯ

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій державне управління переживає масштабну трансформацію, що охоплює всі сфери суспільного життя, включно з правосуддям. Формування електронної держави передбачає впровадження цифрових інструментів, які оптимізують публічні послуги, забезпечують прозорість діяльності органів влади та сприяють підвищенню ефективності їх роботи. Особливого значення цифровізація набуває у сфері судочинства, адже саме судова влада є ключовим механізмом забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини.

1. Концептуальні засади цифрової трансформації правосуддя

Цифровізація судової системи України визначена одним із пріоритетних напрямів державної політики. У «Концепції цифрової трансформації судочинства» наголошується, що її впровадження спрямоване на модернізацію інфраструктури судів, розвиток нових електронних сервісів, а також забезпечення прозорості та відкритості судової влади [2].

Згідно з А.О. Згамою, цифрова трансформація правосуддя водночас формує нові можливості для бізнесу, оскільки спрощує комунікацію із судами, забезпечує швидший розгляд спорів та сприяє підвищенню довіри до судової системи [1].

Важливою умовою реалізації цифрової стратегії є розвиток сучасної судової інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, яка забезпечить автоматизацію ключових процесів, доступ громадян до електронних сервісів та обмін даними між судами та іншими органами влади.

2. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система як основа електронного правосуддя

ЄСІТС є центральним елементом цифрової трансформації судової влади. Впровадження її модулів дозволяє здійснювати обмін інформацією, подавати процесуальні документи, вести електронні судові справи, організовувати дистанційну участь у засіданнях та автоматизувати робочі процеси судів [2].

Серед ключових функцій системи:

- електронний кабінет учасника судового процесу;
- автоматичний розподіл справ;

- електронний документообіг;
- відеоконференцз'язок;
- інтеграція з державними реєстрами для перевірки інформації.

У матеріалах Верховного Суду підкреслюється, що сучасні технології здатні значно покращити доступність правосуддя, зменшити бюрократичні бар'єри та прискорити розгляд справ. [3]

3. Переваги електронного правосуддя

Цифрові технології створюють низку суттєвих переваг для судової системи:

3.1. Доступність правосуддя

Цифрові сервіси дозволяють подавати документи дистанційно, брати участь у засіданнях онлайн, отримувати рішення у електронному вигляді. Це особливо важливо для осіб з інвалідністю, мешканців віддалених регіонів і суб'єктів господарювання, що цінують час [3].

3.2. Прозорість і відкритість

Цифрові рішення дозволяють удосконалити принцип гласності судочинства. Як зазначає А.І. Тімонов, у результаті цифровізації принцип відкритості набуває нових форм — онлайн-трансляції, публічні реєстри, електронні архіви судових рішень [5].

3.3. Економія ресурсів

Електронний документообіг зменшує витрати на папір, пересилання кореспонденції, зберігання документів, а також підвищує ефективність роботи апарату суду [1].

4. Використання штучного інтелекту у судовій системі

Однією з ключових тенденцій цифрової епохи є впровадження штучного інтелекту (ШІ). За даними аналітичних оглядів, ШІ у судочинстві застосовується для:

- автоматичного формування проектів судових рішень;
- аналізу правових позицій і пошуку релевантної практики;
- транскрипції судових засідань;
- автоматизації рутинних операцій судді [4].

Серед потенційних переваг використання ШІ: прискорення розгляду справ, стандартизація підходів та зменшення навантаження на суддів [4].

Однак існують також ризики:

- можлива упередженість алгоритмів;
- недостатність прозорості прийняття рішень;
- загроза зміщення відповідальності із судді на систему;
- етичні питання автономності алгоритмів [4].

Експерти наголошують: ШІ може допомагати суддям, але не може й не повинен їх замінювати [3].

5. Виклики цифровізації правосуддя

Незважаючи на значний потенціал цифрових технологій, їх впровадження супроводжується низкою викликів:

1) Технічні обмеження

Не всі суди мають сучасне технічне обладнання, необхідне для повної реалізації цифрових рішень [1].

2) Кібербезпека

Захист персональних даних, стійкість систем до кібератак, захищена ідентифікація користувачів — ключові ризики, які потребують вдосконалення [2].

3) Цифрова нерівність

Наявність достатніх технічних ресурсів та цифрових навичок не є рівномірною серед населення, що створює ризики обмеження доступу до правосуддя для окремих груп [5].

4) Нормативні виклики

Правове регулювання застосування ІІ та цифрових інструментів потребує подальшого розвитку, зокрема щодо відповідальності за алгоритмічні рішення.

6. Перспективи розвитку електронного правосуддя

На основі аналізу досліджених джерел можна виокремити ключові напрями майбутнього розвитку цифровізації правосуддя:

1. Розширення функціональності ЄСІТС, включно з повною електронною взаємодією між усіма учасниками процесу.
2. Інтеграція судових сервісів із державними платформами, зокрема мобільними застосунками.
3. Стандартизація та етичний контроль використання ІІ у судовій практиці.
4. Підвищення цифрової компетентності суддів та працівників системи.
5. Розробка нових правових стандартів, що враховують ризики автономних алгоритмів.

Висновки. Цифрові технології докорінно змінюють систему правосуддя, формуючи умови для більш доступного, швидкого та прозорого судочинства. Впровадження ЄСІТС, розвиток електронних сервісів, автоматизація процесів та застосування штучного інтелекту суттєво розширюють можливості судової влади та учасників судових процесів.

Разом з тим цифровізація створює нові виклики: технічні, етичні, правові та організаційні. Для їх подолання необхідне комплексне удосконалення інфраструктури, нормативної бази та підготовки кадрів.

Отже, електронна держава та цифрове правосуддя виступають одним із ключових напрямів модернізації судової влади України, що здатні сприяти підвищенню довіри суспільства до суду та зміцненню верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Згама А.О. «Щодо цифрової трансформації правосуддя та перспектив для сфери господарювання». Аналітично-порівняльне правознавство. 2024.
2. Концепція цифрової трансформації судочинства. Legal Science & Judicial Studies, № 12/2024.
3. Прес-центр Верховний Суд України. «Про потенціал сучасних технологій для покращення доступу до правосуддя».
4. «Як штучний інтелект змінює судочинство? Нові можливості та ризики». JustTalk.
5. Тімонов А.І. «Напрямки трансформації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві України в умовах цифровізації правосуддя». Право і суспільство, № 2/2025.

Заїкін Данііл Анатолійович
курсант 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України,
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПОЗИВАЧЕМ І ВІДПОВІДАЧЕМ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У цивільному процесі України позивач і відповідач є ключовими суб'єктами процесуальних правовідносин, від реалізації їхніх прав і виконання обов'язків залежить ефективність судового захисту, законність і справедливість судового рішення. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), сторони наділені широким комплексом процесуальних прав і обов'язків, які забезпечують змагальність, рівність та диспозитивність процесу. Позивач – це особа, яка звертається до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, а відповідач – особа, до якої пред'явлено позовні вимоги.

Реалізація спеціальних прав позивача розпочинається з подання позовної заяви, що є формою ініціювання судового провадження. Відповідно до ст. 175 ЦПК України, позивач має право обирати спосіб судового захисту, визначати предмет і підставу позову, змінювати їх, збільшувати або зменшувати розмір позовних вимог, відмовлятися від позову, укладати мирову угоду тощо. Такі права є проявом принципу диспозитивності, що надає позивачу можливість самостійно розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами. Крім того, позивач має право подавати докази, заявляти клопотання, брати участь у дослідженні доказів, ставити запитання іншим учасникам процесу, отримувати копії судових рішень та оскаржувати їх у встановленому законом порядку [1].

Водночас відповідач, як сторона, проти якої подано позов, реалізує свої спеціальні права у процесі захисту. Він має право заперечувати проти позову, визнавати позов частково або повністю, подавати зустрічний позов, надавати свої докази, брати участь у допиті свідків, експертизах, заявляти відводи та інші процесуальні заяви. Відповідно до ст. 191 ЦПК України, відповідач може визнати позов добровільно, що впливає на подальший розгляд справи та може стати підставою для ухвалення рішення без

дослідження доказів. Таким чином, його процесуальні дії спрямовані на реалізацію принципу змагальності та забезпечення рівності сторін [2, с. 164].

Щодо процесуальних обов'язків, то обидві сторони зобов'язані добросовісно користуватися наданими правами, виконувати розпорядження суду, подавати докази в установленій строк, з'являтися до суду на виклик, повідомляти про зміну місця проживання, надавати пояснення по суті справи. Порушення цих обов'язків може спричинити застосування процесуальних санкцій – наприклад, залишення позову без розгляду або розгляд справи за наявними матеріалами. Добросовісність є ключовим елементом процесуальної поведінки сторін, адже від неї залежить своєчасність і справедливість судового рішення [3, с. 218].

Особливої актуальності питання реалізації прав і обов'язків сторін набуває в умовах цифровізації судочинства. Електронний суд, який функціонує на базі підсистеми ЄСІТС, дозволяє позивачу й відповідачу подавати документи в електронній формі, отримувати судові повідомлення онлайн, брати участь у відеоконференціях. Це сприяє реалізації принципів доступності правосуддя, оперативності розгляду справ і забезпеченню рівності сторін незалежно від їхнього місцезнаходження. Проте виникають і нові виклики – зокрема, необхідність забезпечення автентичності електронних доказів, стабільності технічних систем і захисту персональних даних учасників процесу [4, с. 235].

Таким чином, реалізація спеціальних прав і виконання обов'язків позивачем і відповідачем у цивільному процесі – це складна система взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення справедливого судового рішення. Вона ґрунтується на принципах рівності, змагальності та диспозитивності, а її ефективність значною мірою залежить від правової культури учасників процесу, їхньої активності та добросовісності у використанні наданих законом можливостей. У сучасних умовах цифровізації судової системи важливим завданням залишається удосконалення процесуальних механізмів для забезпечення повної реалізації прав сторін і мінімізації зловживань у процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, № 42. Ст. 492. справи у цивільному
2. Липка Р.О., Логінова М.В. Заочний розгляд процесі. Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 грудня 2023 року. Львів: Львівський науковий форум, 2023. 164 с.
3. Тернавська В., Шаповалова К. Особливості правового статусу інших учасників судового процесу в цивільному судочинстві. Молодіжна наукова ліга. 2024. С. 218-223.
4. Штефан О. Окрема ухвала в цивільному судочинстві України. Приватне право і підприємництво. 2023. С. 235-241.

Казанчук Дмитро Васильович,
здобувач освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ДЖЕРЕЛА ЙОГО ПОКРИТТЯ

Дефіцит державного бюджету є однією з ключових проблем сучасної фінансової системи України, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення. Він виступає не лише кількісним показником розриву між доходами і видатками, але й комплексним індикатором стану економіки, ефективності фіскальної політики та здатності держави забезпечувати соціальні й оборонні потреби. В умовах воєнного стану дефіцит бюджету набув системного характеру, оскільки з одного боку, різко зросли витрати на оборону, гуманітарну допомогу та соціальний захист, а з іншого — зменшилися доходи через скорочення економічної активності, втрату частини промислового потенціалу й територій. Таким чином, бюджетний дефіцит сьогодні є не лише економічним явищем, а й віддзеркаленням ширших суспільно-політичних процесів, що супроводжують боротьбу України за свою державність.

Відповідно до офіційних даних Міністерства фінансів України, у 2024 році доходи державного бюджету становили приблизно 3,12 трільйона гривень, тоді як видатки сягнули близько 4,49 трільйона гривень, що призвело до рекордного дефіциту в понад 1,3 трільйона гривень [2]. Цей показник перевищує усі довоєнні значення й свідчить про масштабну мобілізацію фінансових ресурсів на підтримку обороноздатності держави. При цьому близько половини всіх видатків припадало на сектор безпеки й оборони, що є безпрецедентним для мирного часу. Однак навіть за таких умов уряду вдалося зберегти функціонування ключових соціальних програм, виплати пенсій, зарплат працівникам бюджетної сфери та підтримку енергетичної системи.

Як зазначає Гладченко, сучасний дефіцит українського бюджету має воєнно-обумовлений характер, що вимагає переосмислення класичних критеріїв збалансованості фінансів [1]. У мирний час перевищення видатків над доходами розглядається як ознака неефективного управління, тоді як під час війни воно є необхідною умовою виживання держави. Такий дефіцит має стратегічний характер і відображає спробу уряду забезпечити водночас безпеку, соціальну стабільність та економічну життєздатність країни.

Основними чинниками зростання бюджетного дефіциту в Україні виступають падіння виробництва у промисловості та сільському господарстві, скорочення експортних надходжень, зниження податкової бази, а також значні витрати на підтримку внутрішньо переміщених осіб та відновлення інфраструктури. Дослідниця Штефан підкреслює, що нинішній дефіцит є не просто наслідком фіскальних розривів, а

результатом глибоких структурних деформацій економіки, спричинених війною [3]. Попри це, державна фінансова політика демонструє ознаки адаптивності, оскільки уряд активно шукає нові механізми залучення ресурсів, зокрема через міжнародну допомогу, внутрішні облігації та грантові програми.

Покриття дефіциту бюджету України здійснюється за рахунок поєднання зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування. Найважливішими з них є міжнародна фінансова допомога, кредити від Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського Союзу, а також гранти від партнерських держав. За даними Центру економічної стратегії, у 2023–2024 роках понад 40 відсотків доходів бюджету формувалися саме за рахунок зовнішньої підтримки, причому частка грантів постійно зростала [5]. Грантова допомога дозволяє державі уникати збільшення боргового навантаження, тоді як кредити МВФ і міжнародних банків надаються на пільгових умовах і забезпечують макрофінансову стабільність. Однак така модель фінансування має і ризики — насамперед це залежність від політичної волі донорів, а також необхідність виконання структурних реформ, які супроводжують міжнародні кредитні програми.

Паралельно з цим уряд використовує внутрішні джерела фінансування, зокрема випуск облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Як зауважує Гладченко, внутрішні позики мають перевагу у вигляді фінансування у національній валюті, що знижує валютні ризики, проте водночас можуть створювати інфляційний тиск і «витіснити» приватні інвестиції з ринку капіталу [1]. Водночас участь громадян та комерційних банків у придбанні військових облігацій є свідченням зростання суспільної довіри до фінансової політики уряду.

Юридичне регулювання управління дефіцитом також зазнало змін. Як підкреслюють Касьяненко, Миколаєнко та Підгородецький, у період воєнного стану уряд отримав розширені повноваження для оперативного перерозподілу бюджетних коштів між статтями видатків [4]. Це дозволило забезпечити швидке реагування на потреби Збройних сил і гуманітарних програм, але водночас актуалізувало питання прозорості й громадського контролю над використанням ресурсів. Підвищення відкритості у звітуванні про міжнародну допомогу та державні запозичення є важливою передумовою збереження довіри як внутрішніх, так і зовнішніх партнерів.

Для поступового скорочення дефіциту та підвищення фінансової стійкості необхідне проведення системних реформ у сфері податкової політики, боргового менеджменту та видаткової дисципліни. Йдеться, зокрема, про розширення податкової бази за рахунок детінізації економіки, цифровізації обліку, удосконалення адміністрування ПДВ і митних зборів. Крім того, важливим напрямом є оптимізація державних видатків — зменшення неефективних субсидій, підвищення адресності соціальних виплат та впровадження механізмів програмно-цільового бюджетування. Центр економічної стратегії наголошує, що прозорість і підзвітність у використанні коштів має бути не формальною вимогою донорів, а базовим принципом фіскальної культури держави [5].

У середньостроковій перспективі Україна повинна поступово знижувати залежність від короткострокових внутрішніх запозичень, розвивати довгострокові інвестиційні механізми та спрямовувати кредитні ресурси не лише на покриття дефіциту, а й на відбудову продуктивного потенціалу економіки. Такий підхід дозволить трансформувати

нинішній дефіцит із вимушеної реакції на кризу у стимулюючий інструмент економічного зростання.

Таким чином, дефіцит державного бюджету України є складним і багатовимірним явищем, що відображає не стільки слабкість фінансової системи, скільки її здатність адаптуватися до надзвичайних умов. У період війни він став інструментом збереження життєздатності держави, а в майбутньому має перетворитися на механізм інвестиційного відновлення. Для цього необхідно зберігати міжнародну підтримку, розвивати внутрішній фінансовий ринок, проводити реформи у сфері оподаткування та підвищувати ефективність управління публічними фінансами. Лише за умови поєднання зовнішньої допомоги, внутрішніх реформ і відповідального управління держава зможе перейти від хронічного дефіциту до збалансованого бюджету, який стане фундаментом сталого економічного зростання та фінансової незалежності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладченко Л. (2024). Бюджетний дефіцит і дотримання принципу збалансованості бюджетів під час війни. *Modeling the Development of the Economic Systems*, № 14–16.
2. Міністерство фінансів України. (2024). Основні показники виконання Державного бюджету України за 2024 рік.
3. Штефан Л. (2022). Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. *Журнал Економіка та суспільство*.
4. Касьяненко Л. М., Миколаєнко П. М., Підгородецький В. О. (2023). Правове регулювання дефіциту бюджету України в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*, № 3(12), 73–84.
5. Центр економічної стратегії (ЦЕС). (2024). Потреби України та джерела їх фінансування: бюджетний огляд 2023. Київ.

Катинська Леся Романівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри медичного права
ФПДО ДНП «Львівський національний
медичний університет імені Данила Галицького»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ ТА ПОСЕРЕДНИЦТВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Медичні конфлікти – це складні медико-правові ситуації, що мають виразний емоційний та етичний вимір. Традиційний судовий механізм, як форма захисту суб'єктів медичних правовідносин, відзначається низкою суттєвих обмежень у сфері охорони здоров'я. Передусім судовий розгляд характеризується значною тривалістю. Процесуальні строки, велика кількість справ у провадженні та необхідність проведення судово-медичних експертиз призводять до затягування вирішення спору, що підсилює конфлікт між сторонами та негативно впливає на відновлення порушених прав. У таких умовах медіація постає більш гнучким, гуманним і результативним механізмом вирішення медичних спорів.

В Україні інститут медіації перебуває на етапі активного становлення. Сучасне законодавче поле визначає медіацію одним із інструментів альтернативного вирішення спорів. Так, прийняття Закону України «Про медіацію» № 1875-ІХ від 16 листопада 2021 року стало важливим кроком до зменшення навантаження на судову систему та формування культури конструктивного діалогу, що має особливе значення у сфері охорони здоров'я[2].

Сферою використання медіації, згідно ст. 2 Закону України «Про медіацію», є цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні правовідносини, а також справи щодо адміністративних правопорушень та кримінальні провадження (на стадії досудового розслідування). Водночас, у даному законі не виокремлено медичну сферу та відсутнє спеціальне регулювання медичних спорів.

Зазначимо, що зарубіжний досвід використання медіації у медичних спорах свідчить про її високу ефективність. У ряді країн проведення досудової медіації в медичних справах є обов'язковим етапом вирішення конфліктів[5, с. 43]. Зокрема, в Італії законодавець з метою поширення медіації встановили категорії справ, щодо яких проведення позасудової медіації є обов'язковим, серед яких – сфера охорони здоров'я [4, с 79]. Ефективність медіаційної процедури визнана Європейським Співтовариством, яке рекомендує її впровадження як основний метод альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового розгляду [1, с. 5].

Професійна підготовка майбутніх медіаторів в Україні наразі перебуває на стадії становлення, оскільки вона здебільшого представлена в межах неформальної освіти. Щодо формальної освіти, на сьогодні відсутній єдиний державний стандарт підготовки

фахівців-медіаторів. У зв'язку з цим вкрай необхідним є впровадження курсів з медіації для здобувачів вищої освіти, а також розвиток спеціалізованих освітніх програм із медіації у закладах вищої освіти.

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про медіацію», медіатором може бути фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, не має непогашеної або не знятої судимості, не визнана недієздатною або обмежено дієздатною, а також пройшла базову підготовку з медіації. Базова підготовка медіатора може бути здобута як в Україні, так і за кордоном, за умови відповідності програм міжнародним стандартам. Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

Попри нормативне закріплення, на практиці виникають труднощі із залученням кваліфікованих медіаторів, відсутністю єдиного державного реєстру, нерівномірною якістю підготовки та низьким рівнем обізнаності громадян про можливість звернення до медіації. Особливо це актуально у сферах, де конфлікти мають емоційне або етичне забарвлення – зокрема, в охороні здоров'я.

Медіацію необхідно відрізнити від посередництва адвоката, правове регулювання якого закріплене у Правилах адвокатської етики. Так, Правилами адвокатської етики передбачено, що адвокат, за можливості, сприяє досудовому та позасудовому порядку урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами (ч. 3 статті 8 Правил) [3]. Згідно ст. 21 Правил адвокатської етики, адвокат може виступати посередником між клієнтами за умови, якщо: між інтересами клієнтів немає конфлікту або за наявності письмової згоди обох (всіх) клієнтів, інтереси яких представляє адвокат та які є суперечливими; адвокат пояснить кожному з клієнтів сутність відносин посередництва і отримає згоду кожного з клієнтів на їх одночасне представництво; адвокат має достатні підстави вважати, що він зможе зберегти об'єктивність при одночасному представництві інтересів клієнтів і по відношенню до кожного з них виконати свої професійні обов'язки відповідно до закону і вимог Правил.

Таким чином, адвокат без письмового погодження з клієнтами, щодо яких виник конфлікт інтересів, не може представляти або захищати одночасно двох чи більше клієнтів, інтереси яких є взаємосуперечливими або вірогідно можуть стати суперечливими, а також за таких обставин надавати їм професійну правничу (правову) допомогу.

Адвокат повинен припинити свої дії як посередника та розірвати відповідні договори з кожним із клієнтів, якщо цього вимагає хоча б один з клієнтів, яких він одночасно представляє, або якщо виникають обставини, за яких дотримання викладених вище умов стає неможливим. Якщо дії адвоката як посередника між клієнтами не досягли бажаного клієнтами результату, він не може надалі представляти інтереси жодного із клієнтів з питань, пов'язаних із предметом посередництва (ст. 40 Правил адвокатської етики). Загальні етичні засади взаємин між адвокатами передбачають дотримання принципу уникнення штучного породження чи поглиблення конфліктів між клієнтами, згідно ч. 2 ст. 50 Правил адвокатської етики.

Важливою заувагою є те, що положення Правил адвокатської етики щодо посередництва не поширюються на виконання адвокатом функцій медіатора. В цьому

випадку дії адвоката мають відповідати міжнародно визнаним етичним засадам медіації, а також основним принципам адвокатської етики. Законодавство України чітко розмежовує медіацію та адвокатське посередництво, трактуючи їх як окремі правові інститути з різним процесуальним механізмом реалізації, але спільною метою — врегулювання спору.

Медіація та посередництво у сфері охорони здоров'я є перспективними інструментами врегулювання конфліктів, які дозволяють зменшити навантаження на судову систему, зберегти довіру між пацієнтами та медичними працівниками, а також забезпечити більш гнучке, конфіденційне та гуманне вирішення спорів.

Відсутність спеціального регулювання медіації в медичних спорах, недостатня підготовка медіаторів до роботи з емоційно складними ситуаціями, а також низький рівень обізнаності громадян про можливості медіації — це ключові виклики, які потребують системного вирішення. Особливої уваги заслуговує роль адвоката як посередника: з одного боку, адвокат має необхідну правову компетентність, з іншого — повинен дотримуватись етичних стандартів, уникати конфлікту інтересів і забезпечувати нейтральність.

Таким чином, розвиток правового регулювання медіації та посередництва адвоката в медичній сфері є не лише юридичним, а й соціальним викликом, що потребує міждисциплінарного підходу. Лише за умови системної підтримки та професійної відповідальності всіх учасників процесу альтернативне розв'язання спорів зможе стати ефективним інструментом захисту прав людини в сфері охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокат та медіація [Електронний ресурс] / Національна асоціація адвокатів України. — Київ, 2021. — URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Адвокат%20та%20медіація.pdf>. — Дата звернення: 14.11.2025.

2. Закон України «Про медіацію» № 1875-IX від 16.11.2021 // Верховна Рада України: офіц. вебсайт. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>. — Дата звернення: 14.11.2025.

4. Правила адвокатської етики: затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р.; зі змін. і доп., затв. З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р. // Верховна Рада України: офіц. вебсайт. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>. — Дата звернення: 14.11.2025.

5. Silvestri E. Too much of a good thing: Alternative Dispute Resolution in Italy // *Nederlands-Vlaams tijdschrift voor Mediation en conflictmanagement*. — 2017. — No. 21. — DOI: 10.5553/TMD/138638782017021004007. — Дата звернення: 14.11.2025.

6. Токарева К. С. Медіація у спорах щодо охорони здоров'я // *Наше право*. — 2020. — № 4. — URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/39-_Tokareva.pdf. — Дата звернення: 14.11.2025.

Крисюк Юрій Петрович
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
petrovich77@ua.fm

СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Право пройшло довгий і складний шлях, сповнений драматичних перипетій та змін, які відображали соціальні, культурні, економічні та духовні потреби кожної епохи. Його розвиток нерозривно пов'язаний не лише з матеріальними умовами, що визначали структуру суспільства, але й з духовними основами – релігією, мораллю, політичними ідеями, наукою і філософією. На ранніх етапах своєї історії право сприймалося як щось дароване божественними силами або сформоване на основі звичаїв предків. Люди вірили, що правові норми та закони – це воля богів, яка має підтримувати соціальний порядок.

З часом, коли міфологічні уявлення перестали повністю задовольняти потреби суспільства, розпочалися філософські роздуми про природу світу, сенс людського існування та умови життя в суспільстві. Цей процес роздумів породив численні теоретичні пошуки в різних галузях знання, включаючи філософію, яка поступово звернула свою увагу на державу і право як основні інститути організації людського життя. Власне, на цьому етапі філософія права почала формуватися як самостійна сфера, спрямована на дослідження сутності, цілей та принципів правових систем.

Зародження філософсько-правових міркувань прийнято пов'язувати з появою перших писаних законів – моменту виникнення позитивного права. Адже саме позитивне право стало об'єктом критики філософів, а згодом і юристів, з точки зору його відповідності принципу справедливості. Можна стверджувати, що саме в цей момент відбувається незримий фундаментальний методологічний розподіл на два класичні типи праворозуміння: правовий позитивізм і природно-правову концепцію, які були оформлені в правові доктрини значно пізніше.

Не дивлячись на те, що філософсько-правовим роздумам про відображену у праві справедливість вже більше 3 тис. років, термін «філософія права» з'являється лише у XVIII ст. Автором його вважається німецький правознавець і філософ Густав Гуго. Однак широкого розповсюдження цей термін набув із виходом у світ однойменної фундаментальної праці Г. В. Ф. Гегеля «Філософія права». Гегель у своїй роботі акцентував увагу на тому, що право повинно бути сприйнято не лише як зовнішня

система правил і норм, а як процес, що веде до розвитку індивідуальної і колективної свободи. Для нього філософія права була зосереджена на пошуку гармонії між індивідуальними правами та соціальними обов'язками, що створює підґрунтя для існування справедливого і стабільного суспільства. Таке бачення мало великий вплив на подальший розвиток філософії права в Європі і, зокрема, в Україні.

Філософія права в Україні мала своєрідний розвиток, і, хоча вона зазнавала впливу європейської правової думки, її специфіка полягала в глибокій інтеграції національних інтересів і культурних традицій. Початок формування української філософії права припадає на період, коли українські філософи, беручи за основу європейські ідеї Просвітництва, почали розробляти власні теоретичні засади щодо права. Окрім загальних принципів, таких як свобода совісті, рівність, демократичні ідеали, українські мислителі активно працювали над питаннями національної самобутності, самовизначення та суверенітету України.

Одним з найбільш яскравих прикладів є Григорій Сковорода, чії філософські погляди сформували своєрідну українську модель філософії права, де акцент робився на особистій свободі, рівності між людьми та духовному самовизначенні. Його ідеї про свободу совісті та відмову від зовнішнього насильства стали важливими основами української філософії права, сприяючи розвитку демократичних принципів в Україні. У цей час також формувалася ідея, що центр філософії знаходиться не тільки в розумі, як у західноєвропейських традиціях, а й у серці – в українській душі, що передбачає гармонійний розвиток духовних та моральних якостей особистості. Цей напрямок у подальшому здобув назву «кардіоцентризму» і був розвинутий у працях Памфіла Юркевича.

Окрім Григорія Сковороди, важливий вклад у розвиток української філософії права внесли й інші вчені та мислителі, які також акцентували увагу на духовних засадах права, моральності та гармонії між особистістю і суспільством. Одним із таких впливових діячів був Микола Костомаров, який вважав, що справжня свобода й правопорядок можуть бути забезпечені лише через глибоке розуміння національної ідентичності та духовної самобутності українського народу. Його погляди на історію та соціальний розвиток підтверджували необхідність побудови правової системи, що враховувала не лише світські принципи, а й особливості народного духу та моральних традицій.

М. Костомаров вважав, що в країні мають діяти справедливі закони, що поважають людську гідність і захищають людське життя. Державна влада та всі правовідносини мають бути їм підкорені [1, с. 5]. Костомаров виступав за необхідність взаємодії правової системи з моральними засадами та вважав, що законодавство повинно відображати національні інтереси, історичні традиції і духовні цінності. Важливою рисою його філософії було те, що він бачив право не як абстрактну систему норм, але як засіб досягнення внутрішнього розвитку й гармонії суспільства, яке співвідноситься з ідеями свободи і рівності, закладеними в традиціях української культури.

Також варто згадати і Тараса Шевченка, чия діяльність мала глибокий вплив на розвиток філософії права в Україні. Шевченко розглядав право як інструмент соціальної справедливості, що повинно служити не лише забезпеченню порядку, а й захисту гідності людини. В його творах часто звучить заклик до боротьби за права народу, особливо в контексті національної свободи і визволення від гноблення. Віршами та поемами, такими

як «Кавказ» і «І мертвим, і живим», Шевченко виражав ідеї соціальної рівності, прав людини, а також критикував несправедливість та свавілля, що стало основою для розуміння права як механізму боротьби за справедливість. З його творчості ми можемо побачити, що право для Шевченка не обмежувалося лише формальними законами, а включало моральні засади, де важливим було не тільки дотримання норм, але й боротьба за гідність і свободу людини в контексті національних ідеалів.

Погляди цих ідейних постатей стали важливим етапом у формуванні української філософії права, в якій поєднувалися принципи особистої свободи та внутрішньої відповідальності з прагненням до колективної гармонії та справедливості. Вони формували глибоке розуміння права як не тільки механізму соціальної організації, але й як важливого елемента духовного розвитку нації, в якому моральні засади і правові норми не є суперечливими, а, навпаки, взаємодіють для досягнення суспільного блага.

Такі ідеї знайшли своє продовження в роботах українських мислителів і правознавців ХХ століття. У цей період філософія права почала активно вивчати питання правових реформ, прав людини та демократії, підкреслюючи необхідність адаптації національних законів до міжнародних стандартів. Українські філософи та правознавці розглядали право не тільки як інструмент державної влади, але й як механізм соціальної інтеграції та гармонії в суспільстві. Вони стверджували, що справжнє право має бути в основі не лише державного управління, а й морального розвитку особистості та суспільства в цілому.

У ХХІ столітті філософія права в Україні стала важливим елементом реформування правової системи, зокрема через ухвалення нових законів, які забезпечують права людини, демократичні принципи і верховенство права. Зазначені зміни відображають ідеї, які стосуються гармонії між правом і мораллю, між особистими правами і загальним благом. Зараз важливим завданням є формування правової свідомості в суспільстві, що базується на принципах правової держави, де кожен громадянин має рівні можливості для реалізації своїх прав і свобод. Філософія права в сучасних умовах реформування правової системи України має дозволити виробити системну модель її удосконалення [2, с. 38].

Таким чином, філософія права в Україні не тільки відображає історичний розвиток правової думки, але й активно сприяє формуванню сучасної правової держави, в якій право є засобом забезпечення справедливості, свободи і гідності людини, що є основними цільми правової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Братасюк М. Г. Феномен юридизованої моралі в українській правовій традиції. Правовий часопис Донбасу. 1 (Трав 2024), 3–7. DOI:<https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-86-3-7>.
2. Фурса С. і Фурса Є. Філософія права в процесі реформування правової системи України: теорія і практика. Часопис Київського університету права. 1, 3 (Лис 2020), 35–40. DOI:<https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.04>.

Кукарін Денис Віталійович

*курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування*

Національної поліції України,

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Декусар Ганна Геннадіївна

старший викладач кафедри мовної підготовки

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

THE ROLE OF INTERPOL IN COMBATING INTERNATIONAL DRUG TRAFFICKING

Drug trafficking remains one of the most profitable and dangerous forms of organized crime in the world. It fuels corruption, violence, and destabilization of political and economic systems. As drug cartels increasingly use sophisticated technology and transnational routes, international cooperation has become vital to countering these threats. In this context, the International Criminal Police Organization (Interpol) plays a critical role as a global platform for coordination, information exchange, and joint operations against drug trafficking networks.

Interpol, established in 1923, serves as a neutral and cooperative network connecting 196 member countries. Its General Secretariat, based in Lyon, France, coordinates efforts through specialized units such as the Drugs and Organized Crime Directorate. The primary aim of Interpol's anti-drug operations is to enhance intelligence sharing among national law enforcement agencies and to facilitate international investigations targeting the production, transportation, and sale of illicit narcotics. Interpol's role extends beyond policing – it provides training, analytical support, and capacity-building programs to strengthen the institutional frameworks of developing nations vulnerable to drug-related crimes [1, p. 25].

A cornerstone of Interpol's work is its I-24/7 global police communications system, which enables real-time data exchange on criminal activities, suspects, routes, and substances seized. Member states use Interpol databases, including the Narcotics Analysis File (NAFIS) and Project CRIMJUST, to identify patterns of drug trafficking and link suspects across borders. These systems allow for the rapid dissemination of Red Notices, facilitating the arrest and extradition of high-profile drug traffickers. Interpol also cooperates with other organizations such as the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), World Customs Organization (WCO), and Europol, ensuring a holistic approach to dismantling criminal networks [2, p. 178].

Interpol conducts large-scale multinational operations targeting specific substances and trafficking routes. For example, Operation Lionfish, conducted in Latin America and the Caribbean, led to the seizure of tons of cocaine, heroin, and methamphetamine while dismantling major criminal networks. Similarly, Operation Trigger VI in 2022 focused on illegal firearms

and their connection to drug trafficking, highlighting the interlink between various forms of organized crime. These coordinated actions demonstrate the operational capacity of Interpol to mobilize countries, share intelligence, and disrupt transnational supply chains in real time.

Despite its achievements, Interpol faces several challenges. Differing national laws and legal definitions of narcotics hinder consistent prosecution. Limited resources and unequal access to advanced forensic technology impede effective cooperation among developing states. Moreover, the rise of darknet drug markets, cryptocurrency laundering, and synthetic drug production poses new threats that transcend traditional policing methods. Interpol must continually update its technological capabilities and promote legal harmonization among member countries to remain effective [3, p. 375].

The future of Interpol's anti-drug strategy lies in technological innovation and enhanced global partnerships. Artificial intelligence and big data analytics could improve predictive models for identifying trafficking routes and criminal networks. Strengthening cooperation with financial intelligence units (FIUs) would also enhance efforts to trace and freeze the financial flows of drug cartels. Furthermore, expanding training programs and regional task forces in Africa, Asia, and Latin America would ensure a more balanced global response to drug-related crime.

Interpol's role in combating international drug trafficking is indispensable. Through coordination, intelligence sharing, and operational support, it bridges the gap between national jurisdictions and creates a unified front against global narcotics crime. However, to maintain its effectiveness, Interpol must adapt to the rapidly changing dynamics of the illicit drug trade, embrace technological advancements, and foster deeper cooperation among its member states. In doing so, the organization continues to embody its founding mission – to make the world a safer place through international police collaboration [4, p. 65].

Future perspectives also emphasize deeper cooperation between Interpol and regional security organizations such as Europol, ASEANAPOL, and the African Union Mechanism for Police Cooperation (AFRIPOL). The creation of joint intelligence task forces would enable faster information exchange, coordinated cross-border operations, and unified responses to emerging threats. Furthermore, partnerships with non-governmental organizations (NGOs), academic institutions, and private cybersecurity companies could expand Interpol's capacity to analyze global drug trends and provide policy recommendations to member states.

REFERENCES

1. Miric, Filip. The Role of the Interpol in Combating Crime. *Pravni Horizonti*. 2024. P. 25.
2. Nassar M. The role of the International Criminal Police Organization as a mechanism in combating organized crime. *Journal of International Crisis and Risk Communication Research* 7.S12. 2024. P. 178.
3. Khudhair W. The role of the International Criminal Police Organization (Interpol) in combating administrative and financial corruption. *Tasnim International Journal for Human, Social and Legal Sciences*. 2023. P. 375-385.
4. Aulia, Yolanda Putri, Maulana Rifai, and Prilla Marsingga. Transnational Narcotics Trafficking and the Role of NCB Interpol Indonesia: A Case Study from West Java. *Jurnal Ilmiah Wahana Pendidikan* 11.10. A. 2025. P. 65-78.

Кукарін Тимур Ігорович

*курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України,*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Марченко Олена Вікторівна

професор кафедри теорії та історії держави та права,

конституційного права та прав людини

Дніпровського державного університету внутрішніх справ,

доктор філософських наук, професор

ВІД НЮРНБЕРГА ДО ГААГІ: ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Після закінчення Другої світової війни міжнародна спільнота опинилася перед необхідністю реагувати на масштабні злочини, які охопили численні країни та призвели до загибелі мільйонів людей. Виникла безпрецедентна ситуація, коли масштаби порушень людських прав вимагали нових підходів у правосудді. В цьому контексті Нюрнберзькі процеси стали першим історичним досвідом системного переслідування державних керівників і високопосадовців за злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини проти миру. Сам факт, що окремі особи були притягнуті до відповідальності за організацію та виконання таких дій, став важливим поворотним моментом у розвитку міжнародного кримінального права, заклавши принцип індивідуальної відповідальності за дії, які раніше вважалися «захищеними» державним статусом.

В основу Нюрнберзького процесу лягли вже існуючі положення міжнародного права, що захищали цивільне населення, зокрема норми Гаазьких конвенцій та Женевських правил. Проте до цього часу ці положення були радше декларативними, ніж практично реалізованими. Нюрнберг надав їм конкретну юридичну силу та механізм застосування: злочини проти людяності вперше отримали формальне визначення, а відповідальність за них стала предметом міжнародного судового переслідування. Цей етап дав поштовх до того, щоб дії, які раніше могли залишатися поза межами правового контролю, тепер підлягали суворій оцінці та караним заходам [5].

Проте після завершення Нюрнберзького процесу розвиток міжнародного кримінального переслідування сповільнився. Політична напруженість у світі, початок холодної війни та недостатня розвиненість юридичної інфраструктури гальмували застосування міжнародних стандартів до нових випадків порушень. Міжнародне

переслідування залишалося фрагментарним і нестабільним, і лише наприкінці ХХ століття з'явилася необхідність відновити його активну практику у відповідь на трагічні події на Балканах та у Руанді. Саме тоді з'явилися спеціальні міжнародні трибунали, створені для конкретних регіональних конфліктів, що стали важливим етапом розвитку міжнародної кримінальної юстиції [1, с.151].

Трибунали для колишньої Югославії та Руанди заклали нові принципи юриспруденції, які розширили рамки Нюрнберга. Зокрема, відпала необхідність прямого зв'язку злочинів проти людяності з міжнародним збройним конфліктом. Тепер міжнародне право дозволяло переслідувати такі злочини навіть у межах внутрішніх конфліктів або як частину політики держави. Практика трибуналів показала, що злочини, які раніше вважалися другорядними, наприклад сексуальне насильство під час конфлікту, повинні розглядатися як серйозні порушення прав людини і підлягати міжнародному переслідуванню [3, с.224].

Разом із розвитком *ad hoc*-трибуналів почали формуватися передумови для створення постійного міжнародного судового органу. У 1998 році на конференції в Римі був ухвалений Статут Міжнародного кримінального суду, який набрав чинності у 2002 році. Цей суд став першим постійним органом, здатним здійснювати переслідування за злочини проти людяності на глобальному рівні, незалежно від епізодичних або регіональних конфліктів. Визначення злочинів проти людяності було розширене: тепер вони охоплювали будь-які систематичні або масштабні атаки проти цивільного населення, що значно посилило можливості міжнародного правосуддя [2, с.35].

Ключову роль у становленні міжнародного кримінального переслідування відіграли також судові практики та розвиток процесуальних норм. Принципи командної відповідальності, відмова від виправдання наказом і чіткі критерії оцінки дій посадових осіб стали основою для сучасного міжнародного права. Відтепер кожна особа, що перебуває на позиції влади або керівництва, може бути притягнута до відповідальності за дії своїх підлеглих, якщо вона знала або повинна була знати про злочини. Цей підхід забезпечив ефективніший контроль за запобіганням серйозним порушенням прав людини.

Незважаючи на досягнення, практика переслідування за злочини проти людяності досі стикається з численними викликами. Політичні інтереси держав, питання юрисдикції та фінансування, складнощі у збиранні доказів в умовах активних конфліктів, а також дискусії щодо універсальної юрисдикції залишаються серйозними перешкодами. Проте розвиток міжнародної кримінальної справедливості демонструє, що світова спільнота послідовно прагне утвердити принцип відповідальності за найтяжчі злочини і не залишати їх безкарними.

Еволюція від Нюрнберга до Гааги демонструє поступовий перехід від виняткових і епізодичних судових процесів до формування стабільної та системної міжнародної правової структури. Спочатку це були трибунали, створені після війни для розгляду конкретних випадків, потім спеціалізовані *ad hoc*-суди для регіональних конфліктів, і нарешті постійний Міжнародний кримінальний суд, який функціонує як універсальний орган [4, с.267].

Отже, можна стверджувати, що еволюція міжнародного кримінального переслідування за злочини проти людяності є свідченням розвитку світового правосуддя та формуванням глобальної системи контролю за найтяжчими злочинами. Принципи,

започатковані в Нюрнберзі, стали основою для подальших механізмів міжнародної юстиції, а сучасна структура в Гаазі дозволяє забезпечувати відповідальність незалежно від політичних чи географічних обмежень. Майбутнє цієї системи залежатиме від здатності держав і міжнародного права адаптуватися до нових викликів і забезпечувати ефективну справедливість для потерпілих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпенко М. І. Кримінальна відповідальність за міжнародні злочини: питання законодавчого вирішення. Інформація і право №1 (52) 2025р. 149-154с.
2. Ковалів М. Внесок Нюрнберзького трибуналу у формування норм міжнародного права щодо злочинних організацій. *Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1. P. 33–39.
3. Коруц У.З. Практика Нюрнберзького Трибуналу та її значення для кваліфікації пропаганди війни як міжнародного злочину. Альманах міжнародного права. 2020. Вип. 24. С. 222–230.
4. Кузнецов В. В., О. М. Шармар, М. О. Акімов. Еволюція законодавства України про кримінальну відповідальність. Аналітично-порівняльне правознавство №1 2022р. 265-269с.
5. International Military Tribunal (NUREMBERG). Judgment of 1 October 1946. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/>

Маляренко Володимир Володимирович,
*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Декусар Ганна Геннадіївна,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

MAIN AREAS OF INTERPOL'S WORK

The International Criminal Police Organization (Interpol) represents the world's largest intergovernmental police cooperation network, uniting 196 member states. Its activities are aimed at ensuring international law enforcement collaboration and the coordination of efforts against transnational crime. Interpol's structure allows it to function as a neutral platform for data exchange, operational coordination, and capacity building. The organization's work is divided into several main strategic areas that reflect global security priorities.

One of Interpol's central priorities is preventing and combating terrorism, which threatens international peace and stability. The organization maintains comprehensive databases containing information on suspected terrorists, foreign terrorist fighters, and weapons used in terrorist attacks. It assists national law enforcement agencies by issuing Notices (especially Red Notices) to locate and apprehend wanted individuals. Through the Counter-Terrorism Fusion Centre, Interpol provides analytical support, facilitates information exchange, and conducts joint operations to dismantle terrorist networks. The organization also focuses on countering terrorist financing, online radicalization, and misuse of travel documents [1, p. 12].

Interpol plays a vital role in coordinating efforts against organized criminal groups involved in trafficking in drugs, arms, and humans, as well as in money laundering and environmental crimes. Its specialized units work on projects such as Operation Lionfish (drug trafficking), Project Pink Panther (stolen jewelry), and Operation Thunder (environmental crime). By linking police databases worldwide, Interpol enables the real-time identification of criminal networks, routes, and assets. The organization's Criminal Analysis File System (I-24/7) serves as a secure global communication network for sharing operational intelligence [2, p. 93].

In the context of rapid technological development, Interpol's Cybercrime Directorate addresses cyber threats, including financial fraud, ransomware, and child sexual exploitation. The Interpol Cyber Fusion Centre in Singapore serves as a global hub for intelligence analysis, partnerships with private sector actors, and digital forensics. Interpol supports member states by providing technical training, digital evidence handling guidelines, and coordinated responses to cross-border cyber incidents. A growing focus is placed on cryptocurrency investigations and the use of artificial intelligence in cyber forensics.

Interpol coordinates international operations to identify and dismantle networks engaged in human trafficking and migrant smuggling, both of which are major human rights violations. Through the Human Trafficking and Child Exploitation Unit, it works with humanitarian organizations and immigration services to rescue victims and prosecute offenders. Joint operations – such as Operation Turquesa – combine field investigations with forensic and intelligence analysis to trace routes, fake documentation, and cross-border accomplices [3, p. 71].

Environmental protection has become a key component of Interpol's modern agenda. The organization combats illegal logging, wildlife trafficking, and pollution crimes that harm ecosystems and fund organized crime. The Environmental Security Programme enhances coordination among police, customs, and environmental agencies, integrating crime scene investigation, supply chain monitoring, and forensic ecology techniques. This field exemplifies Interpol's role in linking law enforcement with sustainable development and global environmental governance.

Interpol also fights corruption, financial fraud, and money laundering, which undermine public trust and economic stability. The Anti-Corruption and Financial Crimes Unit assists states in tracing illicit assets and investigating high-level financial misconduct. Interpol promotes compliance with international anti-money-laundering standards (FATF recommendations) and supports recovery of stolen public funds through its global network of financial investigators.

In addition to operational coordination, Interpol prioritizes training, knowledge transfer, and institutional strengthening. The organization organizes regional and thematic seminars, develops standardized investigative methodologies, and supports national police academies. Through initiatives like the INTERPOL Global Academy and the INTERPOL e-learning platform, officers worldwide receive education in forensics, digital investigation, crisis response, and leadership.

Interpol's main areas of work illustrate its transformation from a traditional coordination body into a comprehensive global security institution. Its multidimensional strategy – combining intelligence exchange, technology, and operational support – enables effective responses to emerging forms of crime. As globalization, migration, and digitalization continue to reshape security challenges, Interpol's mission to promote collective law enforcement cooperation remains fundamental for maintaining international peace and justice.

REFERENCES

1. Abiodun, Temitope Francis, and Tunde Abioro. Roles and challenges of international criminal police organization (Interpol) in investigation of crimes and maintenance of global security. *Research Journal of social science and management*. 2020. P. 12-34.
2. Martha, Rutsel Silvestre J., Courtney Grafton, and Stephen Bailey. *The legal foundations of Interpol*. Bloomsbury Publishing, 2020. P. 93
3. De Buyscher, Peter. 100 Years of INTERPOL: its Position and Role within the European Union." *Belügyi Szemle* 71.3. ksz. 2023. P. 71-80.

Несмашний Валерій Віталійович

*здобувач вищої освіти 3-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

*Науковий керівник: **Бабанін Сергій Володимирович***

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Охорона життя та здоров'я дитини є одним із найважливіших завдань будь-якої правової держави. Саме діти становлять найбільш соціально вразливу категорію населення, яка потребує особливого піклування та захисту з боку суспільства і держави. Відповідно до Конституції України, дитинство охороняється державою, а в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється забезпеченню найкращих інтересів дитини [1]. Втім, на практиці досить часто зустрічаються випадки, коли особи, відповідальні за життя, здоров'я та розвиток неповнолітніх, проявляють недбалість, байдужість чи безвідповідальність. Саме такі діяння й охоплюються статтею 137 Кримінального кодексу України, яка встановлює кримінальну відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей [2].

Відповідно до статті 137 КК України, відповідальність несе службова або професійна особа (вихователь, педагог, лікар, тренер, соціальний працівник тощо), яка через недбале або несумлінне ставлення до своїх професійних обов'язків спричинила істотну шкоду здоров'ю дитини або навіть її смерть. Ця норма є однією з ключових у системі кримінально-правового захисту прав неповнолітніх, адже саме вона передбачає відповідальність не лише за активні протиправні дії, але й за бездіяльність, тобто невиконання покладених на особу обов'язків, які мали б запобігти шкоді дитині. Об'єктом даного кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують охорону життя, здоров'я та нормальний розвиток неповнолітніх.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виражається у дії або бездіяльності, наслідком якої стала істотна шкода здоров'ю або смерть дитини. При цьому важливим елементом є наявність причинного зв'язку між неналежним виконанням

обов'язків і настанням шкідливих наслідків. Суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним - ним може бути лише особа, на яку законом або службовими інструкціями покладено обов'язки з охорони життя та здоров'я дітей. Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини, що означає недбалість або кримінально протиправну самовпевненість. Таким чином, ст. 137 КК охоплює випадки, коли особа не бажала настання шкоди, але через халатність або байдужість допустила ситуацію, яка спричинила тяжкі наслідки.

Норми, подібні до ст. 137 КК України, існують у законодавстві багатьох країн. У кримінальному праві Швейцарії, наприклад, передбачено покарання за порушення обов'язків по опіці чи вихованню неповнолітніх, що створює загрозу для їхнього фізичного чи духовного розвитку. У законодавстві Іспанії також встановлено відповідальність за неналежне виконання батьками або особами, яким доручено виховання, своїх обов'язків щодо дитини. Усі ці приклади свідчать про те, що держава в різних правових системах визнає особливий характер прав дітей і потребу їхнього підвищеного кримінально-правового захисту [3, с.18-19]. Проте українське законодавство має певні переваги - воно охоплює як малолітніх, так і неповнолітніх, передбачаючи відповідальність не лише для батьків, але й для будь-яких осіб, які через службові або професійні обов'язки відповідають за дитину.

Разом із тим, застосування ст. 137 КК України супроводжується значними практичними труднощами. Однією з головних проблем є відсутність у законі чіткого визначення поняття «істотна шкода здоров'ю». Це створює підґрунтя для різного тлумачення судами та органами досудового розслідування ступеня тяжкості наслідків, що ускладнює кваліфікацію діяння. Крім того, складність викликає встановлення причинного зв'язку між діями (чи бездіяльністю) особи та наслідками, адже часто шкода здоров'ю або смерть дитини є результатом не одного, а сукупності чинників. Особливо це стосується випадків, коли неналежне виконання обов'язків виявляється у тривалому недогляді чи систематичній байдужості.

Складнощі виникають також у доведенні психічної або моральної шкоди, яку законодавець не розмежує з фізичною. Недостатня кількість експертних методик для оцінки психологічних травм у дітей призводить до того, що суди часто не визнають їх «істотною шкодою». Ще однією проблемою є розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності. Часто недбалість, яка створює реальну загрозу життю чи здоров'ю дитини, кваліфікується лише як адміністративне правопорушення за ст. 184 КУпАП, що значно знижує рівень захисту дітей [4].

Науковці, підкреслюють, що чинна редакція статті 137 КК потребує вдосконалення. Вони звертають увагу, що поняття «неналежне виконання обов'язків» є надто широким і потребує конкретизації. Зокрема, пропонується доповнити норму вказівкою на характер порушення - наприклад, систематичність або грубу недбалість. Важливим також є уточнення термінів «істотна шкода» та «інші тяжкі наслідки», що дало б змогу більш чітко розмежувати кримінальну і адміністративну відповідальність [5, с.246].

Для підвищення ефективності кримінально-правової охорони дітей необхідно вдосконалити чинне законодавство. Насамперед слід визначити у КК України критерії істотної шкоди здоров'ю, чітко окреслити коло осіб, які можуть бути суб'єктами

кримінального правопорушення, та конкретизувати обов'язки, неналежне виконання яких є кримінально караним. Водночас доцільно посилити профілактичну роботу серед працівників дитячих закладів, педагогів, медиків і соціальних служб, які повинні усвідомлювати не лише моральну, а й юридичну відповідальність за свої дії. Важливо також створити механізм міжвідомчого контролю, який би дозволяв виявляти факти недбалого ставлення до дітей на ранніх етапах.

Підсумовуючи, можна зазначити, що неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей є небезпечним суспільним явищем, яке несе загрозу не лише окремій дитині, але й майбутньому держави в цілому. Наявність у Кримінальному кодексі спеціальної норми є позитивним кроком, проте її ефективність значною мірою залежить від правильної правозастосовної практики та належного тлумачення термінів. На мою думку, кримінальна відповідальність у цій сфері повинна поєднуватися з системними профілактичними заходами - удосконаленням освітньої роботи серед батьків і педагогів, підвищенням кваліфікації працівників дитячих установ, а також розвитком культури поваги до дитини як до повноцінної особистості.

Лише створення в державі умов, за яких дитина почуватиметься захищеною і в безпеці, де кожен дорослий усвідомлює свою відповідальність, може забезпечити реальне втілення принципу пріоритету інтересів дитини. Саме це має стати основою не лише кримінально-правової, а й загальної соціальної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.11.2025).
3. Байлов А. В., Шеремета Р. Р. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей. ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ. 2015. № 1 (9). С. 15-25.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 1 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 03.11.2025).
5. Шеремета Р. Р. Проблемні питання визначення суспільно небезпечних наслідків неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей. Вісник Кримінологічної асоціації України : зб. наук. праць. Харків : Золота миля, 2014. № 8. С. 245-252.

Павленко Микита Андрійович

курсант 3 курсу

*факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Національної поліції України

Науковий керівник : Марченко Олена Вікторівна

професорка кафедри теорії та історії держави та права,

конституційного права та прав людини

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України,

доктор філософських наук, професор

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ПРИТЯГНЕННІ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Міжнародний кримінальний суд (МКС) є постійно діючим судовим органом, створеним з метою забезпечення невідворотності покарання за найтяжчі злочини, що становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, а саме: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Його заснування стало результатом багаторічних зусиль міжнародної спільноти у сфері захисту прав людини та розвитку міжнародного кримінального правосуддя. Римський статут, ухвалений 17 липня 1998 року, закріпив правові основи діяльності Суду, визначив його юрисдикцію, структуру та принципи функціонування [1].

МКС є важливим інструментом забезпечення верховенства права на глобальному рівні. Він здійснює розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, передбачені міжнародним правом, незалежно від їхнього службового становища, національності чи місця перебування. Основним завданням Суду є не лише покарання винних, а й запобігання новим злочинам шляхом утвердження принципу невідворотності відповідальності. Таким чином, діяльність МКС має не лише каральний, а й превентивний характер, сприяючи утвердженню міжнародної справедливості [2].

Однією з ключових функцій Суду є притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Стаття 8 Римського статуту визначає перелік таких злочинів, до яких належать серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року: умисні вбивства, катування, нелюдське поводження, незаконне переміщення або депортація цивільного населення, а також навмисні напади на цивільні об'єкти, гуманітарні місії, культурні цінності та

медичний персонал [1]. Саме завдяки цим положенням МКС виконує роль глобального механізму контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права та забезпечення відповідальності за їх порушення.

Принцип доповнюваності юрисдикцій, закріплений у статті 17 Римського статуту, визначає, що МКС втручається лише тоді, коли національні судові органи не спроможні або не бажають ефективно розслідувати і переслідувати винних. Такий підхід забезпечує баланс між суверенітетом держав та міжнародними зобов'язаннями щодо захисту прав людини [1]. МКС не замінює національні суди, а виступає їх доповненням, посилюючи механізми відповідальності за найтяжчі злочини.

Історично діяльність МКС продемонструвала, що міжнародне співтовариство здатне забезпечити правосуддя навіть у ситуаціях, коли національні правові системи виявляються безсилими. Прикладами є справи Томаса Лубанги Діло, Жермена Катанги та Боско Нтаганда (Демократична Республіка Конго), Омара аль-Башира (Судан), Саїфа аль-Іслама Каддафі (Лівія) тощо. Ці процеси підтвердили, що жоден суб'єкт міжнародного права не має імунітету від переслідування за злочини проти людяності та воєнні злочини [3].

Особливої актуальності питання ролі МКС набуло у контексті збройної агресії Російської Федерації проти України. У березні 2023 року Суд видав ордери на арешт президента РФ Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за підозрою у незаконному вивезенні українських дітей з окупованих територій. Це стало безпрецедентним кроком, який продемонстрував готовність міжнародного правосуддя реагувати на сучасні воєнні злочини та притягати до відповідальності навіть найвищих посадових осіб держав [5].

Діяльність МКС також має важливе значення для формування міжнародної правосвідомості та зміцнення системи колективної безпеки. Його рішення створюють прецеденти, що визначають стандарти тлумачення норм міжнародного гуманітарного та кримінального права, формують доктрину індивідуальної відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності й геноцид. Таким чином, Суд не лише карає, а й формує правову культуру дотримання міжнародних норм [4].

Крім того, МКС активно співпрацює з Організацією Об'єднаних Націй, регіональними структурами та державами-учасницями з метою забезпечення ефективності розслідувань і виконання рішень. Співпраця з Україною, яка визнала юрисдикцію Суду щодо подій, пов'язаних з агресією РФ, свідчить про зростання довіри до міжнародних механізмів правосуддя та прагнення до утвердження справедливості [6].

Підсумовуючи, слід зазначити, що роль Міжнародного кримінального суду у притягненні до відповідальності за воєнні злочини є фундаментальною. Він став символом міжнародного правосуддя, що стоїть на варті прав людини та гуманності. Його діяльність доводить: у сучасному світі безкарність за тяжкі злочини є неприпустимою, а верховенство права має універсальний характер. МКС не лише карає злочинців, а й запобігає повторенню злочинів, формуючи міжнародну систему, де справедливість є не ідеалом, а практичною реальністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (Дата звернення 24.10.2025)
2. International Criminal Court. Annual Report 2023. The Hague : ICC Publications, 2024. 115 р.
3. Костенко О. М. Міжнародне кримінальне право : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Скіф», 2023. 372 с.
4. Буткевич В. Г. Міжнародне право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 640 с.
5. Ukraine and the International Criminal Court .United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. 2024 URL: Режим доступу : <https://www.ohchr.org> (дата звернення: 25.10.2025).
6. Філіпенко А. С. Міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Право України. 2023. № 9. С. 45–53.

Павленко Микита Андрійович

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування Національної поліції України

Логінова Марина Вікторівна

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКПНПУ,

капітан поліції

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Принцип змагальності є одним із фундаментальних засад цивільного судочинства, що визначає характер взаємодії сторін і суду в процесі розгляду справ. Його сутність полягає в активній участі сторін у доказуванні своїх позицій, самостійному відстоюванні інтересів та рівності можливостей у наданні доказів і доведенні їх переконливості. Цей принцип є важливою гарантією забезпечення справедливого судового розгляду, закріпленого у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

У сучасному українському цивільному процесі принцип змагальності закріплено в статті 12 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК), де зазначено, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін, а суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює сторонам рівні умови для реалізації їхніх процесуальних прав [2]. Таким чином, суд не замінює собою сторони в процесі доказування, а лише контролює дотримання закону, забезпечує баланс інтересів і процесуальну рівність.

Змагальність сторін проявляється у самостійності сторін у наданні доказів, праві кожної сторони спростовувати доводи іншої, обов'язку сторони доводити ті обставини, на які вона посилається, а також у можливості заявляти клопотання, ставити запитання свідкам і експертам. Відповідно до статті 81 ЦПК України, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [2]. Цей припис узгоджується з європейським стандартом рівності сторін (equality of arms), який передбачає, що жодна зі сторін не повинна мати переваг у доведенні своєї позиції перед судом.

Особливої актуальності принцип змагальності набуває в умовах реформування судової системи України, спрямованої на утвердження верховенства права та забезпечення довіри суспільства до суду. Змагальність є не лише процесуальною формою реалізації прав сторін, а й важливою гарантією неупередженості суду. У практиці Верховного Суду неодноразово підкреслювалося, що порушення принципу змагальності (наприклад, прийняття судом доказів, не досліджених сторонами) є істотним процесуальним порушенням і підставою для скасування судового рішення [3].

Слід відзначити, що реальна реалізація принципу змагальності залежить від належного процесуального забезпечення сторін. Так, стаття 43 ЦПК України гарантує учасникам справи рівні процесуальні права — подавати докази, брати участь у їх

дослідженні, заявляти клопотання, оскаржувати рішення. Суд, зі свого боку, повинен сприяти сторонам у реалізації цих прав, не втручаючись у їхні процесуальні функції [2].

Важливим напрямом удосконалення змагальності є впровадження електронного судочинства. Використання системи «Електронний суд» дає змогу сторонам подавати докази в електронній формі, брати участь у засіданні через відеоконференцію, отримувати процесуальні документи онлайн. Це створює додаткові гарантії рівності можливостей, особливо у випадках, коли сторони перебувають у різних регіонах або за кордоном [4].

Змагальність сторін тісно пов'язана з іншими засадами процесу — диспозитивністю (ст. 13 ЦПК) і гласністю (ст. 7 ЦПК). У сукупності вони формують демократичну модель цивільного судочинства, де держава гарантує особі можливість самостійно захищати свої права у змагальному процесі, а суд — лише забезпечує належну процесуальну форму цього захисту [2].

Сучасна судова практика також вказує на виклики реалізації цього принципу. Зокрема, в умовах воєнного стану чи технічних обмежень сторони іноді не мають рівного доступу до суду або доказів. У таких випадках суд має компенсувати ці труднощі процесуальними гарантіями — продовженням строків, відкладенням засідання, забезпеченням безоплатної правової допомоги. Це відповідає вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини, яка вимагає від держави створювати справедливі умови судового розгляду [1].

Науковці (зокрема, В. Комаров, Є. Червонюк, Н. Сібільова) підкреслюють, що змагальність — це не лише технічний процес доказування, а культура судового діалогу, що формує довіру до правосуддя. Вона передбачає активність сторін, професіоналізм представників, а також етичну поведінку суду, який забезпечує баланс між формальною рівністю та фактичною справедливістю [5].

Таким чином, принцип змагальності сторін є не просто нормою ЦПК України, а фундаментом ефективного судового процесу, що гарантує право кожної особи на справедливий суд. Його ефективне застосування потребує не лише формальної наявності в законі, а й реального забезпечення рівності сторін у практиці судочинства, підвищення правової культури учасників процесу та цифровізації судових процедур. Це дасть змогу Україні наблизити свою судову систему до європейських стандартів і зміцнити довіру громадян до судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 26.10.2025)
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 26.10.2025)
3. Постанова Верховного Суду від 22.03.2023 у справі № 524/3768/20 URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=115517776&red=100003ef0c13ae3b4f68679ccc5513f349e5bd&d=5> (Дата звернення: 26.10.2025)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження електронного судочинства : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. Голос України. – 2017. – № 198.
5. Комаров В. В. Цивільний процес України : підручник. – Харків : Право, 2020. – 624 с.
6. Сібільова Н. О. Принцип змагальності як гарантія справедливого судового розгляду. Юридичний вісник. – 2022. – № 4. – С. 17–23.

Павленко Микита Андрійович

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування Національної поліції України

Науковий керівник : **Логінова Марина Вікторівна**

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

ФПФПКПНПУ,

капітан поліції

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним упровадженням цифрових технологій у всі сфери державного управління, у тому числі й у сферу правосуддя. Цифровізація цивільного судочинства є важливим кроком у підвищенні ефективності, доступності та прозорості судового процесу. Вона сприяє спрощенню взаємодії між судом та учасниками справи, скороченню строків розгляду та мінімізації людського фактора, що, у свою чергу, підвищує рівень довіри громадян до судової системи [1].

В Україні правові засади функціонування електронного судочинства закріплено у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК). Відповідно до статті 14 ЦПК, у суді може використовуватися інформаційна (автоматизована) система, яка забезпечує обмін процесуальними документами в електронній формі, проведення судових засідань у режимі відеоконференції, надсилання копій судових рішень, а також доступ сторін до матеріалів справи в електронному вигляді [2]. Зазначена норма стала основою для створення національної системи «Електронний суд», що функціонує у складі Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).

Електронне правосуддя — це не лише технологічний інструмент, а цілісна концепція модернізації судочинства, яка передбачає переведення основних процесуальних дій у цифровий формат. Основними елементами цієї системи є електронне подання документів, онлайн-доступ до матеріалів справи, автоматичний розподіл справ між суддями, можливість участі в засіданні через відеозв'язок та отримання судових рішень в електронному вигляді. Такий підхід відповідає європейським тенденціям розвитку судових систем, зокрема вимогам Програми «e-Justice» Європейського Союзу, яка передбачає підвищення ефективності та прозорості судових процесів через цифрові інструменти [3].

Разом із тим упровадження електронного судочинства в Україні супроводжується низкою процесуальних викликів. По-перше, це питання автентифікації учасників процесу, оскільки не всі громадяни мають електронний цифровий підпис, необхідний для

подання документів онлайн. По-друге, проблема кібербезпеки, що полягає у захисті судових баз даних і персональної інформації учасників справи від несанкціонованого доступу. По-третє, недосконалість технічної інфраструктури судів, особливо в регіонах, що ускладнює стабільну роботу системи «Електронний суд».

Крім того, значні труднощі виникають під час проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Згідно зі статтею 212 ЦПК України, суд може проводити засідання за допомогою технічних засобів, що забезпечують відео- або аудіозв'язок між судом та учасниками справи. Проте на практиці трапляються технічні збої, відсутність належного обладнання або стабільного інтернет-з'єднання, що може негативно впливати на реалізацію права сторін на участь у засіданні [2].

Водночас цифровізація відкриває широкі перспективи розвитку правосуддя. По-перше, електронний формат сприяє доступності правосуддя, особливо для осіб з обмеженими фізичними можливостями, громадян, які проживають у віддалених регіонах або за кордоном. По-друге, цифрові технології забезпечують скорочення строків розгляду справ шляхом автоматизації процесів реєстрації, передачі та зберігання документів. По-третє, підвищується рівень прозорості судових процедур, адже всі дії фіксуються у системі, що унеможливає втручання у справу поза процесуальними межами [4].

Особливого значення набуває питання правової визначеності електронних доказів. Відповідно до статті 100 ЦПК України, електронними доказами є інформація у вигляді електронних документів, фотографій, відео, звуків або інших даних, які можуть підтвердити обставини справи. Однак на практиці суди не завжди однаково оцінюють допустимість таких доказів, що створює ризики неоднакового застосування процесуального закону. Це потребує вдосконалення судової практики та розробки методичних рекомендацій Верховного Суду [2; 5].

Як слушно зазначає Логінова М. В., «розгляд справ у судах є відкритим, проте можливість його обмеження зумовлюється необхідністю захисту приватного життя, державної та іншої таємниці, що потребує поєднання принципів гласності та безпеки» [7]. Ця позиція є важливою для формування концепції електронного правосуддя, адже цифрові технології мають не лише підвищувати відкритість, а й забезпечувати процесуальні гарантії захисту інформації.

Не менш важливою проблемою залишається правова культура учасників процесу. Частина сторін не володіє цифровими навичками, не розуміє механізмів користування системою «Електронний суд» або не довіряє електронним сервісам. Тому впровадження цифрових технологій повинно супроводжуватися просвітницькими заходами, навчанням працівників судів і адвокатів, роз'ясненнями для громадян.

У перспективі розвитку електронного судочинства в Україні доцільно вдосконалити законодавчу базу, передбачивши чіткі правила щодо зберігання, автентифікації та перевірки електронних документів. Також варто створити єдину державну платформу правосуддя, інтегровану з реєстрами Мін'юсту, Дія, Єдиного реєстру адвокатів і нотаріусів. Це дозволить спростити взаємодію між судами, державними органами та громадянами, підвищивши ефективність процесуального документообігу [6].

Отже, цифровізація цивільного судочинства є невідворотним етапом модернізації української судової системи. Попри наявні технічні та правові виклики, електронне

правосуддя створює передумови для ефективного, доступного та справедливого судового розгляду. Його подальший розвиток має ґрунтуватися на поєднанні технологічних інновацій, правової визначеності та захисту процесуальних прав громадян. Тільки за умови балансу цих складових електронне правосуддя стане дієвим інструментом забезпечення верховенства права в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деркач, І. С. Цифровізація судової влади: виклики та перспективи розвитку. Вісник Національної школи суддів України. 2023. № 2. С. 35–42.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 26.10.2025).
3. European e-Justice Portal / European Commission. 2024. URL: <https://e-justice.europa.eu> (дата звернення: 26.10.2025).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження електронного судочинства : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. Голос України. 2017. № 198.
5. Постанова Верховного Суду від 17.05.2022 у справі № 757/3115/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2025).
6. Мельник, Р. С. Електронне правосуддя в Україні: проблеми правового регулювання та шляхи вдосконалення. Підприємництво, господарство і право. 2022. № 12. С. 65–70.
7. Логінова, М. В. Зміст принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві / М. В. Логінова. — Дніпро : ДДУВС, 2023. — С. 175–178. URL: <https://www.er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14629> (дата звернення: 26.10.2025).

Сивч Максим Юрійович
*курсант третього курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: Марченко Олена Вікторівна
*професорка кафедри теорії та історії держави та
права, конституційного права та прав людини,
доктор філософських наук, професор
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП), прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року та ратифікований Україною 19 жовтня 1973 року, є фундаментальним документом системи міжнародного захисту прав людини. Він встановлює обов'язкові стандарти щодо права на життя, свободи думки, совісті, релігії, вираження поглядів, мирних зібрань та асоціацій, а також гарантій справедливого судового розгляду. Україна, як держава-учасниця, періодично звітує перед Комітетом з прав людини ООН про виконання положень Пакту.

Звітування України на 133-й сесії Комітету (11 жовтня – 5 листопада 2021 року) стало важливим етапом оцінки національної практики. У доповіді акцентовано на впровадженні рекомендацій попередніх циклів, зокрема щодо реформування судової системи, боротьби з корупцією та захисту прав осіб, позбавлених волі. Водночас Комітет висловив стурбованість щодо обмежень свободи вираження поглядів у контексті боротьби з дезінформацією [1, с. 78].

Стаття 20 (2) МПГПП забороняє пропаганду війни та будь-які заклики до національної, расової чи релігійної ненависті, що становлять підбурювання до дискримінації, ворожнечі чи насильства. Тлумачення цієї норми в українському контексті ускладнене через триваючу збройну агресію Російської Федерації. Національне законодавство, зокрема Кримінальний кодекс України (статті 436, 436-1), імплементує цю заборону, але виникають питання балансу з правом на свободу слова.

У період воєнного стану, запровадженого з 24 лютого 2022 року, Україна тимчасово відступила від окремих зобов'язань за МПГПП відповідно до статті 4 Пакту. Повідомлення про дерогацію надіслано Генеральному секретарю ООН, з вказівкою на

обмеження права на свободу пересування, мирні зібрання та недоторканність житла. Такі заходи визнані необхідними для національної безпеки, але Комітет наголошує на принципі пропорційності та недискримінації [2, с. 239].

Імплементация МПГПП в національну правову систему відбувається через пряме застосування норм Пакту судами. Конституційний Суд України у низці рішень посилається на МПГПП як частину національного законодавства (стаття 9 Конституції). Зокрема, у справі щодо права на мирні зібрання Суд підкреслив обов'язковість попереднього повідомлення, а не дозволу органів влади.

Практика Комітету з прав людини щодо індивідуальних скарг (Факультативний протокол) демонструє ефективність механізму. Україна визнала компетенцію Комітету у 1991 році, і станом на 2025 рік розглянуто понад 50 комунікацій. Більшість стосуються порушень права на справедливий суд (стаття 14 МПГПП) та умов тримання під вартою. Рішення Комітету, хоча не мають прямої виконавчої сили, є обов'язковими для врахування у національній практиці [3].

Сучасні виклики імплементации МПГПП пов'язані з цифровізацією. Обмеження онлайн-контенту під час воєнного стану, блокування російських соціальних мереж та моніторинг телекомунікацій потребують чітких правових підстав. Комітет у Загальному коментарі № 34 наголошує, що будь-які обмеження свободи вираження мають бути передбачені законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідними в демократичному суспільстві. У контексті окупації частини території України імплементация Пакту ускладнена. Російська Федерація, як окупаційна держава, несе відповідальність за дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях Криму та Донбасу відповідно до міжнародного гуманітарного права та МПГПП. Україна документує порушення та подає міждержавні скарги до Комітету [1, с. 80].

Реформування пенітенціарної системи залишається пріоритетом. Рекомендації Комітету щодо скорочення перепоповненості СІЗО, покращення медичного забезпечення та боротьби з тортурами частково виконані через пілотні проекти пробачії та електронного моніторингу. Закон України «Про пенітенціарну систему» у редакції 2023 року враховує стандарти МПГПП щодо гуманного поводження з ув'язненими.

Перспективи розвитку імплементации МПГПП в Україні пов'язані з післявоєнним відновленням. Планується створення перехідного правосуддя, реституція майна та реабілітація жертв порушень. МПГПП стане основою для оцінки ефективності цих механізмів. Крім того, посилення освіти з прав людини в юридичних вишах сприятиме кращому розумінню міжнародних стандартів [2, с. 240].

Таким чином, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права є невід'ємною частиною правової системи України. Його імплементация, попри виклики воєнного часу, демонструє прихильність держави до міжнародних зобов'язань. Подальший прогрес залежить від судової практики, законодавчих реформ та ефективного діалогу з Комітетом з прав людини ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамович С. Звітування Україною про виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права на 133 сесії Комітету з прав людини ООН (11.10 – 5.11 2021 р.). Особливості прийняття та реалізації Міжнародних пактів з прав людини 1966 року: міжнародний та національний досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2022. С. 76–82.
2. Коруц У. З. Окремі питання тлумачення та імплементації статті 20 (2) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Publishing House “Baltija Publishing”. 2021. С. 238–241.
3. Про ратифікацію Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: Закон України від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1973. № 44. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08> (дата звернення: 29.10.2025)

Нікіта Сокоренко

*здобувач 2-го курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України*

*Науковий керівник: **Бардін Є.В.***

к.ю.н., доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,

*Навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності*

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТУРНІКЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання збереження життя та здоров'я військовослужбовців і цивільного населення набуває пріоритетного значення. Статистика бойових травм свідчить, що критична кровотеча з кінцівок залишається однією з основних причин смертей на полі бою, яким можна було б запобігти. У цьому контексті кровоспинний турнікет виступає не просто медичним виробом, а стратегічно важливим засобом індивідуального захисту, від якості та правильності застосування якого безпосередньо залежить виживання пораненого. Відтак, правове регулювання обігу, стандартизації та використання турнікетів виходить за межі суто медичного права і стає комплексною проблемою національної безпеки, що потребує детального юридичного аналізу.

Нормативно-правова база, що регулює використання турнікетів в Україні, в умовах воєнного стану зазнала суттєвих трансформацій, однак досі містить низку прогалин. Ключовим документом у цій сфері є порядки надання домедичної допомоги, затверджені Міністерством охорони здоров'я України, які адаптовані до провідних міжнародних протоколів надання допомоги пораненим у бойових умовах. Ці нормативні акти встановлюють алгоритм дій, де накладання турнікета є першочерговим заходом при масивній кровотечі в зоні прямої загрози. Проте на законодавчому рівні досі чітко не визначено спеціальний правовий статус турнікета як виробу подвійного призначення в умовах війни, що створює колізії між суворими вимогами мирного часу до медичних виробів та реальними потребами фронту [1, с. 89].

Найгострішою правовою проблемою є відсутність дієвого механізму контролю якості турнікетів, що потрапляють до сил оборони. В умовах воєнного стану було спрощено процедури ввезення медичних виробів як гуманітарної допомоги, що, з одного боку, дозволило швидко наситити армію необхідними засобами, а з іншого — відкрило шлях для масового постачання контрафактної або неякісної продукції. Використання несертифікованого турнікета, який може зламатися під час надання допомоги, призводить до фатальних наслідків. З юридичної точки зору виникає складне питання причинно-

наслідкового зв'язку та відповідальності: хто має нести покарання за смерть бійця — особа, яка надавала допомогу неяснішим засобом, посадова особа, яка допустила такий засіб до використання, чи виробник або постачальник? Чинне кримінальне законодавство не повною мірою адаптоване до таких специфічних ситуацій воєнного часу [2, с. 145].

Важливим аспектом є також правова регламентація навчання використанню турнікетів. Згідно з керівними документами сектору безпеки і оборони, кожен військовослужбовець зобов'язаний володіти навичками самостійної та взаємної допомоги. Проте відсутність єдиного затвердженого на державному рівні стандарту такого виробу призводить до того, що особовий склад може бути забезпечений різними за конструкцією турнікетами. Це створює ризики, коли у стресовій ситуації боець не зможе ефективно використати незнайому модель засобу. Правова невизначеність у питаннях технічної стандартизації створює прямі загрози для реалізації конституційного права на життя.

Необхідно також звернути увагу на цивільний аспект проблеми. В умовах ракетних обстрілів тилкових міст навички використання турнікетів стають необхідними і для цивільного населення. Тут виникає питання меж крайньої необхідності та можливої юридичної відповідальності цивільної особи за шкоду, заподіяну при спробі надання домедичної допомоги (наприклад, у разі неправильного накладання турнікета, що призвело до втрати кінцівки, яку можна було зберегти). Українське законодавство потребує чіткішого формулювання норм, які б захищали рятівника від юридичного переслідування в умовах воєнного стану, якщо допомога надавалася добросовісно [3, с. 27].

Підсумовуючи, слід зазначити, що правове забезпечення використання турнікетів в умовах воєнного стану потребує негайного вдосконалення. Першочерговими кроками мають стати: розробка та затвердження на рівні Кабінету Міністрів України єдиного національного технічного стандарту для кровоспинних турнікетів, що використовуються силами оборони; встановлення жорсткої кримінальної відповідальності за постачання неясніших засобів тактичної медицини під виглядом гуманітарної допомоги; чітка законодавча регламентація звільнення від відповідальності за шкоду, завдану при наданні домедичної допомоги в бойових умовах або умовах надзвичайного стану, якщо така шкода була меншою за відвернену загрозу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Швець А. В. Організаційно-правові аспекти надання домедичної допомоги в умовах бойових дій. Український журнал військової медицини. 2023. Т. 4, № 1. С. 85–92. URL: <https://ujmm.com.ua/index.php/journal/article/view/234>
2. Гуревич О. В. Кримінально-правова оцінка неналежного надання медичної допомоги в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5. С. 143–147. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/35.pdf
3. Карпенко О. І. Правові аспекти волонтерської діяльності щодо забезпечення Збройних Сил України медичними засобами в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 25–29. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/6.pdf
4. Костур В. В. Стандартизація засобів індивідуального медичного захисту військовослужбовців: правовий вимір. Право і безпека. 2023. № 2 (89). С. 112–118. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.15>

Сокоренко Нікіта В'ячеславович

здобувач вищої освіти

факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Логінова Марина Вікторівна,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, капітан поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НАДУРОЧНИХ РОБІТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження воєнного стану в Україні кардинально трансформувало систему трудових правовідносин, змусивши законодавця докорінно переглянути баланс між інтересами роботодавців, потребами держави та захистом прав працівників. Одним з найбільш чутливих аспектів стала лібералізація застосування надурочних робіт. Необхідність забезпечення обороноздатності та функціонування критичної інфраструктури поставила нові виклики перед правовим регулюванням цієї сфери, що визначає виняткову актуальність дослідження даної проблематики.

Ключовим нормативним актом, що змінив правила гри, став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Стаття 6 цього Закону фактично призупинила дію низки статей Кодексу законів про працю, що обмежували понаднормову роботу. Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, було скасовано річний ліміт надурочних годин, а тижнева нормативна тривалість робочого часу збільшена [1, с. 242]. Це створило правову базу для інтенсифікації праці, необхідної для підтримки економіки та оборони.

Таке значне розширення можливостей роботодавця, хоч і продиктоване потребами оборони, створює суттєві ризики для соціально-трудової сфери. По суті, на працівника покладається додатковий тягар, що нівелює його право на відпочинок та особистий час. Це можна трактувати як завдання шкоди його немайновим правам. Як зазначають фахівці кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, зокрема М. В. Логінова, проблема правового регулювання відшкодування шкоди (в тому числі моральної), завданої в умовах воєнного стану, набуває особливої гостроти [2, с. 121]. Хоча цей аналіз стосується цивільних правовідносин, фундаментальний принцип необхідності компенсації за завдану шкоду має поширюватися і на трудову сферу, де "шкода" від ненормованої праці повинна бути повністю відшкодована.

Головною проблемою та соціальним ризиком є не лише збільшення тривалості роботи, але й питання її компенсації. Хоча Закон формально зберігає обов'язок подвійної оплати за надурочні години (стаття 106 Кодексу законів про працю), в умовах економічної кризи та фінансової скрути підприємств, особливо на прифронтових територіях, виконання цієї норми є вкрай ускладненим [3, с. 6]. Це створює ризик експлуатації працівників та накопичення заборгованості з боку роботодавців.

Підсумовуючи, спеціальний режим застосування надурочних робіт в умовах воєнного стану є вимушеним, але тимчасовим заходом. Він вимагає чіткого балансу між потребами оборони та захистом трудових прав, зокрема права на гідну та своєчасну оплату. Подальші наукові розвідки мають бути зосереджені на розробці механізмів гарантування компенсацій працівникам за понаднормову працю в екстремальних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко В. В. Окремі питання застосування надурочних робіт в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 241–244. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>
2. Логінова М. В. Проблеми правового регулювання відшкодування моральної шкоди, завданої в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2023. № 2. С. 119–124. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10188>
3. Лаврів Л. І. Оплата праці за надурочні роботи в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2418>

Ченчик Ілля Валерійович

курсант 3-го курсу

факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування Національної поліції України

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Марченко Олена Вікторівна

професорка кафедри теорії та історії держави та права,

конституційного права та прав людини,

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

доктор філософських наук

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У сучасному світі питання міжнародно-правової відповідальності держав за порушення прав людини в умовах збройного конфлікту має надзвичайну актуальність. Збройні протистояння ХХІ століття – як міжнародні, так і внутрішні – показують, що права людини залишаються одними з найбільш уразливих сфер у ситуаціях, коли пріоритет набувають воєнні, політичні чи безпекові інтереси. Порушення міжнародного гуманітарного права, насильство проти цивільного населення, руйнування цивільної інфраструктури, депортації, катування та порушення права на життя – усе це ставить перед міжнародним співтовариством питання про ефективність існуючих механізмів контролю та притягнення держав до відповідальності.

В основі міжнародно-правової системи лежить принцип непорушності прав людини, закріплений у Статуті ООН, Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року та інших документах. Проте у випадку збройного конфлікту діє складна взаємодія між міжнародним гуманітарним правом, яке регулює поведінку сторін під час війни, та міжнародним правом прав людини, яке визначає базові стандарти поваги до людської гідності навіть у стані надзвичайних обставин. Ці дві галузі не взаємовиключні, а взаємодоповнюють одна одну, створюючи систему універсального захисту особистості, незалежно від статусу – цивільної особи, в'язьковополоненого чи комбатанта [1].

Міжнародно-правова відповідальність держав у цьому контексті означає їх обов'язок не лише утримуватися від дій, які порушують норми гуманітарного права, а й забезпечувати належне дотримання міжнародних стандартів усіма підпорядкованими структурами, включно з військовими, спецслужбами та політичним керівництвом. Така

відповідальність може мати політичний, юридичний, фінансовий і моральний характер. Вона проявляється у формі санкцій, міжнародних розслідувань, компенсацій постраждалим або визнання держави порушником на рівні міжнародних судових інституцій, таких як Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, а також Європейський суд з прав людини.

В умовах збройного конфлікту особливого значення набуває проблема відмежування державної відповідальності від індивідуальної кримінальної відповідальності посадових осіб. Якщо остання спрямована на притягнення конкретних осіб до покарання за скоєні злочини, то державна відповідальність стосується порушення міжнародних зобов'язань самою державою як суб'єктом міжнародного права. Вона виникає тоді, коли порушення є наслідком дій або бездіяльності органів держави, навіть якщо вони виходять за межі своїх повноважень.

У цьому контексті варто підкреслити, що міжнародне право вимагає від держав не лише уникати порушень, але й запобігати їм. Це означає обов'язок держави забезпечити ефективну систему контролю за збройними силами, навчання персоналу нормам міжнародного гуманітарного права, проведення розслідувань і покарання осіб, винних у серйозних порушеннях. Недотримання таких обов'язків розглядається як окреме порушення міжнародного права [2].

Збройні конфлікти завжди супроводжуються викривленням ціннісних орієнтирів, де людське життя часто перестає бути абсолютною цінністю. Це створює ситуацію, коли правові норми, що мають універсальний характер, сприймаються крізь призму національних, політичних або культурних особливостей. Як слушно зазначає Олена Марченко, *«права людини, проголошені у міжнародно-правових актах, у кожній країні реалізуються лише в конкретно-історичній формі, що визначається характером політичної системи, релігією, традиціями і культурою»* [3]. Це означає, що міжнародні стандарти, хоча й мають універсальний зміст, стикаються з різним ступенем прийняття у різних культурно-цивілізаційних просторах. Марченко підкреслює, що у східній правовій традиції поняття індивідуальної свободи і прав людини часто поступається місцем колективним, моральним або релігійним цінностям. Таким чином, сприйняття прав людини та відповідальності за їх порушення суттєво залежить від історичних і ментальних передумов, що ускладнює універсалізацію механізмів притягнення до відповідальності.

Західна концепція прав людини, побудована на ідеях автономії особистості, свободи вибору та індивідуальної гідності, передбачає високий рівень відповідальності держави перед кожною людиною. Саме ця ідея лежить в основі європейської системи захисту прав людини, де кожен має право звернутися до міжнародних судових органів, якщо держава не забезпечила ефективного захисту на національному рівні. Натомість у країнах із домінуванням традиційно-релігійного або авторитарного світогляду, інститут прав людини може розглядатися як похідна від суспільного чи державного інтересу. Це породжує труднощі у впровадженні міжнародних норм під час конфліктів, коли на перший план виходять питання виживання, безпеки або збереження політичного режиму [4].

Проте міжнародне право не допускає виправдання порушень прав людини жодними культурними або національними особливостями. Згідно з нормами Женевських конвенцій 1949 року та їхніх додаткових протоколів, держави зобов'язані поважати права цивільного

населення та осіб, які не беруть участі у бойових діях. Будь-які акти насильства, катування, позасудові страти, колективні покарання, насильницькі переміщення осіб або використання заборонених видів зброї розглядаються як серйозні порушення міжнародного гуманітарного права і тягнуть за собою міжнародно-правову відповідальність.

Особливу роль у забезпеченні такої відповідальності відіграють міжнародні судові інституції. Прецеденти Нюрнберзького і Токійського трибуналів, створення Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії та Руандійського трибуналу заклали підвалини сучасної практики визначення відповідальності за серйозні порушення гуманітарного права. Міжнародний кримінальний суд, заснований Римським статутом 1998 року, має повноваження притягати до відповідальності осіб за злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Разом із цим, у межах Ради Європи, Європейський суд з прав людини розглядає справи щодо порушень, допущених державами навіть під час воєнного стану, підкреслюючи, що правові гарантії не можуть бути повністю скасовані навіть у надзвичайних обставинах.

Сучасна міжнародна практика доводить, що держава несе відповідальність не лише за власні дії, але й за дії підконтрольних збройних формувань. Такий підхід відображено у численних рішеннях ЄСПЛ, зокрема у справах проти Російської Федерації, Туреччини, Боснії і Герцеговини. Це означає, що держави не можуть уникнути відповідальності, посилаючись на “самостійність” збройних груп, які діють під їхнім фактичним контролем.

Отже, міжнародно-правова відповідальність держав за порушення прав людини в умовах збройного конфлікту є невід’ємним елементом сучасного міжнародного порядку. Вона виконує не лише каральну, але й превентивну функцію, стимулюючи держави до дотримання гуманітарних стандартів, навіть у ситуаціях крайнього напруження. Як зазначає Олена Марченко, розуміння сутності прав людини завжди має культурно-історичний вимір, однак саме міжнародне право покликане забезпечити універсальність їхнього захисту, незалежно від традицій чи політичних умов [3]. Тому розвиток міжнародно-правових механізмів відповідальності держав – це не лише юридичне, а й моральне завдання людства, спрямоване на збереження гідності, гуманності та справедливості у світі, де війни, на жаль, усе ще залишаються частиною історичної реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відповідальність держав за міжнародно-правові діяння: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2001 року. № 56/83. URL: <https://ivo.garant/document/2565271/paragraph/125:0>.
2. Коверзнев М.С., Коверзнева Г.П. Відповідальність у міжнародному праві. Альманах міжнародного права. 2016. Вип. 13. С. 49-56.
3. Марченко О. Права людини у вимірах західної і східної цивілізацій. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 4 (125). С. 19-27.
4. Pellet A. The definition of responsibility in International law. Chapter 1. In J. Crawford, A. Pellet, S. Olleson (eds). The Law of International Responsibility. 2010. P. 3-16.

Чмут К.М.,
*студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (афекту), становить надзвичайно складну та дискусійну проблему в науці кримінального права, яка вимагає ретельного дослідження як психологічних механізмів, так і суто юридичних критеріїв. Ця проблематика розташована на межі суб'єктивного світосприйняття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та об'єктивних правових норм оцінки її поведінки, оскільки стан афекту істотно знижує контроль над свідомістю та волею винного, що безпосередньо призводить до погіршення його психологічного стану та, як наслідок, особливостей кримінальної відповідальності. Саме тому правова кваліфікація таких діянь набуває вирішального значення: вона встановлює чітку межу між простим умисним вбивством (ч.1 статтею (далі – ст.) 115 Кримінального кодексу (далі – КК) України), за яке передбачено більш суворе покарання, та так званим привілейованим складом умисного вбивства, яке закріплене в ст. 116 КК України, де афект, спровокований неправомірними чи аморальними діями потерпілої особи, визнається пом'якшуючою обставиною. Таким чином, правильне встановлення факту афекту, його характеру та причинно-наслідкового зв'язку з поведінкою потерпілого, є фундаментальним елементом для забезпечення принципу справедливості та індивідуалізації покарання особи, яка його вчинила.

Згідно зі ст. 116 КК України, умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, карається значно м'якше, ніж просте умисне вбивство (ч.1 ст. 115 КК України), передбачаючи обмеження або позбавлення волі на термін до п'яти років. Ключовою особливістю цього кримінального правопорушення є специфічний емоційний стан винної особи — сильне душевне хвилювання, який істотно знижував її здатність повноцінно усвідомлювати свої дії та керувати ними, що формує суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення. Вирішальне значення має те, що цей стан має бути спровокований протиправною або аморальною поведінкою самого потерпілого, наприклад, як протизаконне насильство, систематичне знущання чи тяжка образа. Крім того, для застосування ст.116 КК України необхідно, щоб умисел на вбивство виник раптово і був реалізований безпосередньо у той момент, коли особа перебувала під впливом цього сильного душевного хвилювання; якщо ж дія була вчинена після того, як цей стан минув, кримінальне правопорушення має кваліфікуватись за ч.1 ст. 115 КК України, а попередня протиправна поведінка потерпілого розглядатиметься лише як пом'якшуюча обставина відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України [1]. При цьому, встановлення самого

стану сильного душевного хвилювання, яке може мати ознаки фізіологічного афекту чи іншого значного емоційного порушення, вимагає не лише психологічної експертизи, а й юридичної оцінки судом, що вклучає встановлення раптовості його виникнення та наявності законно визначених причин для його появи [2, с.251-252].

Кваліфікація умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є однією з найбільш складних і дискусійних у правозастосовній практиці [3, с.248-249].

Сучасна судова практика, особливо позиція Верховного Суду, вказує, що для кваліфікації можуть бути враховані й інші значущі, хоча й менш виражені, емоційні стани, які, тим не менш, істотно впливають на здатність людини мислити (свідомість) і приймати рішення (волю). Складність полягає в тому, що цей стан повинен виходити за рамки звичайного емоційного сплеску; він мусить спричинити порушення нормальної роботи психіки, що призводить до значного зниження здатності особи контролювати власні дії та повністю усвідомлювати їхні можливі наслідки. Доведення такого стану вимагає обов'язкового проведення судово-психіатричної або судово-психологічної експертизи; однак, висновки, надані фахівцями, інколи можуть виявитися неоднозначними або ж не в повній мірі відповідати встановленим юридичним критеріям [4, с.263-264].

Вирішальним і найскладнішим питанням у практиці застосування кримінального права, що стосується умисного вбивства у стані сильного душевного хвилювання, є доведення безпосереднього причинного зв'язку між протиправною чи глибоко аморальною поведінкою потерпілого та раптовим виникненням у особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, стану сильного душевного хвилювання (афекту), спровокованого саме цими діями потерпілого. Для кваліфікації діяння за ст. 116 КК України, необхідно, щоб ця гостра емоційна реакція була миттєвою і безпосередньою відповіддю на дії потерпілої особи; відповідно, якщо вбивство відбулося після того, як стан афекту минув, або якщо дії потерпілого були недостатньо вагомими, щоб викликати таку інтенсивну емоційну реакцію, застосування цієї статті виключається [2, с.251]. Окрім того, дискусійним залишається питання, чи може кумулятивний афект — емоційний вибух, спричинений тривалими знущаннями або систематичною аморальною поведінкою, що накопичувалися з часом, — бути визнаний підставою для застосування ст. 116 КК України.

Нарешті, практичні труднощі часто виникають при розмежуванні умисного вбивства в стані афекту та умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони, особливо коли сильне душевне хвилювання розвивається саме під час оборонних дій; у таких випадках суди зазвичай віддають пріоритет кваліфікації за ст. 118 КК України, розглядаючи її як спеціальну норму, що передбачає більш м'яку відповідальність [1.].

Для ефективного та справедливого вирішення актуальних проблем, пов'язаних із кваліфікацією вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання (згідно зі ст. 116 КК України), критично необхідним є комплексний підхід, що охоплює як законодавчу перевірку, так і суттєве покращення правозастосовної діяльності [5.]. Насамперед, критичне значення має деталізація законодавства, зокрема, шляхом чіткого закріплення в диспозиції самої ст. 116 КК України ключових ознак афекту, як-от його раптовість виникнення, що забезпечить однозначне відмежування цього стану від інших емоційних реакцій, спричинених тривалими стресовими чи психотравмуючими обставинами. Водночас, ключову роль у забезпеченні об'єктивності відіграє підвищення

якості судових експертиз; це вимагає розробки та невідкладного впровадження єдиних методичних рекомендацій для психологів та психіатрів-експертів, з особливим акцентом на діагностиці юридично значущих критеріїв, насамперед, здатності особи усвідомлювати свої дії та керувати ними безпосередньо в момент афекту. Не менш вагомим чинником є узагальнення та уніфікація судової практики, де рішення Верховного Суду мають надавати вичерпні роз'яснення стосовно тлумачення поняття "інших протиправних або аморальних дій" потерпілого, які можуть слугувати провокуючим фактором, а також щодо обов'язкового встановлення чіткого та безпосереднього часового зв'язку між такою провокацією та наступним злочином. На додаток до цього, для забезпечення більш об'єктивної та кваліфікованої оцінки суб'єктивної сторони злочину життєво-необхідним є поглиблене навчання суддів, прокурорів та слідчих, яке має включати спеціалізовані курси з юридичної психології та кримінально-правової доктрини.

Отже, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, згідно зі ст. 116 КК України, визнається привілейованим складом, санкція якого є більш м'якою, ніж санкція в простому умисному вбивстві відповідно до ч. 1 ст. 115 КК України, оскільки стан афекту суттєво зменшує контроль особи над власними діями; ключовою умовою застосування ст. 116 є обов'язкове доведення раптового виникнення афекту, спричиненого протиправною або глибоко аморальною поведінкою потерпілої особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція. Редакція від 17.07.2025, підстава 4496-IX, 4499-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Сагрядян М., Убивство у стані сильного душевного хвилювання. Журнал Підприємництво, господарство і право. Серія Кримінальне право. 5/2019. С.250-254.
3. Пашкова Н.В., Пилипенко І.С., Банзерук А.С., Особливості злочинів, вчинених у стані сильного душевного хвилювання, за кримінальним законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал. № 2/2021. С.247-251.
4. Бучківська В.Л., Відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, від суміжних складів кримінальних правопорушень. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 2. С.262-267.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>